

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

XIX. évfolyam (2026)
1. szám

NEMZET ÉS BIZTONSÁG

BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

ISSN 2559-8651 (elektronikus)

Impresszum

Nemzet és Biztonság

Biztonságpolitikai Szemle

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem
lektorált biztonságpolitikai folyóirata

Megjelenik évente 4 alkalommal

Főszerkesztő:
Dr. Tólas Péter

Szerkesztőségi titkár:
Dr. Háda Béla

Szerkesztő:
Dr. Csiki Varga Tamás

Szerkesztőbizottság:
Dr. Balogh István, Dr. Csiki Varga Tamás,
Dr. Forgács Balázs, Prof. Dr. Gazdag
Ferenc, Dr. Háda Béla, Dr. Kaiser Ferenc,
Dr. Marsai Viktor, Dr. Németh Gergely
(elnök), Dr. Rácz András,
Prof. Dr. N. Róza Erzsébet,
Dr. Siklósi Péter, Prof. Dr. Szenes Zoltán,
Szóllósi Antal

Kiadó: Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó

A kiadásért felel:
Dr. Deli Gergely rektor

Tördelőszerkesztő:
Fehér Angéla

Olvasószerkesztők:
Bujdosó Hajnalka, Farkas-Nagy Judit

A szerkesztőség címe:
1101 Budapest, Hungária körút 9–11.
Telefonszám: +36 (1) 432 9092
Fax: +36 (1) 432 9058
E-mail: nemzetesbiztonsag@uni-nke.hu
<https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb>

ISSN 2559-8651 (elektronikus)

A megrendelés nélkül közlésre
küldött kéziratokat lehetőségeink
szerint gondozzuk.

Tartalom

Kommentár

Csiki Varga Tamás
Új európai biztonsági stratégia 2

Biztonságpolitika

Szűcs Anita
A vállalat mint biztonságpolitikai szereplő 4

Balla Kamilla, Páldi Zoltán
Az ASEAN és a nagyhatalmak szerepe a Thaiföld
és Kambodzsa közti határvitában 28

Kóródi Márton
A második Trump-adminisztráció
és a nemzetközi multilaterális
intézményrendszer 50

Egeresi Zoltán
Törökország és Afrika szarva kapcsolata 62

Védelempolitika

Horváth Dávid
Infrastruktúra és identitás a köztes kognitív
hadviselési ökoszisztéma korszakában 81

Reflektorfényben

Deák András György
Globális versus biztonságos fizetési
rendszerek? 97

Kitekintő

Micsutka Fanni
Az észak-koreai munkaerőexport mint hibrid
állami stratégia 127

Olvasólámpa

Borissza Eszter
Oroszország és háborúinak kutatása – akadémiai
számvetés a bizonytalanság idején 138

Csiki Varga Tamás¹

Új európai biztonsági stratégia

Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke 2026 januárjában bejelentette, hogy a jelentős geopolitikai változásokra tekintettel az év első félévében új európai biztonsági stratégiát kívánnak kidolgozni, amelynek központi kérdése, hogy miként lehet Európa biztonságát megőrizni, miközben a kihívások, kockázatok és fenyegetések minden dimenzióban jelentkeznek. Ennek megfelelően a dokumentum a tágabb értelemben vett biztonsági kihívásokra fog reflektálni. Ezzel kapcsolatban több, a kidolgozás menetét és akár várható eredményét is meghatározó tényezőt érdemes szem előtt tartanunk.

Egyrészt már az is jelzésértékű, hogy von der Leyen jelentette be az új stratégiaalkotás folyamatát, amelynek eredményét a tervek szerint 2026 nyarán a Bizottság, valamint a kül- és biztonságpolitikai főképviselő közös közleményeként jelentetnék meg. Ez is mutatja, hogy nem hagyta maga mögött a „geopolitikai [kontextusban gondolkodó és cselekvő²] Bizottság” gondolatvilágát, amelyről már 2019-ben is beszélt. Azaz az uniós intézmények és szereplők között a Bizottságnak nagyobb szerepet igyekszik biztosítani a stratégiai napirend formálásában (is) – jelen esetben a kül- és biztonságpolitikai főképviselő portfóliójába nyúlva bele. A stratégia kidolgozása ennek megfelelően az Európai Bizottság és a – hagyományos „stratégiakidolgozó” – Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ) együttműködésében kezdődött el.

Másrészt a dokumentumot el kell helyezni a mára már szép számú, a biztonság- (politika) különböző aspektusait érintő uniós stratégia között, azok rendszerében. Az új dokumentum célja és fókuszja a kezdeti bejelentés alapján leginkább a 2003-as *Európai Biztonsági Stratégiára* hajaz, amely az akkori tagállamok „legkisebb közös nevezőjét” tükröző közös, nagyon széles spektrumot lefedő, így igen általános elképzeléseket tartalmazó (alap)dokumentuma volt – funkciójában sokkal inkább leíró „fehér könyv”, mint előíró stratégia. E széles megközelítés azt is jelenti, hogy az EU minden olyan hatalmi eszközének alkalmazására ki kell hogy terjedjen, amellyel alakítani képes nemzetközi környezetét, eredményesen fel tud lépni a hatalmi versengésben, védeni tudja biztonságát és stabilitását, valamint meg tudja erősíteni (ön)védelmi képességeit. Ehhez képest 2016-ban jelent meg az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája (*Közös jövőkép, közös cselekvés: erősebb Európa*), 2022-ben a biztonsági-katonai fókuszú *Stratégiai Iránytű*, 2025-ben a *ProtectEU* belbiztonsági stratégia, majd 2026-ban a védelmi képességek fokozását célzó *Readiness Europe 2030* fehér könyv, amelyekre bizonyos mértékig egyaránt reflektálnia is szükséges.

Harmadrészt, a kidolgozó munka alapjaként fog szolgálni az Egységes Hírszerzési Elemző Képesség (Single Intelligence Analysis Capacity, SIAC) gondozásában készülő minősített közös fenyegetettségелемzés, amelyet várhatóan áprilisban/májusban

¹ Csiki Varga Tamás az NKE EJK John Lukacs Intézet tudományos főmunkatársa.

² Kiemelés a szerzőtől.

véglegesítenek, valamint a Bizottság és az EKSZ által első alkalommal elkészülő, minden veszélyre kiterjedő uniós kockázatelemzés. Ez alkalommal tehát erős „központi” uniós értékelések és elképzelések alkotják majd a stratégiaformálás alapját, amelybe a tagállamok nemzeti álláspontjait és partikuláris érdekeit, problémáit bele lehet/kell ágyazni.

Végül a stratégia elfogadásának és nyilvánosságra hozásának időpontját jelenleg a július 7–8-i ankarai NATO-csúcstalálkozó utánra tervezik, ami egyben rámutat a stratégiaalkotás egy aktuális, talán a legaktuálisabb mozgatórugójára, a változó európai–amerikai kapcsolatrendszerre a Trump-adminisztráció alatt. Ugyanis 2025 – szimbolikusan a müncheni biztonságpolitikai konferencián elhangzott JD Vance-beszéd – óta, de általánosságban a szüntelenül kommunikált amerikai üzenetek nyomán folyamatosan erodálódik a bizalmi viszony, ami az európai államokat – EU- és NATO-tagokat egyaránt – védelmi elképzeléseik alapjainak átgondolására készteti. E közös gondolkodás egyik eredménye lesz az új EU biztonsági stratégia.

Szűcs Anita¹

A vállalat mint biztonságpolitikai szereplő

A TotalEnergies és a Lafarge a posztvesztfáliai nemzetközi rendben

A tanulmány azt vizsgálja, miként alakul át a biztonság biztosításának logikája a posztvesztfáliai nemzetközi rendben, különös tekintettel az állami erőszak-monopólium diffúziójára, a biztonság piacosítására és a vállalati szereplők kváziszuverén működésére. Az elemzés elméleti keretét a szuverenitás átalakulásáról szóló irodalom adja (Krasner, Kaldor, Sassen, Ruggie), módszertanilag pedig összehasonlító esettanulmányt alkalmaz a TotalEnergies mozambiki LNG-beruházása és a Lafarge szíriai működése kapcsán. A két eset a hibrid állami-vállalati, illetve privatizált/kriminalizált biztonsági rezsim két típusát jeleníti meg. A tanulmány fő állítása, hogy a posztvesztfáliai rendben a szuverenitás nem eltűnik, hanem átrendeződik: a vállalatok bizonyos funkciókban ideiglenesen állami szerepeket vesznek át, miközben a jogi és normatív elszámoltathatóság deterritorializált mechanizmusai erősödnek. A két ügy azt is megmutatja, hogy a felelősség egyre inkább transznacionális területeken, részben a vállalati székhelyállam jogintézményein, részben civil és bírósági hálózatokon keresztül érvényesül. A posztvesztfáliai biztonsági rend legfontosabb jellemzője tehát nem az állam gyengülése, hanem a szuverenitás és felelősség új kapcsolódási formáinak kialakulása.

Kulcsszavak: posztvesztfáliai világrend, szuverenitás, biztonság piacosítása, vállalati kváziszuverénitás, transznacionális elszámoltathatóság

The Corporation as a Security Actor

TotalEnergies and Lafarge in the Post-Westphalian International Order

This article examines how the production and governance of security are being transformed in the post-Westphalian international order, with particular attention to the diffusion of the state monopoly on violence, the marketization of security, and the rise of corporate quasi-sovereignty. The theoretical framework draws on scholarship on changing sovereignty (Krasner, Kaldor, Sassen, Ruggie), while the methodology combines within-case process reconstruction with cross-case comparison. Empirically, the paper analyses two French multinational cases: TotalEnergies in Mozambique (LNG) and Lafarge in Syria. The cases represent distinct security configurations – one hybrid state-corporate model and one privatized/criminalized model – and allow the study to map how firms shape security arrangements in conflict environments. The core argument is that in the post-Westphalian order sovereignty is not disappearing but being reorganized. Corporations may

¹ Szűcs Anita a Budapesti Corvinus Egyetem Globális Tanulmányok Intézetének egyetemi docense. E-mail: anita.szucs@uni-corvinus.hu

temporarily perform state-like functions, yet they do not become fully sovereign actors. At the same time, deterritorialized accountability mechanisms are expanding through transnational legal and normative frameworks, including home-state judicial institutions and civil society litigation networks. The two cases therefore suggest that the central structural shift is not the "death of the state," but the decoupling and selective recoupling of sovereignty and responsibility across multiple governance arenas.

Keywords: *post-Westphalian order, sovereignty, marketization of security, corporate quasi-sovereignty, transnational accountability*

Bevezetés

A nemzetközi politikai rend alapja a vesztfáliai béke (1648) óta a szuverén állam elsődlegessége, meghatározó alapelvei pedig a szuverenitás, az állam erőszak-monopóliuma, állam és állampolgár közötti egyértelmű lojalitási viszonyok és a territoriális politikai keretekhez kötődő alapelvek. A modell ideáltípus, azaz nem történeti valóság, hanem a politikatudomány normatív rendezőelve. A szuverenitást, a territoriális alapon szerveződő hatalmat és az erőszak legitim alkalmazását koherens egységbe rendező, követendő normává emelő modellel szemben az államok egyenetlen módon kényszerítették ki a törvényeket és tartották fenn a rendet.²

A 20. század végétől a szakirodalom egyre gyakrabban és egyre bőségesebben beszélt posztvesztfáliai világrendről, jelezve, hogy a 20. és a 21. század globális folyamatai hatására a világrendszervező hagyományos alapelvek átalakulóban vannak. Az 1920-as évektől a nemzetközi szervezetek térnyerése, az 1970-es évektől a gazdasági globalizáció, a transznacionális vállalatok politikai térnyerése és a nemzetközi civil társadalom erősödése, valamint az 1990-es évektől az új típusú konfliktusok és fenyegetések megjelenése nyomán a biztonság és szuverenitás fogalma is átalakult.

Ezzel a jelenséggel mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalom érdemben és bőven foglalkozik. A tanulmány nem a jelenség elméleti dimenzióit szeretné gazdagítani, hanem két francia óriásvállalat – a TotalEnergies mozambiki cseppfolyósított földgáz (LNG) projektje és a Lafarge szíriai cementgyárának ügye – kapcsán esettanulmány-szerűen megmutatni, hogy a vállalati túlélés logikája hogyan lesz az új nemzetközi rendszer szabályozásának egyik motorja. A tanulmány központi kérdése, miként változott meg a biztonság megteremtésének és ellenőrzésének logikája a posztvesztfáliai rendben. Azon túl, hogy a konfliktuszónákban a vállalatok átveszik a biztonság biztosítását az államoktól, hogyan képes a többszereplős normatív és intézményi környezet ezeknek a vállalatoknak a működését – gyakran transznacionális fórumokon – utólag kontrollálni.³ Mindkét eset 2025 novemberében és decemberében kapott széles médiafigyelmet: biztonsági tevékenysége miatt mindkét vállalat büntetőeljárás elé néz. A két esettanulmányban

² Krasner, Stephen D. (1999): *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press.

³ Ruggie, John Gerard (2013): *Just Business: Multinational Corporations and Human Rights*. New York: W. W. Norton & Company; Sassen, Saskia (2014): *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

a TotalEnergies mozambiki beruházása során a vállalat a mozambiki állam katonáinak finanszírozásával biztosította projektje védelmét, míg a Lafarge a szíriai polgárháború káoszában fegyveres terrorcsoportoknak fizetett a védelemért. Mindkét esetben súlyos emberi jogi visszaélések történtek, és 2025-ben felmerült a vállalatok jogi felelősségrevonhatóságának kérdése nemzetközi szinten. Tágabb keretben azt vizsgálom, hogy hogyan alakult át és milyen következményekkel jár a szuverenitás a hálózatosodott, sokszereplőssé vált nemzetközi politikában. A tanulmány először röviden áttekinti a posztvesztfáliai biztonsági és szuverenitáselméleti keretet, majd részletesen elemzi a két esetet, végül összegzi azokat az elméleti tanulságokat, amelyek a szuverenitás, joghatóság, biztonság, felelősség és vállalati kváziszuverenitás posztvesztfáliai újrendeződésére vonatkoznak.

Biztonság és szuverenitás a posztvesztfáliai rendben

A klasszikus vesztfáliai államközpontú rend eszméje az állam szuverenitására és területi integritására sérthetetlen alapelvként tekintett, az erőszak alkalmazásának jogát pedig kizárólag az állam monopóliumaként ismerte el. A történelem folyamán az alapelv nem mindig és mindenhol érvényesült. A globalizáció és a 20–21. századi geopolitikai változások azonban magukat az alapelveket erodálták, a kivételek intézményesülését és elterjedését látványosan felerősítették.⁴ Az államtalanodott terek nem pusztán rendkívüli kivételek, hanem a szuverenitás foltszerű, konfliktusok és aszimmetriák által tagolt működésének szélsőséges formái.

A szakirodalom közel végtelen mennyiségű műben rendszerezi a posztvesztfáliai/posztmodern világ új mozgástörvényeit. A tanulmány összehasonlító esettanulmány módszerrel dolgozik, amelynek nem az elmélet rendszerezése a célja, hanem a posztvesztfáliai biztonsági és szuverenitáselméletek magyarázó erejének empirikus demonstrálása két, eltérő biztonsági konfigurációt megjelenítő vállalati működésen keresztül. Stephen D. Krasner az egyik első, a szuverenitás változásáról szóló, ma már klasszikusnak számító könyvében a szuverenitást sok tekintetben „szervezett képmutatásnak” (*organised hypocrisy*) nevezte, rámutatva, hogy a formális szuverenitásvétek mögött a gyakorlatban gyakran sérül a teljes állami kontroll.⁵ A posztvesztfáliai rendszerben valóban megfigyelhető, hogy a szuverenitáshoz tartozó főhatalmi funkciók határai elmosódnak: az állam erőszak-monopóliuma részben privatizálódik, a joghatóság területileg túlnyúlik a nemzeti határokon, megjelentek a globális civil társadalmi szereplők, és a multinacionális vállalatok kváziszuverén szereplőként viselkednek. Más szóval, a biztonság megteremtésében és a szabályok érvényesítésében az állam mellé további nem állami szereplők léptek.

Mary Kaldor „új háborúk” elmélete jól leírja a modern konfliktusok posztmodern jellegét. Kaldor szerint a 21. század fegyveres konfliktusaiban egyre gyakrabban tűnnek fel vegyes állami–magán fegyveres alakulatok, és elmosódnak a hagyományos államhatalmi vonalak. A biztonsági fenyegetések globalizálódtak, a háborúk szereplői közt nemcsak állami hadseregek, hanem lázadó milíciák, magánhadseregek és vállalati biztonsági

⁴ Krasner 1999; Kaldor, Mary (2012): *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.

⁵ Krasner 1999.

szolgálatok is megtalálhatók.⁶ Az erőszak monopóliumának szétaprózódása azt jelenti, hogy az erőszak alkalmazásának képessége és joga már nem egyedül az állam kezében van, hanem megoszlik állami és nem állami szereplők között – ideértve a profitérdekelt-ségű vállalatokat is. Saskia Sassen úttörő munkája rámutatott, hogy a globalizáció korában a szuverenitás kiszerveződik és újraformálódik: a gazdasági hatalom globalizálódása gyakran együtt jár a helyi hatalmi vákuumokkal, amelyekben új, nem területi hatalmi struktúrák jönnek létre.⁷ Ennek következtében például egy multinacionális vállalat gazdasági érdekei és tevékenysége felülírhatják a gyengébb államok szuverén döntéseit, vagy épp együttműködhetnek azokkal a saját céljaik érdekében.

E változások nyomán a biztonság piacosítása is jelen van: a biztonsági funkciókat ma már gyakran a piac logikája mentén, vállalati szereplők bevonásával szervezik meg. Többek között Johan Galtung és Mary Kaldor is felhívta a figyelmet arra, hogy a mai konfliktusokban a gazdasági érdekek és a háborús erőszak összefonódnak – a háború „piacosított” jellegűvé válhat, ahol a fegyveres erőszak fenntartása és kontrollja üzleti tranzakciók tárgya. Az alábbi esettanulmányok konkrétan is szemléltetik ezt: az egyikben egy vállalat az állami erőszakszervezetnek, a másikban egy másik vállalat fegyveres csoportoknak fizet a biztonságért. Mindkét modell a biztonság szolgáltatás és áru jellegének piaci logikáját tükrözi, nem pedig a klasszikus állami közszolgáltatás jellegét.

A posztvesztfáliai korszak nem állami szereplőinek erőszak használatával kapcsolatos tevékenységének fontos jellemzője a joghatóság deterritorializálódása, azaz hogy a jogi felelősségre vonás és normák kikényszerítése egyre kevésbé respektálja a hagyományos határokat. Többek között John Ruggie és nemzetközi jogászok szerint kialakulóban van egy globális közpolitikai tér, ahol a nem állami szereplőkre – így a multinacionális vállalatokra – is kiterjednek nemzetközi normák és elvárások.⁸ Ruggie nevéhez fűződik az ENSZ üzleti és emberi jogi irányelveinek kidolgozása, amely kimondja, hogy a vállalatok felelősek a tevékenységük során az emberi jogok tiszteletben tartásáért, és számot kell adniuk azok megsértéséről. Ennek megfelelően ma tanúi vagyunk annak, hogy civil szervezetek nemzetközi hálózatai és bíróságok próbálják felelősségre vonni a vállalatokat az államhatárokon átnyúló ügyekben is. Ann Florini már a 2000-es évek elején írt a transznacionális civil társadalom felemelkedéséről, rámutatva, hogy a globális NGO-k, aktivistahálózatok és normateremtő koalíciók egyfajta „harmadik erőként” lépnek fel a nemzetközi porondon, nyomást gyakorolva a kormányokra és vállalatokra.⁹ Ezek a szereplők – például a két francia esetben szereplő Sherpa vagy ECCHR nevű civil szervezetek – gyakran a nyilvánosság erejét és a nemzetközi jog eszközeit felhasználva igyekeznek betölteni azt az űrt, amelyet a meggyengült vagy korlátozott szuverenitású államok hagynak maguk után a felelősségre vonás terén.

⁶ Kaldor 2012.

⁷ Sassen 2014.

⁸ Ruggie 2013.

⁹ Florini, Ann M. (2000): *The Third Force. The Rise of Transnational Civil Society*. Tokyo–Washington, DC: Japan Center for International Exchange – Carnegie Endowment for International Peace.

Módszertani alapvetés

Az alábbiakban a posztvesztfáliai térben a biztonság megteremtését két konkrét eset tükrében vizsgálom, bemutatva az erőszak-monopólium megoszlásának, a biztonság privatizálásának/piacosításának és a vállalati kváziszuverenitásnak a megjelenési formáit, valamint a joghatósági és felelősségrevonási kihívásokat. A módszertan két elemből áll: (1) eseten belüli elemzés (*within-case analysis*), amely az oksági láncok rekonstruálására törekszik; valamint (2) esetalapú összehasonlítás (*cross-case comparison*), amely a szakirodalom mentén veti össze a két ügyet a posztvesztfáliai biztonsági rezsimek mintázatainak azonosítása érdekében.

A vizsgált esetek (TotalEnergies–Mozambik; Lafarge–Szíria) egyetlen állam, Franciaország nagyvállalataihoz kötődnek, és mindkettőben a) francia multinacionális vállalatok közvetlenül befolyásolják a biztonság előállítását; b) súlyos visszaélések és az elszámoltathatóság kérdése merül fel; ugyanakkor c) eltér a biztonság biztosításának intézményi karaktere: az egyikben állami erőszakszervezet vállalati finanszírozással (hibrid modell), a másikban nem állami fegyveres szereplőkkel kötött informális/illegális alku (privatizált/kriminalizált modell) jelenik meg. A párosítás így lehetővé teszi, hogy a biztonsági rezsimek spektrumán elemezzük az erőszak-monopólium működését és a vállalati kváziszuverenitás eltérő megjelenési formáit.

Időbeli lehatárolásként a tanulmány az eseményeket a projektek/beruházások előzményeitől az elszámoltathatósági mechanizmusok aktiválódásáig követi: Mozambik esetében a gázprojekt előkészítésétől a biztonsági rezsimek kialakulásán át a jogi fellépésekig; Szíria esetében a gyár megnyitásától a polgárháborús működésen át a francia és amerikai eljárásokig. Tematikusan a biztonsági döntések vállalati racionalitására, a fegyveres szereplőkkel kialakított kapcsolatokra, valamint az ezekből fakadó felelősségi viszonyokra fókuszál.

A két vállalati esethez felhasznált források négy csoportba sorolhatók: 1. kiemelten a *Le Monde* releváns francia nyelvű oknyomozó anyagai, 2. a büntetőjogi felelősségrevonást kezdeményező civil szervezetek anyagai (például ECCHR, Sherpa; panasz-mechanizmusok beadványai), 3. a két vállalat nyilvánosságra hozott dokumentumai (például vizsgálati jelentések, kockázatkezelés), valamint 4. a nyilvánosságra került jogi dokumentumok (bíróági/ügyészégi közlések). A forráskezelés explicit forráshierarchiát alkalmaz: elsődlegesnek tekinti a dokumentált, visszakereshető intézményi és jogi anyagokat, amelyeket oknyomozó és civil szervezeti forrásokkal triangulál. A sajtóanyagoknál a tényállításokat – amennyiben lehetséges – egymástól független forrásokkal ellenőrzöm, és elkülönítem a leíró tényközlést az értelmező narratívától.

Az eseten belüli elemzés célja az oksági mechanizmusok azonosítása: milyen döntési kényszerek, ösztönzők és intézményi hiányok vezettek ahhoz, hogy a vállalatok biztonsági funkciókat vegyenek át vagy szervezzenek ki; és miként következett ebből a visszaélések kockázatának növekedése, illetve a felelősségi lánc elmosódása. A kulcsfogalmakat (erőszakmonopólium-diffúzió, a biztonság piacosodása, deterritorializált joghatóság, vállalati kváziszuverenitás) a fenti dimenziók mentén azonosítom: minden esetrésznél ugyanazok a kérdések és indikátorok térnek vissza.

A TotalEnergies mozambiki LNG-projektje és a hibrid biztonsági modell

A berlini székhelyű European Center for Constitutional and Human Rights (ECCHR) civil jogvédő szervezet 2025. november 17-én Párizsban feljelentést tett a francia terrorcselekményeket és háborús bűnöket vizsgáló ügyészségen a francia energiaipari óriásvállalat, a TotalEnergies ellen, a mozambiki beruházással összefüggésben elkövetett háborús bűncselekményekben és kínzásban való bűnsegédlet gyanúja miatt.¹⁰

A beadvány szerint 2021 júniusa és szeptembere között a vállalat beruházási területét biztosító fegyveres egységek 180–250 civilt zártak két ablaktalan konténerbe, ahol az érintetteket fogva tartották, éhezették, bántalmazták, és sokan közülük életüket veszítették. A túlélők számát mintegy 26 főre becsülik. A történeteket túlélők vallomásai, valamint független oknyomozó újságírói vizsgálatok támasztják alá.¹¹ Az ECCHR szerint a TotalEnergies belső biztonsági jelentéseiből tudott a katonai egységek visszaéléseiről, ennek ellenére tovább finanszírozta azok ellátását és működését. A vállalat mindezt tagadja, és arra hivatkozik, hogy nem rendelkezett megbízható információkkal a jogsértésekről. A francia ügyészség egyelőre azt vizsgálja, hogy a benyújtott bizonyítékok alapján indokolt-e hivatalos nyomozás megindítása és vizsgálóbíró kijelölése. Amennyiben eljárás indul, az precedensértékű lehet, mivel Franciaországban első alkalommal merülne fel egy nagyvállalat büntetőjogi felelőssége háborús bűncselekményekben való bűnsegédlet miatt.¹²

A TotalEnergies francia leányvállalata a Mozambique LNG által üzemeltetett, az Afrika legnagyobb beruházásaként emlegetett projekt nemcsak Mozambikot tehetné a globális LNG-piac egyik jelentős szereplőjévé, hanem az Európai Unió középtávú (2028–2030), európai gázimport-stratégia potenciális pilléréként enyhíthetné az orosz függést. A befektetés azonban más szempontból is izgalmas. Jól példázza a vesztfáliai típusú államrendszer legfontosabb szervező elveinek – territorialitás és szuverenitás – változását.

A történet 2010 és 2012 között kezdődött, amikor az amerikai Anadarko felfedezte, hogy a Mozambik északkeleti részén, a tanzániai határ melletti Cabo Delgado tartományban lévő Afungi-félsziget mellett hatalmas földgázmezők vannak a tengerben. A Rovuma-medencében fekvő mezők a fantáziadús Area 1 nevet kapták, és a becslések szerint körülbelül 60–65 trillió köbláb (Tcf) termelhető ki belőlük.¹³ Az Anadarko 2012-ben kapta meg a körülbelül 7000 hektárnyi földterület használati jogát Mozambiktól 50 évre, megújítható formában és az állammal egyeztetve megkezdte a beruházás előtti tereprendezést. 2016 novemberében a kormány jóváhagyta a területen élő közösségek kitelepítésének tervét.

¹⁰ ECCHR: *ECCHR: TotalEnergies Faces Criminal Complaint for Complicity in War Crimes, Torture and Enforced Disappearance in Mozambique*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

¹¹ Michel, Anne: *TotalEnergies visé par une plainte pour « complicité de crimes de guerre » au Mozambique*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: Le Monde [2026. 02. 09.]; Perry, Alex: *TotalEnergies Accused of Complicity in War Crimes Over Mozambique Container Massacre*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: Politico [2026. 02. 09.].

¹² ECCHR: *Criminal Complaint against TotalEnergies for Complicity in War Crimes in Mozambique* [online], 2025. 11. 17. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

¹³ International Energy Agency: *Gas Market Report, Q1-2023*. [online], 2023. Forrás: International Energy Agency [2026. 02. 09.].

A terv 556 család fizikai, és további körülbelül 900 család gazdasági kitelepítésével számolt, és részletesen tartalmazta a kitelepítetteknek juttatandó kártérítéseket.

A TotalEnergies (akkoriban még Total) 2019-ben vásárolta meg a beruházást és az üzemeltetői jogokat. A kitermeléshez és a feldolgozáshoz szükséges infrastruktúra megépítéséhez pénzügyi befektetőket keresett. 2020-ra állt össze az a klasszikus projekt-finanszírozási csomag, amelyben a konzorcium körülbelül 5 milliárd dollár saját tőkével és 14,9 milliárd dollár hosszú lejáratú hitellel járult hozzá a beruházáshoz. A konzorcium tagjai között van 8 exporthitel-ügynökség, a Japan Bank for International Cooperation (JBIC), a U.S. Export-Import Bank, a UK Export Finance és az Exim Thailand, valamint több európai exporthitel-ügynökség (például NEXI, SACE), tucatnyi kereskedelmi bank (európai, ázsiai, amerikai pénzintézetek), és a csomaghoz csatlakozott az Afrikai Fejlesztési Bank is.¹⁴ A végleges beruházási döntés után aláírták a nagy nemzetközi LNG-vásárlási szerződéseket, és elindult a gáz kitermeléséhez és cseppfolyósításához kapcsolódó infrastruktúra építése. A TotalEnergies-e a beruházás legnagyobb tulajdoni hányada (26,5%), őt követi a japán Mitsui & Co. körülbelül 20%-os részesedéssel, a mozambiki állami olajvállalat, az Empresa Nacional de Hidrocarbonetos (ENH) 15%-kal, a thai-földi állami olajvállalat, a PTTEP körülbelül 8,5%-kal és három indiai állami vállalat (Bharat PetroResources/Bharat Petroleum, ONGC Videsh, Oil India) összesen 30% körüli csoportos részesedéssel.

A tengerben a Golfinho és Atum gázmezőkön mélytengeri gázkutakat, illetve egy körülbelül 40 km hosszú tenger alatti vezetékét kezdtek el építeni, amely a gázt a tervek szerint az Afungi-félszigeten lévő szárazföldi üzemhez fogja szállítani. A szárazföldön építik fel azt a két üzemet, amely évente körülbelül 13,1 millió tonna földgázt lesz képes cseppfolyósítani. Megkezdték a tartályok, exportterminálok és egy kikötő, valamint saját repülőtér kiépítését.

A munkálatokat azonban megszakította a keresztény többségű Mozambik muszlim többségű tartományában, Cabo Delgado-ban 2017-ben kirobbant felkelés, amely 2020-ra a TotalEnergies számára is aggasztó méreteket öltött. A helyi Al-Shabaab/Al-Sunna Wa-Jama'ah csoport hűségesküvet tett az Iszlám Államnak, és brutális eszközökkel (lefejezések, gyerekrablások) több mint egymillió embert űzött el otthonából. A francia vállalat a biztonsági helyzet romlására gyorsan reagált. *Vis maiorra* hivatkozva a projektet teljesen leállította, és a cég munkatársait evakuálta. Az addig kiépült, körülbelül 40%-os készütségben lévő ipari infrastruktúra biztonsága érdekében 2020-ban a Total és Mozambik állam megállapodást írt alá, amelynek keretében a mozambiki kormány egy 600 főből álló katonai-rendőri egységet (*joint task force*, JTF) rendelt Afungi és a körülötte lévő 25 km-es biztonsági zóna védelmére. A Total a 2000-ben létrehozott *Biztonságra és emberi jogokra vonatkozó önkéntes alapelvek* (*Voluntary Principles on Security and Human Rights*) iránymutatása szerint lakhatást, élelmet, felszerelést és egyéni jutalmat biztosított a katonáknak, akik cserében ellátták az objektum védelmét.¹⁵ A katonák a mozambiki állami

¹⁴ African Development Bank: *Mozambique LNG Project Overview*. [online], 2022. Forrás: African Development Bank [2026. 02. 09.].

¹⁵ Voluntary Principles on Security and Human Rights: *Implementation Guidance Tools*. [online], 2000. Forrás: Voluntary Principles on Security and Human Rights [2026. 02. 09.].

hadsereg tagjai voltak, de lényegében a cég saját költségvetéséből finanszírozta az állami erőszakszervezet működését a projekt körül kialakított biztonsági zónában. A katonákat a beruházás területén épített konténerházakban szállásolták el. A megállapodás értelmében emberi jog sértés esetén a jutalmat a katonáktól megvonják. Ez a konstrukció hibrid biztonsági modellt hozott létre: az állami szuverenitás egyik alapfunkcióját – a fegyveres erő alkalmazását – a piac logikája szerint egészítette ki a vállalat erőforrásokkal. A magán- és állami biztonsági szerepek összefonódása világosan megjelent: a vállalat védelmét ellátó katonai alakulat egyszerre volt a mozambiki állam fegyveres ereje és a TotalEnergies „megbízott” biztonsági szolgálata.¹⁶

2021 áprilisában a felkelők elfoglalták az Afungi-teleptől néhány kilométerre fekvő Palma városát, miközben a közrend helyreállításának érdekében ruandai és dél-afrikai regionális erők jelentek meg a térségben. A régió ugyan a mozambiki hadsereg ellenőrzése alá került, de időről időre újabb támadásoknak volt kitéve.

A katonák jelenléte sem tudta teljesen felszámolni a felkelők jelentette fenyegetést, ugyanakkor a „militarizált erő” jellegű biztonsági zóna új konfliktusforrássá vált. 2021 júliusában – három hónappal a projekt felfüggesztése után – a vállalat által finanszírozott katonai erők súlyos atrocitást követtek el a projekt területén. Szemtanúk és oknyomozó újságírók (a *Politico* és a *Le Monde* nyomozása) derítették ki, hogy a vállalat védelméért felelős katonák 2021 nyarán civilek tucatjait zárták konténerekbe az Afungi-létesítmény bejáratánál. A környező falvakból menekülő férfiakat (180–250 főt, köztük tinédzsereket és időseket is) két ablaktalan fémkonténerbe zsúfolták össze, ahol napokon át tartották őket fogva étlen-szomjan, rendszeres verések és kínzások közepette. A foglyok közül legalább öt embert megöltek, és sokan nyomtalanul eltűntek; a túlélők számát mindössze 26 főre becsülik.¹⁷

E brutalitás – amelyet a sajtó később „konténermészárlásnak” nevezett – mutatta, hogy a vállalat által felbérelt biztonsági erők nem voltak megfelelő ellenőrzés alatt. A történetek csak a nemzetközi média és civil nyomás révén derültek ki, a helyi hatóságok kezdetben nem tettek lépéseket az ügy kivizsgálására.

A vállalati felelősség kérdése hamarosan felmerült. Kiderült ugyanis, hogy a TotalEnergies belső biztonsági jelentései már a konténereset előtt dokumentálták a katonák rendszeres túlkapásait – verések, kivégzések, eltűnések szerepeltek a jelentésekben –, ennek ellenére a cég folytatta a biztonsági erők finanszírozását és jutalmazását. A vállalat Jean-Christophe Rufin vezetésével független bizottságot kért fel a projekt emberi jogi és biztonsági kockázatainak átvilágítására, amelyet 2023-ban nyilvánosságra hozott. A jelentés szerint a vállalat által alkalmazott jutalmazási rendszer közvetett módon ösztönözhetette a túlkapásokat, és nem biztosított megfelelő kontrollmechanizmust. A katonai egység tetteiért a felelősséget a konzorciumra is kiterjesztette.¹⁸

A TotalEnergies azzal védekezett, hogy nincs közvetlen bizonyítéka a súlyos jog sértésekre, és tagadta bűnrészességét, ám a helyzet morális és jogi aggályai nyilvánvalók voltak.

¹⁶ Rufin, Jean-Christophe – Glowacki, Ingrid: *Rapport sur la situation socio-économique, humanitaire et des droits humains dans la zone Palma-Afungi-Mocímboa*. [online], 2023. Forrás: TotalEnergies [2026. 02. 09.].

¹⁷ Michel 2025.

¹⁸ Rufin–Glowacki 2023.

A vállalat 2023 októberéig fenntartotta a katonák támogatását, csak a botrány hatására állította le a finanszírozást. Eközben a projekt körüli helyi közösségek is tiltakoztak a „militarizált biztonsági övezet” és a kényszerkitelepitések miatt; mozambiki civil szervezetek (például *Justiça Ambiental* és a *Les Amis de la Terre Mozambique*) és nemzetközi NGO-k folyamatosan panaszokat nyújtottak be a beruházással kapcsolatban. Még az egyik amerikai finanszírozó, a US Export-Import Bank független panaszmechanizmusához (U.S. International Development Finance Corporation, DFC) is érkezett beadvány a projekt emberi jogi hatásai miatt.¹⁹

A Total csak 2025 októberében értékelte úgy, hogy megszűnt a *vis maior*, a közrend helyreállt annyira, hogy tárgyaljanak az építkezés folytatásáról. A négyéves kényszerleállás miatt a beruházás költségei 4,5 milliárd dollárral nőttek a tervezetthez képest, a cég ezt az összeget Mozambikra hárítja. Mozambik a tárgyalások alapján a beállt *vis maiorra* tekintettel 4,5 évvel meghosszabbította a koncessziót, de vitatja a cég további feltételeit, így a beruházás pontos menetrendje továbbra sem teljesen világos. A TotalEnergies célja, hogy a termelés 2029-ben megindulhasson, de ez több tényezőtől függ (közrend, finanszírozók, a vállalattal szemben indított perek kimenetele).

A TotalEnergies esete precedensteremtő módon veti fel egy multinacionális vállalat büntetőjogi felelősségét. Az ECCHR 2025. novemberi feljelentése háborús bűncselekményekben, kínzásban és eltűntetésben való bűnsegédlet gyanúját fogalmazta meg, arra hivatkozva, hogy Mozambik északi tartományában a kormány és egy, az Iszlám Államhoz kötődő csoport között fegyveres konfliktus zajlott, így a civilek elleni fellépés háborús bűnnek minősül. A beadvány részletes bizonyítékokat sorakoztatott fel: fényképeket, a TotalEnergies belső dokumentumait és szemtanúk, civilek és ruandai katonák vallomásait. A vád lényege szerint a TotalEnergies „közvetlenül finanszírozta és anyagilag támogatta” azt a katonai egységet, amely a szóban forgó bűncselekményeket elkövette. Jogi értelemben ez a lépés azt feszegeti, hogy egy cég tevékenysége kimerítheti-e a háborús bűnökben való bűnrészesség fogalmát. A nemzetközi büntetőjog hagyományosan csak természetes személyeket von felelősségre, de egyes országok (mint Franciaország) jogrendszere lehetővé teszi, hogy jogi személyek ellen is vádat lehessen emelni súlyos bűncselekmények kapcsán. A francia ügyészség jelenleg vizsgálja a benyújtott bizonyítékokat, és mérlegeli hivatalos nyomozás megindítását. Amennyiben eljárás indul, az precedensértékű eset lesz, hiszen első ízben vonhatnak felelősségre egy nagyvállalatot háborús bűnökben való bűnrészesség miatt Franciaországban.

A TotalEnergies mozambiki esete így iskolapéldája a posztvesztfáliai biztonsági rend átalakulásának. Egyrészt megmutatja, hogyan kerül át az erőszak alkalmazásának egy része a vállalathoz és partnereihez, azaz hogyan oszlik meg az erőszak-monopólium. A katonák finanszírozásával a vállalat kvázi a saját „haderejét” tartotta fenn, azaz kváziszuverén hatalmat gyakorolt a projektterület felett. A „modellfalu” és zárt vállalati enkláv kialakítása (Afungi tábor) azt eredményezte, hogy a projekt térsége gyakorlatilag kiszakadt a hagyományos állami közhatalmi környezetből, és egy hibrid kormányzati

¹⁹ U.S. International Development Finance Corporation (DFC): *Complaints on Mozambique LNG Project, 2023–2024*. [online], 2024. Forrás: U.S. International Development Finance Corporation [2026. 02. 09.].

formának lett alárendelve. Másrészt a történet azt is példázza, hogy a globális civil társadalom és nemzetközi mechanizmusok hogyan próbálják betölteni az elszámoltathatóság hiányát: transznacionális NGO-hálózat szerveződött a felelősségre vonásért, levelekkel, vizsgálati kérelmekkel bombázva a finanszírozókat és hatóságokat. A francia hatóságok eljárása és az esetleges per pedig a deterritorializált joghatóság érvényesítésének példája, hiszen egy afrikai konfliktusban történt visszaélést egy európai ország bírósága vizsgálhat. Mindez megerősíti azt, amire a posztvesztfáliai elméletek leírnak: a globális felelősségi lánc új elemekkel bővült, ahol az államok mellett a vállalatoknak és civil szervezeteknek is szerep jut az erőszak kontrolljában és az igazságszolgáltatásban.²⁰

A Lafarge szíriai ügye – vállalati alkuk a szuverenitás romjain

A Lafarge francia cementipari vállalat 2007–2008-ban hatalmas beruházással lépett be a közel-keleti piacra: Észak-Szíriában, a polgárháború kitörése előtt nem sokkal, 680 millió dollárért megvásárolt és 2010-ben üzembe helyezett egy modern cementgyárat. A gyár a szíriai Jalabíja város közelében, az Eufrátesz folyó mellett épült fel.²¹ Amikor 2011-ben kitört a szíriai polgárháború, a térség hamarosan a lázadó és dzsihadista csoportok felvonulási területe lett. A damaszkuszi központi kormányzat gyakorlatilag elvesztette ellenőrzését a vidék felett, így a Lafarge üzemét működtető regionális vezetők rendkívül bizonytalan és veszélyes környezetben találták magukat. A vállalat döntési kényszerbe került: vagy – más vállalatokhoz hasonlóan – leállítja a termelést és evakuál, feladva a befektetését, vagy megpróbál alkalmazkodni a fegyveres csoportok uralta viszonyokhoz – akár a törvénytelenység árán is.

A Lafarge vezetői az utóbbi utat választották. Hírszerzési és oknyomozó jelentések, valamint későbbi hatósági vizsgálatok derítették ki, hogy 2012 végétől a Lafarge szíriai leányvállalata titkos megállapodásokat kötött a helyi fegyveres csoportokkal. A vállalat „védelmi pénzeket” fizetett az akkoriban tért hódító Iszlám Állam (ISIS) terrorszervezetnek, valamint az al-Káida helyi ágának tartott an-Nuszra Frontnak, továbbá más milíciáknak. A francia és amerikai nyomozások becslése szerint a Lafarge 2013–2014 folyamán összesen mintegy 5–6 millió amerikai dollár értékű összeget juttatott el ezekhez a csoportokhoz különféle csatornákon. A kifizetések egy része készpénz formájában történt, helyi közvetítőkön (például egy Firas Tlass nevű szíriai üzletemberen) keresztül, míg más része üzleti tranzakciók mögé volt rejtve. Például a Lafarge nyersanyagot – cementgyártáshoz szükséges gipszet és más anyagokat – vásárolt ISIS-kontrollált bányákból, amiért szintén dollármilliókat fizetett a terrorszervezetnek. Emellett útvámot és áthaladási díjakat is fizettek: körülbelül 3 millió eurót azért, hogy a Lafarge alkalmazottai, beszállítói és vevői biztonságban átjuthassanak a milíciák ellenőrzőpontjain a gyárhoz vezető utakon.²² Cserébe a radikális iszlamisták „védelmet” ígértek: megengedték a Lafarge teherautóinak

²⁰ ECCHR: *International Crimes and Accountability*. [online], 2024. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

²¹ Alderman, Liz – Peltier, Elian – Saad, Hwaida: *ISIS Is Coming! How a French Company Pushed the Limits in War-Torn Syria*. [online], 2018. 03. 10. Forrás: The New York Times [2026. 02. 09.].

²² Alderman–Peltier–Saad 2018; Sherpa–ECCHR: *Lafarge in Syria: Accusations of Complicity in Grave Human Rights Violations*. [online], 2016. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

és munkásainak mozgását, és visszaszorították a konkurenciát a térségben.²³ Kialakult egy informális „adóztatási” rendszer, amelyben a Lafarge – a saját üzleti érdekei védelmében – adót fizetett a *de facto* hatalmat gyakorló fegyvereseknek, mintha csak egy államnak adózna. Ez a gyakorlat nyíltan sértette a nemzetközi szankciós rezsimet és a terrorrelenes jogszabályokat, mivel az ISIS-t és az an-Nuszra Frontot a nemzetközi közösség ekkor már terrrorszervezetnek minősítette.²⁴ A vállalat azonban rövid távon sikeresnek ítélte a stratégiát: a polgárháború legvéresebb éveiben is sikerült fenntartania a cementgyár termelését, miközben más külföldi cégek rég elhagyták Szíriát. Végül csak 2014 szeptemberében került a gyár az ISIS fennhatósága alá teljesen – ekkor a Lafarge is evakuálta a még ott lévő alkalmazottait.

A Lafarge esete a posztvesztfáliai logika szélsőséges példája: a belső jog és a nemzetközi jog negligálásával, a szuverén hatalommal szembefordulva a vállalat saját biztonságpolitikát folytatott egy idegen állam (Szíria) területén. Az állam közhatalmi funkciói nem működtek – a létrejött államtalanodott térben a Lafarge kvázi állami alkut kötött a hadurakkal. A klasszikus értelemben vett erőszak-monopólium nem létezett: terrorcsoportok ragadták magukhoz, a vállalat pedig rájuk támaszkodott mint „biztonsági szolgáltatókra”. Ezzel a biztonság biztosítása teljesen piaci tranzakció jellegét öltötte. Egy profitorientált cég költség-haszon elemzése döntött életről, halálról – hiszen befizetései hozzájárultak az ISIS hadigépezetének finanszírozásához, amely ebben az időszakban emberiség elleni bűnöket (népirtás, rabszolgasorba taszítás stb.) követett el.²⁵ Felvethető tehát a Lafarge esetében a vállalati felelősség morális dimenziója is: mennyiben felelős egy cég azokért a bűnökért, amelyeket a „védelmi szolgáltatást” nyújtó partnerei követek el? A Lafarge vezetése utólag azzal védekezett, hogy a kifizetések célja nem a terrorizmus támogatása, hanem a dolgozók biztonságának szavatolása volt, és hogy a helyi menedzsment döntött ezekről, a párizsi központ tudta nélkül.²⁶ Ugyanakkor kiszivárgott e-mailek és tanúvallomások szerint a felső vezetés is értesült az ISIS-szel való megállapodásokról, sőt a francia hatóságok gyanúja szerint a vállalat „pontos tudással” bírt arról, hogy az ISIS milyen bűncselekményeket követ el, és ennek ismeretében sem állította le a kifizetéseket.²⁷

A háború dúlta Szíriában nyilvánvalóan nem volt esély arra, hogy a Lafarge-t a helyi hatóságok felelősségre vonják – hiszen magát a terrorcsoportokat is csak külső katonai erővel (lásd nemzetközi koalíció) sikerült megfékezni. Ehelyett a felelősségre vonás transznacionális úton indult meg, két fő szintén: Franciaországban és az Egyesült Államokban. Franciaországban már 2016-ban civil szervezetek (a Sherpa és az ECCHR) feljelentést tettek a Lafarge ellen, és 2017-ben hivatalos vizsgálat indult terrorizmus finanszírozása és emberiség elleni bűncselekményekben való bűnrészesség gyanúja miatt. A francia nyomozás feltárta, hogy a Lafarge szír leányvállalata 2012 és 2014

²³ Jarry, Emmanuel – Landauro, Inti: *France Seizes Payment to Former LafargeHolcim Executive in Syria Probe*. [online], 2018. Forrás: Reuters [2026. 02. 09.].

²⁴ Business & Human Rights Resource Centre: *Landmark Decision in Lafarge Case*. [online], 2018. Forrás: Business & Human Rights Resource Centre [2026. 02. 09.].

²⁵ United Nations Security Council: *ISIL (Da'esh) & Al-Qaida Sanctions List*. [online], 2014. Forrás: United Nations Security Council [2026. 02. 09.].

²⁶ Reuters 2018.

²⁷ Sherpa–ECCHR 2016.

között körülbelül 13 millió eurót juttatott el különböző fegyveres csoportoknak (ebben benne foglaltatnak a logisztikai kifizetések és a nyersanyagvásárlások is).²⁸ 2018-ra nyolc korábbi Lafarge-vezetőt – köztük a korábbi vezérigazgatót, Bruno Lafont-t – büntetővád alá helyeztek a francia hatóságok, többek között terrorizmus finanszírozása és a dolgozók életének veszélyeztetése miatt.

A jogi eljárás során mérőföldkőnek számított, amikor a Francia Semmitőszék 2021 szeptemberében kimondta, hogy a Lafarge ellen emberiség elleni bűncselekményekben való bűnrészesség miatt is folytatódhat a nyomozás.²⁹ A legfelsőbb bíróság precedensértékű elvi megállapítást tett: ha egy cég tudatában van annak, hogy partnerei emberiség elleni bűnöket követnek el, de anyagilag támogatja őket, az kimerítheti a bűnrészesség fogalmát. Ezt követően 2022 májusában a Párizsi Fellebbviteli Bíróság is megerősítette a Lafarge elleni vádemelést, és megállapította, hogy a cég „még akkor is folytatta a tevékenységét és a kifizetéseket, amikor már tudta, hogy azokkal esetleg emberiség elleni bűnöket elkövető csoportokat támogat”. Így a Lafarge lett az első vállalat Franciaországban, amelyet jogi személyként ilyen súlyos nemzetközi bűncselekményben való bűnrészességgel vádoltak.

A bírósági eljárás 2025 novemberében megkezdődött Párizsban a Lafarge és nyolc egykori vezetője ellen, a terrorizmus finanszírozása vádjával, és e perben 2026 áprilisára várható ítélet. Fontos kiemelni, hogy a vádnak két fő eleme van: egyrészt a terrorizmus finanszírozása (ami önmagában is súlyos bűncselekmény), másrészt a bűnrészesség emberiség elleni bűntettekben (ami példa nélküli kategória vállalatra nézve). A Lafarge és anyavállalata, a svájci Holcim mindvégig tagadták, hogy a felső vezetés tudatosan megsértette volna a szankciókat; olyannyira, hogy a Holcim 2025-ben még pert is indított a volt Lafarge-vezér ellen, kártérítést követelve tőle a cégnek okozott károkért. A lépés arra utal, hogy a vállalat megpróbálja a felelősséget egyénekre hárítani, és saját magát a „megtisztulás” narratívájába helyezni.

Franciaország mellett az Egyesült Államokban is felelősségre vonták a cementipari óriást. Az USA terrorellenes törvényei kimondják, hogy amerikai joghatóság alá tartozik a nemzetközi terrorszervezetek anyagi támogatása akkor is, ha azt külföldön követik el, amennyiben amerikai pénzügyi rendszert vagy más kapcsolódási pontot találni. Mivel a Lafarge pénzügyi műveletei részben amerikai dollárban zajlottak és amerikai bankokon keresztül jutottak el a címzettekhez, az amerikai hatóságok is léptek. 2022 októberében az USA Igazságügyi Minisztériuma történelmi jelentőségű megállapodást kötött a Lafarge-zsal: a cég beismerte, hogy megsértette az amerikai terrorellenes törvényeket, és vállalta 777,8 millió dollár pénzbüntetés megfizetését.³⁰ Ez volt az első alkalom, hogy az USA kormánya egy vállalatot terrorizmus anyagi támogatása miatt vont felelősségre és ért el bűnügyi egyezséget. Az Amerikai Igazságügyminisztérium nyilatkozata szerint a Lafarge vezetői „vállalták a felelősséget” azért, hogy 5,92 millió dollárt kifizettek az ISIS

²⁸ Sherpa-ECCHR: *Complaint against Lafarge for Complicity in Crimes against Humanity in Syria (Dossier de Presse)*. [online], 2019. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

²⁹ Cour de cassation: *Decision No. 20-82.913*. [online], 2021. 09. 07. Forrás: Cour de cassation [2026. 02. 09.].

³⁰ U.S. Department of Justice: *Lafarge Pleads Guilty to Conspiring to Provide Material Support to Foreign Terrorist Organizations*. [online], 2022. 10. 18. Forrás: U.S. Department of Justice [2026. 02. 09.].

és az al-Nuszra Front vezetőinek, és ezzel elősegítették a cég működésének fenntartását a háborús zónában. A hatalmas bírság összege is jelzi, hogy a nemzetközi közösség nem tolerálja a normatív rendet sértő vállalati magatartást, és akár extraterritoriális jogalkalmazás útján is fellép ellene.

A Lafarge szíriai története élesen rávilágít a posztvesztfáliai világrend sajátosságaira. Egy állam (Szíria) szuverenitása összeomlott, és a keletkezett vákuumban egy vállalat gyakorlatilag önálló biztonsági és külpolitikát folytatott: fegyveres csoportokkal kötött alkut, mintha egy szuverén állam kötne békét vagy fegyverszünetet. Ugyanakkor hosszú távon ez a stratégia fenntarthatatlannak bizonyult, és súlyos globális biztonsági kockázatokat idézett elő (hozzájárulva a terrorhálózatok finanszírozásához). A nemzetközi közösség reakciója – francia és amerikai büntetőeljárások formájában – azt mutatja, hogy a joghatóság határait kitágították, hogy utolérjék a globális gazdasági szereplőket. Ez tipikus posztvesztfáliai jelenség: mivel a helyi állam képtelen volt felelősségre vonni a jogsértést, más államok (a vállalat anyaállama és egy nagyhatalom) léptek fel helyette, deterritorializálva az igazságszolgáltatást.

Emellett a transznacionális civil társadalom – újságírók, NGO-k – kulcsszerepet játszott abban, hogy az ügy napvilágra kerüljön és napirenden maradjon. A Florini (2000) és mások által jósolt globális civil kontroll tehát működésbe lépett: a Sherpa és az ECCHR kitartó jogi erőfeszítései nélkül a Lafarge-ügy valószínűleg elsikkadt volna.³¹ Végül, de nem utolsósorban, a Lafarge esete arra is int, hogy a vállalati szféra számára a felelősségre vonás új dimenziója nyílt meg. A gazdasági globalizáció első évtizedeiben a multinacionális vállalatok gyakran elszámoltathatósági hiátust élveztek – ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy egy gyenge államban senki sem vonta őket felelősségre. Most viszont a Lafarge-nak – és vezető tisztségviselőinek – bíróság előtt kell felelniük egy harmadik, háború sújtotta országban elkövetett tetteikért. A nemzetközi jogban ez a változás radikális, és a vállalati kváziszuverenitás korlátait jelzi: hiába viselkedik egy vállalat szuverénként, a nemzetközi normák és fórumok miatt számonkérhetővé válik.

Posztvesztfáliai mintázat

A TotalEnergies mozambiki és a Lafarge szíriai esete két eltérő geopolitikai kontextusban játszódik, mégis ugyanarra a jelenségre világít rá: a posztvesztfáliai világrendben az erőszak monopóliuma és a biztonság megszervezése többszereplős, hibrid és részben piacósított rendszerként működik. A vállalatok biztonsági alkui és a fegyveres védelem „kiszervezése” nem kizárólag 21. századi jelenség. Különösen nyersanyag-kitermelő, gyenge államisággal rendelkező térségekben történetileg is nyomon követhető, hogy a befektető a rendfenntartás hiányosságait informális megállapodásokkal, saját erőforrásokkal vagy félformális együttműködéssel hidalta át. A TotalEnergies és a Lafarge esete ezért nem azt „bizonyítja”, hogy korábban az állam mindenütt monopolizálta az erőszakot, ma pedig nem; inkább azt teszi láthatóvá, hogy a vállalati biztonságteremtés kormányzási konfigurációja sűrűsödött és átalakult. Nem az a döntő újdonság, hogy a vállalat „biztonságot

³¹ Florini 2020.

teremt”, hanem az, hogy ezt egy többszereplős normatív térben teszi, ahol a felelősségre vonás elkerülése jóval kevésbé magától értetődő.³² A két ügy szépen mutatja a klasszikus szuverenitásfelfogás erőzóját, valamint azt, miként alakul át a felelősség és az erőszakgyakorlás viszonya a sokszereplős nemzetközi politikában.

Hibrid és privatizált biztonsági modellek

A vesztfáliai államrend egyik alapvető szervezőelve az erőszak legitim alkalmazásának állami monopóliuma volt, amely Max Weber klasszikus meghatározása óta a modern államiság egyik legfontosabb ismervének számít.³³ A posztvesztfáliai korszakban e monopólium nem megszűnik, hanem átalakul: az erőszak gyakorlása fragmentálódik, és különböző állami, félállami és nem állami szereplők között oszlik meg.³⁴

Mindkét fenti esetben egy multinacionális vállalat lett aktív alakítója saját biztonsági környezetének, ahelyett, hogy pusztán elszenvedője lett volna annak. A mozambiki eset jól példázza e folyamat egyik mérsékeltbb, „hibrid” formáját. Formálisan az erőszak monopóliuma továbbra is az államot illeti meg: a projekt térségében működő fegyveres egységek a mozambiki állam fennhatósága alá tartoznak, állami egyenruhát viselnek, és hivatalos parancsnoki láncba illeszkednek. Ugyanakkor a katonai jelenlét működési feltételeit – finanszírozás, logisztika, ellátás, ösztönzőrendszer – a TotalEnergies biztosította. A TotalEnergies és a mozambiki kormány 2020-ban létrehozott egy különleges katonai egységet, amelynek működését a vállalat biztosította: a cég szállást, ellátást, felszerelést és pénzügyi ösztönzőket (prémiumokat) nyújtott a bevetett katonáknak. A biztonság gyakorlati megszervezése így a vállalat gazdasági racionalitásához igazodott, nem pedig kizárólagos állami döntésekhez.³⁵

A konstrukció olyan hibrid biztonsági rezsimet hozott létre, amelyben az állam megőrizte formális szuverenitását, miközben annak egyik alapfunkcióját – az erőszak gyakorlását – részben piaci logika szerint működtette. A szuverenitás ebben az értelemben nem megszűnt, hanem funkcionálisan megosztottá vált, ami összhangban van a posztvesztfáliai államiságról szóló elméletekkel.³⁶

A Lafarge szíriai esete ezzel szemben a posztvesztfáliai állapot egy radikálisabb változatát jelenítette meg. Itt az állam nem csupán meggyengült, hanem ténylegesen elvesztette az érintett terület feletti kontrollt. Az erőszak-monopólium nem megosztott, hanem teljes egészében nem állami szereplők – fegyveres milíciák és terrorszervezetek – kezébe került. A Lafarge – miután a szíriai állam a polgárháború káoszában nem tudta garantálni a létesítmény biztonságát – közvetlenül fegyveres szereplőkkel kötött titkos megállapodást. 2013–2014 folyamán a cég milliós nagyságrendű összegeket fizetett az Iszlám Állam és más milíciák számára „védelmi pénzként”, hogy a cementgyára működőképes maradjon a háborús övezetben. A Lafarge ezzel lényegében „szolgáltatásként” vásárolta

³² Ruggie 2013: 112; Florini 2020.

³³ Weber, Max (1989): *A politika mint hivatás*. Budapest: Művelődéskutató Intézet.

³⁴ Krasner 1999.

³⁵ ECCHR: *The Price of Gas in Mozambique*. [online], 2025. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

³⁶ Sassen 2014: 84.

meg a biztonságot egy nem állami erőszakszervezettől, amely a terrrorszervezet részéről a versenytársak kiiktatását és a szállítmányok zavartalan haladását jelentette.³⁷

Ebben az esetben a biztonság már nem hibrid jellegű, hanem teljes mértékben privatizált és kriminalizált: a vállalat a túlélés érdekében közvetlenül finanszírozta az erőszakot gyakorló szereplőket, figyelmen kívül hagyva mind az állami joghatóságot, mind a nemzetközi jog normáit. A biztonság itt már nem közpolitikai funkcióként, hanem piaci szolgáltatásként jelenik meg, amelyet fegyveres csoportok nyújtanak ellenszolgáltatás fejében.³⁸

Noha a két biztonsági rezsim formája eltér (az egyik állami köntösben zajló köz- és magánszereplő közötti együttműködés, a másik teljesen privatizált biztonsági alku), közös nevezőjük a biztonság mint árucikk logikája. Mindkét esetben a vállalat piaci tranzakció keretében „vásárolta meg” a rend fenntartását: Mozambikban a hadsereg szolgálatait, Szíriában egy militáns csoport „védelmét”. Ez a tendencia rávilágít arra, hogy a biztonság közjó jellege meggyengült, és helyébe a piaci racionalitás lépett – a fegyveres erőszak fenntartása és kontrollja üzleti alkuk tárgyává vált. A klasszikus weberi államfelfogás szerint az állam rendelkezik az erőszak legitim alkalmazásának monopóliumával, ám e két eset azt mutatja, hogy a monopólium fragmentálódott és megoszlik a szereplők között. Mozambikban ugyan formálisan az állam delegálta (illetve megosztotta) ezt a jogot a vállalat támogatásával, Szíriában pedig a hatalmi vákuumot kihasználva lépnek fel nem állami erőszak-monopóliumot biztosító szereplők állami kontroll nélkül. A két modell a posztvesztfáliai biztonsági rend két végpontját jeleníti meg: az egyikben az állam még jelen van (de erőforrásai elégtelenek, ezért a vállalati tőke pótolja azokat), a másikon az állam eltűnik a képletből, és a biztonság teljesen privatizált, illegitim formában szerveződik. Mégis, a jelenség gyökere mindkét esetben azonos: a gyengülő állami kapacitás a globalizált világ gazdaságban – az állam nem volt képes egyedül garantálni a nagyberuházás biztonságát, ezért a vállalat a saját kezébe vette azt.

Fontos hangsúlyozni, hogy a vállalati biztonsági vállalkozások nemcsak elvi szinten bontják meg a szuverenitás hagyományos rendjét, hanem gyakorlati következményekkel is járnak az erőszak alkalmazásának módjára és az érintett lakosságra nézve. A Total által finanszírozott JTF katonái a „biztonsági mandátum” leple alatt súlyos visszaéléseket követtek el 2021-ben: több tucat menekülő civil konténerekbe zártak, éhezettek, vertek és kínoztak, s legalább öt embert megöltek közülük. Ez a „konténERMészárlásként” emlegetett incidens csak oknyomozó újságírók és civil szervezetek feltáró munkája nyomán került napvilágra. A Lafarge esetében pedig a terrorista csoport finanszírozása egyrészt tovább tüzelte a polgárháborús erőszakot, másrészt kiszolgáltatva saját dolgozóit is – a titkos alkuk ellenére több munkavállalót elraboltak és megöltek a konfliktus során. Látható tehát, hogy a vállalati biztonsági rezsim emberi jogi kockázatai rendkívül súlyosak: a profitérdek által vezérelt erőszakalkalmazás a helyi lakosság számára gyakran brutális következményekkel jár.

³⁷ Sherpa–ECCHR 2016.

³⁸ Kaldor 2012.

A posztvesztfáliai rendben az erőszak nem szűnik meg, hanem új intézményi formákban szerveződik újra, miközben az elszámoltathatóság és a felelősség kérdése egyre inkább transznacionális szintre tolódik.

Vállalati kváziszuverenitás és az államhatalom átalakulása

A vizsgált esetek azt példázzák, hogy a szuverenitás posztvesztfáliai/posztmodern felfogása gyökeresen eltér a hagyományostól. A vesztfáliai nemzetközi rend az államok felségjogainak elsődlegességén alapult, azonban – ahogyan Stephen D. Krasner klasszikus műve is rámutat – a szuverenitás formális doktrínája sokszor kiüresedik. A globalizált világban a hatalom és a közhatalmi funkciók megosztottá váltak: „összekapcsolt szuverenitások” működnek, ahol az államok, vállalatok és nemzetközi szereplők megosztják a hatalmat és a felelősséget. A globális gazdaság államtalanodott tereiben a multinacionális vállalatok szerepe túllép a hagyományos gazdasági szereplő keretein, és egyre inkább kváziszuverén funkciókat vesznek át. A vállalatok ebben az értelemben nem pusztán alkalmazkodnak a biztonsági környezethez, hanem aktívan alakítják azt: saját biztonságpolitikát dolgoznak ki, döntéseket hoznak az erőszak alkalmazásáról, és közvetlen kapcsolatba lépnek fegyveres szereplőkkel.³⁹

A két eset ugyanakkor arra is rámutat, hogy a posztvesztfáliai rendet nem célszerű lineáris korszakváltásként felfogni. Inkább rétegzett, egymásra csúszó logikák együttéléséről van szó: ugyanazon konfliktustérben egyszerre lehet jelen a vesztfáliai forma (formális állami egyenruha és parancsnoki lánc), a prevesztfáliai jelleg (*de facto* fegyveres uralom, informális „adóztatás”), valamint a posztvesztfáliai kormányzás (transznacionális normakontroll és extraterritoriális felelősségi mechanizmusok). A „nem egyidejűségek egyidejűsége” segít megmagyarázni, hogy a biztonság előállítása miért válik egyszerre állami, piaci és civil szereplők közötti vitatott térfoglalássá.⁴⁰

Ez a szerepváltás alapvetően eltér a klasszikus multinacionális vállalatkonceptiótól, amelyben a cég az állam által biztosított jogi és biztonsági keretek között működik. A vizsgált esetekben ezzel szemben a vállalat maga válik a rend fenntartásának egyik központi szereplőjévé, különösen olyan térségekben, ahol az állami szuverenitás meggyengül vagy fragmentálódik. A vállalat nem csupán reagál a biztonsági kihívásokra, hanem saját normarendszert, kockázatkezelési mechanizmusokat és működési szabályokat hoz létre, amelyek gyakran felülírják a helyi állami struktúrákat.⁴¹

Ennek ékes bizonyítéka a TotalEnergies és a Lafarge esete is, hiszen az állam tradicionális erőszak-monopóliumát mindkét ügyben átvette vagy kiegészítette egy magánszereplő. A vállalati kváziszuverenitás fogalma írja le legjobban ezt a jelenséget: a multinacionális cégek kvázi állami szerepkörben jelennek meg, saját biztonsági politikát folytatnak, sőt bizonyos területeken ténylegesen irányítják vagy befolyásolják az erőszak alkalmazását, mintha csak szuverén hatalommal bírnának. A TotalEnergies által ellenőrzött Afungi afféle állam az államban lett, ahol a vállalat diktálta a biztonsági feltételeket, a Lafarge

³⁹ Krasner 1999.

⁴⁰ Krasner 1999; Sassen 2014: 84.

⁴¹ Sassen, Saskia (2006): *Territory, Authority, Rights*. Princeton: Princeton University Press.

pedig a háború sújtotta észak-szíriai térségben állami hatóság híján közvetlen alkupozícióba került a *de facto* uralmat gyakorló fegyveresekkel. Mindez összhangban áll Saskia Sassen megállapításaival, miszerint a globalizáció korában a szuverenitás gyakorlása kiszerveződik és újraformálódik: a gazdasági hatalom globalizálódása gyakran együtt jár lokális hatalmi vákuumokkal, amelyekben új, nem területiális hatalmi struktúrák jönnek létre. Ez történt Szíriában, ahol a Lafarge lépései egy állam nélküli hatalmi közegben zajlottak, és Mozambikban is, ahol a gyenge állami kapacitású területen a vállalat hatalmi részeket töltött ki.

E jelenség jól leírható a szakirodalomban megjelenő vállalati szuverenitás vagy a magánszereplői főhatalom (*private authority*) fogalmával. Ezek az elméleti megközelítések arra mutatnak rá, hogy a globális gazdaságban működő nagyvállalatok egyre gyakrabban gyakorolnak olyan hatásköröket – normaképzés, szabályértvényesítés, erőforrás-elosztás –, amelyek korábban kizárólag az államokra voltak jellemzők.⁴² A vállalatok ebben az értelemben nemcsak gazdasági, hanem politikai szereplőkké is válnak, még akkor is, ha ezt formálisan tagadják.

A vállalati szuverenitás *de facto* kiteljesedése azonban nem jelenti azt, hogy a cégek immunisak lennének a jogi és etikai normákkal szemben. Épp ellenkezőleg: kirajzolódtak a vállalati kváziszuverenitás határai is. Hiába viselkedik egy globális vállalat olykor saját területén uralkodó hatalomként, a 21. században egyre kevésbé tudja magát kivonni a nemzetközi normák és fórumok alól. Ahogyan a Total vezérigazgatója, Patrick Pouyanné egy Putyinral folytatott találkozót után fogalmazott: bár a Total „magáncég, valójában a legnagyobb privát, multi- és transznacionális, szuverén hatalom, amely számtalan politikai, társadalmi és gazdasági ügybe beavatkozik.”⁴³ A Lafarge is kvázi államként viselkedett saját érdekszférájában. E kijelentések azonban sajátos ironiával bírnak a posztvesztfáliai korban: miközben a vállalatok szuverén igényekkel lépnek fel, felelősségrevonhatóságuk is kiterjed globális szintre. A vállalatok mozgástere nem korlátlan: a nemzetközi jog, az államok extraterritoriális jogalkalmazása, valamint a transznacionális civil társadalom együttesen képesek utólagos elszámoltathatóságot érvényesíteni. A jogi felelősség ugyan gyakran késleltetve és politikai küzdelmek árán jelenik meg, de nem tűnik el teljesen.⁴⁴

A Total és a Lafarge példája megmutatta, hogy a szuverenitás többé nem használható pajzsként a normák alóli kibújáshoz – sem állam, sem óriásvállalat nem bújhat el tettei következményei elől arra hivatkozva, hogy saját felségterületén azt tesz, amit akar. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az állam-vállalat viszonyrendszer átalakulóban van: az államok továbbra is kulcsszereplők, de már nem kizárólagos hatalmi hegemonok, a vállalatok pedig hatalmat gyakorolnak, de egyúttal új ellenőrzési és jogi mechanizmusok korlátozzák őket. Krasner szavaival élve: miközben a szuverenitás eszméje tovább él, a gyakorlatban a hatalom megosztása és a felelősség kollektív viselése felé tolódnak.

Ez a dinamika arra utal, hogy a posztvesztfáliai rend nem az állami szuverenitás megszűnését, hanem annak átalakulását jelenti. A vállalatok képesek ideiglenesen betölteni

⁴² Avant, Deborah D. – Finnemore, Martha – Sell, Susan szerk. (2010): *Who Governs the Globe?* Cambridge: Cambridge University Press.

⁴³ Buxton, Nick (szerk.): *State of Power 2020. The Corporation*. Amsterdam: Transnational Institute, 48.

⁴⁴ Ruggie 2013.

állami funkciókat, de nem válnak teljes értékű szuverénekké. A végső jogérvényesítés továbbra is állami és nemzetközi intézményekhez kötődik, még ha azok működése fragmentált és politikailag terhelt is. A vállalati kváziszuverenitás így egyszerre jeleníti meg a globális kormányzás egyik új formáját és annak belső feszültségét.

Deterritorializált joghatóság és transznacionális felelősségre vonás

A két ügy a nemzetközi felelősségre vonási mechanizmusok fejlődését is példázza. A posztvesztfáliei biztonsági rend egyik legproblematisabb következménye a felelősség kikényszerítésének kérdése. Míg a klasszikus államközpontú rendszerben az erőszak alkalmazásáért és annak következményeiért egyértelműen az állam volt felelős, addig a hibrid és privatizált biztonsági struktúrák megjelenésével ez az összefüggés fellazult. A TotalEnergies és a Lafarge esete egyaránt azt mutatja, hogy a felelősség több szinten szétaprózódik, miközben a jogi elszámoltathatóság új utakon érvényesíthető.⁴⁵ A posztvesztfáliei rend egyik következő lényegi sajátossága, amelyet e két eset is felszínre hozott, a joghatóság deterritorializálódása – vagyis az, hogy a jogi elszámoltathatóság és normák kikényszerítése egyre kevésbé tiszteli az államhatárokat. Az állami szuverenitás hagyományos korlátai – például a be nem avatkozás elve – fokozatosan háttérbe szorulnak, amikor alapvető jogok védelméről és globális közérdekről van szó.

John Ruggie és nemzetközi jogászok egy csoportja szerint kialakulóban van egy globális közpolitikai tér, ahol a nem állami szereplőkre – így a multinacionális vállalatokra is – kiterjednek nemzetközi normák és elvárások. Ruggie nevéhez fűződik az ENSZ üzleti és emberi jogi irányelveinek kidolgozása (2011), amely kimondja, hogy a vállalatok felelősek a tevékenységük során az emberi jogok tiszteletben tartásáért, és számot kell adniuk azok megsértéséért. Ez a gyakorlatban a „védelmezés, tisztelet, jogorvoslat” hárompillérű keretét jelenti: az állam köteles védeni a jogsértésektől, a vállalat köteles tiszteletben tartani az emberi jogokat, és mindkét félnek biztosítani kell a megfelelő jogorvoslatot.⁴⁶ A Ruggie-féle elvek lényege, hogy a vállalatoknak proaktív módon be kell építeniük működésükbe a kellő gondossági eljárás (*due diligence*) mechanizmusokat: azokat az eljárásokat, amelyekkel azonosítják, megelőzik és orvosolják a tevékenységükből fakadó emberi jogi kockázatokat. Ez már nem pusztán önkéntes vállalati társadalmi felelősségvállalás, hanem egyre inkább elvárható és kikényszeríthető norma a nemzetközi porondon. Ahogy Ruggie (2013) hangsúlyozta, a vállalati felelősségvállalás elve mára nem csupán etikai kódex, hanem jogi kötelezettséggént is megjelenik.

A felelősség posztvesztfáliei átrendeződésének egyik legfontosabb, a két esetben közös tanulsága, hogy az elszámoltathatóság nem kizárólag a helyi állami kapacitásokon múlik, hanem egyre inkább a vállalat székhelye szerint illetékes állam és a transznacionális normák által létrehozott normatív kényszerpályákon keresztül érvényesül. A TotalEnergies és a Lafarge ügye ebből a szempontból különösen beszédes: mindkettőben Franciaország

⁴⁵ Krasner 1999.

⁴⁶ Ruggie 2013.

jelenik meg olyan jogi és intézményi közegeként, amely képes a vállalati magatartást utólag a joghoz visszacsatolni, akár nemzetközi bűncselekmények kontextusában is.

A francia jogrendszer posztvesztfáliai jelentőségű sajátossága, hogy a büntetőjog a jogi személyek, így a vállalatok büntetőjogi felelősségét elvi szinten ismeri el. A büntetőtörvénykönyv (*Code pénal*) 121-2. cikke szerint (az állam kivételével) a jogi személyek büntetőjogilag felelősségre vonhatók az olyan jogsértésekért, amelyeket a szervezet érdekében (*pour leur compte*) a szervezet szervei vagy képviselői követnek el.⁴⁷ Ez a konstrukció több mint technikai szabály: a vállalatot önálló „büntetőjogi címzetté” emeli, és csökkenti annak lehetőségét, hogy a felelősség kizárólag egyéni vezetői döntésekre legyen visszavezethető.

Szorosan idekapcsolódik a francia bűnsegédletti dogma, amely a vállalati közreműködés megítélésében releváns. A büntetőtörvénykönyv 121-7. cikke szerint bűnsegéd az, aki tudatosan, segítséggel vagy közreműködéssel elősegíti a bűncselekmény előkészítését vagy elkövetését; illetve az is, aki ajándékkal, ígérettel, fenyegetéssel, utasítással vagy hatalommal való visszaéléssel „rávesz” bűncselekményre vagy utasítást ad annak elkövetésére.⁴⁸ A TotalEnergies és a Lafarge esetében épp ez a posztvesztfáliai töréspont: a vita nem arról szól, hogy a vállalat „elkövető-e”, hanem arról, hogy a vállalat által nyújtott anyagi, logisztikai és szervezeti támogatás olyan mértékű-e, amely a francia mérce szerint bűnsegédletként értékelhető.

A normatív kényszer intézményi oldala is erős: Franciaország a transznacionális, erősen összetett ügyek kezelésére specializált ügyészi kapacitást épített ki. A francia igazságügyi tárca szerint a Francia Nemzeti Terrorizmusellenes Ügyészség (Parquet national antiterroriste, PNAT) létrehozásának egyik indoka éppen a centralizáció és a specializáció volt, és a PNAT kompetenciáját a dokumentum kifejezetten összekapcsolja a nemzetközi büntetőjogi együttműködés, az emberiség elleni bűncselekmények (*crimes contre l'humanité*) és a háborús bűncselekmények (*crimes et délits de guerre*) körébe tartozó ügyek kezelésének igényével.⁴⁹ Ez a posztvesztfáliai mintázat szempontjából azért lényeges, mert a vállalati magatartások elszámoltathatósága tipikusan nem „helyi” ügyészségi rutinnal kezelhető, hanem intézményes szakosodást igényel.

Végül, a francia normatív környezet nem merül ki a büntetőjogban: megjelentek olyan előírások is, amelyek a vállalati jogkövetést *ex ante* jelleggel próbálják kikényszeríteni. A 2017. március 27-i „kellő gondossági eljárásról” (*devoir de vigilance*) szóló törvény a nagyvállalatok számára éves kockázatmegelőzési terv (*vigilance plan*) készítését írja elő, és a jogszabály szövegében az észszerű éberségi/óvatossági intézkedések (*mesures de vigilance*) logikája jelenik meg. Az előírás célja a globális működésükből eredő emberi jogi és környezeti kockázatok azonosítása, megelőzése és kezelése a vállalatcsoport és üzleti kapcsolatok mentén.⁵⁰ Ez a szabályozás közvetlenül illeszkedik a posztvesztfáliai „kormányzás” logikájába: a vállalati döntések – különösen konfliktuszónákban – többé

⁴⁷ *Code pénal*, art. 121-2 (responsabilité pénale des personnes morales): *Code pénal (PDF)*. [online]. Forrás: AODV231 [2026. 02. 09.].

⁴⁸ *Code pénal*, art. 121-7 (complicité): *Code pénal, art. 121-7*. [online]. Forrás: Légifrance [2026. 02. 09.].

⁴⁹ Ministère de la Justice: *Zoom sur le nouveau Parquet national antiterroriste*. [online], 2019. Forrás: Ministère de la Justice [2026. 02. 09.].

⁵⁰ *Loi n° 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance*. [online], 2017. 03. 27. Forrás: Légifrance [2026. 02. 09.].

nem pusztán reputációs kérdésként, hanem jogi kockázatként is megjelennek. A törvény alapján a cégek polgári jogi felelősségre vonhatók a leányvállalataik vagy alvállalkozóik által külföldön okozott súlyos jogsértésekért, amennyiben elmulasztották a kellő gondosságot. A francia jog újítása így a deterritorializált felelősségre vonás egyik eszközévé vált, hiszen az otthoni bíróságok elé lehet vinni a multinacionális cég külföldi működésével kapcsolatos ügyeket.

A francia jogrendszer vállalatokra kiterjedő büntetőjogi felelősségi konstrukciója (121-2.), a bűnsegédleti mérce (121-7.), az intézményes szakosodás (PNAT), valamint a kellő gondossági eljárás jellegű előírások (*devoir de vigilance*) együttesen olyan normatív sűrűsödést hoznak létre, amely a posztvesztfáliai térben ellensúlyt képez a biztonság piacosodásával és az erőszak-monopólium diffúziójával szemben. A két esettanulmány ezért nemcsak a biztonsági rezsimek változását mutatja meg, hanem azt is, hogy a jogi-normatív környezet változása miként válik a vállalati jogkövetés egyik fő kikényszerítőjévé.

A TotalEnergies és a Lafarge elleni eljárások konkrétan két államban is illusztrálják a transznacionális jogérvényesítés kibontakozását. A Lafarge ügyében – amely az első ilyen jellegű büntetőeljárás volt vállalattal szemben – az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma 2022-ben vádat emelt a cég ellen terrorizmus finanszírozása miatt, és a Lafarge beismerő vallomást tett abban, hogy anyagi támogatást nyújtott az ISIS-nek és az al-Nuszra Frontnak. Az amerikai bíróság 778 millió dolláros büntetést szabott ki a cégre, a főügyész pedig „megdöbbentő bűncselekménynek” nevezte a Lafarge magatartását.

Franciaországban eközben a vállalat és volt vezetői ellen háborús bűncselekményekben való bűnrészesség és terrorizmus finanszírozása miatt indult nyomozás, több vezetőt vád alá is helyeztek, és 2021-ben a Francia Semmitőszék megerősítette a terrorizmus finanszírozásának vádját. A TotalEnergies esetében 2023-ban és 2025-ben volt áttörés: előbb a terrorista támadások túlélői és áldozatainak hozzátartozói tettek feljelentést a cég ellen gondatlanságból elkövetett emberölés és veszélyeztetés miatt a 2021-es palmai támadás kapcsán, majd 2025 novemberében a ECCHR nevű berlini központú jogvédő szervezet nyújtott be büntető feljelentést Párizsban a Total ellen háborús bűncselekményekben való bűnrészesség, kínzás, személyi szabadság megsértése és fogva tartás miatt. A francia nyomozó hatóságok a háborús bűncselekmény kategóriáját is alkalmazták – ez precedensértékű egy vállalat felelősségre vonásában. Ahogy az ECCHR jogásza fogalmazott: „a vállalatok nem semleges szereplők konfliktuszónákban; büntetőjogilag felelősségre vonhatók bűnsegédként, ha elősegítik vagy finanszírozzák a bűncselekményeket.”⁵¹

A fejlemények mögött jelentős szerepet játszik a transznacionális civil társadalom nyomásgyakorlása is. Ahogy Ann Florini már két évtizede előre jelezte, a globális NGO-k és aktivistahálózatok afféle „harmadik erőként” lépnek fel a nemzetközi térben, nyomást gyakorolva kormányokra és vállalatokra. A Lafarge-ügy kirobbanásában és napirenden tartásában kulcsszerepe volt a francia Sherpa és a német ECCHR civil szervezeteknek, amelyek kitartó jogi munkával érték el, hogy a vállalatot utolérje az igazságszolgáltatás keze. Florini (2000) szavaival élve megvalósult egyfajta globális civil kontroll: e civil koalíciók nélkül a Lafarge-eset valószínűleg elsikkadt volna. A TotalEnergies ügyében

⁵¹ Michel 2025.

is megfigyelhető, hogy a nemzetközi civil szféra és a média együttműködése (például a *Le Monde* oknyomozó riportja) vezetett el odáig, hogy a hatóságok lépéseket tegyenek.⁵² Ez a tendencia megfelel annak, amit Sassen és Florini leírnak: a civil és nemzetközi intézményi szereplők felértékelődnek az erőszak és felelősség kérdéseiben, betöltve azt az űrt, amelyet a meggyengült vagy korrupt államok hagynak maguk után.⁵³

A két eset kapcsán kirajzolódik a posztvesztfáliai biztonsági és jogi rend néhány fő sajátossága. Egyrészt, a biztonság természete megváltozott: többé nem kizárólag az állam által nyújtott közszolgáltatás, hanem több szereplő között megosztott, piacósított funkció, amelyben egyaránt részt vesznek állami és nem állami erőszakszervezetek, gyakran vállalati megrendelésre. Másrészt, a szuverenitás fogalma átalakul: az állam nem tűnik el, de relatív pozíciója módosul az állam, a vállalat és a fegyveres szereplők hálózatában, ahol a hatalom és az erőszak alkalmazásának joga megoszlik. Harmadrészt, a jogi és felelősségi keretek transznacionalizálódnak: a nemzetközi közösség – államok, civil szervezetek és bíróságok – egyre kevésbé fogad el olyan „fehér zónákat”, ahol sem a szuverén állam, sem a nemzetközi jog nem biztosít védelmet. Bár a folyamat tele van feszültségekkel és kihívásokkal (elég a demokratikus ellenőrzés deficitjére utalni: ki felügyeli a vállalati biztonsági erőket, és hogyan kényszeríthető ki a jogállamiság egy magánhadsereg felett?), a trend lassan, de biztosan az elszámoltathatóság kiterjedése felé mutat. A TotalEnergies és a Lafarge ügye azt mutatja, hogy a gazdasági szereplők sem állhatnak a törvények és normák felett: még ha átmenetileg ki is tudták játszani a nemzeti hatóságokat, globális szinten utolérte őket a felelősségre vonás mechanizmusa. A posztvesztfáliai korszak igazi tétje az, hogy sikerül-e hatékony globális kormányzási mechanizmust kiépíteni az ilyen ügyek kezelésére. Amennyiben igen, esély nyílik rá, hogy a jövőben a helyi közösségek jogai és biztonsága ne szoruljanak háttérbe a globális gazdasági érdekek mögött, hanem a szuverenitás és felelősség új egyensúlyában valóban érvényesüljenek az egyetemes normák.

Konklúzió

A TotalEnergies és a Lafarge esete alapján a posztvesztfáliai rend nem írható le sem az állam „halálaként”, sem „káoszként”. Olyan új többszereplős (hálózatos) kormányzási modellként jellemezhető, amelyben a szuverenitás, a biztonság és a felelősség nem egyetlen intézményi központban koncentrálódik, hanem több szereplő között oszlik meg, és különböző szinteken, eltérő logikák szerint működik. A szuverenitás a gyakorlatban nem megszűnik, hanem funkcionálisan átrendeződik: bizonyos területeken (különösen konfliktusövezetekben) a biztonság előállítása, finanszírozása és irányítása részben a vállalati kormányzás része lesz, miközben a legitimáció és a jogi formák továbbra is az államhoz kötődnek.⁵⁴

⁵² Michel 2025.

⁵³ Sassen 2014; Florini 2020.

⁵⁴ Krasner 1999; Sassen 2014.

A két ügy első számú tanulsága az, hogy az erőszak feletti kontroll „monopol” szerkezete felbomlik, de nem tűnik el: hibrid, privatizált vagy kriminalizált formákban szerveződik újra. Ez a szerkezet a biztonságot egyre inkább költségként és kockázatkezelési feladatként írja le: a vállalat a működés fenntartásának kényszere alatt választ biztonsági megoldást, amelyet a helyi állami kapacitások korlátai és a konfliktusgazdaság logikája egyaránt befolyásol.⁵⁵ A posztvesztfáliai rendben így nem az a döntő kérdés, hogy „ki” gyakorolja az erőszakot, hanem az, hogy az erőszak alkalmazása milyen intézményi és piaci ösztönzők szerint válik lehetségessé és fenntarthatóvá.

A második tanulság az elszámoltathatóság szerkezetére vonatkozik. A felelősség a klasszikus (állam–terület–joghatóság) láncban konfliktusövezetekben gyakran nem érvényesíthető, ugyanakkor az elszámoltathatóság nem szűnik meg: áttelepül olyan fórumokra, ahol a vállalat pénzügyi és intézményi kapcsolódási pontjai megragadhatók. A deterritorializált jogérvényesítés, a honos állami eljárások, az extraterritoriális logikák, a finanszírozói megfeleléségi követelmények és a stratégiai civil pereskedés együtt olyan posztvesztfáliai felelősségi rezsimit rajzolnak ki, amely ugyan késleltetett és politikailag terhelt, de egyre inkább képes a vállalati magatartást normatív keretek közé terelni.⁵⁶ E rezsim egyik kulcseleme a normatív környezet sűrűsödése: a vállalatok egyre kevésbé számíthatnak tartós „elszámoltathatósági hiátusra” a konfliktusövezetekben, mert a jogi felelősség – különösen az otthonállami rendszerekben – utólag aktiválódhat.

A harmadik tanulság a vállalat szerepének átalakulása. A vizsgált esetekben a vállalat a kormányzás részévé válik: nemcsak termel, hanem biztonsági rezsimeket alakít, fegyveres szereplőkkel intézményes vagy informális kapcsolatot tart, és ezzel saját működésén túl a helyi rendet is strukturálja. A posztvesztfáliai rend egyik legfontosabb sajátossága, hogy e vállalati „kváziszuverenitás” egyszerre valóságos és korlátozott: valóságos, mert ténylegesen kormányzási funkciókat gyakorol; korlátozott, mert a transznacionális normák, a civil kontroll és az otthonállami jogérvényesítés visszahat a vállalati döntésekre.⁵⁷

Végül, a két esetből következő elméleti állítás úgy foglalható össze, hogy a posztvesztfáliai rend nem a szuverenitás végét, hanem a szuverenitás és felelősség szétkapcsolódását és újracsatolását jelenti. A biztonság előállításának feltételei részben piacilag közvetítettek és vállalati döntéseken múlnak; a felelősség ugyanakkor egyre inkább transznacionális fórumokon, normatív kényszerpályák mentén válik érvényesíthetővé. Ebben a szerkezetben a legfontosabb kérdés nem az, hogy „ki a szuverén”, hanem az, hogy milyen intézményi mechanizmusok képesek a biztonság piacosodása mellett is fenntartani az elszámoltathatóság minimumát, különösen ott, ahol a klasszikus állami kapacitások nem működnek.

⁵⁵ Kaldor 2012.

⁵⁶ Ruggie 2013; Florini 2020.

⁵⁷ Krasner 1999; Ruggie 2013.

Felhasznált irodalom

- African Development Bank: *Mozambique LNG Project Overview*. [online], 2022. Forrás: African Development Bank [2026. 02. 09.].
- Alderman, Liz – Peltier, Elian – Saad, Hwaida: *Lafarge in Syria: Accusations of Complicity in Grave Human Rights Violations*. [online], 2018. 03. 10. Forrás: The New York Times [2026. 02. 09.].
- Avant, Deborah D. – Finnemore, Martha – Sell, Susan szerk. (2010): *Who Governs the Globe?* Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511845369>
- Business & Human Rights Resource Centre: *Landmark Decision in Lafarge Case*. [online], 2018. Forrás: Business & Human Rights Resource Centre [2026. 02. 09.].
- Buxton, Nick szerk. (2020): *State of Power 2020. The Corporation*. Amsterdam: Transnational Institute. Online: stateofpower2020-thecorporation.pdf
- Code pénal, art. 121-2 (responsabilité pénale des personnes morales): *Code pénal (PDF)*. [online]. Forrás: AODV231 [2026. 02. 09.].
- Code pénal, art. 121-7 (complicité): *Code pénal, art. 121-7*. [online]. Forrás: Légifrance [2026. 02. 09.].
- Cour de cassation: *Decision No. 20-82.913*. [online], 2021. 09. 07. Forrás: Cour de cassation [2026. 02. 09.].
- ECCHR: *International Crimes and Accountability*. [online], 2024. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- ECCHR: *Criminal Complaint against TotalEnergies for Complicity in War Crimes in Mozambique*. [online], 2025. 11. 17. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- ECCHR: *ECCHR: TotalEnergies Faces Criminal Complaint For Complicity In War Crimes, Torture and Enforced Disappearance in Mozambique*. [online], 2025. 11. 17. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- ECCHR: *The Price of Gas in Mozambique*. [online], 2025. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- Florini, Ann M. (2000): *The Third Force: The Rise of Transnational Civil Society*. Tokyo–Washington, DC: Japan Center for International Exchange – Carnegie Endowment for International Peace.
- International Energy Agency: *Gas Market Report, Q1-2023*. [online], 2023. Forrás: International Energy Agency [2026. 02. 09.].
- Jarry, Emmanuel – Landauro, Inti: *France Seizes Payment to Former LafargeHolcim Executive in Syria Probe*. [online], 2018. 10. 15. Forrás: Reuters [2026. 02. 09.].
- Kaldor, Mary (2012): *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Krasner, Stephen D. (1999): *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press. Online: <https://doi.org/10.1515/9781400823260>
- Loi n° 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance. [online], 2017. 03. 27. Forrás: Légifrance [2026. 02. 09.].
- Michel, Anne: *TotalEnergies visé par une plainte pour « complicité de crimes de guerre » au Mozambique*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: Le Monde [2026. 02. 09.].
- Ministère de la Justice: *Zoom sur le nouveau Parquet national antiterroriste*. [online], 2019. Forrás: Ministère de la Justice [2026. 02. 09.].
- Perry, Alex: *TotalEnergies Accused of Complicity in War Crimes Over Mozambique Container Massacre*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: Politico [2026. 02. 09.].
- Rufin, Jean-Christophe – Glowacki, Ingrid: *Rapport sur la situation socio-économique, humanitaire et des droits humains dans la zone Palma-Afungi-Mocímboa*. [online], 2023. Forrás: TotalEnergies [2026. 02. 09.].
- Ruggie, John Gerard (2013): *Just Business: Multinational Corporations and Human Rights*. New York: W. W. Norton & Company.
- Sassen, Saskia (2006): *Territory, Authority, Rights*. Princeton: Princeton University Press.
- Sassen, Saskia (2014): *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*. Cambridge (MA): Harvard University Press. Online: <https://doi.org/10.4159/9780674369818>
- Sherpa–ECCHR: *Complaint against Lafarge for Complicity in Crimes against Humanity in Syria*. [online], 2016. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- Sherpa–ECCHR: *Complaint against Lafarge for Complicity in Crimes against Humanity in Syria (Dossier de presse)*. [online], 2019. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

- United Nations Security Council: *ISIL (Da'esh) & Al-Qaida Sanctions List*. [online], 2014. Forrás: United Nations Security Council [2026. 02. 09.].
- U.S. Department of Justice: *Lafarge Pleads Guilty to Conspiring to Provide Material Support to Foreign Terrorist Organizations*. [online], 2022. 10. 18. Forrás: U.S. Department of Justice [2026. 02. 09.].
- U.S. International Development Finance Corporation (DFC): *Complaints on Mozambique LNG Project, 2023–2024*. [online], 2024. Forrás: U.S. International Development Finance Corporation [2026. 02. 09.].
- Voluntary Principles on Security and Human Rights: *Implementation Guidance Tools*. [online], 2000. Forrás: Voluntary Principles on Security and Human Rights [2026. 02. 09.].
- Weber, Max (1989): *A politika mint hivatás*. Budapest: Művelődéskutató Intézet.

Balla Kamilla,¹ Páldi Zoltán²

Az ASEAN és a nagyhatalmak szerepe a Thaiföld és Kambodzsa közti határvitában³

Ugyan a Kambodzsa és Thaiföld közti határvita gyökerei a Preah Vihear templom és környéke hovatartozását illetően egészen a múlt század elejéig nyúlnak vissza, a konfliktus legutóbbi, 2025-ös fellángolása mégis jelentős meglepetést okozott a nemzetközi közösség számára, s egyelőre nem is látszik a hosszú távú és megnyugtató rendezés lehetősége. Ezen írás célja a két délkelet-ázsiai ország közti területi vita, illetve annak kezelése kapcsán a jelentősebb regionális és globális aktorok szerepének bemutatása, főként a felek által kiadott nyilatkozatok és egyéb vonatkozó dokumentumok elemzése révén. A cikk elsősorban a konfliktus 2025 derekától induló kicsúcsosodására fókuszálva kitér Kína, az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió, illetve a vitarendezési próbálkozásokban centrális szerepet játszó Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) feladatkörére is.

Kulcsszavak: Thaiföld, Kambodzsa, nagyhatalmak, ASEAN, mediáció

The Role of ASEAN and the Great Powers in the Border Dispute between Thailand and Cambodia

Although the roots of the border dispute between Cambodia and Thailand regarding the territorial sovereignty over of the Preah Vihear temple and its surroundings date back to the early 20th century, the latest escalation of the conflict in 2025 nevertheless came as a significant surprise to the international community, and currently, there is no prospect for a long-term and satisfactory resolution in sight. The purpose of this article is to outline the roles of the major regional and global actors in regard to the management of the dispute between the two Southeast Asian countries, primarily through the analysis of statements and other relevant documents issued by the parties concerned. The article focuses mainly on the latest escalation of the conflict starting mid-2025 and also addresses the roles of China, the United States of America, the European Union, and the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) which also plays a central role in the dispute resolution attempts.

Keywords: Thailand, Cambodia, great powers, ASEAN, mediation

Bevezetés

Ugyan a Kambodzsa és Thaiföld közti határvita gyökerei a Preah Vihear templom és környéke hovatartozását illetően egészen a múlt század elejéig nyúlnak vissza, a konfliktus

¹ Balla Kamilla az NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktori hallgatója. E-mail: balla.kamilla@gmail.com

² Páldi Zoltán az NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola doktori hallgatója. E-mail: paldi.zoltan@gmail.com

³ A szerzők diplomaták, ugyanakkor ez az írás saját kutatási eredményeiket tükrözi és nem tekinthető Magyarországnak Kormányára álláspontjának.

legutóbbi, emberéleteket is követelő 2025-ös fellángolása mégis jelentős meglepetést okozott a nemzetközi közösség számára. Ezen írás célja a két délkelet-ázsiai ország közti területi vita, illetve annak kezelése kapcsán a jelentősebb regionális és globális aktorok szerepének bemutatása, elsősorban a felek által kiadott nyilatkozatok és egyéb vonatkozó dokumentumok elemzése révén. A bevezetőt követő fejezet ismerteti a határvita történeti hátterét, illetve részletesen kitér a konfliktus 2025 derekára datálható kicsúcsosodására, valamint az azt követő körülbelül féléves időszakra, így az október végén aláírt thai-kambodzsai közös nyilatkozatra, valamint az ezután következő hetek főbb történéseire az év végi fegyverszüneti megállapodásig. Ezután bemutatjuk a Kína, az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió által adott reakciókat, majd külön szekció foglalkozik a vitarendezésben centrális szerepet játszó Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN) a konfliktus kezelésében betöltött szerepével is. A végkövetkeztetéseket az utolsó, összegző fejezetben vonjuk le.

A Thaiföld és Kambodzsa közti határvita bemutatása

A határvita történeti háttere

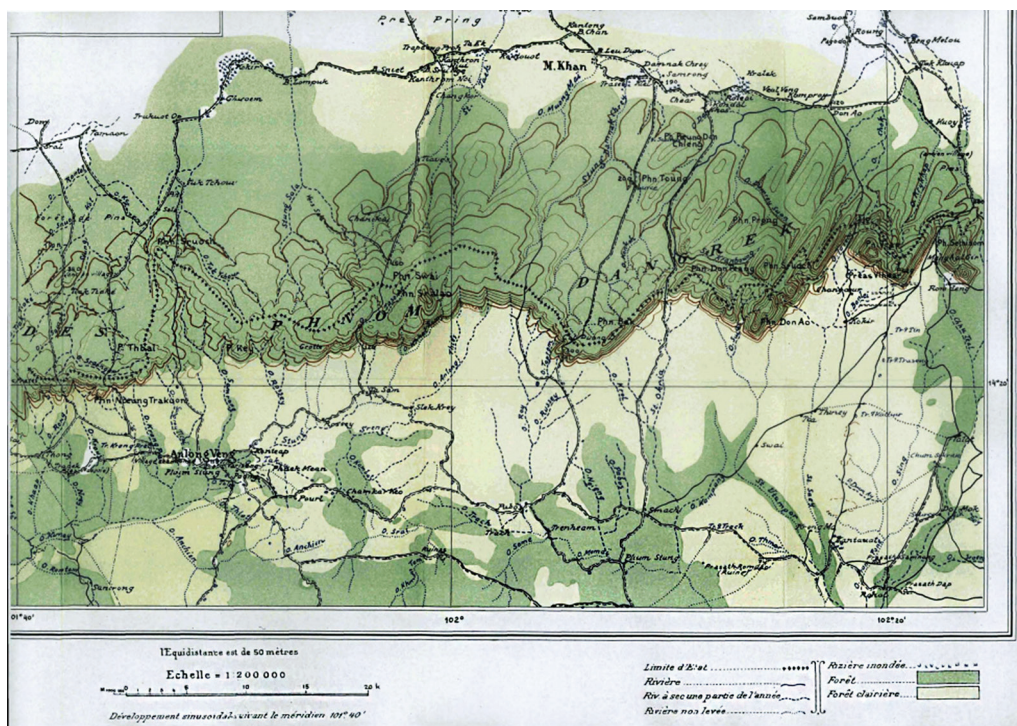
A Thaiföld és Kambodzsa közötti területi viták – elsősorban a Preah államban található Preah Vihear templomra és a körülötte lévő terület hovatartozására irányuló, de az öt határ menti thaiföldi tartomány⁴ mindegyikére részben kiterjedő konfliktus – az elmúlt évtizedekben komoly súrlódásokhoz vezettek a felek között.⁵ A vita gyökerét azonban jóval korábban kell keresnünk, az a francia gyarmati időkre nyúlik vissza. Francia Indokína 20. század eleji terjeszkedését a nagyhatalmi érdekek között diplomáciai eszközök révén kiválóan lavírozó V. Ráma (Chulalongkorn) király állította meg, megvédve ezáltal a Sziámi Királyság⁶ szuverenitását. A francia terjeszkedést megállító, 1907-ben Sziám és Francia Indokína között létrejött megállapodás értelmében a mai Kambodzsa és Thaiföld közötti határszakaszt – Sziám megfelelő műszaki erőforrásainak hiányában – francia szakértők jelölték ki egy 1 : 200 000 méretarányú térkép bevezetésével, amely a Dangrek-hegység vízválasztóját vette a határszakasz alapjául. Kambodzsa Franciaországtól való 1953-as függetlenedését követően ugyanakkor Thaiföld kísérletet tett a Preah Vihear templom-komplexum elfoglalására, amelyet végül a Nemzetközi Bíróság (International Court of Justice, ICJ) 1962-es ítéletében Kambodzsa területének nyilvánított⁷ (1. ábra).

⁴ Sa Kaeo, Buriram, Sisaket, Surin és Ubon Ratchathani.

⁵ A szárazföldi határszakasz menti templomokon túl Thaiföld és Kambodzsa között tengeri területeket érintő vita is fennáll. A Thai-öbölben található mintegy 27 ezer km² nagyságú, földgázban gazdag tengeri terület – amelyre vonatkozóan mindkét fél területi igénnyel lép fel – közös kitermelése kapcsán a felek egy kétoldalú munkacsoportot állítottak fel. Forrás: *Joint Technical Group to be Formed for Development Talks with Cambodia*. [online], 2024. 11. 05. Forrás: Thai PBS [2025. 09. 15.].

⁶ 1939-ig Thaiföld hivatalos neve.

⁷ Kuszinger Róbert (2016): *Egy templom a határon. A Preah Vihear határkonfliktus története*. *Modern Geográfia*, 2, 69–83.

1. ábra: A határt kijelölő 1907-es francia térkép részlete

Forrás: International Court of Justice (1962): *Case Concerning the temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand)*. Volume I. Application, Pleadings, 144.

Thaiföld ugyanakkor következetesen azt állítja, hogy mind Phnom Penh, mind a nemzetközi közösség tévesen értelmezi a 20. század elején, meglehetősen kis méretarányban készült térképet, amely Bangkok meglátása szerint nagyságrendi eltérést mutat a vízgyűjtővonal tényleges folyásával szemben. Az érintett határszakaszon elhelyezkedő templomok kérdése a 20. század második felében befagyott problémaként állt fent a felek között.⁸ A szembenállás 2006-ot követően élesedett ki ismét, amikor is Kambodzsa a templomkomplexumot az UNESCO Világörökségi Tanácsa elé terjesztette, amely két évvel később a világörökség részének nyilvánította a területet.⁹ Ezt követően 2008–2011 közt ismét fegyveres összetűzésekre került sor a thai és kambodzsai erők között, amely mindkét oldalon halálos áldozatokat is követelt.¹⁰ A vita kapcsán végül az ICJ 2013.

⁸ Roth, Ajarn William: *The Temple of Preah Vihear Case: Fact vs. Fiction*. [online], 2021. 10. 05. Forrás: Thammasat Egyetem Jogi Tanszék [2025. 10. 02.].

⁹ UNESCO to Send Mission to Preah Vihear. [online], 2011. 02. 08. Forrás: UNESCO Világörökségi Tanács [2025. 09. 15.].

¹⁰ Strangio, Sebastian: *The Roots of the Thailand-Cambodia Border Conflict*. [online], 2025. 07. 28. Forrás: The Diplomat [2025. 09. 30.].

november 11-én hozott ítéletet, amelyben kimondta, hogy a templom és az azt körülvevő terület Kambodzsa részét képezi, és az ott tartózkodó thai erők kötelesek elhagyni azt.¹¹

A konfliktus 2025-ös kiélesedése

A kimondottan alacsonyon intenzitású, befagyott konfliktusként fennálló határvita 2025 májusától induló, gyors ütemű eszkalációja mind a regionális, mind a nemzetközi közösséget váratlanul érte. A 2025. május 28-án egy kambodzsai katona halálát követelő ismételt összetűzés a felek között a nyár folyamán odáig fajult, hogy az a jelentős nemzetközi szereplők figyelmét is magára vonta, sőt belpolitikai szinten a thai oldalon az előző év augusztusában hivatalba lépett Paetongtarn Shinawatra vezette kormány bukását is magával hozta.¹² Az eszkaláció kezdetét azon május végi határ menti incidens jelentette, amikor is a kambodzsai védelmi minisztérium közleménye szerint először a thaiföldi fél nyitott tüzet a kambodzsai csapatok bázisára, míg a thai társtarca állítása ezzel szemben aláhúzza, hogy a thai fél próbálta tárgyalás útján visszavonulásra bírni a szomszédos ország csapatait, akik a vitatott hovatartozású területen tartózkodtak, és a thai fél állítása szerint éppen lövészárkok kialakításán dolgoztak.¹³ Ezt követően a felek közötti viszony rohamos gyorsasággal romlott mind a kétoldalú kereskedelem, mind a diplomáciai kötelékek, mind pedig a katonai atrocitások gyakorisága tekintetében. Az ellenségeskedés jegyében a két ország lezárta határátkelőit, ami a szárazföldi személyforgalom akadályoztatása mellett a határ menti kereskedelemre gyakorolt kölcsönösen jelentős negatív hatást.¹⁴ A határvitától eltekintve egymással alapvetően szoros kapcsolatot ápoló két nemzet közötti növekvő feszültség egy másik aggasztó jele a nagyköveteik kölcsönös visszahívása és a diplomáciai kapcsolatok szintjének harmadosztályú, titkári szintre csökkentése volt.¹⁵

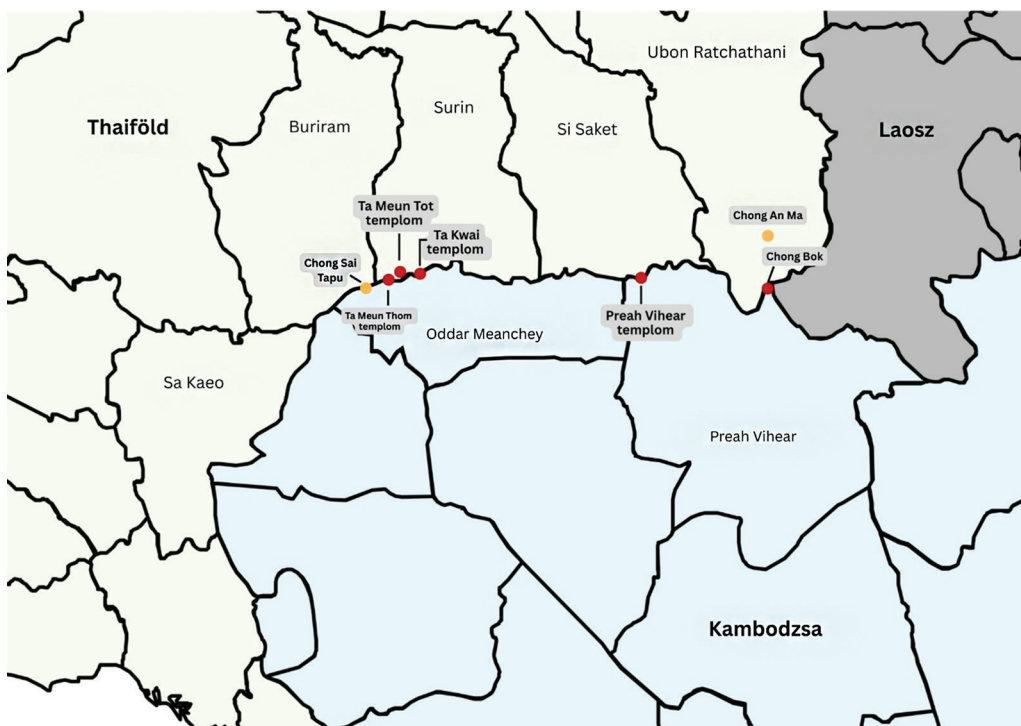
¹¹ *Request for Interpretation of the Judgement of 15 June 1962 in the Case Concerning the temple of Preah Vihear (Cambodia vs. Thailand) Judgment of 11 November 2013.* [online], 2013. 11. 11. Forrás: Nemzetközi Bíróság [2025. 10. 01.].

¹² A thaiföldi Alkotmánybíróság 2025. augusztus 29-én 6 igen, 3 nem arányban meghozott ítélete alapján Paetongtarn Shinawatra miniszterelnök etikai vétséget követett el, ezáltal alkotmányjogot sértett a Hun Sen kambodzsai szenátusi elnökkel, volt kormányfővel lezajlott június 15-i telefonbeszélgetése során. A kiszivárogtatott telefonbeszélgetés alkalmával Shinawatra a volt kambodzsai miniszterelnököt „bácsinak” szólította, hozzátéve, hogy amennyiben a kambodzsai fél bármilyen kéréssel élne irányába, azt minden további nélkül teljesíti, továbbá a kritikus hangnem megütése mellett bírálta a thai hadsereg konfliktus során tanúsított magatartását. Sexton, Karl – Kapoor, Mahima: *Thailand PM Paetongtarn Shinawatra sacked over Cambodia Call.* [online], 2025. 08. 29. Forrás: DW [2025. 09. 10.].

¹³ Burke, Kieran: *Cambodian Soldier Killed in Clash with Thai Army.* [online], 2025. 05. 28. Forrás: DW [2025. 09. 10.].

¹⁴ A Thaiföld–Kambodzsa Gazdaság Tanács (Thailand–Cambodia Business Council) elnöke, Voratat Tantimongkolsuk elmondta, hogy a határzár miatt a thai gazdaság hozzávetőlegesen 500 millió baht (1 THB = kb.10 HUF) profittól esik el naponta. A kambodzsai vámhatóság július 16-án betiltotta a thai kőolaj-, földgáz-, zöldség- és gyümölcsimportot. A kereskedelmi regresszióhoz hozzájárul, hogy Kambodzsában egyre inkább teret nyer a thaiföldiekkel szembeni ellenszenv, és kezd jellemzővé válni a szomszédos országból származó termékek bojkottálása. *Thailand-Cambodia Rift Deepens, Dragging Trade into Prolonged Slump.* [online], 2025. 08. 15. Forrás: The Nation [2025. 09. 30.].

¹⁵ *Cambodia Downgrades Diplomatic Ties with Thailand to "Lowest Level".* [online], 2025. 07. 24. Forrás: Thai PBS [2025. 09. 15.].

2. ábra: A 2025–2026. január során kiújult összetűzések által érintett főbb helyszínek

Forrás: a szerzők szerkesztése Mapchart alaptérkép alapján

Jelmagyarázat: sárga: 2025. december – 2026. január során érintett helyszínek; piros: a konfliktus 2025. május–november során érintett helyszínei

A kiújult konfliktus leginkább kiélezett időszakának a 2025. július 24–28-a közötti napok tekinthetők. A Thai Királyi Hadsereg szóvivőhelyettese, Richa Suksuwanont ezredes megerősítette, hogy július 24-én helyi idő szerint a reggeli órákban fegyveres összecsapás alakult ki a Thaiföld és Kambodzsa határvidékén található vitatott hovatartozású templomkomplexumok közelében. A thaiföldi hadsereg közölte, hogy Kambodzsa felderítő drónokat vetett be, majd nehézfegyverzettel felszerelt csapatokat küldött a keleti határ mentén fekvő, vitatott Ta Moan Thom templom közelébe, mintegy 360 km-re a fővárostól, Bangkoktól. A kambodzsai csapatok tüzet nyitottak, két thaiföldi katona megsebesült, hozzáteve, hogy Kambodzsa többféle fegyvert is bevetett, köztük szárazföldi rakétavetőket. A kambodzsai védelmi minisztérium szóvivője ezzel ellentétben úgy nyilatkozott, hogy a thaiföldi csapatok provokáció nélkül támadtak, és a kambodzsai erők csupán önvédelmi reakciót adtak. A kambodzsai fél továbbá nehézfegyverzetet is alkalmazott, amely révén a civil lakosság is érintetté vált.¹⁶ A négynapos intenzív katonai összetűzést – amelynek több tucat, közöttük civil áldozata is volt, s amelynek eredményeképp mintegy 300 ezer

¹⁶ *Thailand and Cambodia Exchange Fire in Deadly Border Clashes*. [online], 2025. 07. 24. Forrás: Aljazeera [2025. 10.01.].

ember volt kénytelen elmenekülni az otthonából – végül az Amerikai Egyesült Államok nyomására és az ASEAN soros elnökségét 2025-ben betöltő Malajzia miniszterelnöke, Anwar Ibrahim közvetítése által 2025. július 28-án Kuala Lumpurban megkötött tűzszüneti megállapodással sikerült mérsékelni.¹⁷

Mindazonáltal a felek közötti viszony ezt követően továbbra sem volt rendezettnek mondható, állandósult egymást a nemzetközi közösség, valamint a belföldi közönség előtt ellenségként beállítani, sértegetni. A thai fél továbbá szisztematikusan a Gyalogsági Aknák Betiltásáról szóló Egyezmény (Anti-Personnel Mine Ban Convention, ottawai egyezmény) megsértésével vádolta a Phnom Penh-i vezetést.¹⁸ A két ASEAN-tagállam továbbra is fagyosnak mondható kapcsolatának helyreállítása¹⁹ kapcsán a Kuala Lumpurban megrendezett 47. ASEAN-csúcstalálkozó margóján október 26-án Hun Manet kambodzsai és Anutin Charnvirakul thai miniszterelnökök által aláírt, Anwar Ibrahim malajziai miniszterelnök és Donald Trump amerikai elnök által tanúzott, a konfliktus deeszkalációjára irányuló közös nyilatkozat hozta meg a jelentősebb áttörés reményét. A dokumentumban foglaltak közül előrelépésnek tekinthető a nehézfegyverzet határ menti állomásoztatásának visszavonására, illetve az aknamentesítési feladatok közös elvégzésére irányuló szándék rögzítése a felek részéről, valamint a korábbi, július végén aláírt fegyverszüneti megállapodás végrehajtásának ellenőrzésére létrehozandó ASEAN Megfigyelő Csoport (ASEAN Observer Team, AOT) működési elveinek hivatalos kidolgozása is. A megbékélés felé vezető fontos lépésként volt értékelhető továbbá, hogy a nyilatkozatban Thaiföld vállalást tett a kambodzsai hadifoglyok szabadon bocsátására is.²⁰

A békefolyamatok azonban hamar kisiklottak, miután november 10-én egy thai katona súlyosan megsérült egy, Bangkok álláspontja szerint, frissen telepített kambodzsai gyalogsági taposóaknára lépve. Ennek következtében Thaiföld felfüggesztette az október 26-i közös nyilatkozatban foglaltak végrehajtását, míg Kambodzsa hivatalosan bocsánatot nem kér és vállal felelősséget az esetért. A helyzetet súlyosbítandó november 12-én halálos áldozattal is járó tűzharc tört ki a két ország fegyveres erői közt a vitatott határterületen.²¹ Az ezt követő hónap a konfliktus újabb jelentős felívelését hozta el: december 7–27. között becslések szerint több mint 100 katona és civil áldozat vesztette életét a kiújult, heves tűzérési támadások, illetve légicsapásokkal is kísért harcok folyamán.²² Az ASEAN, Kína és az USA mediációs erőfeszítéseit követően végül a Natthaphon Narkphanit thai

¹⁷ Setboonsarng, Chayut – Azhar, Danial – Naing, Shoon: *Ceasefire Takes Effect between Thailand and Cambodia after Five-Day Border Battle*. [online], 2025. 07. 28. Forrás: Reuters [2025. 09. 30.].

¹⁸ *Thailand's Responses under the Anti-Personnel Mine Ban Convention (Ottawa Convention) to the Landmine Incidents involving Thai Military Personnel*. [online], 2025. 08. 10. Forrás: Thaiföldi Külügyminisztérium [2025. 10. 02.].

¹⁹ A kapcsolatok stabilizálását nagyban nehezítette, hogy a két ország eltérő konfliktusrendezési mechanizmus alkalmazását tartja alapvetően kívánatosnak. Thaiföld a bilaterális formációk, például az Általános Határbizottság (General Border Committee), Regionális Határbizottság (Regional Border Committee) vagy Közös Határbizottság (Joint Boundary Commission) ülésein történő megoldáskeresést, míg Kambodzsa a nemzetközi közösség által létrehozott (például a Nemzetközi Bíróság) vitarendezési lehetőségek általi rendezést preferálná.

²⁰ *Joint Declaration by the Prime Minister of the Kingdom of Cambodia and the Prime Minister of the Kingdom of Thailand on the Outcomes of Their Meeting in Kuala Lumpur, Malaysia*. [online], 2025. 10. 26. Forrás: Thaiföldi Külügyminisztérium [2025. 10. 31.].

²¹ *Thai-Cambodia Border Tensions Escalate, at Least one Dead*. [online], 2025. 11. 13. Forrás: Reuters [2025. 11. 19.].

²² *Cambodian Deaths Exceed 110 in December Border Conflict with Thailand*. [online], 2026. 01. 13. Forrás: Nikkei Asia [2026. 01. 18.].

és Tea Seiha kambodzsai védelmi miniszterek által a thaiföldi–kambodzsai Általános Határbizottság (General Border Committee, GBC) december 27-i ülésén aláírt tűzszüneti megállapodás hozott áttörést.²³ Szintén jelentős bizalomépítési törekvésként értékelhető, hogy a thai fél 2025. december 31-én repatriálta azt a 18 kambodzsai hadifoglyot, akiket már 155 napja tartott őrizetben.²⁴ Bár 2026 januárja során több, a kambodzsai fél által „katonai műveleti hibának” titulált kisebb mértékű incidens történt, a december végén megkötött tűzszüneti megállapodás egyelőre bár törekény, de stabilitást hozó megoldásnak mutatkozik.²⁵

Nagyhatalmi reakciók

Figyelembe véve, hogy a délkelet-ázsiai régió már több évtizede mind az Egyesült Államok, mind Kína szempontjából a hatalmi befolyás növelése kiemelt terepének számít, s ezáltal az elmúlt időszakban a két nagyhatalom közötti versengés egyik jelentős színterévé vált,²⁶ sokan ennek a rivalizálásnak a megnyilvánulásaként, egyfajta proxykonfliktusként fogják fel a thai–kambodzsai határvitát is.²⁷ Az állítás némileg talán túlzás, azonban az mindenképpen elmondható, hogy tekintettel arra, hogy mind Thaiföld, mind Kambodzsa vonatkozásában jelentős amerikai, illetve kínai érdekek állnak fenn, magától értetődő volt a két nagyhatalom bekapcsolódása a konfliktusrendezésbe.

Az Európai Unió legfőbb gazdasági értelemben tekinthető nagyhatalomnak, s Kínával és az Egyesült Államokkal összevetve politikai szereplőként jóval csekélyebb a befolyása Délkelet-Ázsiában, a nemzetközi szervezet azonban igyekszik szélesíteni a befolyását az indiai-csendes-óceáni régióban. Ennek pedig fontos sarokköve az ASEAN-térsséggel ápolat kapcsolatainak mélyítése.²⁸ Ilyenformán a határvita vonatkozásában az USA és Kína mellett indokolt az EU reakcióinak górcső alá vétele is.

Kína

A konfliktus nehézfegyverzet alkalmazását is magába foglaló szakaszát követően Kína először aktív mediátori szerepben tűnt fel. Júliusban a pekingi felső vezetés többszöri alkalommal kifejezte a mihamarabbi béke elérésében betölteni kívánt aktív szerepét: a kínai külügyminisztérium július 27-én kiadott közleményében kijelentette, hogy semleges és pártatlan álláspontjának megőrzése mellett mindkét féllel aktívan fenntartja

²³ Head, Jonathan – Wilson, Tabby: *Thailand-Cambodia Ceasefire Begins after Weeks of Deadly Clashes*. [online], 2025. 12. 27. Forrás: BBC [2026. 01. 19.].

²⁴ *Statement of the Ministry of Foreign Affairs on the Repatriation of the 18 Cambodian Soldiers to Cambodia*. [online], 2025. 12. 31. Forrás: Thaiföldi Külügyminisztérium [2026. 01. 19.].

²⁵ *Cambodia Tells Thailand Blast Near Chong Bok was an Accident During Rubbish Burning*. [online], 2026. 01. 31. Forrás: The Nation [2026. 02. 01.].

²⁶ Shambaugh, David (2021): *Where Great Powers Meet. America and China in Southeast Asia*. Oxford: Oxford University Press.

²⁷ Niseiy, Sao Phal: *Proxy War Narrative Masks Cambodia–Thailand Dispute's History*. [online], 2025. 08. 11. Forrás: Cambodianess [2025. 12. 13.].

²⁸ *The EU Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific*. [online], 2021. Forrás: Európai Külügyi Szolgálat [2025. 11. 10.].

a kommunikációs csatornákat.²⁹ A július 28-án Kuala Lumpurban megkötött tűzszüneti megállapodás létrejöttének előkészítésében szintén szignifikáns szerepet töltött be, ugyanakkor jelzésértékű, hogy míg a felek által elfogadott megállapodás szövege az Egyesült Államokat mint társszervezőt említi, addig Kínát illetően csupán Peking aktív részvételét emeli ki a helyzet békés megoldásának elérése kapcsán.³⁰

Semleges, azonban a felek közötti aktív közvetítésre törekvő szerepét sikerült augusztusban és szeptember első felében is fenntartania. Ennek mentén az augusztus során a kínai Anning városában megrendezett Lancang–Mekong Együttműködés külügyminiszeri formációjú ülésének margóján Vang Ji kínai külügyminiszter egy különleges „tea-találkozó” keretében közös asztalhoz ültette a thai és kambodzsai külügyminisztereket. A megbeszélés során a kínai külügyi vezető megerősítette kollégái számára a Kao Kim Hourn ASEAN-főtitkárral pár nappal korábban, július 25-én lezajlott tárgyalása során elhangzottakat, miszerint Peking a pártatlansága megőrzése mellett támogatja a konfliktus ASEAN-központú megoldását, vagyis az ASEAN soros elnöki tisztségét betöltő Malajzia vezető szerepét a béke mihamarabbi megteremtésében.³¹

Kína tevékeny mediátori szerepének intenzitását ugyanakkor jelentősen visszavetették a thai fél által ellene hozott vádak, miszerint Peking aktív fegyverszállítások révén segíti a kambodzsai oldalt. Thai titkosszolgálati információk alapján június 21. és 23. között Kína közel 700 darab BM-21, 90B és PHL típusú rakéta-sorozatvető rendszert szállított a délkelet-ázsiai országba. Továbbá, szintén a konfliktus kiélesedését megelőző hónap során a kínai gyártmányú Y-20-as szállítógépek hat alkalommal repültek a délnyugat-kambodzsai Sihanoukville városába.³² Bár ezen állításokat Kína bangkoki nagykövetsége következetesen cáfolta,³³ kétségtelen, hogy az elmúlt évtizedben jelentős mértékben megnövekedett kínai fegyverszállítványok hozzájárultak a kambodzsai fél katonai képességeinek komoly fejlődéséhez és a nehézfegyverzet bevonásához, amely az idei összetűzést a legutóbbi 2011-es – főként kézfegyverekre hagyatkozó – villongásokhoz képest immáron komolyabbá tette.³⁴

Feltehetőleg a Kínában megingott bizalom vezetett odáig, hogy az október végi Kuala Lumpur-i ASEAN-csúcstalálkozó margóján aláírt, széles körben Donald Trump amerikai elnök nevével fémjelzett thai–kambodzsai közös nyilatkozatnál a kínai fél nem volt jelen.³⁵ A kérdést a Kuala Lumpur-i csúcson történő részvételét követően Dél-Koreába, az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (Asia-Pacific Economic Cooperation, APEC) csúcsra utazó Donald Trump amerikai elnökkel létrejött találkozásukon Hszi

²⁹ *China Pledges Neutral Stance, Constructive Role in Cambodia–Thailand Ceasefire Talks.* [online], 2025. 07. 28. Forrás: The Nation [2025. 09. 25.].

³⁰ *Joint Press Release on the Special Meeting Hosted by Malaysia to Address the Current Situation between Cambodia and Thailand.* [online], 2025. 07. 28. Forrás: Thaiföldi Külügyminisztérium [2025. 09. 01.].

³¹ *‘Tea Meeting’ Diplomacy: China Hosts Thai–Cambodian FMs for Peace Talks.* [online], 2025. 08. 14. Forrás: Thai PBS [2025. 10. 01.].

³² Wee, Sui-Lee: *How Chinese Weapons Transformed a War Between Two Neighbors.* [online], 2025. 09. 29. Forrás: The New York Times [2025. 10. 03.].

³³ *China Denies Supplying Weapons to Cambodia in Border Clashes.* [online], 2025. 10. 03. Forrás: Thai PBS [2025. 10. 04.].

³⁴ Wee 2025.

³⁵ *US doesn’t Expect China to Join Thai–Cambodia Ceasefire Event, Official Says.* [online], 2025. 10. 24. Forrás: Reuters [2025. 10. 25.].

Csin-ping kínai elnök is megemlítette. Hszi elnök megköszönte amerikai partnere aktív közbenjárását a thai–kambodzsai határkonfliktus rendezése kapcsán, hozzátéve, hogy Kína a „saját módján” segítette a feleket a békekötés útján, és továbbra is aktívan közbenjár majd a régiót illető sürgető kérdések mihamarabbi megoldása érdekében.³⁶

Mindazonáltal, a Hszi–Trump-találkozó során több kereskedelmi jellegű megállapodás is született a felek között, így például a Kínából érkező főként fentaniltermékek visszaszorítása érdekében kivetett 20%-os amerikai vámtarifa összegét közvetlenül a találkozó után 10%-ra csökkentette Washington. Emellett a Peking számára eladandó amerikai chipek kapcsán is kedvező megegyezés született a felek között.³⁷ Így a Kínával szembeni bizalmatlanság mellett fennáll annak lehetősége is, hogy Peking egy Amerikával kötendő kedvezőbb megállapodás reményében egy időre „elengedte” a thai–kambodzsai határkonfliktust illetően betöltött aktív mediátori szerepét.

Ugyanakkor a határkonfliktus decemberi ismételt kiéleződését követően Peking is újfent egyre aktívabb közvetítői szerepvállalást tanúsított. Az ingadiplomácia jegyében Kína Teng Hszi-dzsun veterán diplomata személyében különmegbízottat küldött mind Bangkok, mind pedig Phnom Penh fővárosokba a mihamarabbi katonai deeszkaláció érdekében. A tűzszüneti megállapodás december 27-i aláírását követően pedig a bizalomépítés, valamint a felek közötti diplomáciai kapcsolatok helyreállításának elősegítése szándékával december 29-én a kínai Jünnan tartományban található Fuhszian-tónál Vang Ji kínai külügyminiszter háromoldalú – a thai és kambodzsai külügyminiszterek részvételével megvalósuló – találkozót szervezett.³⁸

Az Amerikai Egyesült Államok

Bár kiindulva az előző Trump-adminisztráció során tapasztaltakból a délkelet-ázsiai régió általánosságban kevesebb figyelmet kap a republikánus elnöktől,³⁹ a thai–kambodzsai határkonfliktust vizsgálva mégis azt láthatjuk, hogy a soros ASEAN-elnök, Malajzia mellett Washington töltötte be a legmeghatározóbb mediátori szerepet. A konfliktus július végi eszkalációja során Malajzia és Kína közvetítői fellépése ellenére Bangkok határozottan kiállt a kérdés bilaterális keretek közötti rendezése mellett, amely álláspontjának feladásához nagymértékben hozzájárult Donald Trump amerikai elnök Phumtham Wechayachai akkori ügyvivő thai miniszterelnökhöz intézett telefonhívása.⁴⁰ A tűzszüneti megállapodás július végi aláírása után Trump elnök, magát a „béke elnökének” nevezve, egyértelműen saját érdemének deklarálta azt, kiemelve, hogy a felek közötti ellenségeskedés gyors

³⁶ *Xi Discusses Thailand-Cambodia Conflict with Trump, Emphasises Peace Efforts*. [online], 2025. 10. 30. Forrás: The Nation [2025. 10. 31.].

³⁷ Davidson, Helen: *Five Key Takeaways from Donald Trump's Meeting with Xi Jinping*. [online], 2025. 10. 30. Forrás: The Guardian [2025. 11. 01.].

³⁸ Patton, Susannah: *Peace the Asian way? China's Role in the Thailand-Cambodia conflict*. [online], 2026. 01. 19. Forrás: The Interpreter [2026. 02. 02.].

³⁹ Donald Trump amerikai elnök első elnöksége ideje alatt csupán egy ASEAN-csúcstalálkozón vett részt. Hass, Ryan: *Where Does Southeast Asia Fit Within the MAGA Worldview?* [online], 2025. 08. 06. Forrás: Fulcrum [2025. 09. 25.].

⁴⁰ Wongcha-um, Panu – McPherson, Poppy: *Exclusive: Trump's Call Broke Deadlock in Thailand-Cambodia Border Crisis*. [online], 2025. 07. 31. Forrás: Reuters [2025. 10. 10.].

beszüntetésének egyik fő eszközét az USA-val megkötött kereskedelmi megállapodások veszélybe helyezése jelentette. Mindazonáltal kérdéses, hogy az USA hathatós fellépése mellett elért, gyors, ugyanakkor egy adott amerikai elnöki adminisztráció által előtérbe helyezett, az exportorientált délkelet-ázsiai országokra kiszabott vámtarifaértékek növelésének fenyegetésére épített békekikényszerítés hosszú távon mennyire hozhat fenntartható és eredményes békét.⁴¹

Ígéretéhez híven a tűzszüneti megállapodás aláírását követően augusztus 2-án Washington a korábbi 36%-ról 19%-ra csökkentette a két délkelet-ázsiai országra kivetett amerikai vámok mértékét. Majd augusztus–szeptemberben az USA csendes szemlélőként követte az eseményeket, hivatalos kommunikációja során hangsúlyozva az ASEAN, valamint a szervezet soros éves elnöki tisztségét betöltő Malajzia elsődleges szerepét a tűzszünet fenntartásában.⁴²

A visszahúzódó amerikai szerepvállalást tekintve a 2025. október 26. és 28. között Kuala Lumpurban megrendezett 47. ASEAN-csúcstalálkozó hozott kiemelkedő változást. A találkozón Donald Trump amerikai elnök személyesen is részt vett, s Anwar Ibrahim malajziai miniszterelnök mellett tanúként is eljárta a Thaiföld és Kambodzsa által október 26-án kiadott kétoldali nyilatkozat aláírásánál. A jogi kötőerővel nem rendelkező, viszonylag gyenge vállalásokat tartalmazó dokumentum kapcsán az amerikai (és a malajziai) fél átütő sikerről beszélt, békemegállapodásnak titulálva azt.⁴³ Ugyanakkor a thai kormányzati szereplők következetesen hangsúlyozzák, hogy az amerikai (és malajziai) sajtónyilatkozatokkal ellentétben, amelyek úgynevezett Kuala Lumpur *accordról*, vagyis megállapodásról beszélnek, a dokumentum hivatalos elnevezése valójában *Joint Declaration*, azaz közös nyilatkozat.⁴⁴

Bár a jogi kötőerővel nem bíró dokumentum politikai szimbolikája erősebb, mint a tényleges ráhatása a felek közötti hosszú távú béke megteremtésére (annak szövege a konfliktus gyökerét jelentő területi vita kapcsán semmilyen utalást nem tartalmaz), az abban foglalt vállalások a fegyvervisszavonásról, tűzszünetről, aknamentesítésről, az AOT-megfigyelőcsapat szerepéről és a kambodzsai hadifoglyok szabadon engedéséről ugyanakkor sikernek tekinthetők, az USA – illetve kimondottan Donald Trump – számára pedig további diadal, hogy a közös nyilatkozat külön méltatja az amerikai elnök „jelentős hozzájárulását a Kambodzsa és Thaiföld közti produktív kétoldali kapcsolatok helyreállításához.”⁴⁵

⁴¹ Hooi, Khoo Ying: Beyond the Ceasefire: *How the US and China Shadowed the Cambodia-Thailand Clash*. [online], 2025. 07. 29. Forrás: The Diplomat [2025. 09. 01.].

⁴² *US Vows 'No Direct Role' iVowsn Thai-Cambodia Tension, Backs ASEAN Peace Efforts*. [online], 2025. 09. 01. Forrás: Asia News Network [2025. 10. 26.].

⁴³ *Fact Sheet: President Donald J. Trump Secures Peace and Prosperity in Malaysia*. [online], 2025. 10. 26. Forrás: The White House [2025. 11. 01.].

⁴⁴ *Thailand and Cambodia Sign Joint Declaration after Months of Border Clashes*. [online], 2025. 10. 26. Forrás: Belga News Agency [2025. 11. 01.].

⁴⁵ *Joint Declaration by the Prime Minister of the Kingdom of Cambodia and the Prime Minister of the Kingdom of Thailand on the Outcomes of Their Meeting in Kuala Lumpur, Malaysia* 2025. 10. 26.

Szintén figyelemreméltó, hogy az ASEAN-csúcstalálkozó margóján az Egyesült Államok kereskedelmi megállapodást is aláírt Kambodzsával,⁴⁶ valamint kidolgozták – az egyelőre jogi kötőerővel nem bíró – Thaiföldre vonatkozó kereskedelmi egyezmény keretrendszerét⁴⁷ is. A megállapodás, valamint a keretegyezmény egyaránt jelentős kedvezményeket biztosítanak Washington számára: Kambodzsa esetében teljes vagy Thaiföld tekintetében várhatóan 99%-os vámmentesség. Cserébe az USA ígéretet tett egy viszonylag alacsony mértékű vámtarifa fenntartására.⁴⁸ Az október 26-i thai–kambodzsai közös nyilatkozat felfüggesztése hírére Bangkok részéről ugyanakkor az Egyesült Államok bejelentette, hogy szüneteltetni fogja Thaifölddel a kereskedelmi keretegyezmény véglegesítésére irányuló tárgyalásokat egészen addig, míg az vissza nem tér a békenyilatkozatban foglaltakhoz.⁴⁹

Összegezve, az USA határkonfliktus kapcsán játszott jelentős mediátori szerepe mellett a kereskedelmi megállapodások, illetve az azok révén eszközölt nyomásgyakorlás is afelé mutatnak, hogy – a régióban ugyan hagyományosan hangsúlyos jelenléttel bíró, azonban az utóbbi időszakban Kína javára gyengülő kapcsolatokkal rendelkező – Washington befolyása megint kezd erősödni a délkelet-ázsiai térségben, amit a thai–kambodzsai határvitában betöltött szerepe is jól tükröz.

A határkonfliktus december eleji újbóli fellángolását követően Donald Trump amerikai elnök a diplomáciai csatornák igénybevétele által, valamint közösségimédia-felületein keresztül is aktívan sürgette a fegyverszüneti megállapodást a felek között. Konkrét stabilizációs célú támogatólépésként értelmezhető továbbá a Michael DeSombre külügyi helyettes államtitkár által 2026. január 9-én Bangkokban – a december végén bejelentett tűzszüneti megállapodásban foglaltak biztosításának elősegítése szándékával – bejelentett 45 millió amerikai dollár értékű segélycsomag is.⁵⁰

Az Európai Unió

Az elmúlt években az EU jelentős erőfeszítéseket tett, hogy a „gazdasági óriás – politikai törpe” skatulyát levetve mélyítse befolyását, illetve politikai aktorként és biztonságközvetítőként is erőteljesebben pozicionálja magát az Európától távolabb eső régiókban is. Ami az ASEAN-t illeti, az Unió 2021-es indiai-csendes-óceáni stratégiája⁵¹ és a 2022-ben kiadott biztonság- és védelempolitikai stratégiai dokumentuma is hangsúlyos szerepet szán a térséggel való kapcsolatoknak.⁵² Jóllehet, a 2022 februárja óta húzódó orosz–ukrán háború jelentősen lekötötte az EU figyelmét és erőforrásait, némileg visszahelyezve a fókusz

⁴⁶ *Agreement between the United States of America and the Kingdom of Cambodia on Reciprocal Trade*. [online], 2025. 10. 26. Forrás: The White House [2025. 11. 01.].

⁴⁷ *Joint Statement on a Framework for a United States–Thailand Agreement on Reciprocal Trade*. [online], 2025. 10. 26. Forrás: The White House [2025. 10. 01.].

⁴⁸ *Fact Sheet: President Donald J. Trump Secures Peace and Prosperity in Malaysia* 2025.

⁴⁹ *Summary of the Press Briefing on the Thailand – Cambodia Border Situation and Other Updates on 15 November 2025*. [online], 2025. 11. 15. Forrás: Thaiföld Külügyminisztériuma [2025. 11. 18.].

⁵⁰ Strangio, Sebastian: *US Pledges \$45M Assistance to Support Cambodia–Thailand Ceasefire*. [online], 2026. 01. 12. Forrás: The Diplomat [2026. 01. 18.].

⁵¹ *The EU Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific* 2021.

⁵² *A Strategic Compass for Security and Defense*. [online], 2022. Forrás: Európai Külügyi Szolgálat [2025. 11. 12.].

a távolabbi területekről a közvetlen szomszédságában dúló konfliktusra.⁵³ Ez lehet az egyik fő oka annak, hogy az EU a thai–kambodzsai határvitában nem vállalt különösebben aktív szerepet, a blokk részvétele jórészt kimerült a főbb történesekre reagáló nyilatkozatok kiadásában.

Az Európai Unió képviselőiben Anouar El Anouni külügyi és biztonságpolitikai szóvivő már a thai–kambodzsai határkonfliktus kiújulása csúcsidezőszakának tekinthető 2025. július 24–28-as periódus első napján közleményt adott ki a közösségimédia-felületén, amelyben felszólítja a feleket a békés, dialógusalapú vitarendezésre a nemzetközi jog és az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Alapokmánya szem előtt tartásával.⁵⁴ A július 28-i tűzszüneti megállapodást már Kaja Kallas külügyi és biztonságpolitikai főképviselő is üdvözölte, külön kifejezve elismerését a mediátorként eljáró ASEAN-elnök Malajziának.⁵⁵ Szeptember 5-én Anita Hipper vezető szóvivő adott ki közleményt, amelyben lényegében a korábban hangoztatott álláspontokra erősített rá, felhívva Kambodzsa és Thaiföld figyelmét a nemzetközi jog tiszteletben tartására és az eskaláció kerülésére, illetve hangsúlyozva a malajziai ASEAN-elnökség béketeremtésre irányuló erőfeszítései támogatását.⁵⁶ Az október 26-i kambodzsai–thai közös nyilatkozat vonatkozásában ismét Kaja Kallas volt, aki az EU részéről üdvözölte a mérőföldkő jellegű eredményt, az ASEAN-elnök Malajzia mellett ezúttal Trump elnök hozzájárulását is elismerve, valamint hozzátéve, hogy az EU készen áll a nyilatkozatban foglaltak implementációjának támogatására, ideértve a gyalogsági aknamentesítésben való részvételt is.⁵⁷ Az Unió a közös nyilatkozat végrehajtásában foglaltak november közepi egyoldalú felfüggesztésére érdemi reakciót nem adott, a harcok kiújulására december 8-án az Európai Külügyi Szolgálat pedig rövid közleményben reagált, felszólítva mindkét országot a „maximális önmérséklet” tanúsítására és az október 26-i nyilatkozathoz, valamint az abban foglalt bizalomépítő intézkedésekhez való visszatérésre, illetve elismételve az aknamentesítési és deeszkalációs folyamatokban való segítség felajánlását.⁵⁸ Kaja Kallas ezt követően egy december 17-i X-bejegyzésben kifejtette, hogy nem szabad engedni a konfliktust továbbgyűrűzni, s vissza kell térni a tűzszünethez, amelynek monitorozását az EU készen áll műholdképes támogatással is segíteni. A főképviselő leírta továbbá, hogy erről Kambodzsa és Thaiföld külügyminisztereivel is egyeztetett, illetve hogy a további eskaláció elkerülése érdekében

⁵³ Hutt, David: *As Europe Rearms, will it Turn away from Asia?* [online], 2025. 03. 16. Forrás: DW [2025. 11. 11.].

⁵⁴ El Anouni, Anouar [@AnouarEUspox]: *The EU is Deeply Concerned by Rising Tensions at the Border with Reports of Civilian Casualties. We Call on Both Sides to De-Escalate and Resolve Disputes through Dialogue and Other Peaceful Means in Line with International Law, Including the UN Charter.* [online], 2025. 07. 24. Forrás: X [2025. 11. 12.].

⁵⁵ Kallas, Kaja [@kajakallas]: *The Ceasefire Agreement between Cambodia and Thailand is a Major Breakthrough after Days of Deadly Clashes. It's Vital Both Countries Implement it in Good Faith. I Thank Malaysia as ASEAN Chair for Helping Facilitate the Negotiation Process.* [online], 2025. 07. 28. Forrás: X [2025. 11. 12.].

⁵⁶ *EU Urges Cambodia and Thailand to Uphold Ceasefire, Avoid Escalation.* [online], 2025. 09. 06. Forrás: Khmer Times [2025. 11. 12.].

⁵⁷ Kallas, Kaja [@kajakallas]: *Today's Agreement between Cambodia and Thailand is an Important Milestone for Peace. We Commend @realDonaldTrump and Malaysia as @ASEAN Chair for their Efforts in Sealing the Deal. The EU is Ready to Support its Implementation, Including by Facilitating De-Mining in the Border Region.* [online], 2025. 10. 26. Forrás: X [2025. 11. 12.]. *EU Urges Cambodia and Thailand to Uphold Ceasefire, Avoid Escalation* 2025.

⁵⁸ *Thailand – Cambodia: Statement by the Spokesperson on the Latest Developments.* [online], 2025. 12. 08. Forrás: Európai Külügyi Szolgálat [2026. 01. 08.].

kapcsolatban marad a felekkel.⁵⁹ A december 27-i tűzszüneti megállapodást az EU ugyan-csak közösségimédia-poszt formájában üdvözölte, amelyben az ASEAN „pozitív szerepvállalásáért” is köszönetet mondott.⁶⁰

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy a közlemények és nyilatkozatok mellett az EU részt vett a konfliktusban érintett civilek megsegítésében is, a határszakasz két oldalán összesen 700 ezer euró mértékű humanitárius segítyt biztosítva.⁶¹

Összegezve tehát, az Európai Unió a Thaiföld és Kambodzsa közti határvita kezelésében marginális aktornak tekinthető, a szervezet szerepvállalása túlnyomórészt nyilatkozatok szintjén nyilvánult meg. Az Egyesült Államokkal, Kínával vagy a soros ASEAN-elnök Malajziával ellentétben az EU mediátori szerepet nem játszott, ugyanakkor humanitárius segéllyel igyekezett támogatást nyújtani. Kiemelendő továbbá, hogy Brüsszel, Peking és Washington reakciói egybevágóak abból a szempontból, miszerint mindhárman határozott támogatásuknak adtak hangot a határvita ASEAN-központú rendezésére.

Az ASEAN szerepe

Az ASEAN működési elvei

Tekintettel arra, hogy Kambodzsa és Thaiföld egyaránt az ASEAN tagállamai, a két ország közti határvita tulajdonképpen a blokk belügyeként is értelmezhető. Nem véletlen tehát, hogy a nemzetközi közösség – így többek közt Kína, az USA és az EU is – elsősorban az ASEAN-től várja a konfliktus feloldását. Hogy felmérhessük, mindez mennyire reális, szükséges a szervezet lehetőségeit és korlátait meghatározó működési elvek rendszerének áttekintése, ehhez pedig érdemes egészen a blokk megalapításáig visszatekinteni.

Az ASEAN 1967-es életre hívása előtt az öt alapító tagállam⁶² közül többen is különböző területi vitákban álltak egymással, a regionális szervezetbe való rendeződés által a nagyhatalmi befolyásokkal szembeni hatékonyabb ellenálló képesség reményében ugyanakkor ezen nézeteltéréseket – épp Thaiföld mediációjának köszönhetően – sikerrel tették félre.⁶³ A szervezet alapító okmányának számító bangkoki nyilatkozat (Bangkok Declaration) a regionális béke és stabilitás előmozdítását a blokk legfőbb céljai közt jelöli meg.⁶⁴ A szuverenitás mint vezérelv fontosságát hangsúlyozandó a tagállamok 1971-ben kiadtak egy béke-, szabadság- és semlegességpárti nyilatkozatot is (*zone of peace, freedom and*

⁵⁹ Kallas, Kaja [@kajakallas]: *The Conflict between Thailand and Cambodia must not be Allowed to Spiral Further. That's why the Ceasefire has to be Immediately Restored. I Will Continue to Engage to Help Get out of the Escalation Cycle. The EU can Offer Satellite Imagery for Ceasefire Monitoring. This is the Message I Conveyed to Foreign Ministers of Thailand and Cambodia when I Spoke to them this Morning.* [online], 2025. 12. 17. Forrás: X [2026. 01. 12.].

⁶⁰ El Anouni, Anouar [@AnouarEUspox]: *#Cambodia/#Thailand: The EU Welcomes the Ceasefire Agreement Signed Today by Cambodia and Thailand and Calls on both Sides to Implement it in Good Faith. Thank you to ASEAN for Playing a Positive Part in this Result. The EU Stands Ready to Provide any Support Needed.* [online], 2025. 12. 27. Forrás: X [2026. 01. 08.].

⁶¹ *EU Provides €700,000 Humanitarian Aid for Civilians Affected by Conflict at Cambodia-Thailand Border.* [online], 2025. 08. 19. Forrás: Európai Külügyi Szolgálat [2025. 11. 12.].

⁶² Indonézia, Malajzia, Thaiföld, Szingapúr és a Fülöp-szigetek.

⁶³ Khoman, Thanat: *ASEAN Conception and Evolution.* [online], 1992. Forrás: ASEAN [2025. 11. 13.].

⁶⁴ *ASEAN Declaration (Bangkok Declaration).* Bangkok, 8 August 1967. [online], 1967. Forrás: ASEAN [2025. 11. 13.].

neutrality declaration, ZOPFAN), amely kimondja, hogy a térség mentes kell legyen mindennemű külső hatalmi befolyástól.⁶⁵ Erre erősített rá az ASEAN-állam- és kormányfők első, 1976-os csúcstalálkozóján elfogadott Délkelet-ázsiai Barátsági és Együttműködési Szerződés (Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia, TAC). A TAC rögzíti az ASEAN alapvető működési elveit, jelesül a tagállamok függetlenségének, területi egységességének és szuverenitásának tiszteletben tartását, a külső befolyástól és elnyomástól való mentességet, az egymás belügyeibe való be nem avatkozást, a viták békés rendezését, az erőszakmentességet és a hatékony együttműködésre való törekvést. Az egyezményhez való csatlakozás lehetősége a későbbiekben az ASEAN-tagállamok mellett megnyílt a délkelet-ázsiai régió kívüli partnerek számára is, s mostanra a TAC már félszáznál is több aláíróval büszkélkedhet, ilyenformán az ASEAN egyik fontos normadiffúziós eszközévé vált.⁶⁶ A 2008-ban hatályba lépett, a szervezet kvázialkotmányának is tekinthető ASEAN-charta pedig részletesen keretbe rendezte a blokk működési és normarendszerét, a fentebb részletezetteken túl hangsúlyozva az ASEAN-központúság (*ASEAN centrality*) elvét is, amely kimondja, hogy az ASEAN-nak minden, a regionális együttműködést érintő kérdésben központi és kezdeményező szerepet kell betöltenie.⁶⁷

A fentiekből tehát kiolvasható, hogy bár a megalakulás óta eltelt közel hat évtizedben az ASEAN tagországainak száma több mint duplájára⁶⁸ emelkedett, a szuverenitás tiszteletben tartása és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás a kezdetektől fogva meghatározó vezérelvek maradtak. Ez természetesen érthető annak tükrében, hogy (Thaiföld egyedüli kivételével) az ASEAN részes államai mind gyarmati múlttal rendelkeznek, csak a 20. század folyamán vívták ki függetlenségüket, ilyenformán a területi integritás és a befolyástól való mentesség nagyon fontos számukra, így az egész szervezet számára is. Mindez visszaköszön az ASEAN működési metódusában is: valamennyi tagállam azonos jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik, a döntéseket pedig minden esetben alapos konzultáció útján, egyhangúsági alapon hozzák meg.⁶⁹ Ezt a nyílt konfliktust kerülő, konszenzusra törekvő diskurzuson, be nem avatkozáson és csendes diplomácián alapuló norma- és működési rendszert nevezzük ASEAN-módnak (*ASEAN way*), amely meghatározza a délkelet-ázsiai regionális szervezet egyedi *modus operandiját*.

Az ASEAN tehát leginkább egyfajta laza, kormányközi együttműködésként írható le. A szervezet nemigen rendelkezik kontrollal a tagállamok felett, ehelyett leginkább keretet és platformot biztosít a konzultációra. Ennek jelentősége persze egyáltalán nem alábecsülendő, hiszen az ASEAN az elmúlt bő fél évszázadban megkérdőjelezhetetlen érdemeket szerzett a délkelet-ázsiai térség stabilitásának biztosítása terén, s mára a fejlődő világ legsikeresebb regionális integrációs kezdeményezéseként tartják számon. Az erős be nem avatkozási szentimentum azonban határozottan korlátozza a blokk mozgásterét a vitás ügyek rendezése kapcsán. Az ASEAN-charta és a TAC kimondják, hogy a nézeteltérések

⁶⁵ *Zone of Peace, Freedom and Neutrality Declaration*. [online], 1971. Forrás: National University of Singapore [2025. 11. 14.].

⁶⁶ *Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia*. [online], 1976. Forrás: ASEAN [2025. 11. 14.].

⁶⁷ *The ASEAN Charter*. [online], 2008. Forrás: ASEAN [2025. 11. 14.].

⁶⁸ Az öt alapító ország mellett a tagállamok száma jelenleg 11, Brunei 1984-ben, Vietnám 1995-ben, Laosz és Mianmar 1997-ben, Kambodzsa 1999-ben, Kelet-Timor pedig 2025-ben csatlakozott a nemzetközi szervezethez.

⁶⁹ *The ASEAN Charter* 2008.

békés tanácskozás útján rendezendők, az ASEAN-főtitkár vagy az ASEAN soros éves elnökségét betöltő tagállam mediátorként felléphet, végső soron pedig a vitás ügy a tagállami állam- és kormányfőkből álló ASEAN-csúcs elé is terjeszthető. Az ASEAN-charta azt is lehetővé teszi a tagállamoknak, hogy az ENSZ Alapokmányában lefektetettek szerint, illetve egyéb nemzetközi jogorvoslati instrumentumok útján rendezzék a vitás ügyeiket. A TAC-ban foglaltak szerint pedig elvi lehetőség van továbbá eseti alapon egy miniszteri szintű tanács (*high council*) összehívására is, valamennyi tagállam és érintett fél egyhangú beleegyezése esetén. A folyamat bürokratikus komplexitása miatt azonban ez utóbbi mechanizmust mostanáig még sosem aktiválták.⁷⁰

A fentiek fényében érthető, hogy az ASEAN-t egyre gyakrabban éri kritika a különböző kihívásokra adott nem elégséges vagy nem kellően hatékony reakciók, illetve a döntéshozatali folyamatok lassúsága vagy éppen a döntésképtelenség miatt.⁷¹ Az olyan elhúzódó belső konfliktusok, mint a 2021-es mianmari katonai hatalomátvétel és az azt követő, azóta is tartó polgárháborús válság,⁷² illetve a közelmúltban kiélezett thai–kambodzsai határvita jelentős törésvonalakat okoznak az ASEAN-on belül, és a nemzetközi közösség előtt is erodálják a szervezet hitelességét.

Az ASEAN reakciói a határvitával kapcsolatban

Az ASEAN-chartában és a TAC-ban foglaltak lehetővé teszik, hogy az ASEAN soros éves elnöki tisztségét betöltő tagállam mediátorként járjon el vitás ügyekben, ahogy azt is, hogy az érintettek más vitarendezési platformokat is igénybe vegyenek. A Preah Vihear és környéke körüli határvita kapcsán a felek ezeket a lehetőségeket már a konfliktus korábbi, 2008–2011-es fellángolásakor is körbejárták. 2008-ban Kambodzsa és Thaiföld egyaránt az ENSZ Biztonsági Tanácsa (ENSZ BT) közbenjárását kérte, ugyanakkor a testület nem állandó tagságát aktuálisan épp betöltő (és ugyancsak ASEAN-tagállam) Vietnám végül meggyőzte a feleket, hogy inkább a kétoldalú egyeztetéseket részesítsék előnyben.⁷³ 2011 februárjában Kambodzsa ismét az ENSZ BT-hez fordult,⁷⁴ amely azonban kifejezte, hogy az ASEAN-központú megoldáskeresést támogatja.⁷⁵ A soron következő ASEAN-külgyminiszteri találkozón Kambodzsa és Thaiföld beleegyezett, hogy a soros ASEAN-elnök Indonézia fegyvertelen megfigyelőket küldjön a térségbe, erre azonban a harcok kiújulása

⁷⁰ Raksmei, Him: *In Search of Effective and Peaceful ASEAN Dispute Settlement Mechanisms*. [online], 2025. 08. 29. Forrás: Fulcrum [2025. 11. 15.].

⁷¹ Jones, David Martin – Smith, Michael Lawrence (2007): *Making Process, Not Progress: ASEAN and the Evolving East Asian Regional Order*. *International Security*, 32(1), 148–184.

⁷² Páldi Zoltán (2022): Myanmar's Role in the Evolution of the EU-ASEAN Ties. In Klemensits Péter (szerk.): *The Eurasia Series. From Business Digitalization to COVID-19 Management: Eurasian Responses*. Budapest: Eurázsia Központ Neumann János Egyetem, 33–50.

⁷³ *Chronology of Events. Thailand/Cambodia*. [online], 2012. 08. 09. Forrás: ENSZ Biztonsági Tanács [2025. 11. 13.].

⁷⁴ *Letter Dated 5 February 2011 from the Permanent Representative of Cambodia to the United Nations Addressed to the President of the Security Council*. [online], 2011. 02. 07. Forrás: ENSZ Biztonsági Tanács [2025. 11. 13.].

⁷⁵ *Security Council Press Statement on Cambodia-Thailand Border Situation*. [online], 2011. 02. 14. Forrás: ENSZ Biztonsági Tanács [2025. 11. 13.].

miatt nem került sor, s végül Kambodzsa az ICJ elé terjesztette az ügyet annak korábbi, 1962-es ítéletére apellálva.⁷⁶

A határvita legutóbbi, 2025-ös kiélesedésére az ASEAN meglehetősen lassan reagált. A kiújult konfliktus legfeszültebb, július 24-ével kezdődő időszakában a szervezet napokig csendben maradt, holott a blokk szinte valamennyi tagállama rövid úton, már saját külügyminisztériumán keresztül hangot adott aggodalmának, továbbá felszólította Kambodzsát és Thaiföldet a békés rendezésre.⁷⁷ Kiemelendő ugyanakkor, hogy a soros ASEAN-elnök, Malajzia külügyi tárcája által július 25-én kiadott közlemény hangsúlyozta az „ASEAN-szolidaritás szellemiségének” fontosságát, illetve felkínálta az elnökség asszisztenciáját.⁷⁸ A szervezet nevében végül július 27-én az ASEAN külügyminiszterei adtak ki közös nyilatkozatot, amelyben sürgetik a fegyverszünetet s a tárgyalásalapú rendezést az ENSZ, az ASEAN-charta, a TAC és az „ASEAN-család” szellemiségében, továbbá támogatásukról biztosítják az ASEAN-elnök békéltetésre irányuló erőfeszítéseit.⁷⁹

Anwar Ibrahim malajziai miniszterelnök soros ASEAN-elnökként folytatott közbenjárása – igaz, nagyhatalmi nyomásgyakorlással megtámogatva – végül sikerre vezetett, s egy július 28-i háromoldalú találkozó során megszülethetett az azonnali fegyverszünet-ről szóló megállapodás, illetve egy mindezt felügyelni hivatott megfigyelő csapat kihe-lyezésének lehetőségéről is elindultak az egyeztetések.⁸⁰ Az ASEAN-külügyminiszterek július 31-én egy újabb közös nyilatkozatban üdvözltek a tűzszünetet, s tettek hitet támogatásukról, ideértve a tagállami szakértőkből álló megfigyelők kivezénylését.⁸¹ A Malajzia, Indonézia, Laosz, Mianmar, a Fülöp-szigetek, Szingapúr és Vietnám véderőataasából álló megfigyelői csapat⁸² augusztus elejével meg is kezdte a munkát,⁸³ bár csak a határ kambodzsai oldalán, mivel Thaiföld végül mégsem adott beleegyezést a területén végrehajtandó műveletekre.⁸⁴ Mindent összevetve a fegyverszüneti meg-állapodás az ASEAN és a soros elnök, Malajzia számára így is jelentős eredményként könyvelhető el, jóllehet, a dicsőségen Washingtonnal és Pekinggel is osztozni kellett, mivel a különleges malajziai–kambodzsai–thai trilaterális egyeztetésről kiadott közös

⁷⁶ *Chronology of Events. Thailand/Cambodia* 2012.

⁷⁷ Lin, Joanne – Martinus, Melinda: *The Thailand-Cambodia Border Crisis is ASEAN's Moment of Truth*. [online], 2025. 07. 28. Forrás: Fulcrum [2025. 11. 17.].

⁷⁸ *Statement by the Minister of Foreign Affairs of Malaysia H. E. Dato' Seri Utama Haji Mohamad Haji Hasan on Thailand-Cambodia Border Dispute*. [online], 2025. 07. 25. Forrás: Malajzia Külügyminisztériuma [2025. 11. 17.].

⁷⁹ *ASEAN Foreign Ministers' Statement on Thailand-Cambodia Border Dispute*. [online], 2025. 07. 27. Forrás: Malajzia Külügyminisztériuma [2025. 11. 17.].

⁸⁰ *Joint Press Release on the Special Meeting Hosted by Malaysia to Address the Current Situation between Cambodia and Thailand* 2025.

⁸¹ *ASEAN Foreign Ministers' Statement. The Outcome of the Special Meeting Hosted by Malaysia to Address the Current Situation between Cambodia and Thailand*. [online], 2025. 07. 31. Forrás: Malajzia Külügyminisztériuma [2025. 11. 17.].

⁸² Az egységre eleinte időközi megfigyelőcsoportként (*interim observer team*, IOT) hivatkoztak, később, az október 26-i közös nyilatkozat aláírását követően az ASEAN Megfigyelő Csoport (ASEAN Observer Team, AOT) formális megalakulásával ez utóbbi elnevezés vált használatossá.

⁸³ Raksmei, Hong: *ASEAN Interim Observer Group en Route to Monitor Cambodia-Thailand Border Ceasefire*. [online], 2025. 08. 04. Forrás: Asia News Network [2025. 11. 18.].

⁸⁴ *Malaysia Leads Interim Observer Team to Monitor Cambodia-Thailand Ceasefire Agreement* [online], 2025. 09. 10. Forrás: New Straits Times [2026.07.04.].

sajtóközlemény külön megemlíti Donald Trump amerikai elnök és Kína aktív szerepvállalását is a békéltetés előmozdításában.⁸⁵

Hasonló a helyzet az ASEAN-csúcs margóján aláírt október 26-i thai–kambodzsai közös nyilatkozat kapcsán. A dokumentum utal az ASEAN-chartában lefektetett elvek szem előtt tartására, illetve fontos szerepet allokál a blokk tagállamai által delegált megfigyelőkből álló AOT számára, tehát összességében nagy jelentőséget tulajdonít az ASEAN-nak a békefolyamatokban. Ugyanakkor Trump elnök hozzájárulásának hangsúlyos méltatása a nyilatkozatban (ezúttal Kína említése nélkül) némileg elviszi a fókusz a délkelet-ázsiai szervezetről.⁸⁶ Az ASEAN-csúcs egyik fontos kimeneti dokumentumának számító elnöki nyilatkozat (Chairman's Statement) pedig egyenesen úgy fogalmaz, hogy a blokk „nagyra értékeli Doland J. Trump elnök vezető szerepét az egész folyamatban”, ami ugyancsak zárójelbe teszi az ASEAN szerepvállalásának jelentőségét.⁸⁷

Ami a thai–kambodzsai konfliktus rendezése kapcsán kiadott október 26-i közös nyilatkozat aláírását alig néhány héttel követő, az abban foglalt vállalások felfüggesztését is magával hozó novemberi újbóli eskalációját illeti, sem az ASEAN, sem a tagállamai nem adtak ki a történeteket nyíltan bíráló nyilatkozatot, jöllehet, a soros ASEAN-elnök, Malajzia – az Egyesült Államokhoz hasonlóan – továbbra is igyekezett háttér-diplomáciával közvetíteni a vitás felek közt.⁸⁸ Anwar Ibrahim malajziai miniszterelnök a mediácóra irányuló erőfeszítéseket a fegyveres összecsapások decemberi kiújulása során is folytatta, s ennek eredményeként kerülhetett sor egy, a konfliktus rendezésére irányuló különleges ASEAN-külgügyminiszteri találkozóra (Special ASEAN Foreign Ministers' Meeting on the Current Situation Between Cambodia and Thailand) december 22-én Kuala Lumpurban. Az eseményről kiadott közlemény tanúsága szerint a résztvevők – így Kambodzsa és Thaiföld külgügyminiszterei is – ismételten hitet tettek az ASEAN legfontosabb alapelvei, az erőszakmentesség és a békés vitarendezésre való törekvés mellett. A tárcavezetők méltatták Anwar Imbrahim és Donald Trump „folyamatos szerepvállalását”, az ASEAN-tagországok és Kína „aktív részvételét”, valamint üdvözlözték Thaiföld és Kambodzsa nyitottságát az ellenségeskedés beszüntetéséről szóló tárgyalásokhoz való visszatérésre.⁸⁹ Fontos részlet azonban, hogy a fegyverszünetről végül nem ASEAN-keretek közt, hanem bilaterális formációban, az Általános Határbizottság ülésén született megállapodás.⁹⁰

⁸⁵ *Joint Press Release on the Special Meeting Hosted by Malaysia to Address the Current Situation between Cambodia and Thailand* 2025.

⁸⁶ *Joint Declaration by the Prime Minister of the Kingdom of Cambodia and the Prime Minister of the Kingdom of Thailand on the Outcomes of Their Meeting in Kuala Lumpur, Malaysia* 2025.

⁸⁷ *Chairman's Statement of the 47th ASEAN Summit*. [online], 2025. 10. 26. Forrás: Malajzia Külgügyminisztériuma [2025. 11. 17.].

⁸⁸ *Summary of the Press Briefing on the Thailand–Cambodia border situation and other updates on 15 November 2025* 2025.

⁸⁹ *ASEAN Chair's Statement Special ASEAN Foreign Ministers' Meeting on the Current Situation Between Cambodia and Thailand*. [online], 2025. 12. 22. Forrás: ASEAN [2026. 01. 08.].

⁹⁰ *Thailand and Cambodia Sign Joint Statement Agreeing to Immediate Ceasefire*. [online], 2025. 12. 27. Forrás: Thaiföld Kormány Közkapcsolati Hivatala [2026. 01. 08.].

Összefoglalás és következtetések

Az ASEAN szerepvállalásának eredményessége összességében felemásan értékelhető. Egyrésztől általánosságában elmondható, hogy a szervezet hozzájárulása a délkelet-ázsiai térség stabilitásához és biztonságához tükröződik a thai–kambodzsai határvita vonatkozásában is, hiszen a nemzetközi közösség az elhúzódó konfliktus során már számos alkalommal hangot adott az ASEAN-központú megoldáskeresés támogatásának. Az ASEAN jelentős szerepe s az elsősorban csendes háttér-diplomáciával elért eredményei, a blokk soros éves elnökségét betöltő tagállamok (például 2011-ben Indonézia, 2025-ben Malajzia) érdemei a mediáció terén elvitathatatlanok. Az olyan kezdeményezések, mint a tűzszünetet felügyni hivatott ASEAN Megfigyelő Csoport ugyancsak jó példái a regionális identitás konfliktuskezelésben betöltött pozitív szerepének. A szervezet informális jellege, korlátozott eszközrendszere, a konszenzuson és be nem avatkozáson alapuló, meglehetősen lassú működése ugyanakkor határokat szab a hatékony vitarendezés tekintetében is.

A Thaiföld és Kambodzsa közti határkonfliktus kezelésében az Európai Unió nem vállalt aktív feladatot. A Trump-adminisztráció részére azonban kiváló alkalmat nyújtott, hogy meghatározó politikai aktorként visszatérjen a térségbe, és reflektorfénybe helyezze magát a délkelet-ázsiai régióban, némileg háttérbe szorítva ezzel az egyre szélesebb befolyással bíró Kínát. A területi vita ugyan már a 20. század kezdete óta fennáll a két délkelet-ázsiai ország között, annak 2025 derekán elindult eskalációja lehetőséget teremtett az Egyesült Államoknak gyors és jól kommunikálható eredmények felmutatására. Ennek ellenére azonban a 47. ASEAN-csúcstalálkozó során aláírt közös nyilatkozatnál meghatározóbb fejleménynek tekinthető a Kambodzsával megkötött kereskedelmi egyezmény, valamint a Thaifölddel kidolgozott kereskedelmi keretrendszer, amelyek kapcsán az amerikai fél egyaránt nyomásgyakorlási eszközként használta fel a határkonfliktust, jelezve, hogy a harcok további folytatódása jelentős negatív hatással lehet a kereskedelmi megegyezésekre.⁹¹

Mindazonáltal a béke fenntarthatósága szempontjából – különösen az október 26-i közös nyilatkozat thai fél részéről már novemberben bekövetkezett felfüggesztése, illetve az azt követő fegyveres eskaláció tükrében – komoly kérdéseket vet fel, hogy mennyire jelent hosszú távú megoldást egy kereskedelmi alku révén kikényszerített rendezés. Továbbá, bár az USA–Kína nagyhatalmi versengést tekintve első ránézésre úgy tűnhet, Peking „kiszorítása” a békefolyamatból az Egyesült Államok fölényének demonstrációja, ugyanakkor fontos látni, hogy Kína geopolitikai, kulturális és legfőképpen gazdasági befolyása az említett országokban továbbra is érintetlen maradt. Ugyan az ismételt felélénkült amerikai érdeklődés a régió iránt lehetőséget teremt mind Thaiföld, mind pedig Kambodzsa számára nemzetközi kapcsolataik diverzifikálására, valamint a Pekingtől való függés néminemű csökkentésére, azonban csekély annak valószínűsége, hogy a globális jelenléttel bíró amerikai szuperhatalom részéről tanúsított megújult figyelem szignifikáns

⁹¹ Strangio, Sebastian: *Trump Cuts Tariffs on Cambodia and Thailand to 19% After Border Ceasefire*. [online], 2025. 08. 01. Forrás: The Diplomat [2025. 10. 31.].

változást tudna hozni a Kína közvetlen földrajzi közelében, annak természetes befolyási övezetében fekvő délkelet-ázsiai országok kül- és külkereskedelem-politikájában. Ellenben – ahogyan arra a thai–kambodzsai határvita eszkalációjára adott amerikai válasz is rámutatott – a Donald Trump vezette Amerikai Egyesült Államok már egyre kevésbé tolerálja a konfliktusban érintett országok közül az inkább Thaiföldre jellemző úgynevezett bambusznád-, vagyis a nagyhatalmi érdekek között lavírozó diplomáciát, és egyre határozottabb döntéshelyzetekbe hozza a régió országait.

A Thaiföld és Kambodzsa közt fennálló, mélyen gyökerező határvita kapcsán egyelőre továbbra sem látszik a hosszú távú és megnyugtató rendezés lehetősége, a konfliktus 2025-ös kicsúcsosodása és a kétoldalú kapcsolatok helyreállítása szempontjából ugyanakkor a december 27-i fegyverszüneti megállapodás és a kambodzsai hadifoglyok december 31-i szabadon engedése reménykeltő fejleményekként értékelhetők.

Felhasznált irodalom

- Agreement between the United States of America and the Kingdom of Cambodia on Reciprocal Trade.* [online], 2025. 10. 26. Forrás: The White House [2025. 11. 01.].
- ASEAN Chair's Statement Special ASEAN Foreign Ministers' Meeting on the Current Situation Between Cambodia and Thailand.* [online], 2025. 12. 22. Forrás: ASEAN [2026. 01. 08.].
- ASEAN Declaration (Bangkok Declaration). Bangkok, 8 August 1967.* [online], 1967. Forrás: ASEAN Titkárság [2025.11.13.].
- ASEAN Foreign Ministers' Statement on Thailand-Cambodia Border Dispute.* [online], 2025. 07. 27. Forrás: Malajzia Külügyminisztériuma [2025. 11. 17.].
- ASEAN Foreign Ministers' Statement. The Outcome of the Special Meeting Hosted by Malaysia to Address the Current Situation between Cambodia and Thailand.* [online], 2025. 07. 31. Forrás: Malajzia Külügyminisztériuma [2025. 11. 17.].
- A Strategic Compass for Security and Defense.* [online], 2022. Forrás: Európai Külügyi Szolgálat [2025.11.12.].
- Burke, Kieran: *Cambodian Soldier Killed in Clash with Thai Army.* [online], 2025. 05. 28. Forrás: DW [2025. 09. 10.].
- Cambodian Deaths Exceed 110 in December Border Conflict with Thailand.* [online], 2026. 01. 13. Forrás: Nikkei Asia [2026. 01. 18.].
- Cambodia Downgrades Diplomatic Ties with Thailand to "Lowest Level".* [online], 2025. 07. 24. Forrás: Thai PBS [2025. 09. 15.].
- Cambodia Tells Thailand Blast Near Chong Bok was an Accident During Rubbish Burning.* [online], 2026. 01. 31. Forrás: The Nation [2026. 02. 01.].
- Chairman's Statement of the 47th ASEAN Summit.* [online], 2025. 10. 26. Forrás: Malajzia Külügyminisztériuma [2025. 11. 17.].
- China Denies Supplying Weapons to Cambodia in Border Clashes.* [online], 2025. 10. 03. Forrás: Thai PBS [2025. 10. 04.].
- China Pledges Neutral Stance, Constructive Role in Cambodia–Thailand Ceasefire Talks.* [online], 2025. 07. 28. Forrás: The Nation [2025. 09. 25.].
- Chronology of Events. Thailand/Cambodia.* [online], 2012. 08. 09. Forrás: ENSZ Biztonsági Tanács [2025. 11. 13.].
- Davidson, Helen: *Five Key Takeaways from Donald Trump's Meeting with Xi Jinping.* [online], 2025. 10. 30. Forrás: The Guardian [2025. 11. 01.].
- El Anouni, Anouar [@AnouarEUSpox]: *#Cambodia/#Thailand: The EU Welcomes the Ceasefire Agreement Signed Today by Cambodia and Thailand and Calls on Both Sides to Implement it in Good Faith. Thank You to ASEAN for Playing a Positive Part in this Result. The EU Stands Ready to Provide Any Support Needed.* [online], 2025. 12. 27. Forrás: X [2026. 01. 08.].

- El Anouni, Anouar [@AnouarEUspox]: *The EU is deeply Concerned by Rising Tensions at the Border with Reports of Civilian Casualties. We Call on Both Sides to De-Escalate and Resolve Disputes Through Dialogue and Other Peaceful Means in Line with International Law, Including the UN Charter.* [online], 2025. 07. 24. Forrás: X [2025. 11. 12.].
- EU Provides €700,000 Humanitarian Aid for Civilians Affected by Conflict at Cambodia-Thailand Border.* [online], 2025. 08. 19. Forrás: Európai Külügyi Szolgálat [2025. 11. 12.].
- EU Urges Cambodia and Thailand to Uphold Ceasefire, Avoid Escalation.* [online], 2025. 09. 06. Forrás: Khmer Times [2025. 11. 12.].
- Fact Sheet: President Donald J. Trump Secures Peace and Prosperity in Malaysia.* [online], 2025. 10. 26. Forrás: The White House [2025. 11. 01.].
- Hass, Ryan: *Where Does Southeast Asia Fit Within the MAGA Worldview?* [online], 2025. 08. 06. Forrás: Fulcrum [2025. 09. 25.].
- Head, Jonathan – Wilson, Tabby: *Thailand-Cambodia Ceasefire Begins After Weeks Of Deadly Clashes.* [online], 2025. 12. 27. Forrás: BBC [2026. 01. 19.].
- Hooi, Khoo Ying: *Beyond the Ceasefire: How the US and China Shadowed the Cambodia-Thailand Clash.* [online], 2025. 07. 29. Forrás: The Diplomat [2025. 09. 01.].
- Hutt, David: *As Europe Rearms, will it Turn away from Asia?* [online], 2025. 03. 16. Forrás: DW [2025. 11. 11.].
- Joint Declaration by the Prime Minister of the Kingdom of Cambodia and the Prime Minister of the Kingdom of Thailand on the Outcomes of Their Meeting in Kuala Lumpur, Malaysia.* [online], 2025. 10. 26. Forrás: Thaiföldi Külügyminisztérium [2025. 10. 31.].
- Joint Press Release on the Special Meeting Hosted by Malaysia to Address the Current Situation between Cambodia and Thailand.* [online], 2025. 07. 28. Forrás: Thaiföldi Külügyminisztérium [2025. 09. 01.].
- Joint Statement on a Framework for a United States-Thailand Agreement on Reciprocal Trade.* [online], 2025. 10. 26. Forrás: The White House [2025. 10. 01.].
- Joint Technical Group to be Formed for Development Talks with Cambodia.* [online], 2024. 11. 05. Forrás: Thai PBS [2025. 09. 15.].
- Jones, David Martin – Smith, Michael Lawrence (2007): Making Process, Not Progress: ASEAN and the Evolving East Asian Regional Order. *International Security*, 32(1), 148–184. Online: <https://doi.org/10.1162/isec.2007.32.1.148>
- Kallas, Kaja [@kajakallas]: *The Ceasefire Agreement between Cambodia and Thailand is a Major Breakthrough after Days of Deadly Clashes. It's Vital Both Countries Implement it in Good Faith. I Thank Malaysia as ASEAN Chair for Helping Facilitate the Negotiation Process.* [online], 2025. 07. 28. Forrás: X [2025. 11. 12.].
- Kallas, Kaja [@kajakallas]: *The Conflict between Thailand and Cambodia must not be Allowed to spiral Further. That's why the Ceasefire has to be Immediately Restored. I Will Continue to Engage to Help get out of the Escalation Cycle. The EU can Offer Satellite Imagery for Ceasefire Monitoring. This is the Message I Conveyed to Foreign Ministers of Thailand and Cambodia when I Spoke to them this Morning.* [online], 2025. 12. 17. Forrás: X [2026. 01. 12.].
- Kallas, Kaja [@kajakallas]: *Today's Agreement between Cambodia and Thailand is an Important Milestone for Peace. We Commend @realDonaldTrump and Malaysia as @ASEAN Chair for their Efforts in Sealing the Deal. The EU is Ready to Support its Implementation, Including by Facilitating De-mining in the Border Region.* [online], 2025. 10. 26. Forrás: X [2025. 11. 12.].
- Khoman, Thanat: *ASEAN Conception and Evolution.* [online], 1992. Forrás: ASEAN [2025. 11. 13.].
- Kuszinger Róbert (2016): Egy templom a határon – A Preah Vihear határkonfliktus története. *Modern Geográfia*, 2, 69–83. Online: https://real.mtak.hu/136368/1/2016_II_05_kuszinger.pdf
- Letter Dated 5 February 2011 from the Permanent Representative of Cambodia to the United Nations Addressed to the President of the Security Council.* [online], 2011. 02. 07. Forrás: ENSZ Biztonsági Tanács [2025. 11. 13.].
- Lin, Joanne – Martinus, Melinda: *The Thailand-Cambodia Border Crisis is ASEAN's Moment of Truth.* [online], 2025. 07. 28. Forrás: Fulcrum [2025. 11. 17.].
- Malaysia Leads Interim Observer Team to Monitor Cambodia-Thailand Ceasefire Agreement.* [online], 2025. 09. 10. Forrás: New Straits Times [2026.07.04.].

- Niseiy, Sao Phal: *Proxy War Narrative Masks Cambodia–Thailand Dispute's History*. [online], 2025. 08. 11. Forrás: Cambodianess [2025. 12. 13.].
- Páldi Zoltán (2022): Myanmar's Role in the Evolution of the EU-ASEAN Ties. In Klemensits Péter (szerk.): *The Eurasia Series. From Business Digitalization to COVID-19 Management: Eurasian Responses*. Budapest: Eurázsia Központ Neumann János Egyetem, 33–50.
- Patton, Susannah: *Peace the Asian way? China's Role in the Thailand–Cambodia Conflict*. [online], 2026. 01. 19. Forrás: The Interpreter [2026. 02. 02.].
- Raksmey, Him: *In Search of Effective and Peaceful ASEAN Dispute Settlement Mechanisms*. [online], 2025. 08. 29. Forrás: Fulcrum [2025. 11. 15.].
- Raksmey, Hong: *ASEAN Interim Observer Group en Route to Monitor Cambodia–Thailand Border Ceasefire*. [online], 2025. 08. 04. Forrás: Asia News Network [2025. 11. 18.].
- Request for Interpretation of the Judgement of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia vs. Thailand) Judgment of 11 November 2013*. [online], 2013. 11. 11. Forrás: Nemzetközi Bíróság [2025. 10. 01.].
- Roth, Ajarn William: *The Temple of Preah Vihear Case: Fact vs. Fiction*. [online], 2021. 10. 05. Forrás: Thammasat Egyetem Jogi Tanszék [2025. 10. 02.].
- Security Council Press Statement on Cambodia–Thailand Border Situation*. [online], 2011. 02. 14. Forrás: ENSZ Biztonsági Tanács [2025. 11. 13.].
- Setboonsarng, Chayut – Azhar, Danial – Naing, Shoon: *Ceasefire Takes Effect between Thailand and Cambodia after Five-Day Border Battle*. [online], 2025. 07. 28. Forrás: Reuters [2025. 09. 30.].
- Sexton, Karl – Kapoor, Mahima: *Thailand PM Paetongtarn Shinawatra Sacked over Cambodia Call*. [online], 2025. 08. 29. Forrás: DW [2025. 09. 10.].
- Shambaugh, David (2021): *Where Great Powers Meet. America and China in Southeast Asia*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190914974.001.0001>
- Statement by the Minister of Foreign Affairs of Malaysia H. E. Dato' Seri Utama Haji Mohamad Haji Hasan on Thailand–Cambodia Border Dispute*. [online], 2025. 07. 25. Forrás: Malajzia Külügyminisztériuma [2025. 11. 17.].
- Statement of the Ministry of Foreign Affairs on the Repatriation of the 18 Cambodian Soldiers to Cambodia*. [online], 2025. 12. 31. Forrás: Thaiföldi Külügyminisztérium [2026. 01. 19.].
- Strangio, Sebastian: *US Pledges \$45M Assistance to Support Cambodia–Thailand Ceasefire*. [online], 2026. 01. 12. Forrás: The Diplomat [2026. 01. 18.].
- Strangio, Sebastian: *Trump Cuts Tariffs on Cambodia and Thailand to 19% After Border Ceasefire*. [online], 2025. 08. 01. Forrás: The Diplomat [2025. 10. 31.].
- Strangio, Sebastian: *The Roots of the Thailand–Cambodia Border Conflict*. [online], 2025. 07. 28. Forrás: The Diplomat [2025. 09. 30.].
- Summary of the Press Briefing on the Thailand –Cambodia Border Situation and Other Updates on 15 November 2025*. [online], 2025. 11. 15. Forrás: Thaiföld Külügyminisztériuma [2025. 11. 18.].
- 'Tea Meeting' Diplomacy: China Hosts Thai–Cambodian FMs for Peace Talks*. [online], 2025. 08. 14. Forrás: Thai PBS [2025. 10. 01.].
- Thai–Cambodia Border Tensions Escalate, at Least one Dead*. [online], 2025. 11. 13. Forrás: Reuters [2025. 11. 19.].
- Thailand–Cambodia Rift Deepens, Dragging Trade into Prolonged Slump*. [online], 2025. 08. 15. Forrás: The Nation [2025. 09. 30.].
- Thailand – Cambodia: Statement by the Spokesperson on the Latest Developments*. [online], 2025. 12. 08. Forrás: Európai Külügyi Szolgálat [2026. 01. 08.].
- Thailand and Cambodia Exchange Fire in Deadly Border Clashes*. [online], 2025. 07. 24. Forrás: Aljazeera [2025. 10. 01.].
- Thailand and Cambodia Sign Joint Declaration after Months of Border Clashes*. [online], 2025. 10. 26. Forrás: Belga News Agency [2025. 11. 01.].
- Thailand and Cambodia Sign Joint Statement Agreeing to Immediate Ceasefire*. [online], 2025. 12. 27. Forrás: Thaiföld Kormánya Központosított Hivatala [2026. 01. 08.].

- Thailand's Responses under the Anti-Personnel Mine Ban Convention (Ottawa Convention) to the Landmine Incidents involving Thai Military Personnel.* [online], 2025. 08. 10. Forrás: Thaiföldi Külügyminisztérium [2025. 10. 02.].
- The ASEAN Charter.* [online], 2008. Forrás: ASEAN [2025. 11. 14.].
- The EU Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific.* [online], 2021. Forrás: Európai Külügyi Szolgálat [2025. 11. 10.].
- Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia.* [online], 1976. Forrás: ASEAN [2025. 11. 14.].
- UNESCO to Send Mission to Preah Vihear.* [online], 2011. 02. 08. Forrás: UNESCO Világörökségi Tanács [2025. 09. 15.].
- US doesn't Expect China to Join Thai-Cambodia Ceasefire Event, Official Says.* [online], 2025. 10. 24. Forrás: Reuters [2025. 10. 25.].
- US Vows 'No Direct Role' in Thai-Cambodia Tension, Backs ASEAN Peace Efforts.* [online], 2025. 09. 01. Forrás: Asia News Network [2025. 10. 26.].
- Wee, Sui-Lee: *How Chinese Weapons Transformed a War Between Two Neighbors.* [online], 2025. 09. 29. Forrás: The New York Times [2025. 10. 03.].
- Wongcha-um, Panu – McPherson, Poppy: *Exclusive: Trump's Call Broke Deadlock in Thailand-Cambodia Border Crisis.* [online], 2025. 07. 31. Forrás: Reuters [2025. 10. 10.].
- Xi Discusses Thailand-Cambodia Conflict with Trump, Emphasises Peace Efforts.* [online], 2025. 10. 30. Forrás: The Nation [2025. 10. 31.].
- Zone of Peace, Freedom and Neutrality Declaration.* [online], 1971. Forrás: National University of Singapore [2025. 11. 14.].

Kóródi Márton¹

A második Trump-adminisztráció és a nemzetközi multilaterális intézményrendszer

Donald Trump 2025-ös elnöki beiktatása óta rendkívüli sebességgel és mértékben formálja át a 21. századi multilaterális intézményrendszert – de legalábbis az ezekben vállalt amerikai szerepet. Bár néhány ilyen jellegű intézkedés részben már első elnöki ciklusában is megjelent, majd szerepeltek a 2024-es elnökválasztási kampányban is, mégis komoly visszhangot váltott ki az, hogy milyen gyorsan, határozottan, kérésselhetetlenül – akár a hatások látszólagos mérlegelése nélkül – hátrált ki a hagyományosan az Egyesült Államok által létrehozott szervezetekből, amelyekben évtizedekig meghatározó, vagy akár vezető szerepet is játszott. Ezzel párhuzamosan az amerikai (nemzeti) intézményrendszert is átalakították, a kormányzat működésének – pénzügyi – hatékonyságát hangoztatva. A tanulmány áttekinti a második Trump-elnökség döntéseinek hátterét, mibenlétét, illetve következményeit az egyes intézményekre és nemzetközi szerződésekre nézve, mérleget vonva az elnökség első évéről.

Kulcsszavak: Donald Trump, Egyesült Államok, ENSZ, Palesztina, WHO, klíma-egyezmény

The Second Trump Administration and the System of International Multilateral Institutions

Since his presidential inauguration in 2025, Donald Trump has been reshaping the 21st century system of multilateral institutions – or at least the American role in it – with extraordinary speed and scale. Even though such measures were partly present in his previous presidential term, and displayed in the 2024 presidential campaign, the rapid, decisive, and inexorable retreat – without any apparent consideration of the effects – from the organizations traditionally created by the United States, in which the U.S. even played a dominant and sometimes leading role for decades, has caused remarkable outcry. In parallel, the administration also transformed U.S. (national) institutions, allegedly pursuing governmental – fiscal – efficiency. This study reviews the background, nature, and consequences of the decisions of the second Trump administration for respective institutions and international treaties, taking stock of the first year of the presidency.

Keywords: Donald Trump, United States, United Nations, Palestine, WHO, climate deal

¹ Kóródi Márton az NKE hallgatója.

A multilaterális nemzetközi intézményrendszer jelentősége

A második világháború után győzelme következtében az Egyesült Államok olyan szerephez jutott, amely mind gazdaságilag, mind politikailag lehetővé tette számára nemzetközi befolyásának nagymértékű kiterjesztését. Ennek eredményeként jött létre többek között az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), majd a hidegháború mélyülésével az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO), amelyek az Egyesült Államok nagyhatalmi politikájának sarokköveivé váltak. A hidegháború alatt az amerikai befolyás a Szovjetunióval folytatott versengés következtében megnőtt, ami a 20. század végére az Egyesült Államok által vezetett unipoláris világrend létrejöttében csúcsonak emelkedett ki. Ahhoz azonban, hogy érdekeit képes legyen hatékonyan érvényesíteni, elengedhetetlen maradt ennek az intézményrendszernek a fenntartása, sőt fokozatos bővítése is. Ebben a tekintetben általános kétpárti külpolitikai konszenzus és kontinuitás alakult ki Washingtonban, amely az elmúlt évtizedek világpolitikai eseményeit és válságait igyekezett a már meglévő nemzetközi intézmények segítségével vagy az általuk biztosított legitimitás mentén kezelni.

Donald Trump első elnöksége alatt az „Amerika az első!” politikájának jegyében már erős kritikát fogalmazott meg számos multilaterális intézmény működésével és a többoldalú kapcsolatok – vélt vagy valós – egyensúlytalanságával kapcsolatban. Már akkor tervezte az Egészségügyi Világszervezetből való kilépést, miközben a párizsi klímaegyezmény vagy az Iránnal akkor még hatályos nukleáris egyezmény felmondását valóra is váltotta. Második elnökségének kezdetén azonban ezeket a kritikákat sokkal erőteljesebben és határozottabban újra előtérbe helyezte, és a szavakat az elnökség első száz napjában tettek is követték. Európai szemszögből a leglátványosabb – egyben legérzékenyebb és így komoly visszhangot kiváltó – lépés mégis J. D. Vance alelnöknek a 2025-ös Müncheni Biztonságpolitikai Konferencián elmondott beszéde² volt, amelyben nemcsak politikai és ideológiai szempontból bírálta európai szövetségeseit, hanem az adminisztráció más tagjainak üzeneteivel összhangban azt is közölte, hogy Európának a saját lábára kell állnia a térség védelmének, stabilitásának biztosítása érdekében, abban nem számíthatnak automatikusan és aránytalanul az Egyesült Államok szerepvállalására.

Mind az első Trump-ciklus, mind a második elnöki mandátum első száz napja alapján jól látható, hogy a republikánus elnök hozzáállása és szándékai a multilaterális intézményekkel, megállapodásokkal kapcsolatban alapvetően eltérnek az előző évtizedek – általában kétpárti, az előző évtizedben pedig demokrata párti – gyakorlatától. A következőkben a 2025. január 20-a óta eltelt időszak legfontosabb lépéseit mutatom be és értékelem ezen a téren.³

Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization, WHO)

Donald Trump már beiktatásának napján, 2025. január 20-án aláírta azt az elnöki rendeletet, amely kivezeti az Egyesült Államokat az Egészségügyi Világszervezetből, illetve

² Atkinson, Emily: *JD Vance Attacks Europe over Free Speech and Migration*. [online], 2025. 02. 15. Forrás: BBC [2025. 03. 24.].

³ A kézirat lezárásának dátuma: 2025. 06. 01.

amelynek értelmében megszüntet mindennemű befizetést, és visszavonja a WHO-hoz kirendelt személyi állományt. A Trump-kormányzat döntése olyan szempontból nem volt meglepő, hogy már előző elnöki ciklusa alatt hangsúlyozta elégedetlenségét a szervezet működésével kapcsolatban, a befizetéseket pedig meg is szüntette 2020-ban. Ezt követően azonban a Biden-adminisztráció visszavonta az Egyesült Államok kilépéséről szóló döntést, így további négy évre a WHO tagja maradt.

Trump a 2025-ös kilépésre vonatkozó döntését azzal indokolta, hogy a szervezet „roszszul kezelte a Covid-19-járvány elleni védekezést”, illetve hogy „tiszteletlenül magas befizetéseket követel meg az Egyesült Államokkal szemben.”⁴ Azonban a WHO költségvetése szempontjából érdemes kiemelni, hogy bevételeinek jelentős része, mintegy 70%-a⁵ az önkéntes tagállami befizetésekből tevődik össze, ami messze meghaladja a kötelezően befizetendő, 17,5%-ot kitevő összeget. Az Egyesült Államok esetében az elmúlt öt évben önkéntesen befizetett összeg majdnem háromszorosa, 2 milliárd dollár volt a WHO által kötelezőként előírt 718 millió dollárnak.⁶ Ezek alapján a trumpi narratíva erre vonatkozó állítása erősen túlzó, és sokkal inkább a már meglévő kilépési szándék igazolására szolgál, mintsem valódi okként az Egészségügyi Világszervezet elhagyására.

Az elnöki rendeletben további indoklásként megjelent a Covid-19 elleni védekezés alacsony hatékonysága is. Ez azonban jóval szubjektívebb szempont egy olyan intézmény esetében, amely az egész világra kiterjedten lát el – főleg koordinációs, kutató és segítségnyújtási – feladatokat.⁷ A Covid-19-világjárvány alatt a szervezet főleg globális szintű ajánlásokkal igyekezett segíteni a védekezést, amelynek keretei között közzétették például az általános maszkviselési szabályokat, és felhívták a figyelmet a világjárvány okozta mentális egészségügyi következményekre.⁸ Az egyes államok, így az amerikai kormányzat szintjén a WHO-nak azonban nincs beleszólása az egészségpolitikába és az egészségügyi rendszer működtetésébe, így a Covid-válságkezelésbe sem – ebből kifolyólag tehát nehéz számonkérni az amerikai egészségügy működésének hiányosságait a WHO-n.

Az ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala a Közel-Keleten (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, UNRWA)

Az UNRWA-t az ENSZ alapította 1949-ben azzal a céllal, hogy az 1948-as első arab–izraeli háborúban menekültté váló jelentős palesztin lakosságot humanitárius segéllyel lássa el. Létjogosultságát a menekültek tartós – tulajdonképpen mára már évtizedeken átívelő – ellátásának komplex feladata adta az ivóvíz- és élelmiszer-ellátás, egészségügy, lakhatás, oktatás stb. tekintetében. Ezt később olyan konkrét válságkezelési feladatok is

⁴ *Withdrawing the United States from the World Health Organization*. [online], 2025. 01. 20. Forrás: The White House [2025. 03. 23.].

⁵ *Distribution of Contributions to the World Health Organization (WHO) in 2024–2025, by Type*. [online], 2025. 01. Forrás: Statista [2025. 03. 23.].

⁶ McDonald, Jessica: *Q&A on Trump's Impending Exit from the World Health Organization*. [online], 2025. 01. 30. Forrás: FactCheck [2025. 03. 23.].

⁷ *What We Do*. [online]. Forrás: World Health Organization [2025. 03. 26.].

⁸ *Timeline: WHO's COVID-19 Response*. [online]. Forrás: World Health Organization [2025. 03. 26.].

indokolták, mint az ismétlődő gázai katonai beavatkozások nyomán a térség kritikus és ellátási infrastruktúráinak a hiányosságai, majd 2023 végére a teljes összeomlása, a helyi közigazgatási rendszer és bármilyen tényleges, működőképes államhatalom megszűnése.

A mintegy 30 ezer embert foglalkoztató szervezettel szemben Donald Trump azt a kritikát fogalmazta meg, hogy bizonyos tagjai részt vettek a 2023. október 7-ei, Hamasz által Izraelben elkövetett terrortámadás előkészítésében. A Trump-kormányzat erre hivatkozva jelentette be,⁹ hogy felfüggeszt mindennemű támogatást az UNRWA részére. Ez azonban semmiképpen nem mondható új keletű döntésnek, mivel a Biden-adminisztráció már 2024 januárjában ideiglenesen szüneteltette a szervezetnek nyújtott finanszírozást, ugyanezen okokra hivatkozva.¹⁰ Ez a felfüggesztés 300 ezer dollárnyi le nem kötött és 2,5 millió dollárnyi lekötött forrást vont meg az UNRWA-tól,¹¹ amely kifizetések egészen 2025. március 25-ig szüneteltek. A Trump-kormányzat tehát a már meglévő irányelv mentén hosszabbította meg e kifizetések szüneteltetését, beleértve a visszamenőleges követeléseket és a hátralékokat is.¹²

Donald Trump tehát valójában a már hatályban lévő ideiglenes szüneteltetés meghosszabbítását vezette be, amellyel erősíteni kívánja „Amerika az első” politikáját, illetve a hagyományosan is jó republikánus–izraeli kapcsolatokat. Ez a döntése azért is kapott nagyobb nemzetközi visszhangot, mert hivatalos közösségimédia-bejegyzéseiben bemutatta¹³ az úgynevezett „Trump Gaza” ötletet, miszerint a háború után a Gázai övezet helyén létrehoznák a „Közel-Kelet riviéráját”. Erre vonatkozó valódi végrehajtási tervet azonban egyelőre semmilyen egyéb hiteles forrásból származó kommunikáció nem erősített meg.

Az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége (United States Agency for International Development, USAID)

A USAID az Egyesült Államok kormányának egyik ügynöksége, amelynek feladata a Külügyminisztérium alárendeltségében a külföldi segélyek és támogatások kezelése és elosztása. 1961-es megalapítása óta ez az egyik legjelentősebb külföldi segélyezési szervezet, amely dollármilliárdokat fordít többek között humanitárius célokra, egészségügyre, a gazdasági fejlődés elősegítésére, a béke, a biztonság és a demokrácia előmozdítására.¹⁴ Ezeket a feladatait az évtizedek során kormányzattól függetlenül következetesen végezte, szektortól függetlenül reagálva az adott időszak fontosabb kihívásaira. A felvállalt

⁹ *Withdrawing the United States from and Ending Funding to Certain United Nations Organizations and Reviewing United States Support to All International Organizations*. [online], 2025. 02. 04. Forrás: The White House [2025. 05. 10.].

¹⁰ *Public Law 118-47-MAR. 23, 2024 – Further Consolidated Appropriations Act, 2024*. [online], 2024. 03. 23. Forrás: govinfo.gov [2025. 05. 10.].

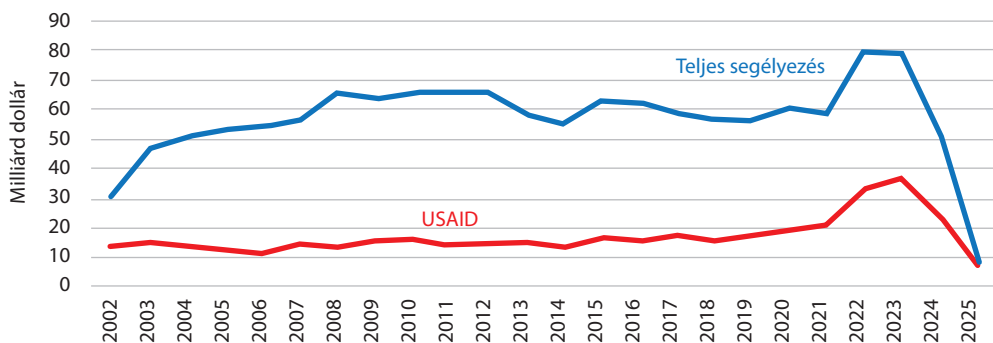
¹¹ Margesson, Rhoda – Zannotti, Jim: *The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA): Overview and U.S. Funding Prohibition*. [online], 2024. 06. 14. Forrás: Congressional Research Service [2025. 03. 24.].

¹² *Withdrawing the United States from and Ending Funding to Certain United Nations Organizations and Reviewing United States Support to All International Organizations* 2025.

¹³ Krever, Mick – Salem, Mostafa: *‘Trump Gaza is Finally Here!’: US President Promotes Gaza Plan in AI Video*. [online], 2025. 02. 26. Forrás: CNN [2025. 03. 10.].

¹⁴ Desilver, Drew: *What the Data Says about U.S. Foreign Aid*. [online], 2025. 02. 06. Forrás: Pew Research [2025. 03. 24.].

feladatoktól függően átlagosan az amerikai külföldi segélyezés egyharmada és fele közötti arányban juttatott el forrásokat a Föld mintegy százhatvan országába (1. ábra).

1. ábra: A USAID részesedése a teljes amerikai külföldi segélyezésből 2002–2025 között¹⁵

Forrás: a szerző szerkesztése

Ezek közül is a 2022-es orosz invázió kezdete óta Ukrajna kapta a legnagyobb támogatást,¹⁶ ami többségében makroökonómiai ösztönzőcsomagokat jelentett, és az infrastruktúra működtetését és helyreállítását célozták, kiegészülve humanitárius, illetve a demokratikus politikai működést és az emberi jogok érvényre juttatását előmozdító segélyekkel. Összehasonlításképpen: 2024-ben a második legtöbb USAID-forrást a Kongói Demokratikus Köztársaság kapta, ahol szinte a teljes, több mint egymilliárd dolláros összeget humanitárius segítségnyújtásra és az egészségügy fejlesztésére fordították. Ezek közül a legjelentősebbek a sürgősségi élelmiszersegélyek, a vízellátás és csatornázás, a HIV/AIDS és malária betegségek elleni fellépés támogatása, illetve az oktatás fejlesztése voltak. Az előzőkhöz hasonló módon Jordániában, a 2024-ben harmadik leginkább támogatott országban szintén a gazdasági szektor, az oktatás és az egészségügy fejlesztése szerepelt fő prioritásként. A Fehér Ház honlapjára felkerült egy cikk, amely a USAID-pénzek pazarlásáról és visszaélészerű használatáról szólt, kiemelve konkrét ügyeket és kezdeményezéseket, amelyek pusztán identitáspolitikai tartalmuk miatt nem járultak hozzá az amerikai érdekek eléréséhez.¹⁷ A felsorolásban szereplő tételek több tízezer dollártól egészen a milliós nagyságrendig változnak, a konkrét számként megjelölt kiadások összesen 12 millió dollárt tesznek ki,¹⁸ ami azonban eltörpül a 2024-es több mint 20 milliárd dolláros USAID-kiadások mellett.

Jól látható tehát, hogy a szervezet országspecifikusan igyekezett orvosolni a leginkább égető kérdéseket a kritikus szektorokban. Az ügynökség megszüntetése és a támogatások ezáltal drasztikus csökkenése azonban nehezen magyarázható az elnöki rendeletben

¹⁵ Az adatok forrása: *Total Obligations – Fiscal Year 2024*. [online]. Forrás: ForeignAssistance [2026. 03. 02.].

¹⁶ *Total Obligations – Fiscal Year 2024*.

¹⁷ *At USAID, Waste and Abuse Runs Deep*. [online], 2025. 02. 03. Forrás: The White House [2025. 05. 15.].

¹⁸ *At USAID, Waste and Abuse Runs Deep* 2025.

szereplő megfogalmazással, miszerint „a világbéke destabilizálását szolgálják”.¹⁹ A pazarlásként és visszaélésként feltüntetett USAID-kiadások esetében pedig felmerül a kérdés, hogy az összkifizetések szempontjából marginális, milliós nagyságrendű tételek valóban okot adnak-e a több évtizedes globális szintű program működésének leállítására.

A párizsi klímamegállapodás

Ugyan a párizsi klímamegállapodás nem nemzetközi szervezet, hanem multilaterális egyezmény, mégis rendkívül jelentős, mivel a 2015-ös megállapodást a világ minden országa aláírta. Létrejött az 1992-es Egyesült Nemzetek Éghajlatváltozási Keretegyezményének előképéhez (az úgynevezett kiotói jegyzőkönyvhöz) köthető, amely hasonló alapokra építve intézményesült együttműködést biztosít az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése és a globális felmelegedés fékezése érdekében. A megállapodás értelmében a részes államok ötéves célkitűzésekkel, saját maguk által meghatározott célok mentén lépnek fel a károsanyag-kibocsátás ellen, például azzal, hogy a gazdasági szereplők szabályozókkal, innovációösztönzéssel és a környezetkímélőbb technológiai modernizáció és átállás – akár anyagi – támogatásával csökkentik saját kibocsátásukat. Továbbá a fejlett országok évente 100 millió dolláros segílyt biztosítanak az elmaradottabb országok klímavédelemmel kapcsolatos projekteinek támogatására.²⁰

Az amerikai kilépés a párizsi megállapodásból nem új keletű, mivel első elnöksége alatt Donald Trump egyszer már kivette az Egyesült Államokat az egyezményből, amelyhez aztán a Biden-adminisztráció újból csatlakozott 2021 februárjában. Az Egyesült Államok szerepe azért is kiemelten fontos, mivel Kína után a második legnagyobb kibocsátónak számít,²¹ így nemcsak a példamutatás hiánya kellemetlen, de a kilépéssel jelentősen megnehezíti a többi ország számára is a közös célok elérését. A szervezet elhagyásához való ragaszkodás egyik eleme maga Donald Trump, aki többször hangoztatta nyilvánosan a klímaváltozás tényével kapcsolatos kételkedését,²² azonban jelentős szerepet játszanak a gazdasági megfontolások is. Egyrészt az adminisztráció csökkenteni igyekszik a kormányzati kiadásokat, így ezeket a „zöld” támogatásokat is felszámolják, másrészt éppen az energiaipar és a fosszilis energiahordozók kitermelése és exportja jelenti azt a területet, ahol ezzel párhuzamosan a bevételeket is növelni szeretnék. Anyagi oldalról nézve így a „zöldtechnológiai átállás” költségei is megspórolhatók, ha a kormányzati szabályozás nem kényszeríti azt ki a profitorientált vállalkozásokból.²³

A politikai szándék megfogalmazását követően az Egyesült Államok kormánya végül 2025. január 27-én nyújtotta be hivatalos kérelmét az ENSZ-főtitkárnak, amely pontosan egy évvel később, 2026. január 27-én lépett hatályba.

¹⁹ *Reevaluating and Realigning United States Foreign Aid*. [online], 2025. 01. 20. Forrás: The White House [2025. 03. 24.].

²⁰ United Nations Climate Change: *What is the Paris Agreement?* [online]. Forrás: UNFCCC [2025. 03. 24.].

²¹ *GHG Emissions of All World Countries*. [online], 2024. Forrás: European Commission [2025. 03. 24.].

²² Cheung, Helier: *What does Trump Actually Believe on Climate Change?* [online], 2020. 01. 23. Forrás: BBC [2025. 03. 24.].

²³ *America First Investment Policy*. [online], 2025. 02. 21. Forrás: The White House [2025. 03. 25.].

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa (United Nations Human Rights Council, UNHRC)

Végül, de nem utolsósorban a trumpi elnöki rendeletek kiveztették az Egyesült Államokat az ENSZ Emberi Jogi Tanácsából is. Ez valamelyest kisebb visszhangot kapott a nemzetközi sajtóban, mivel a lépéshez kevesebb hangzatos ideológiai indoklás társult. A szervezet 2006-ban jött létre az emberi jogok népszerűsítésének és védelmük biztosításának céljával. Fő feladata az ENSZ-tagállamokban az emberi jogok érvényesülésének, illetve a jogsértéseknek a vizsgálata, illetve az e területen jelentkező fontos kérdések tematizálása és napirenden tartása.²⁴

A gyakorlatban a kilépés azt jelenti, hogy az Egyesült Államok visszahívja az intézménybe delegált személyi állományát, továbbá megszünteti az összes ehhez kapcsolódó befizetést. 2023-ban az UNHRC költségvetésének 38,8%-a ugyan az ENSZ költségvetéséből származott, minden mást viszont az önkéntes alapon adományozó államok finanszíroztak a szervezetnek, amelyből a legjelentősebb részt a „nyugat-európai és mások” csoport folyósította.²⁵ Ebbe tartozott az Egyesült Államok is. Ez alapján a WHO-hoz képest ugyan lényegesen kevesebb, a szervezet szempontjából azonban jelentős bevételkiesést jelent a Trump-adminisztráció döntése.²⁶

Egyéb nemzetközi szervezetek

2026 rendkívül turbulens hónappal indult, kiváltképpen az Egyesült Államok kül- és belpolitikájának tükrében. Előbbi esetében Nicolás Maduro venezuelai elnök elfogása és bíróság elé állítása,²⁷ a Grönland kapcsán felmerülő területi igények újbóli hangoztatása,²⁸ utóbbinál pedig az Egyesült Államok Bevándorlási és Vámügyi Hivatala (United States Immigration and Customs Enforcement, ICE) fellépéseit követő tüntetések²⁹ kapták a legtöbb sajtófigyelmet. Mindezen események mellett egy 2026. január 7-én megjelent elnöki rendeletben az Egyesült Államok kormánya további 66 nemzetközi szervezeti tagságát függesztette fel.³⁰ Ez a lépés szellemiségében teljes mértékben az előző év korai szakaszának mintázatát követte, mennyiségben azonban jóval meghaladta azt.

A dokumentum szövegezését tekintve is épít a korábban többször idézett 2025. február 4-ei rendeletre, szintén hangsúlyozva, hogy a listázott nemzetközi szervezetek

²⁴ Parliamentarians for Global Action – United Nations Human Rights Council: *What is the UNHRC?* [online]. Forrás: Parliamentarians for Global Action [2025. 03. 26.].

²⁵ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: *Funding Trends*. [online], 2023. Forrás: OHCHR [2025. 03. 26.].

²⁶ *Withdrawing the United States from and Ending Funding to Certain United Nations Organizations and Reviewing United States Support to All International Organizations* 2025.

²⁷ U.S. Department of State: *Nicolás Maduro Moros (Captured)*. [online]. Forrás: U.S. Department of State [2026. 01. 27.].

²⁸ Holland, Steve – Mason, Jeff – Erickson, Bo: *Trump Discussing How to Acquire Greenland, US Military Always an Option, White House Says*. [online]. 2026. 01. 07. Forrás: Reuters [2026. 01. 29.].

²⁹ Carnahan, Ashley: *Hundreds of Anti-ICE Protesters Shut Down Streets in Portland*. [online], 2026. 02. 02. Forrás: Fox News [2026. 02. 02.].

³⁰ *Withdrawing the United States from International Organizations, Conventions, and Treaties that Are Contrary to the Interests of the United States*. [online], 2026. 01. 07. Forrás: The White House [2026. 01. 30.].

működése ellentétes az Egyesült Államok érdekeivel. Ez leginkább továbbra is a klímaváltozás elleni fellépést érinti, azon belül is tizenegy nem ENSZ-alapú szervezetet és öt ENSZ-szervezetet, köztük az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményt (*United Nations Framework Convention on Climate Change*, UNFCCC).³¹ Ez ugyan egybevág a párizsi klímamegállapodásból való kilépéssel, jelentősége azonban sokkal nagyobb, hiszen maga a 2015-ös egyezmény is az UNFCCC alapjain nyugszik. Fontos azonban kiemelni, hogy az elnöki memorandum alapvetően politikai és adminisztratív utasítás a szükséges jogi lépések megkezdéséhez. A hivatalos szándék és az ezt alátámasztó narratíva tehát adott, az ENSZ főtitkárát azonban a jelen tanulmány megírásáig nem értesítették formálisan, írásban az Egyesült Államok kilépési döntéséről. Ez vonatkozik a többi, a memorandumban említett szervezetre és intézményre is, így jelenleg csupán egy politikai döntésről beszélhetünk, amelynek hivatalos végrehajtása az elkövetkező időszak kérdése lesz.

A UNFCCC kapcsán a számokat tekintve bizonyos értelemben helytálló az amerikai kormányzat azon narratívája, amely a pénzügyi hozzájárulásokat aránytalanul magasnak tartja a többi országhoz képest. E konkrét esetben az Egyesült Államok 2022 és 2024 között a szervezetre kiszabott hozzájárulások 22%-át biztosította, megelőzve Kínát, amely a befizetések 15%-ával járult hozzá a szervezet működéséhez.³² Amerika esetében ez 12 millió dollár ténylegesen befizetett összeget jelentett a 2023-as fiskális évben a UNFCCC számára, amely a szervezet teljes bevételének 14%-át tette ki.³³ Ezzel szemben az üvegházhatású gázok kibocsátásának mértékét figyelembe véve Kína több mint 2,5-szer akkora kibocsátással rendelkezik (a világ teljes kibocsátásának 29,2%-a), mint az USA (11,1%).³⁴ Fontos azonban kiemelni, hogy a UNFCCC keretegyezmény szövegében megjelenik a „közös, de differenciált felelősség és képességek”³⁵ megfogalmazás, amely végső soron a fejlett országok általi nagyobb fellépésre épül egy globális probléma megoldása érdekében. A strukturális aránytalanságok tehát bizonyos szempontból valósak, de már a kezdetek óta jelen vannak, és alapvetően összhangban állnak az ENSZ szellemiségével, a nagyobb (erősebb, gazdagabb) szereplők nagyobb tehervállalásával. Ez azonban a szervezet működésének „az Egyesült Államok érdekeivel ellentétes”³⁶ jellegét nem magyarázza.

Az 1. táblázat nagyságrendileg szemlélteti, hogy az Egyesült Államok hozzávetőlegesen mekkora kifizetési kötelezettségektől mentesíti magát a 2026 januárjában bejelentett kilépésekkel (amennyiben ezek ténylegesen meg is valósulnak). Fontos kiemelni, hogy csupán az éves kötelező és önkéntes hozzájárulások nagyságrendjét mutatja be, és nem feltétlenül tartalmazza a projektekhez vagy speciális alapokhoz kötött további forrásokat.

³¹ *Withdrawing the United States from International Organizations, Conventions, and Treaties that Are Contrary to the Interests of the United States* 2026.

³² *United Nations Framework Convention on Climate Change: Report of the Conference of the Parties on its Twenty-Eighth Session, Held in the United Arab Emirates from 30 November to 13 December 2023*. [online], 2024. 03. 15. Forrás: UNFCC [2026. 02. 04.].

³³ *U.S. Contributions to International Organizations*. [online], 2024. Forrás: state.gov [2026. 02. 04.].

³⁴ *GHG Emissions of All World Countries*. [online], 2025. Forrás: European Commission [2026. 02. 04.].

³⁵ *United Nations Framework Convention on Climate Change*: Article 3. [online], 1992. 05. 09. Forrás: UNFCC [2026. 02. 04.].

³⁶ *Withdrawing the United States from International Organizations, Conventions, and Treaties that Are Contrary to the Interests of the United States*. [online], 2026. 01. 07. Forrás: The White House [2026. 01. 30.].

1. táblázat: Az amerikai kormányzat befizetési kötelezettségei és önkéntes hozzájárulásai nemzetközi intézményekre lebontva

Szervezet/intézmény	Befizetett és befizetendő összeg 2024-ben (dollar)
Colombo Plan	13 157 073
Commission for Environmental Cooperation	3 050 000
Forum of European National Highway Research Laboratories	31 607
Inter-American Institute for Global Change Research	1 810 403
Intergovernmental Panel on Climate Change	1 500 000
International Cotton Advisory Committee	200 496
International Development Law Organization	17 136 843
International Institute for Justice and the Rule of Law	2 370 370
International Lead and Zinc Study Group	67 000
International Renewable Energy Agency	4 206 047
International Tropical Timber Organization	895 596
International Union for Conservation of Nature	23 018 131
Pan American Institute of Geography and History	323 935
Science and Technology Center Ukraine	26 697 493
Secretariat of the Pacific Regional Environment Programme	200 000
International Residual Mechanism for Criminal Tribunals	16 859 394
International Trade Centre	151 568 903
UN Peacebuilding Fund	1 000 000
UN Conference on Trade and Development	800 242
UN Democracy Fund	3 500 000
UN Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women	17 945 229
UN Framework Convention on Climate Change	12 025 000
UN Institute for Training and Research	383 424
UN Population Fund	200 920 726
UN University	0
UN System Staff College	0
UN Conference on Trade and Development	800 242
Összesen:	500 468 154

Forrás: a szerző szerkesztése³⁷

A kilépés ezekből a szervezetekből nem feltétlenül jelenti azt, hogy a feltüntetett összegek egyből az amerikai kormányzat rendelkezésére állnának, hiszen a folyamatok hosszabb időt vesznek igénybe. Az így „megspórolt” félmilliárd dollár azonban a teljes amerikai költségvetés szintjén elenyészőnek számít, tehát komoly előrelépést nem lehetne elérni például az államadósság csökkentése érdekében. A politikai narratívába azonban annál jobban illeszkedik, hiszen egy milliós nagyságrendű szám soknak érződhet, és kézzelfogható eredményt jelent a választópolgárok felé. Az említett szervezetek szempontjából ezek a (be nem fizetett) összegek azonban sokkal kritikusabb

³⁷ Az adatok forrása: *U.S. Contributions to International Organization*. [online]. 2024. 07. 05. Forrás: State.gov [2025. 03. 25.].

szerepet játszanak, hiszen az alapvető működésük kerül veszélybe egy esetleges 10–20%-os bevételkiesés következtében.

Összegzés: okok és következmények

Kézenfekvő lehet gyorsan, egyetlen fő okra visszavezetni Trump elnök rendkívül gyors és széles kört érintő döntéseit, amelyekkel kivette az Egyesült Államokat az ENSZ-hez kapcsolódó multilaterális intézményrendszer fent említett részeiből és meghatározó nemzetközi megállapodásokból. Ennek azonban több, a hagyományos pártpolitikai szintnél mélyebbre nyúló gyökere van.

A legfontosabb szempont az Egyesült Államok kedvezőtlen gazdasági helyzete, ugyanis mind az államadósság, mind az adósságszolgálat értéke és költségvetési aránya évről évre folyamatosan növekszik.³⁸ Ez önmagában is fejtörést okoz a mindenkori amerikai kormánynak, azonban a 2024-es Trump-kampány egyik fő ígérete az árak és az infláció visszaszorítása volt, ezen a téren tehát az elnökségek van elszámolnivalója a választói felé is. Emiatt a kormányzat igyekszik minél több elhanyagolhatónak vagy feleslegesnek vélt kiadást „megnyirbálni”, a politikai narratívában pedig gazdaságilag és ideológiailag is teherként azonosítani azokat, hogy a külföldi kifizetésekből felszabaduló (ugyan nem kifejezetten jelentős) forrásokat más célokra fordítsa, vagy kifejezetten megtakarítsa. Ez az összeg az amerikai költségvetés tekintetében 10–15 milliárd dollárt jelent,³⁹ szemben a 6,8 ezer milliárd dolláros 2024-es évi összes kormányzati kiadással.⁴⁰

A források felszabadításának politikai sikerként való elkönyvelése kedvező egy, az elnök személyére és karakterére erősen építő kormányzat kommunikációs tevékenysége szempontjából is. A Trump által közvetíteni kívánt határozottság, céltudatosság és maga az erőpolitika, amit sok esetben alkalmaz, illeszkedik a választók felé tett ígéreteihez és a MAGA (*Make America Great Again*) narratívához.

Azonban az Egyesült Államok nemzetközi partnerei szempontjából ezek a lépések rombolóan hatnak kifelé. A jelenlegi világrend és a multilaterális intézményrendszer alappillérei, a kölcsönös bizalom és konstruktív együttműködés szelleme kérdőjeleződik meg azon államok részéről, amelyek következetes és kiszámítható partnerként tekinthetnek eddig az Egyesült Államokra. Washington mint általánosan a legfőbb finanszírozó számára kétségkívül pénzügyi terhet jelent a jelenlegi intézményrendszer fenntartása, azonban a hagyományosan „nyugati” országok közötti kohézió végső soron nagyobb erőt jelent, mint az ezáltal felszabadított pénzeszegek bármilyen más célra való felhasználása.

Az azonban egyértelműen látszik, hogy a trumpi retorika és tárgyalástechnika sokkal hatékonyabban működik a bilaterális kapcsolatok terén, mint egy olyan nemzetközi intézményben, amely a szuverén államok egyenlőségére épül, ezért az elnök igyekszik az Egyesült Államok „kényesebb” ügyeit minél szűkebb keretek között rendezni. Erre

³⁸ *Public Debt of the United States from 1990 to 2023*. [online], 2024. 07. 05. Forrás: Statista [2025. 03. 25.].

³⁹ Megjegyzés: ez az elemzésben részletesen is tárgyalt intézményekből való kilépésből és a kifizetések megszüntetéséből felszabaduló összeg.

⁴⁰ *Monthly Budget Review: Summary for Fiscal Year 2024*. [online] Forrás: Congressional Budget Office [2025. 03. 27.].

kiváló példát jelentenek a kereskedelempolitikai tárgyalások, amelyeket mindkét elnöki ciklusának elején Kanadával és Mexikóval kétoldalú formátumban, erőpozícióból folytatott le, engedményeket csikarva ki az arányaiban erősebb függésben lévő kereskedelmi partnerektől. Ez a fő oka annak is, hogy európai szövetségeseivel is sokkal inkább szeretne kétoldalúan tárgyalni, mint az EU27-ek közös érdekeit képviselő intézményi vezetőkkel, akik a teljes uniós gazdasági, kereskedelmi, technológiai potenciállal a hátuk mögött fajsúlyosabb – akár egyenlő – félként is tárgyalhatnak vele.

Más szempontból pedig az egyes nemzetközi intézményekből való kilépés teret is enged más hatalmaknak, hogy kitöltsék az Egyesült Államok hiánya által keletkező űrt. Erre ugyan jelenleg egy állam sem képes teljes mértékben – illetve nem mutat ilyen szándékot –, a tendencia azonban a 2025-ös Müncheni Biztonságpolitikai Konferencia tematikájaként is megjelölt multipolarizáció felé mutat.

A kérdés innentől kezdve leginkább az, hogy a Trump-kormányzat igyekszik-e alternatívát biztosítani példának okáért a megszüntetett USAID helyett, vagy az elnöki ciklus fennmaradó három évében folytatódik az eddig biztos alapnak vélt nemzetközi együttműködések és támogatások szisztematikus leépítése. A kétoldalú kapcsolatok és együttműködések rövid távon gyorsabban és hatékonyabban érik el a kívánt célokat, hosszú távon azonban egy „lassan, de biztosan” működő szövetségi rendszer jobban támogatja az Egyesült Államok globális hatalmának megtartását, mint a mindenkivel szemben alkalmazott erőpolitika.

Európai szemszögből az Egyesült Államokat többek között mindig is az különböztette meg más hatalmaktól, hogy hosszú távú és megbízható partnernek bizonyult mind politikailag, mind gazdaságilag, mind pedig katonailag. Az elemzésben tárgyalt kilépések önmagukban természetesen kevesek a több évtizedes bizalom teljes lerombolására, azonban olyan precedenst jelentenek, amely bizonytalanabbá és kiszámíthatatlanabbá teszi a világpolitikát, és erodálja az évtizedek alatt kiépült világrend alapjául szolgáló intézményrendszert.

Felhasznált irodalom

- America First Investment Policy*. [online], 2025. 02. 21. Forrás: The White House [2025. 03. 25.].
- At USAID, Waste and Abuse Runs Deep*. [online], 2025. 02. 03. Forrás: The White House [2025. 06. 15.].
- Atkinson, Emily: *JD Vance Attacks Europe over Free Speech and Migration*. [online], 2025. 02. 15. Forrás: BBC News [2025. 03. 24.].
- Carnahan, Ashley: *Hundreds of Anti-ICE Protesters Shut Down Streets in Portland*. [online], 2026. 02. 02. Forrás: Fox News [2026. 02. 02.].
- Cheung, Helier: *What does Trump Actually Believe on Climate Change?* [online], 2020. 01. 23. Forrás: BBC News [2025. 03. 24.].
- Desilver, Drew: *What the Data Says about U.S. Foreign Aid*. [online], 2025. 02. 06. Forrás: Pew Research Center [2025. 03. 24.].
- Distribution of Contributions to the World Health Organization (WHO) in 2024–2025, by Type*. [online], 2025. január. Forrás: Statista [2025. 03. 23.].
- GHG Emissions of All World Countries*. [online], 2024. Forrás: European Commission [2025. 03. 24.].
- GHG Emissions of All World Countries*. [online], 2025. Forrás: European Commission [2026. 02. 04.].

- Holland, Steve – Mason, Jeff – Erickson, Bo: *Trump Discussing How to Acquire Greenland, US Military Always an Option, White House Says*. [online]. 2026. 01. 07. Forrás: Reuters [2026. 01. 29.].
- Krever, Mick – Salem, Mostafa: *'Trump Gaza is Finally Here!': US President Promotes Gaza Plan in AI Video*. [online], 2025. 02. 26. Forrás: CNN [2025. 05. 03.].
- Margesson, Rhoda – Zanolli, Jim: *The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA): Overview and U.S. Funding Prohibition*. [online], Forrás: congress.gov [2025. 05. 02.].
- McDonald, Jessica: *Q&A on Trump's Impending Exit from the World Health Organization*. [online], 2025. 01. 30. Forrás: FactCheck [2025. 03. 23.].
- Monthly Budget Review: Summary for Fiscal Year 2024*. [online]. Forrás: Congressional Budget Office [2025. 03. 27.].
- Parliamentarians for Global Action – United Nations Human Rights Council: *What is the UNHRC?* [online]. Forrás: Parliamentarians for Global Action [2025. 03. 26.].
- Public Debt of the United States from 1990 to 2023*. [online], 2024. 07. 05. Forrás: Statista [2025. 03. 25.].
- Public Law 118-47-MAR. 23, 2024 – Further Consolidated Appropriations Act, 2024*. [online], 2024. 03. 23. Forrás: govinfo.gov [2025. 05. 10.].
- Reevaluating and Realigning United States Foreign Aid*. [online], 2025. 01. 20. Forrás: The White House [2025. 03. 24.].
- Timeline: WHO's COVID-19 Response*. [online]. Forrás: World Health Organization [2025. 03. 26.].
- United Nations Framework Convention on Climate Change: *Report of the Conference of the Parties on its twenty-eighth session, held in the United Arab Emirates from 30 November to 13 December 2023*. [online]. 2024. 03. 15. Forrás: UNFCCC [2026. 02. 04.].
- United Nations Framework Convention on Climate Change: *The Paris Agreement*. [online], 2015. 12. 12. Forrás: UNFCCC [2025. 05. 18.].
- United Nations Framework Convention on Climate Change: Article 3*. [online], 1992. 05. 09. Forrás: UNFCCC [2026. 02. 04.].
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: *Funding Trends*. [online], 2023. Forrás: OHCHR [2025. 03. 26.].
- U.S. Contributions to International Organizations*. [online], 2024. Forrás: state.gov [2026. 02. 04.].
- U.S. Department of State: *Nicolás Maduro Moros (Captured)*. [online]. Forrás: state.gov [2026. 01. 27.].
- What We Do*. [online]. Forrás: World Health Organization [2025. 03. 26.].
- What is the Paris Agreement?* [online]. Forrás: United Nations Climate Change [2025. 03. 24.].
- Withdrawing the United States from the World Health Organization*. [online], 2025. 01. 20. Forrás: The White House [2025. 03. 23.].
- Withdrawing the United States from and Ending Funding to Certain United Nations Organizations and Reviewing United States Support to All International Organizations*. [online], 2025. 02. 04. Forrás: The White House [2025. 05. 10.].
- Withdrawing the United States from International Organizations, Conventions, and Treaties that Are Contrary to the Interests of the United States*. [online], 2026. 01. 07. Forrás: The White House [2026. 01. 30.].

Egeresi Zoltán¹

Törökország és Afrika szarva kapcsolata

A tanulmány Törökország Afrika szarvához fűződő, az elmúlt másfél évtizedben egyre tevékenyebb és komplexebbé váló külpolitikai jelenlétét vizsgálja a szerep-elmélet (role theory) keretében. A kutatás arra keresi a választ, hogy Ankara milyen külpolitikai szerepfelfogásokat alakított ki és érvényesít a régióban, valamint ezek miként jelennek meg a gyakorlati külpolitikai tevékenységben. A vizsgálat módszertani alapját Recep Tayyip Erdoğan török államfő 2014 és 2025 között elhangzott, Afrika szarvához kapcsolódó beszédeinek kvalitatív és kvantitatív tartalomelemzése képezi. Az eredmények azt mutatják, hogy Törökország a régióban nem egységes külpolitikai szerepfelfogást követ, hanem országonként differenciált, hierarchizált szerepkészletet alkalmaz, amely rugalmas, szerepalapú középfatalemi stratégiát tükröz egy geopolitikailag erősen fragmentált térségben.

Kulcsszavak: Törökország, Szomália, Etiópia, Afrika szarva, szerepelmélet

Türkiye's Relations with the Horn of Africa

The study examines Turkey's foreign policy presence in the Horn of Africa, which has become increasingly active and complex over the past decade and a half, through the theoretical framework of role theory. The research seeks to identify the foreign policy role conceptions that Ankara has developed and enacted in the region, and to analyze how these roles are reflected in practical foreign policy behavior. Methodologically, the analysis is based on a qualitative and quantitative content analysis of speeches delivered by Turkish President Recep Tayyip Erdoğan between 2014 and 2025 that relate to the Horn of Africa. The findings indicate that Turkey does not pursue a single, uniform foreign policy role in the region, but instead applies a differentiated and hierarchical set of roles across countries, reflecting a flexible, role-based middle power strategy in a highly fragmented geopolitical environment.

Keywords: Türkiye, Somalia, Ethiopia, Horn of Africa, role theory

Bevezetés

Az utóbbi években egyre nagyobb média-, illetve tudományos figyelmet kapott Törökország átalakuló külpolitikája,² afrikai tevékenysége, ami nem meglepő, hiszen egyre gyakoribb interakciókat láthatunk: gombamód nőttek ki egymás után a török diplomáciai képviselők, jelentek meg a török *soft power* jól ismert intézményei, így a Török Fejlesztési és Segélyezési Ügynökség (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, TİKA) irodái, illetve a Yunus Emre kulturális intézetek – hogy csak néhány fontosabbat

¹ Egeresi Zoltán az NKE EJK JLI tudományos munkatársa. E-mail: egeresi.zoltan@uni-nke.hu

² Lechner Zoltán (2023): *Törökország és a poszthegeemoniális világrend*. *Eurázsiai Szemle*, 3(4), 54–78.

emeljünk ki.³ A *soft* eszközökön túl azonban egyre több hírt lehet hallani arról, hogy Törökország katonai megállapodásokat köt afrikai országokkal, drónokat szállít nekik; a megnövekedett katonai és diplomáciai együttműködésben pedig megkülönböztetett figyelmet kap Afrika szarva (szűkebb értelemben Szomália, Etiópia, Dzsibuti, Eritrea, tágabb értelemben még Szudán és Dél-Szudán, valamint Kenya tartozik a régióba), azon belül is elsősorban Szomália. Az utóbbi másfél évtizedben egyre szorosabbá fűzött viszonyoknak köszönhetően Törökország fontos szereplővé nőtte ki magát a régióban.

A magyarországi, illetve magyar nyelvű szakirodalom is igyekezett követni a változásokat, és számos átfogó tanulmány látott napvilágot Törökország afrikai tevékenysége kapcsán. Ezek egy része kifejezetten Törökország Afrika-politikájának változását igyekezett felvázolni;⁴ kronologikus sorrendben a főbb politikai és gazdasági tényezőket,⁵ eredményeket mutatták be, rávilágítva a szédületes változásra, olykor emellett kitérve egy-egy specifikus területre. E területeken belül elsősorban a katonai együttműködés kapott nagyobb figyelmet,⁶ s a kutatás főleg a somáliai–török katonai kapcsolatok elemzésére vállalkozott.⁷ A közelmúltban a török hadiiparról és a hadiipari termékek afrikai előretöréséről még disszertáció is született.⁸ A művek másik része elsősorban Afrika szarvára koncentrálna az ottani nagy- és középhatalmi versengés keretében tért ki Törökország szerepére.⁹ E tanulmányok rámutatnak, hogy Törökország új szereplő a régióban, ugyanakkor gyorsan építi befolyását, elsősorban Szomáliában.

Ezek a tanulmányok, noha kiemelik a török külpolitika különböző céljait és motivációit, így a piacszerzést vagy humanitárius megfontolásokat, de nem adnak átfogó elméleti keretet a török külpolitika magyarázatához Afrika szarvát illetően, így további vizsgálódásra adnak teret. A dolgozat emiatt a sokszínű külpolitikai jelenlét megértésére vállalkozik, amelyhez a szerepelmélet (*role theory*) elméleti keretét hívja segítségül. A dolgozat tézise szerint a török külpolitika 2010-es évek legelején induló régiós érdeklődése alapvetően humanitárius segítségnyújtás örve alatt vált egyre összetettebb jelenlétté és épített ki sokrétű kapcsolatrendszert Afrika szarvának országaival. Ez a sokrétű kapcsolatrendszer pedig a török döntéshozók által meghatározott szerepek formájában jelenik meg a térségben. A tanulmány ezeket a szerepeket szeretné beazonosítani, majd pedig gyakorlati

³ Biró Dávid (2022): *Hegemonia és befolyásszerzés Ankara politikájában. Soft power elemek a kulturális kapcsolatokról a szunnita iszlám vallási dominanciájáig. Külügyi Műhely*, 4(1), 149–174.

⁴ Marsai Viktor (2016): Törökország Afrika-politikája. In Baranyi Tamás Péter – Szálkai Kinga (szerk.): *Újhold. A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 296–313; Besenyő János – Oláh Péter (2012): *Új szereplő az afrikai kontinensen: Törökország. Szakmai Szemle*, 2, 66–79.

⁵ Lásd Dudlák Tamás (2018): *A török déli nyitás politikája. Soft power eszközök Afrikában. Afrika Tanulmányok*, 12(1–3), 31–54; Dudlák, Tamás (2024): *Southern Opening. Turkish Soft Power in Sub-Saharan Africa. Journal of Balkan and Black Sea Studies*, 7(13), 89–114; Egeresi Zoltán (2022): *Törökország afrikai nyitása. KKI Elemzések*, 2022/3.

⁶ Besenyő, János (2023): *Turkey's Growing Interest in the African Continent. Journal of Central and Eastern European African Studies*, 1(1–2), 70–89; Besenyő, János – Málnássy, András (2024): *Geopolitical Dimension of Libyan Drone Warfare. The Use of Turkish Drones on the North African Battlefields. Defence and Strategy*, 24(1), 3–17.

⁷ Petrőcz, Jordán Olivér (2023): Turkey in the Horn of Africa. Turkish-Somali Military Connections Focused on the Turkish Military Camp in Mogadishu, Somalia. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 3(4), 44–57.

⁸ Málnássy András (2023): *A török hadiipar helyzete és tevékenysége az afrikai kontinensen*. PhD-disszertáció. Budapest: Óbudai Egyetem.

⁹ Marsai Viktor (2020): *A közel-keleti hatalmak versenyfutása Kelet-Afrikáért – a fókuszban Szomália. Külügyi Szemle*, 19, 156–178.

megtestesülésüket bemutatni és elemezni. Röviden összefoglalva: Törökország milyen szerepeket vett magára Afrika szarván az utóbbi 15 évben, s ezek mennyire jelennek meg a régiós török külpolitikai gyakorlatban?

A vonatkozó elméleti szakirodalom bemutatása után ehhez alapvetően Recep Tayyip Erdoğan elérhető beszédeit veszem górcső alá diskurzuselemzéssel, amelyek a téma szempontjából relevánsak (részletesen lásd a módszertani részben). Ennek oka, hogy a beszédek az államfő honlapján lehet elérni, azok 2014 derekától kutathatók, mivel akkor lett Erdoğan államfő (azóta a miniszterelnökség honlapja megszűnt, a miniszterelnökként tartott beszédeit tartalmazó adatbázis sem elérhető). S bár a szerepelméleti megközelítés a 2014 óta elhangzott államfői beszédekre fókuszál, az egész régiós politika nyitányát jelentő szomáliai nyitás kezdetétől (2011) vizsgálja az eseményeket, s veszi górcső alá, hogyan alakult a török külpolitika a régióban az utóbbi 15 évben.

Elméleti és módszertani megközelítések

Holsti a nemzeti szerepfelfogásokkal foglalkozó munkájában megteremtette a szerepelmélet alapjait a nemzetközi kapcsolatok kutatásában.¹⁰ Elemzése abból indul ki, hogy az államok nem objektív adottságaik, hanem vezetőik által kialakított szerepfelfogások mentén értelmezhetők és tipologizálhatók. A politikai vezetők saját államuk nemzetközi szerepéről alkotott kognitív elképzelései meghatározó módon befolyásolják azt, miként érzékelik a nemzetközi környezetet, és hogyan reagálnak arra. E percepciók közvetlenül formálják a külpolitikai magatartást, amelynek célja a döntéshozók által kijelölt szerepek betöltése. Holsti az 1965 és 1967 közötti időszak vezetői megszólalásainak tartalomelemzésére támaszkodva összesen tizenhét, egymástól elkülöníthető külpolitikai szerepfelfogást határoz meg.¹¹

Ilyen szerepfelfogás lehet például a magyar külpolitikában gyakran visszatérő hídszerep, vagy egy olyan közvetítő szerep, amelynek célja a nemzetközi konfliktusok békés rendezésének elősegítése. A nemzeti szerepfelfogások a külpolitikai döntéshozatal szellemi és értelmezési keretének meghatározó elemei, jobb esetben reflektálnak a hazai közvéleményre, valamint a nehezebben megfogalmazható nemzeti identitásra, illetve a nemzetközi viszonyokra, hiszen mégis ez utóbbiak jelölik ki egy adott ország mozgásterét, s ehhez alkalmazkodva kell a vezetőknek megtalálni a megfelelő szerepet. Ebből a szempontból a nemzeti szerepfelfogás tehát az állam külső környezethez való viszonyulásának és nemzetközi funkcióinak mentális leképeződése.

A szerepelmélet a magyar szakirodalomban kevésbé kutatott terület, és sok új lehetőséggel kecsegtet. Eddig csak Hettyey András elméleti összefoglalóval összekötött, német külpolitikára alkalmazott elemzése érhető el magyar nyelven.¹² Ezzel szemben

¹⁰ Holsti, Kalevi J. (1970): *National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy*. *International Studies Quarterly*, 14(3), 233–309.

¹¹ Ezek a következők: regionális védelmező, a forradalom bátyja, felszabadító, antiimperialista szereplő, regionális vezető, a hit védelmezője, fejlesztő, közvetítő-integrátor, aktív független, befolyásgyakorló, jó szomszéd, híd, hűségesszövetséges, független, kiegyensúlyozó, alárendelt szövetséges, szatellitállam. Lásd bővebben Holsti 1970.

¹² Hettyey András (2018): *Új perspektívák a külpolitika elemzésben: a szerepelmélet és gyakorlati alkalmazása Németország példáján*. *Hadtudományi Szemle*, 11(2), 127–141.

a nemzetközi (általunk vizsgált alapvetően angol és török nyelvű) szakirodalom az utóbbi évtizedekben a Holsti által javasolt szerepfelfogások számát bővítve, újabb megközelítéseket javasolva igen terjedelmes méretűvé duzzadt (lásd később).

A tanulmány szűkebb témájául választott török külpolitika értelmezésére vállalkozó szerepelméleti megközelítések szintén gazdag szakirodalmi anyagot tesznek ki napjainkra. Ezek közül külön ki kell emelni Erkan Şula munkásságát, aki doktori disszertációjában a 2002 és 2014 közötti török külpolitikai nyilatkozatok kódolásával hatalmas adatbázist építve, mélyreható elemzést tett közzé az adott időszakra vonatkozó szerepek alakulásáról.¹³ Három dimenzió mentén operacionalizálta a külpolitikai szerepfelfogásokat: a szerepek megjelenési gyakoriságát, azok szövegbeli terjedelmét, valamint regionális irányultságát véve górcső alá. Kevésbé monumentális, de újszerű megközelítéseket alkalmazva számos egyéb tanulmány elemezte a török külpolitikai szerepek változását, új szerepek bevezetésével,¹⁴ vagy kétoldalú kapcsolatokban,¹⁵ akár komparatistikai megközelítésben.¹⁶ Ezek közül külön megemlítendő az Afrikával foglalkozók,¹⁷ amelyek például geopolitikai megközelítéseket is tartalmaztak. Kiemelendő a török humanitárius segélyezés szerepelméleti értelmezését boncoló tanulmányok is.¹⁸ Ugyanakkor ezek – ha meg is jelent bennük némi regionális dimenzió –, nem koncentráltak kifejezetten Afrika szarvára, ami újabb indokot szolgáltat egy, a régióra fókuszáló elemzésre.

Módszertanilag jelen tanulmány a legfontosabb török külpolitikai döntéshozó, Recep Tayyip Erdoğan államfő beszédeit veszi górcső alá. A beszédek kiválasztásában a Török Elnöki Hivatal online adatbázisában¹⁹ (2014–2025) található török nyelvű beszédeket vettem alapul, amelyek a vonatkozó kulcsszavak – Szomália, Eritrea, Etiópia, Dzsibuti, Szudán és Afrika szarva – közül legalább egyet tartalmaztak. A keresés kétoldalú találkozókon, Törökországban és máshol tartott különböző tematikájú rendezvényeken elhangzott szövegeket adott ki, amelyek számos szerep beazonosítását tették lehetővé. A vonatkozó kifejezések használatával összesen 38 szöveget vizsgáltam meg, amely elég nagyszámú volt ahhoz, hogy szövegelemzési módszerekkel beazonosíthassak különböző szerepeket.

¹³ Şula, İsmail Erkam (2017): *Regional Directions of National Role Conceptions: Turkey's Foreign Policy in its Neighborhood*. Ankara: Bilkent University.

¹⁴ Başer, Ekrem T. (2015): *Shift-of-axis in Turkish Foreign Policy. Turkish National Role Conceptions Before and During AKP Rule*. *Turkish Studies*, 16(3), 291–309; Aras, Bülent – Görener, Aylin (2010): *National Role Conceptions and Foreign Policy Orientation: The Ideational Bases of the Justice and Development Party's Foreign Policy Activism in the Middle East*. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1), 73–92.

¹⁵ Battaloglu, Nesibe Hicret (2021): *Ideational Factors in Turkey's Alignment with Qatar and Their Impact on Regional Security*. *The International Spectator*, 56(4), 101–118.

¹⁶ Kotelis, Andreas – Triantaphyllou, Dimitrios (2025): *National Role Conceptions of Greek and Turkish Foreign Policies. A Bilateral Assessment*. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 27(1), 56–72.

¹⁷ Cannon, Brendon J. – Donelli, Federico (2024): *Turkey-Africa Relations and Turkey's National Role Conception as the Centre Country. Continuity or a Break with the Past?* *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 26(3), 295–310; Donelli, Federico – Cannon, Brendon J. (2026): *Beyond National Boundaries: Unpacking Türkiye's Role in the Sahel and Beyond Through Geopolitical Imagination*. *Geopolitics*, 31(4), 1344–1368.

¹⁸ Dal, Emel Parlar – Tüzgen, Nilay (2025): *Questioning Emerging Humanitarian Actors: Role Adaptation of Brazil and Türkiye in the Changing International Development Landscape*. *Contemporary Politics*, 31(5), 737–757; Altunisik, Meliha Benli (2022): *Humanitarian Diplomacy as Turkey's National Role Conception and Performance: Evidence from Somalia and Afghanistan*. *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(3), 657–673.

¹⁹ *T. C. Cumhurbaşkanlığı*. [online], 2025. Forrás: TCBB [2025. 12. 30.].

1. táblázat: A török államfői beszédek alapján beazonosítható szerepek (2014–2025)

Szerep	Gyakoriság (előfordulás)
Humanitárius/fejlesztési segélyezési szerep	18
Testvéri-kulturális partner	15
Stratégiai-gazdasági partner	11
Posztkoloniális normatív aktor	9
Közvetítő/béketeremtő	7

Forrás: a szerző szerkesztése

A beszédek alapján megállapítható (1. táblázat), hogy a legdominánsabb szerep a humanitárius és fejlesztési segélyezési (18-szor említi). Szomália említése szinte kivétel nélkül humanitárius kontextusban történik: éhínség, állami összeomlás, újjáépítés és társadalmi stabilizáció kapcsán. Erdoğan többször hangsúlyozza, hogy 2011-ben – amikor „a nemzetközi közösség szemet hunyt” (*uluslararası toplumun gözlerini kapattığı*) – ő volt az első nemzetközi vezető, aki személyesen Mogadishuba látogatott. Ez a narratíva Törökországot olyan aktorként pozicionálja, amely nem feltételes, nem instrumentális segítséget nyújt, hanem őszinte (*samimi*) és ember (*insani*) alapon cselekszik. A TİKA, a civil szervezetek, valamint az egészségügyi és lakhatási projektek rendszeres említése a fejlesztési szerepet intézményesített, hosszú távú jelenlétként mutatja be.

Ezzel szorosan összefonódik a testvéri és kulturális partner szerepe, amely a beszédek nyelvezetében a „testvéreink” (*kardeşlerimiz*) kifejezés gyakori használatában ölt testet. Erdoğan nemcsak politikai, hanem történelmi és vallási közösségként beszél Afrika szarváról, utalva az oszmán korszakig visszanyúló kapcsolatokra (*tarihi ve kültürel bağlarımız*).

A beszédek harmadik markáns eleme a közvetítő szerep (*arabuluculuk rolü*). Az Etiópia és Szomália közötti feszültségek kapcsán többször hivatkozott az Ankara-folyamatra, ennek keretében pedig Törökországot pártatlan, megbízható és intézményesített mediátorként mutatja be. Erdoğan expliciten hangsúlyozza az „*adil, tarafsız ve güven veren*” (igazságos, pártatlan és bizalmat keltő) közvetítői karaktert, amelyet nemcsak regionális, hanem globális szinten is elismert szerepként állít be. Ebben az értelemben Afrika szarva Törökország számára nem periféria, hanem olyan tér, ahol a középhatalmi (*middle power*) ambíciók gyakorlati formát öltenek.

A kelet-afrikai országok említése ugyanakkor gazdasági és stratégiai kontextusban is megjelenik. Etiópia és Dzsibuti Erdoğan narratívájában Afrika stratégiai kapuja (*stratejik kapısı*), ahol a török befektetések, infrastrukturális projektek és kereskedelmi jelenlét a *kazan-kazan* (*win-win*) elvre épül. A hangsúly itt tudatosan különbözik a klasszikus nagyhatalmi diskurzustól: Törökország nem kizsákmányoló befektetőként, hanem a fejlődéshez hozzájáruló partner szerepében jelenik meg.

Végül, de nem utolsósorban, Erdoğan afrikai diskurzusa erőteljesen posztkoloniális jellegű. A beszédek visszatérő eleme a nyugati hatalmakkal szembeni kritika, különösen a *post-modern kolonyalizm* (posztmodern kolonializmus) vádjá. Ezzel szemben Törökország önmagát alternatív normatív aktorként pozicionálja, amely tiszteletben tartja az afrikai államok szuverenitását, és nem tekinti a kontinentst pusztán piacnak vagy

geopolitikai játszmák színterének. Ez a szerep nemcsak erkölcsi felsőbbrendűséget sugall, hanem politikai tőkét is termel Ankara számára az afrikai elit és közvélemény körében.

2. táblázat: Kvantitatív tartalomelemzési táblázat, a szerepek egyes országok viszonyában való megjelenése

Ország	Humanitárius / fejlesztési segélyezés	Testvéri-kulturális partner	Stratégiai-gazdasági partner	Posztkoloniális normatív aktor	Mediátor
Szomália	3	2	1	2	1
Eritrea	0	0	0	0	0
Etiópia	1	2	3	2	1
Dzsibuti	1	0	2	1	0
Szudán	2	1	0	3	1

Megjegyzés: 0 = nem jelenik meg, 1 = marginális, 2 = rendszeres, de nem domináns, 3 = domináns szerep.

A táblázat nem a politikai realitást, hanem a szerepfelfogás relevanciáját mutatja

Forrás: a szerző szerkesztése

Ugyanakkor a beszédek tartalomelemzése (2. táblázat) egyértelműen azt mutatja, hogy Törökország az Afrika szarva térségében nem egységes, homogén külpolitikai szerepfelfogást érvényesít, hanem országonként differenciált, hierarchizált szerepköröket igyekszik megjeleníteni. A diskurzív intenzitás számszerűsítése lehetővé teszi, hogy a szerepelméleti megközelítést empirikusan is alátámasszuk, és megkülönböztessük a domináns, illetve alárendelt szerepeket az egyes bilaterális kapcsolatokban.

Ahogy említettük, Szomália esetében a humanitárius és fejlesztési segélyezési szerep egyértelmű dominanciát mutat. A diskurzus hangsúlyosan épít az újjáépítésre, az intézményes jelenlétre és a „nem hagyjuk magukra” típusú morális ígéretekre; Törökország a humanitárius jelenléttel már-már patrónusként jelenik meg – lényegében a katonai jelenlét is ennek keretében, mintegy segítségként interpretálódik. Ezt a domináns szerepet kiegészíti a testvéri-kulturális partnerség, valamint a posztkoloniális normatív aktor szerepe, amelyek legitimációs funkciót töltenek be, de nem válnak önállóan irányadóvá. A közvetítői és stratégiai-gazdasági elemek jelen vannak ugyan, ám ezek alárendelt szerepet játszanak, ami aszimmetrikus, államépítő jellegű szerepfelfogásra utal.

Etiópia esetében ezzel szemben a stratégiai-gazdasági partner szerepe válik meghatározóvá. A beszédek Etiópiát következetesen regionális stabilizátorként és politikai súllyal rendelkező szereplőként ábrázolják, különös tekintettel az Afrikai Unió intézményi központi szerepére. Ankara ebben az összefüggésben nem gondoskodó vagy beavatkozó aktorként jelenik meg, hanem egyenrangú partnereként, amely gazdasági, diplomáciai és oktatási együttműködésen keresztül kívánja elmélyíteni kapcsolatait (ugyanaz utóbbi dimenziók megjelennek Szomália esetében is, azonban ott főleg a segítségnyújtás keretében). A testvéri-kulturális és posztkoloniális normatív elemek fontos retorikai háttérként szolgálnak, ugyanakkor nem írják felül a stratégiai partnerség dominanciáját. A humanitárius diskurzus ebben az esetben marginális marad, ami jól mutatja a szomáliai és etióp szerepfelfogás közötti éles különbséget.

Dzsibuti esetében a diskurzus jóval alacsonyabb intenzitású, de funkcionálisan jól körülhatárolt. Törökország ebben a relációban elsősorban stratégiai-gazdasági, illetve

intézményi-logisztikai partnerként jelenik meg. A hangsúly a diplomáciai jelenlétén, a fejlesztési projektek technokrata jellegén és Dzsibuti regionális intézményi szerepén van. Feltűnő ugyanakkor a testvéri-kulturális és a közvetítői szerepek teljes hiánya, ami arra utal, hogy Ankara Dzsibutit nem identitás- vagy normatív alapon közelíti meg, hanem kifejezetten funkcionális, alacsony politikai kockázatú partnerként kezeli.

Szudán esetében a diskurzus súlypontja ismét eltolódik, ezúttal a posztkoloniális normatív aktor szerep irányába. A beszédekben erőteljes erkölcsi nyelvezet jelenik meg, amely a nemzetközi közösség felelősségét, a humanitárius katasztrófa súlyosságát és a tűzszünet szükségességét hangsúlyozza – ezek a napjainkban folyó fegyveres konfliktus árnyékában teljesen érthetőnek is tűnnek. Bár a humanitárius segítségnyújtás és a béketeremtés iránti elkötelezettség is megjelenik, ezek nem kapcsolódnak konkrét, intézményesített közvetítői mechanizmusokhoz vagy strukturált államépítési programokhoz a beszédek alapján. Ennek következtében Szudán esetében visszafogott, normatív megszólalásokra épülő szerepfelfogás rajzolódik ki, amely élesen eltér a Szomáliában tapasztalható aktív beavatkozó mintától.

Összességében a kvantitatív tartalomelemzés rávilágít arra, hogy Törökország az Afrika szarva térségében eltérő, országonként változó szerepeket ölt magára. A szerepelméleti megközelítés szempontjából ez arra utal, hogy Ankara nem egyetlen koherens „Afrikapolitikai” szerepet követ, hanem a helyi politikai, intézményi és normatív környezethez igazítva alakítja ki külpolitikai önreprezentációját. Ez a minta Törökországot nem klaszszikus nagyhatalomként, hanem rugalmas, szerepalapú középhatalomként írja le, amely képes eltérő szerepek párhuzamos fenntartására ugyanazon régió belül.

Geopolitikai körkép: a színpad a szerepekhez

Törökország e szerepproliferációját a régióban zajló biztonsági, geopolitikai, gazdasági folyamatok teszik lehetővé. A stratégiai elhelyezkedésű Afrika szarva évtizedek óta az instabilitás, különböző terrorszervek és kiterjedt kalózkodás, illetve ezzel összefüggően nagy- és középhatalmi versengés területe.²⁰ Az Etiópiából, Eritreából, Dzsibutiból és Szomáliából álló régióban (tágabb értelmezésben még ide tartozik Szudán és Dél-Szudán, valamint Kenya és Uganda) számos konfliktus zajlik. Eközben a régió jelentős népességnövekedésen megy keresztül (a szűkebben vett terület lakossága hamarosan eléri a 200 millió főt), fontos migrációs kibocsátó központ is. Az etnikai és vallási alapon sokszínű, változatos államisági és koloniális múlttal rendelkező államok között is vannak feszültségek és területi viták; több ország a másiktól függetlenedett, akár több évtizedes harcok után: Szudántól 2011-ben Dél-Szudán, Eritrea pedig Etiópiától 1993-ban (legutóbb pedig Izrael ismerte el Szomáliföldet önálló államként Szomália ellenében).²¹ De katonai összecsapásokra is sor került a régió országai között, így Szomália és Etiópia között 1977–78-ban (ogadeni háború) vagy Etiópia és Eritrea között (1998–2000). A közelmúltban folyó polgárháborúk (Szomália: 1991–; Dél-Szudán: 2013–2020; Etiópia: 2020–2022;

²⁰ Marsai 2020.

²¹ Ali, Faisal: *Israel Becomes First Country to Recognise Somaliland*. [online], 2025. 12. 26. Forrás: Aljazeera [2025. 12. 30.].

Szudán: 2023–) és a jelenleg is zajló etnikai villongások és fegyveres konfliktusok a terület esetleges balkanizációját vetítik előre.

Jelenleg a legnagyobb kihívást a Szomáliában, Etiópiában és Szudánban zajló polgárháborúk jelentik. Az előbbiben 1991-től dúl a háború, ami miatt a központi kormányzat nem rendelkezik teljes kontrollal az ország minden része fölött, az északnyugaton lévő Szomáliföld *de facto* függetlenedett a Mogadishuban lévő kormánytól, illetve a nemzetközi támogatás ellenére még mindig komoly kihívást jelent az as-Sabáb dzsihadista terrorszervezet az ország déli és középső területein. Bár a korábban a „bukott államok” (*failed states*) egyik mintapéldájaként kezelt államban a helyzet jobb, mint két évtizeddel ezelőtt.

A Vörös-tenger és az Ádeni-öböl közelsége miatt a világ és főleg Európa kereskedelme szempontjából fontos régióban számos nagy- és középhatalom (tradicionálisan Olaszország, Franciaország és az Egyesült Királyság, illetve az Egyesült Államok és Oroszország) igyekszik építeni befolyását, de az utóbbi évtizedekben több közel-keleti ország is aktívan megjelent a területen. Az utóbbi években bázisépítési lázat láthattunk, ahogy a közel-keleti versengő hatalmak mind igyekeztek régiós szövetségeseiket találni és támaszpontokat létesíteni. Ennek köszönhetően a „bázisdiplomácia” a virágkorát éli. Ennek egyik letéteményese Dzsibuti, ahol több országnak van katonai bázisa (Egyesült Államok, Franciaország, Japán, Kína, Olaszország), illetve Szaúd-Arábia írt alá szerződést egy támaszpont létesítéséről, miközben India is kifejezte érdeklődését bázis létesítéséről; ezenkívül pedig brit, német és spanyol kontingensek is vannak az országban (2017-ben pedig a nagykövetség jelezte, hogy nyitottak egy esetleges török bázis²² létesítésére).

Eritréában az Egyesült Arab Emírségek létesített katonai bázist (Aszab, bár onnan mostanra kivonult), de Oroszország is érdeklődött a lehetőségekről.²³ Szomáliában az Egyesült Államok, az Egyesült Arab Emírségek (amely Szomáliföldön Berbera és Bosaso kikötőjében, illetve Mogadishu mellett rendelkezett bázissal, de ezekből végül kivonult),²⁴ illetve Törökország tart fent támaszpontot.

Tehát összességében Afrika szarva geopolitikailag fontos, és hatalmi versengés területe. Törökország megjelenése a régióban számos „régi motoros” hatalom, illetve újak számító középhatalom mellett újabb frontokat nyitott Ankara számára (lásd például a Közép-Ázsiától Afrikáig húzódó orosz–török versengést²⁵).

Testvéri-kulturális partner és az antikolonializmus

Amióta 2005-ben a jelenlegi török kormányzat meghirdette Afrika évét, a kontinens a török külpolitika egyre fontosabb színterévé vált. Ahogy látni fogjuk, Ankara jelentős mértékben fejlesztette gazdasági kapcsolatait (az utóbbi években például egyre fontosabb

²² Sevinç, Özgenur: *Djibouti is Open to Turkey's Efforts to Safeguard Red Sea, Ambassador Says*. [online], 2017. 12. 30. Forrás: Daily Sabah [2025. 12. 30.].

²³ McGregor, Andrew: *Russia in the Red Sea: Port Options in Eritrea (Part Two)*. [online], 2023. 06. 11. Forrás: Jamestown [2025. 12. 30.].

²⁴ Caato, Bashir Mohamed: *UAE Removing its Military from Bosaso after Angry Somalia ends Agreement*. [online], 2026. 01. 12. Forrás: Middle East Eye [2026. 01. 20.].

²⁵ Pénzváltó Nikolett (2022): *Törökország orosz rulettje. Versengés és együttműködés Európa peremén*. Budapest: MCC Press.

exportpiacra találva a hadiipari termékeit illetően). Az egész kontinenst tekintve első sorban a testvériség és kulturális partnerség (a 38 elemzett beszédben Erdoğan 44-szer említette az „afrikai testvéreink” kifejezést), illetve ezzel együtt az egyenlőség hangsúlyozása legitimálja a török érdeklődést. Afrika szarvához kapcsolódóan további dimenziót jelentenek a közös, muszlim vallás és az ebből fakadó kulturális kapcsolatok, így ösztöndíjak és oktatási intézmények létesítése (3. táblázat).

Ehhez kapcsolódóan Erdoğan gyakran kritizálja beszédeiben a Nyugatot, s a korábbi gyarmatosítókkal szembehelyezkedve egyenlő, fair, partneri kapcsolatot kínál az afrikai országoknak – beleértve a régiót is. Ezt a narratívát könnyű bizonyítani: történelmileg az oszmánok valóban nem játszottak jelentős szerepet a szubszaharai Afrika jelentős részén. Persze Afrika szarva nem volt mentes az oszmán behatástól, a régió északi részén egy ideig formális oszmán hatalom volt, másrészt pedig a muszlim államalakulatokat a birodalom igyekezett a keresztény hatalmakkal szemben támogatni (izgalmas, bár inkább epizódyszerű versengést jelentett az oszmán–portugál proxyháború a régióban a 16. század derekán, amikor az utóbbiak a keresztény, az előbbieket a muszlim uralkodókat támogatták fegyverekkel és csapatokkal). Az amúgy sem túl szorosnak mondható kapcsolatok a birodalom összeomlásával és a brit és olasz gyarmatosítás miatt erősen redukálódtak, azonban a 21. század új lehetőségeket hozott.

Ezek a narratívák túlmutatnak a klasszikus államközi diplomácián, és érzelmi, normatív dimenzióval ruházzák fel Törökország afrikai jelenlétét. A testvériség diskurzusa egyben legitimációs funkciót is betölt: Ankara nem külső beavatkozónak, hanem belsőleg elfogadott partnerként kíván megjelenni.

Humanitárius szerep

Törökországnak a régióban kétségkívül a legszorosabb kapcsolatot Szomáliával sikerült kialakítania.²⁶ Ez már csak azért sem magától értetődő, mivel Afrika szarván alapvetően Etiópiával voltak kapcsolatok (nagykövetség, TÍKA-iroda), és az az afrikai nyitás egyik frontországának számított. Azonban Szomália került az érdeklődés középpontjába, miután az akkor még miniszterelnök Recep Tayyip Erdoğan a 2011-ben tomboló éhínség miatt az országba látogatott. A kormányfői látogatás képei bejárták a török médiát, mondhatni megismertette a török közvéleményt Szomália szomorú helyzetével. Erdoğan a kritikus viszonyokról és a török segítségről még a *Foreign Policy*-ben is megjelentett egy cikket.²⁷ Az ügy belpolitikai jelentőségét mutatja, hogy a legnagyobb ellenzéki párt vezetője is az országba látogatott.²⁸ A hazai közönségnek jól mediatiszálható és népszerű humanitárius segítségnyújtás nem maradt ennyiben, a következő években egyre szorosabbá vált Mogadishu és Ankara viszonya. Szomáliai hallgatók kaptak ösztöndíjat Törökországban, jelentős mennyiségű segély érkezett az országba, illetve Recep Tayyip Erdoğan nevével ellátva kórházat is átadtak a fővárosban.

²⁶ Berg, Willem van den – Meester, Jos: *Turkey in the Horn of Africa: Between the Ankara Consensus and the Gulf Crisis*. [online], 2019. 05. Forrás: CRU Policy Brief [2025. 12. 30.].

²⁷ Erdoğan, Recep Tayyip: *The Tears of Somalia*. [online], 2011. 10. 10. Forrás: Foreign Policy [2015. 12. 30.].

²⁸ *Kılıçdaroğlu'nun gözünden Somali*. [online], 2011. 09. 11. Forrás: NTV [2025. 12. 30.].

A Török Fejlesztési Segélyezési Ügynökség (TİKA) a legtöbb országban megjelent. Ezzel együtt az ODA-ban is megnőtt Szomália szerepe (bár fontos hangsúlyozni, hogy a fejlesztési segélyezésben más országok kapcsolatában is fontos szerepet töltött be, lásd a török–afganisztáni relációt²⁹), noha az utóbbi években egyértelműen Szíria kapja a legtöbb segélyt. Így például 2023-ban a közel 7 milliárd dolláros török ODA-ból, noha Szomália a tíz legtöbb ODA-t kapó ország között szerepelt, csak mintegy 10,98 millió dollárt kapott.³⁰

A kapcsolat 2015-ben kapott katonai-védelmi jelleget, amikor elkezdődtek egy, a somáli főváros mellett lévő katonai kiképzőbázis építésének munkálatai. Törökország legnagyobb külhoni kiképzőbázisát 2017-ben adták át, amelynek fő célja a somáliai hadsereg kiképzése. A mintegy 4 km² alapterületű, 50 millió dolláros létesítmény 1500 katona képzésére alkalmas. A török katonák száma nem jelentős: mintegy 100 fő kiképző, s 200 fő a tábor védelmére állomásozik ott;³¹ a Yunus Emre Kulturális Intézet pedig külön török nyelvoktatást biztosít a táborban a somáliai katonáknak. A katonai kapcsolatok legújabb fejezeteként pedig a török kormány 2026 februárjában F-16-osokat és ATAK helikoptereket telepített Szomáliába.³²

Törökország befolyásszerzése: a stratégiai-gazdasági partner

Törökország 2005 óta majdnem minden afrikai államban nyitott diplomáciai képviseletet. A 3. táblázat mutatja, hogy a török állam mely intézményei jelentek meg a régióban, illetve hogyan alakultak a gazdasági kapcsolatok.

Ami ez utóbbiakat illeti, tíz–tizenöt évvel ezelőtt a külkereskedelem jóval alacsonyabb volt, addig jelentős növekedés valósult meg napjainkra, főleg a katonai eladások terén.³³ Azonban a számok abszolút értelemben még mindig szerények: a vizsgált öt ország a török exportnak mintegy 0,75%-át, az importnak 0,06%-át teszi ki (összehasonlításképp: Magyarország az export 0,65%-át, az import 0,51%-át adta tavaly). A befektetések terén valamennyivel jobb a helyzet, de megállapítható, hogy a mostani befektetések és bővülő kereskedelmi kapcsolatok a jövőben hozhatnak igazán nagy számokat (bár az mindenképp előny, hogy ebben a relációban a kereskedelmi mérleg masszívan szufficites, ami már a teljes török külkereskedelemtől messze nem mondható el). Törökország tehát megpróbál gazdasági pozíciókat szerezni, a több tízmilliós, akár százmilliós (főleg etióp, kenyai, ugandai és somáliai) piacok a jövőben sokkal nagyobb lehetőségeket kínálnak, már amennyiben egy polgárháború vagy régiós konfliktus nem dönti romba a növekedési kilátásokat. Ugyanakkor még ezek a relatíve alacsony számok is az adott afrikai országok

²⁹ Pénzváltó Nikolett (2021): *Törökország Afganisztánban 2021 előtt – és után? Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések*, 14, 1–9.

³⁰ *Development Co-operation Profiles: Türkiye*. [online], 2025. Forrás: OECD [2025. 12. 30.].

³¹ Rossiter, Ash – Cannon, Brendon J. (2019): *Re-examining the “Base”: The Political and Security Dimensions of Turkey’s Military Presence in Somalia*. *Insight Turkey*, 21(1), 167–188.

³² Fenton-Harvey, Jonathan: *From Aid to F-16s: Turkey’s Hard-Power Turn in Somalia*. [online], 2026. 02. 19. Forrás: The New Arab [2026. 02. 28.].

³³ Yaşar, Nebahat Tanrıverdi: *Unpacking Turkey’s Security Footprint in Africa Trends and Implications for the EU*. [online], 2022. 06. 30. Forrás: SWP Comment 2022/C 42 [2025. 12. 30.].

esetében jelentősnek számíthatnak: Szomália esetében jellemzően az első öt importpartner között van, 2022-ben például közel 9%-kal a negyedik legnagyobb volt.³⁴ Etiópia esetében 3%-ot tett ki³⁵ a török import aránya (8. legfontosabb partner), Szudánnál már 5%-ot (5. legfontosabb partner),³⁶ Eritreában ez az arány több mint 12% volt (4. partner),³⁷ Dzsibutiban közel 6% (5. partner),³⁸ míg a többi ország esetében elhanyagolható volt a török részesedés.

3. táblázat: Török jelenlét és gazdasági kapcsolatok Afrika szarván

Ország	Népesség (millió fő, 2002)	GDP (milliárd dollár, 2022)	GDP/fő (dollár, 2022)	Török export (millió dollár, 2023)	Török import (millió dollár, 2023)	Nagykövetség megnyitása	Yunus Emre Intézet	Maarif Vakfi iskolák	TİKA	Védelmi együttműködés vagy katonai képzési megállapodás
Etiópia	123	126,7	1027	307	37	1933–1984/2006	–	X	2005	2011/2014/2021
Eritrea	3,7	2,07*	644*	39	0,12	2013	–	–	–	–
Dzsibuti	1,1	3,5	3136	472	0,412	2013	–	X	2014	2015/2024
Szomália	17,6	10,4	592	425	1,023	1979–1991/2011	Mogadishu, TURKSOM	X	2011	2012/2013/2016/2024
Szudán	47	51,6	1102	348	145	1957	Nyala, Khartoum	X	2006	2017

*2011-es adat

Forrás: a szerző szerkesztése

A régióban három országgal, elsősorban Etiópiával, Szudánnal és Szomáliával épültek ki szorosabb kapcsolatok. A több mint 130 milliós, gyorsan növekvő népességű Etiópiával a gazdasági nexus is látványosan fejlődött, Törökország jelenleg több mint 2,5 milliárd dollár értékű befektetésekkel rendelkezik, amivel Kína után a második legnagyobb befektető az országban, egyúttal az afrikai török befektetések mintegy fele ebben az országban összpontosult 2020-ban. Mint említettük, az afrikai kontinensen az első TİKA-irodát Etiópiában nyitották meg 2005-ben.³⁹

³⁴ *Country at a Glance Somalia*. [online], 2023. Forrás: AFREXIMBANK [2025. 12. 30.].

³⁵ *Ethiopia*. [online], 2023. Forrás: Observatory of Economic Complexity [2025. 12. 30.].

³⁶ *Sudan*. [online], 2023. Forrás: Observatory of Economic Complexity [2025. 12. 30.].

³⁷ *Eritrea*. [online], 2023. Forrás: Observatory of Economic Complexity [2025. 12. 30.].

³⁸ *Djibouti*. [online], 2023. Forrás: Observatory of Economic Complexity [2025. 12. 30.].

³⁹ *Türkiye – Etiyopya Siyasi İlişkileri*. [online], 2023. Forrás: T.C. Dışişleri Bakanlığı [2025. 12. 30.].

A gazdasági összefonódásnál is meghatározóbb volt, hogy a közelmúltban az etióp polgárháború idején Ankara drónokat adott el Addisz-Abebanak,⁴⁰ ami jelentős segítséget nyújtott a kormánzatnak a lázadók legyőzésében, egyúttal a két kormány katonai együttműködési megállapodást kötött 2021-ben. A régiós előretörésben a katonai dimenzió meghatározó szerepet játszik még Dzsibuti esetében is, amely nincs kifejezetten a török érdeklődés homlokterében, de 2024 februárjában katonai megállapodást írtak alá.⁴¹

Szudán esetében is az utóbbi tíz évben vált szorosabbá a kapcsolat. Ezt elősegítette, hogy a 2019-ig regnáló vezető, a Szudáni Iszlamista Mozgalomból kiemelkedő, a hatalmat 1989-ben megszerző Omar al-Basír a muszlim vallási konzervativizmusra építve hozta⁴² létre rezsimét – ideológiailag tehát relatíve közelíthető volt a szintén iszlamista gyökerekkel rendelkező török kormányzathoz. Erdoğan 2017-es látogatásakor sikerült megállapodni a kereskedelem fejlesztéséről, illetve a korábban oszmán fennhatóság alatt lévő, stratégiai fontosságú Suakin szigetének 99 évre történő koncesszióba vételéről.⁴³ A tervek szerint turisztikai céllal a török állam fejleszti majd a szigetet – sajtóhírek szerint viszont az is felmerült, hogy ott katonai bázis is létesüljön. A török hadihajók jelenléte nem lenne meglepő, már 2015-ben is közös hadgyakorlatot rendeztek a szudáni flottával.⁴⁴ A 2019-es puccs után úgy tűnt, hogy az előző években induló együttműködés zátonyra fut, azonban az ország új vezetőjének, al-Burhannak (aki maga is az iszlamista mozgalomban kezdte karrierjét) 2021-es látogatása lényegében a korábbi irányvonal folytatását jelentette. Ahogy Etiópiának, úgy Szudánnak is adtak el török drónokat.

Mint láttuk, Szomália kapcsán alapvetően humanitárius és kisebb részben béketeremtő szerepben jelenik meg Törökország, az utóbbi években – különösen az Etiópia és Szomália közötti konfliktus menedzselése közben – aláírt új megállapodások a gazdasági kapcsolatokat is megerősítették. Így 2024 márciusában egy *offshore*, energiahordozókra vonatkozó megállapodást kötöttek,⁴⁵ ami kifejezetten előnyös helyzetbe hozza a török felet.⁴⁶ A 2025-ös év végén pedig a Török Fegyveres Erők nyugdíj- és befektetési alapja, az OYAK kötött halászati szerződést Szomáliával. A megállapodás részeként az e keretben létrehozott SOMETURK vállalat felel majd a Szomália kizárólagos gazdasági övezetében folytatott halászati tevékenységekhez kapcsolódó valamennyi engedélyezési eljárás kezeléséért. A szomáliai felségvizeken történő halászatra vonatkozó engedélyeket kizárólag a SOMETURK bocsátja ki.⁴⁷ A több mint 3000 km hosszú szomáliai partvonal, s majdnem

⁴⁰ Ali, Mohamed Abdolgader: *UAE, Turkey, and Iran: Why Rival Powers are Backing Ethiopia's Government*. [online], 2022. 02. 14. Forrás: The Arab [2025. 12. 30.].

⁴¹ Tekin, Esra: *Turkish, Djiboutian Defense Chiefs Sign Military Training, Military Financial Cooperation Pacts*. [online], 2024. 02. 19. Forrás: AA [2025. 12. 30.].

⁴² Mashamoun, Jihad: *Turkey and Sudan: An Enduring Relationship?* [online], 2022. 07. 20. Forrás: Middle East Institute [2025. 12. 30.].

⁴³ *Turkey to Remain on Sudan's Suakin Island for Civilian Purposes*. [online], 2019. 04. 16. Forrás: Daily Sabah [2025. 12. 30.].

⁴⁴ Winsor, Morgan: *Turkish Warships Dock in Sudan for Joint Drills Ahead of Sudanese Elections*. [online], 2015. 06. 04. Forrás: International Business Times [2025. 12. 30.].

⁴⁵ Akin, Ezgi: *After Defense Deal, Turkey and Somalia Ink Energy Accord Amid Somaliland Tensions*. [online], 2024. 03. 07. Forrás: Al-monitor [2025. 12. 30.].

⁴⁶ Malin, Mohamed: *Using the Domestic Revenue Mobilisation Lens to Assess Somalia's Oil Agreement with Türkiye*. [online], 2025. 05. 22. Forrás: LSE Blogs [2025. 12. 30.].

⁴⁷ *Türkiye, Somalia Sign Deal to Cooperate in Fisheries Sector*. [online]. Forrás: Daily Sabah [2025. 12. 30.].

0,9 millió km² EEZ kiváló lehetőségeket rejt – a központi kormányzat gyengeségéből fakadóan az utóbbi évtizedekben a területen folyó illegális tevékenységek visszaszorítására is nyílhat némi remény.

A mediátori szerep

Ahogy korábban említettük, a régióban zajló háborúk, nem állami csoportok jelenléte kiváló lehetőséget teremt a beavatkozásra. Azonban Törökország a jó bilaterális kapcsolatokat és diplomáciai súlyát igyekszik közvetítői szereppé alakítani, amelyek, bár nem mindig járnak eredménnyel (lásd Szomália és Szomáliföld vagy Tigráj esetében Etiópiában), a közelmúltban két konfliktusban is komolyabb szereplővé sikerült válnia, s némi eredményt is sikerült felmutatnia.

Etiópia–Szomália

Etiópia 2024. január 1-jén egy haditengerészeti kikötő létrehozására megállapodást kötött a *de facto* független Szomálifölddel, rögtön Mogadishu kritikáját, egyúttal Ankara aggodalmát váltva ki.⁴⁸ Etiópiának Eritrea 1993-as elvesztése óta nincs tengeri kijárata, importjának túlnyomó része, körülbelül 97%-a a Dzsibutiban lévő Doraleh kikötőjén keresztül zajlik – ezt a kitettséget viszont csökkenteni akarja. A tengeri kijárat a jelenlegi miniszterelnök, Abiy Ahmed egyik főbb külpolitikai célkitűzése lett, ahogy fogalmazott: „egy 150 milliós népesség nem élhet egy földrajzi börtönben.”⁴⁹

A szerződésről szóló híresztelések nem egységesek, a dokumentum tartalma a nyilvánosság számára nem ismert.⁵⁰ A felek egy 20 km-es tengerszakasz (egyesek szerint 20 km²-es terület) haszonbérletbe adásáról állapodtak meg, amelyen Etiópia katonai (egyes nyilatkozatok szerint kereskedelmi célra is szolgáló) kikötőt építene, cserébe más koncesszióért, elsősorban Szomáliföld közeljövőben történő elismeréséért. Noha egyelőre az etióp törvényhozás nem lépett, Muse Bihi Abdi, szomáliföld akkori államfője, optimista nyilatkozatokat tett az elismerést illetően. Mindenesetre hasonló megállapodás született már 2017-ben Etiópia és Szomáliföld között: akkor pénzért cserébe Berbera kikötőjének 19%-át bérelte volna Etiópia, azonban a rendszeres fizetés elmaradása miatt ez a megegyezés kútba esett; a mostani megállapodás az országelismeréssel lényegesen olcsóbb lenne Addisz-Abeba számára, noha diplomáciailag és a régiós konfliktusok kiegyezésének szempontjából sokkal nagyobb árat fizethet.

Az etióp–szomáliföldi megegyezést Mogadishu elítélte, 2024. január 6-án Haszan Sheik Mohamud, Szomália államfője egy határozatot írt alá, amellyel semmisnek nyilvánította azt.⁵¹ Pár nappal később jelentős tüntetést is szerveztek a fővárosba. Noha

⁴⁸ Tekin, Esra: *Türkiye Voices Concern over Agreement between Ethiopia, Somalia's Breakaway Region*. [online], 2024. 01. 04. Forrás: AA [2025. 12. 30.].

⁴⁹ *Feature: „A Population of 150 Million can't Live in a Geographic Prison” – PM Abiy Ahmed*. [online], 2023. 10. 14. Forrás: Addisstandard [2025. 12. 30.].

⁵⁰ *The Stakes in the Ethiopia-Somaliland Deal*. [online], 2024. 03. 06. Forrás: Crisis Group [2025. 12. 30.].

⁵¹ Sheikh, Abdi: *Somalia President Signs Law Nullifying Ethiopia-Somaliland Port Deal*. [online], 2024. 01. 07. Forrás: Reuters [2025. 12. 30.].

a szomáli fél nem ellenezte, hogy Etiópia kereskedelmi céllal kikötőkben tulajdonrészt szerezzen, ellenezte a katonai bázis létesítését a *de jure* szomáliai földön, és a szakadár terület elismerésének már csak a gondolatát is. A szerződés pontos szövegének ismerete mindenesetre növeli a bizonytalanságot és találgatásokra adott okot.

Az etióp fenyegetés ellensúlyozására Mogadishu megpróbálta szövetségeseit felsorakoztatni maga mellett, ha már a katonai erőviszonyok és az al-Sabáb elleni etióp katonai segítség miatt nem lett volna ildomos katonai akcióval fenyegetőznie. Mogadishu szerencséjére nemcsak Dzsibuti és Eritrea sorakozott fel mellette, de az Egyesült Államok és számos más, a régióban érdekelt középhatalom (Katar, Szaúd-Arábia) is, így az egyébként Szomáliföldön jelentős befektetésekkel rendelkező Egyesült Arab Emírségek is. Az Etiópiával eleve rossz viszonyt ápoló egyiptomi kormányzat a szomáliai elnököt meg is hívta Kairóba, illetve az államfő, Abd el-Fattáh esz-Szíszi január végén azt nyilatkozta, hogy „nem engedi, hogy bárki fenyegetse Szomáliát vagy a biztonságát.”⁵²

Törökország ebben a helyzetben egyértelműen Mogadishu mellett állt ki. Mogadishuval február elején tízéves védelmi és kereskedelmi egyezményt kötött⁵³ (március elején ezt egy energetikai megállapodás követte), amely alapján Ankara vállalta az adott időtávon a szomáliai haditengerészet fejlesztését, felszerelését és kiképzését cserébe az ország EEZ-jéből származó jövedelmek 30%-áért.⁵⁴

A kérdés, hogy Törökország milyen képességekkel rendelkezik a szomáliai vizek esetleges biztosítására. Noha Afrika szarva a török felségvizektől és EEZ-ktől meglehetősen messzeségben van, az utóbbi években a török flotta akcióradiusza és ütőképessége jelentős mértékben nőtt, ahogy az előző évtizedek hadiipari fejlesztései meghozták a gyümölcsüket.⁵⁵ A 2023-as választások előtt adták át a legnagyobb török hadihajónak számító kétélű támadóhajót, a TCG Anadolut, amely egyszerre képes drónokat és helikoptereket fogadni és több tucat kétélű támadó járművet és partra szálló egységet szállítani; 2024 elején pedig két segédhajót is vízre bocsátottak (TCG Derya és TCG Arif Ekmekçi),⁵⁶ amelyek többek között jelentős mennyiségű üzemanyag és víz szállítására képesek. Közben a török flottafejlesztési program (MILGEM) keretében a jövőben újabb hajók, fregattok és még tengeralattjárók is várhatók. A folyamatosan fejlődő török haditengerészet mostanra a szomáliai partoknál is megjelent, miután a szénhidrogén-lelőhelyek keresésére küldött kutatóhajók védelmére Ankara fregattokat indított útnak. Persze a török haditengerészeti érdeklődés sem új: 2014-ben már egy négy hadihajóból álló török flottilla járta körbe a kontinenst,⁵⁷ amely a 102 napos út alatt 24 ország 25 kikötőjében állt meg.

⁵² *President Sisi Says Egypt will not Allow Any threat to Somalia or its Security*. [online], 2024. 01. 21. Forrás: Reuters [2025. 12. 30.].

⁵³ *Somali, Türkiye ile imzaladığı 10 yıllık Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nı onayladı*. [online], 2024. 02. 22. Forrás: Medyascope [2025. 12. 30.].

⁵⁴ *Turkey Backs Somalia in Ongoing Battle Against Illegal Foreign Trawlers*. [online], 2025. 04. 22. Forrás: AFD [2025. 12. 30.].

⁵⁵ Bíró Dávid (2023): A török védelmi ipar fejlődése és a stratégiai-védelmi kapcsolatok erősödése Törökország és a független Türk Köztársaságok között. *Külgügyi Műhely*, 5(1–2), 273–299.

⁵⁶ Aksan, Sertac: *Donanma'da tarihi gün: 4 platform daha teslim edilecek*. [online], 2024. 01. 18. Forrás: TRT haber [2025. 12. 30.].

⁵⁷ *Barbaros Türk Deniz Görev Grubu yurda döndü*. [online], 2014. 06. 27. Forrás: Anadolu Ajansı [2025. 12. 30.].

Mindenesetre a török közvetítési kísérletek sikerrel jártak: 2024. december 11-én aláírtak Etiópia és Szomália vezetői egy nyilatkozatot.⁵⁸ Ebben a felek megköszönték a török államfő segítségét és Törökország könnyítő (*facilitatory*) szerepét, illetve egymás kölcsönös területi integritásának elismerése mellett ígéretet tettek a kétoldalú viszony javítására. A következő év februárjában Törökország adott otthont a két állam külügyminisztere között folytatott technikai találkozásnak.⁵⁹

Szudán

Míg az etióp–szomáliai viszony újabb válságba csap át Szomaliföld miatt, addig a régió északi részén már 2023 tavasza óta a fegyvereké a szó. Szudánban 2023 áprilisában robbant ki a polgárháború,⁶⁰ az ország keleti részét uraló Abdel Fattah al-Burhan tábornok vezette kormányerők és a nyugati felét ellenőrzésük alá vonó, Mohamed Hamdan Dagalo tábornok, alias Hemedti vezetése alatt álló Gyors Támogató Erők (*Rapid Support Forces*, RSF) között. A két vezető 2019-ben együttműködött az akkor regnáló Omar al-Basir államfő megbuktatásában, azonban kettejük szövetsége nem tartott sokáig, s egyre nagyobb lett a feszültség az RSF sorsát illetően: Burhan a minél gyorsabb integrációját akarta a paramilitáris, de több mint százezer főt számláló RSF-nek a fegyveres erőkhöz, ellenben Dagalo erre legfeljebb egy hosszú periódus végeként lett volna hajlandó.

Az érdekellentét 2023. április 15-én a főváros, Kartúm utcáin véres összecsapásokhoz vezetett. Azóta több százezer ember vesztette életét, több millióan váltak hontalanná és hagyták el az országot. Egyelőre nem látható a harcok vége, bár a háború első szakaszát az RSF nyerte: sikerült kiszorítani a kormányerőket az ország nyugati részéről, a fővárost is ellenőrzés alá vonva. Noha kérdéses, hogy az RSF elég erős lesz ahhoz, hogy az egész országot elfoglalja, az biztos, hogy a különböző, határ menti közösségek és a hadsereg maradékai, kiegészülve az egyre-másra szerveződő milíciákkal, kemény ellenállásra rendezkednek be. Ez összességében elhúzódó harcokat jelent, ami további menekültválsághoz és az ország infrastruktúrájának és egész gazdaságának további pusztulásához vezet majd.

A polgárháború a régió középhatalmait sem hagyta télenkedni: ahogy Etiópia–Szomália esetében, úgy Szudán kapcsán is kialakultak különböző blokkok. Az országgal határos államok, így Eritrea, Egyiptom és Etiópia a kormányerőket támogatja, ellenben az Egyesült Arab Emírségek, a Líbia keleti részét uraló Haftar tábornok és Oroszország a gazdag aranybányák miatt inkább az RSF-et igyekszik segíteni. A Líbia nyugati részén lévő kormányzat s a vele szoros viszonyban lévő Törökország is inkább a szudáni kormányt támogatja.

A környező országok által kezdeményezett mediációs próbálkozások eddig nem jártak sikerrel. Ugyan úgy tűnt, hogy a harcok kirobbanása után pár héttel a feleknek sikerül

⁵⁸ *Ankara Declaration by the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Federal Republic of Somalia facilitated by the Republic of Türkiye*. [online], 2024. 12. 12. Forrás: Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs [2025. 12. 30.].

⁵⁹ Kızıl, Nurbanu Tanrikulu: *Türkiye Hosts 1st Round of Somalia-Ethiopia Technical Talks*. [online], 2025. 02. 18. Forrás: Daily Sabah [2025. 12. 30.].

⁶⁰ *Sudan's Calamitous Civil War: A Chance to Draw Back from the Abyss*. [online], 2024. 01. 09. Forrás: Crisis Group [2025. 12. 30.].

megegyezni a Szaúd-Arábiában folytatott tárgyalások alatt, végül marginális eredményeket értek el, a harcok pedig nem álltak le.

Törökország a harcok leállítására szólította fel a feleket már a konfliktus legelején. Az első pár nap után Recep Tayyip Erdoğan mindkét szudáni vezetővel telefonon egyeztetett,⁶¹ egyúttal felajánlotta, hogy kész közvetíteni a felek között. A török állampolgárok mentése mellett a következő hónapokban is voltak próbálkozások a konfliktus kezelésére Ankara részéről. Nagyobb horderejű fejlemény volt al-Burhan tábornok látogatása 2023. szeptember közepén Törökországban; a kézzelfogható eredmények nélkül záruló találkozó inkább diplomáciai győzelem volt a szudáni vezető számára, aki számos más állam vezetőjével is leült tárgyalni, hogy ezzel saját maga számára biztosíthassa a nemzetközi közösség támogatását hazai ellenfelével szemben.⁶²

Katonailag azonban 2023 második fele is a RSF-nek kedvezett, ahogy láttuk, más közvetítési kísérletek sem jártak sikerrel. Azonban 2024-ben voltak próbálkozások, hogy líbiai–török közvetítéssel mégis újrainduljanak a tárgyalások a felek között,⁶³ noha érdemi eredmény nem született.

Konklúzió

Afrika szarva az utóbbi 10–15 évben a török külpolitika érdeklődésének homlokterébe került. Immár a humanitárius segítségnyújtáson és a növekvő gazdasági érdekek képviseletén túl a régió közelmúltbeli konfliktusaiban is részt vállal. Eddig azt láthattuk, hogy alapvetően a központi hatalmat támogatja (Szomália, Etiópia, Szudán) akár fegyverreladás-sal (Etiópia, Szomália), de közvetítési kísérletekben is részt vesz (Szudán). Törökország egyelőre egyedül Szomáliában tett szert komolyabb befolyásra, amit nemcsak a katonai jelenléte, de a *soft power* tevékenységek révén (lásd a szomáliai elit egy részének törökországi továbbtanulása) is erősít, s képes tartós befolyássá alakítani.

A tanulmány elemzése egyértelműen alátámasztja azt a kiinduló tézist, miszerint Törökország Afrika szarván az elmúlt másfél évtizedben nem pusztán jelenlétet épített ki, hanem tudatosan formált és egymással párhuzamosan működtetett külpolitikai szerepeket. A szerepelméleti megközelítés alkalmazása lehetővé tette annak empirikus bemutatását, hogy Ankara külpolitikai magatartása nem redukálható egyetlen domináns motivációra – például gazdasági terjeszkedésre vagy katonai befolyásszerzésre –, hanem egy sokrétű, diskurzív és gyakorlati elemekből felépülő szerepkészlet mentén értelmezhető.

A vizsgált beszédek alapján a humanitárius és fejlesztési segélyező szerep különösen Szomália esetében válik dominánssá, ahol Törökország kvázi patrónusként jelenik meg, és katonai jelenlétét is e narratív keretbe ágyazza. Ezzel szemben Etiópiában

⁶¹ *Turkey Calls Sides in Sudan Conflict to End Fighting and Return to Negotiations*. [online], 2023. 04. 20. Forrás: Reuters [2025. 12. 30.].

⁶² Español, Marc: *Inside Burhan's Quest for International Legitimacy in Sudan*. [online], 2023. 10. 02. Forrás: The New Arab [2025. 12. 30.].

⁶³ Farhat, Beatrice: *Sudan's Army Ready for 'Indirect' Talks with Hemedti's RSF Via Libya, Turkey*. [online], 2024. 03. 05. Forrás: Al-Monitor [2025. 12. 30.].

a stratégiai-gazdasági partner szerepe kerül előtérbe, míg Dzsibuti esetében Ankara funkcionális, alacsony normatív töltetű együttműködést részesít előnyben. Eritrea esetében minimális kapcsolatokat láthatunk. Szudán kapcsán pedig a posztkoloniális normatív aktor szerepe válik hangsúlyossá, amely erkölcsi és politikai állásfoglalásokon keresztül jelenik meg anélkül, hogy strukturált beavatkozássá alakulna.

A tanulmány egyik legfontosabb megállapítása, hogy Törökország nem egységes „Afrika-politikai” szerepfelfogással rendelkezik, hanem a helyi politikai, intézményi és biztonsági környezethez igazodva alakítja külpolitikai önreprezentációját. Ez a rugalmas szerepalkalmazás jól illeszkedik a középhatalmi külpolitika logikájához, amely nem a strukturális dominanciára, hanem az adaptív jelenlétre és a diskurzív legitimációra épít.

Felhasznált irodalom

- Akin, Ezgi: *After Defense Deal, Turkey And Somalia Ink Energy Accord Amid Somaliland Tensions*. [online], 2024. 03. 07. Forrás: Al-monitor [2025. 12. 30.].
- Aksan, Sertac: *Donanma'da tarihi gün: 4 platform daha teslim edilecek*. [online], 2024. 01. 18. Forrás: TRT haber [2025. 12. 30.].
- Ali, Faisal: *Israel Becomes First Country to Recognise Somaliland*. [online], 2025. 12. 26. Forrás: Aljazeera [2025. 12. 30.].
- Ali, Mohamed Abdolgader: *UAE, Turkey, and Iran: Why Rival Powers are Backing Ethiopia's Government*. [online], 2022. 02. 14. Forrás: The Arab [2025. 12. 30.].
- Altunisik, Meliha Benli (2022): Humanitarian Diplomacy as Turkey's National Role Conception and Performance: Evidence from Somalia and Afghanistan. *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(3), 657–673. Online: <https://doi.org/10.1080/14683857.2022.2131978>
- Ankara Declaration by the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Federal Republic of Somalia facilitated by the Republic of Türkiye*. [online], 2024. 12. 12. Forrás: Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs [2025. 12. 30.].
- Aras, Bülent – Görener, Aylin (2010): National Role Conceptions and Foreign Policy Orientation: The Ideational Bases of the Justice and Development Party's Foreign Policy Activism in the Middle East. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1), 73–92. Online: <https://doi.org/10.1080/19448950903507453>
- Barbaros Türk Deniz Görev Grubu yurda döndü*. [online], 2014. 06. 27. Forrás: Anadolu Ajansı [2025. 12. 30.].
- Başer, Ekrem T. (2015): Shift-of-axis in Turkish Foreign Policy. Turkish National Role Conceptions Before and During AKP Rule. *Turkish Studies*, 16(3), 291–309. Online: <https://doi.org/10.1080/14683849.2015.1050958>
- Battaloglu, Nesibe Hicret (2021): Ideational Factors in Turkey's Alignment with Qatar and Their Impact on Regional Security. *The International Spectator*, 56(4), 101–118. Online: <https://doi.org/10.1080/03932729.2021.1994181>
- Berg, Willem van den – Meester, Jos: *Turkey in the Horn of Africa: Between the Ankara Consensus and the Gulf Crisis*. [online], 2019. 05. Forrás: CRU Policy Brief [2025. 12. 30.].
- Besenyő, János (2023): Turkey's Growing Interest in the African Continent. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 1(1–2), 70–89. Online: <https://doi.org/10.59569/jceas.2021.1.1-2.4>
- Besenyő, János – Málnássy, András (2024): Geopolitical Dimension of Libyan Drone Warfare. The Use of Turkish Drones on the North African Battlefields. *Defence And Strategy*, 24(1), 3–17. Online: <https://doi.org/10.3849/1802-7199.24.2024.01.003-017>
- Besenyő János – Oláh Péter (2012): Új szereplő az afrikai kontinensen: Törökország. *Szakmai Szemle*, 2, 66–79. Online: <https://real.mtak.hu/83859/>
- Bíró Dávid (2022): Hegemónia és befolyásszerzés Ankara politikájában: Soft power elemek a kulturális kapcsolatoktól a szunnita iszlám vallási dominanciájáig. *Külgügyi Műhely*, 4(1), 149–174. Online: <https://doi.org/10.36817/km.2022.1.7>

- Bíró Dávid (2023): A török védelmi ipar fejlődése és a stratégiai-védelmi kapcsolatok erősödése Törökország és a független Türk Köztársaságok között. *Külgügyi Műhely*, 5(1–2), 273–299. Online: <https://doi.org/10.36817/km.2023.1-2.13>
- Caato, Bashir Mohamed: *UAE Removing its Military from Bosaso after Angry Somalia ends Agreement*. [online], 2026. 01. 12. Forrás: Middleast Eye [2026. 01. 20.].
- Cannon, Brendon J. – Donelli, Federico (2024): Turkey-Africa Relations and Turkey's National Role Conception as the Centre Country. Continuity or a Break with the Past? *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 26(3), 295–310. Online: <https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2236511>
- Country at a Glance Somalia*. [online], 2023. Forrás: AFREXIMBANK [2025. 12. 30.].
- Dal, Emel Parlar – Tüzgen, Nilay (2025): Questioning Emerging Humanitarian Actors: Role Adaptation of Brazil and Türkiye in the Changing International Development Landscape. *Contemporary Politics*, 31(5), 737–757. Online: <https://doi.org/10.1080/13569775.2024.2438516>
- Development Co-operation Profiles: Türkiye*. [online], 2025. Forrás: OECD [2025. 12. 30.].
- Djibouti*. [online], 2023. Forrás: Observatory of Economic Complexity [2025. 12. 30.].
- Donelli, Federico – Cannon, Brendon J. (2026): Beyond National Boundaries: Unpacking Türkiye's Role in the Sahel and Beyond Through Geopolitical Imagination. *Geopolitics*, 31(4), 1344–1368. Online: <https://doi.org/10.1080/14650045.2025.2456024>
- Dudlák Tamás (2018): A török déli nyitás politikája. Soft power eszközök Afrikában. *Afrika Tanulmányok*, 12(1–3), 31–54. Online: <https://doi.org/10.15170/AT.2018.12.1-3.2>
- Dudlák Tamás (2024): Southern Opening. Turkish Soft Power in Sub-Saharan Africa. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, 7(13), 89–114. Online: <https://doi.org/10.56679/balkar.1522642>
- Fenton-Harvey, Jonathan: *From Aid to F-16s: Turkey's Hard-Power Turn in Somalia*. [online], 2026. 02. 19. Forrás: The New Arab [2026. 02. 28.].
- Egeresi Zoltán (2022): Törökország afrikai nyitása. *KKI Elemzések*, 2022/3. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIELEMZESSEK.KE-2022.03>
- Erdogan, Recep Tayyip: *The Tears of Somalia*. [online], 2011. 10. 10. Forrás: Foreign Policy [2015. 12. 30.].
- Eritrea*. [online], 2023. Forrás: Observatory of Economic Complexity [2025. 12. 30.].
- Español, Marc: *Inside Burhan's Quest for International Legitimacy in Sudan*. [online], 2023. 10. 02. Forrás: The New Arab [2025. 12. 30.].
- Ethiopia*. [online], 2023. Forrás: Observatory of Economic Complexity [2025. 12. 30.].
- Farhat, Beatrice: *Sudan's Army Ready for 'Indirect' Talks with Hemedti's RSF Via Libya, Turkey*. [online], 2024. 03. 05. Forrás: Al-Monitor [2025. 12. 30.].
- Feature: „A Population of 150 Million can't Live in a Geographic Prison” – PM Abiy Ahmed*. [online], 2023. 10. 14. Forrás: Addisstandard [2025. 12. 30.].
- Hettyey András (2018): Új perspektívák a külpolitika elemzésben: a szerepelmélet és gyakorlati alkalmazása Németország példáján. *Hadtudományi Szemle*, 11(2), 127–141. Online: https://epa.oszk.hu/02400/02463/00039/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2018_02_127-141.pdf
- Holsti, Kalevi J. (1970): National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, 14(3), 233–309. Online: <https://doi.org/10.2307/3013584>
- Kılıçdaroğlu'nun gözünden Somali*. [online], 2011. 09. 11. Forrás: NTV [2025. 12. 30.].
- Kızıl, Nurbanu Tanrıku: *Türkiye Hosts 1st Round of Somalia-Ethiopia Technical Talks*. [online], 2025. 02. 18. Forrás: Daily Sabah [2025. 12. 30.].
- Kotlis, Andreas – Triantaphyllou, Dimitrios (2025): National Role Conceptions of Greek and Turkish Foreign Policies. A Bilateral Assessment. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 27(1), 56–72. Online: <https://doi.org/10.1080/19448953.2024.2318677>
- Lechner Zoltán (2023): Törökország és a poszthegemoniális világrend. *Eurázsiai Szemle*, 3(4), 54–78. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/182092>
- Malin, Mohamed: *Using the Domestic Revenue Mobilisation Lens to Assess Somalia's Oil Agreement with Türkiye*. [online] 2025. 05. 22. Forrás: LSE Blogs [2025. 12. 30.].

- Málnássy András (2023): *A török hadiipar helyzete és tevékenysége az afrikai kontinensen*. PhD-disszertáció. Budapest: Óbudai Egyetem. Online: <https://bdi.uni-obuda.hu/wp-content/uploads/2024/06/Doktori-PhD-ertekezes-Malnassy-Andras.pdf>
- Marsai Viktor (2016): Törökország Afrika-politikája. In Baranyi Tamás Péter – Szálkai Kinga (szerk.): *Újhold. A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 296–313.
- Marsai Viktor (2020): A közel-keleti hatalmak versenyfutása Kelet-Afrikaért – a fókuszban Szomália. *Külgügyi Szemle*, 19, 156–178. Online: https://hiia.hu/wp-content/uploads/2021/02/KSz_kulonszam_Marsai.pdf
- Mashamoun, Jihad: *Turkey and Sudan: An Enduring Relationship?* [online], 2022. 07. 20. Forrás: Middle East Institute [2025. 12. 30.].
- McGregor, Andrew: *Russia in the Red Sea: Port Options in Eritrea (Part Two)*. [online], 2023. 06. 11. Forrás: Jamestown [2025. 12. 30.].
- Pénzváltó Nikolett (2021): Törökország Afganisztánban 2021 előtt – és után? *Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések*, 14, 1–9. Online: <https://bit.ly/3Swz1H>
- Pénzváltó Nikolett (2022): *Törökország orosz rulettje. Versengés és együttműködés Európa peremén*. Budapest: MCC Press.
- Petrőcz, Jordán Olivér (2023): Turkey in the Horn of Africa. Turkish-Somali Military Connections Focused on the Turkish Military Camp in Mogadishu, Somalia. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 3(4), 44–57. Online: <https://doi.org/10.59569/jceas.2023.3.4.220>
- President Sisi Says Egypt will not Allow any threat to Somalia or its Security*. [online], 2024. 01. 21. Forrás: Reuters [2025. 12. 30.].
- Rossiter, Ash – Cannon, Brendon J. (2019): Re-examining the “Base”: The Political and Security Dimensions of Turkey’s Military Presence in Somalia. *Insight Turkey*, 21(1), 167–188. Online: <https://doi.org/10.25253/99.2019211.09>
- Sevinç, Özgenur: *Djibouti is Open to Turkey’s Efforts to Safeguard Red Sea, Ambassador Says*. [online], 2017. 12. 30. Forrás: Daily Sabah [2025. 12. 30.].
- Sheikh, Abdi: *Somalia President Signs Law Nullifying Ethiopia-Somaliland Port Deal*. [online], 2024. 01. 07. Forrás: Reuters [2025. 12. 30.].
- Somali, Türkiye ile imzaladığı 10 yıllık Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması’nı onayladı*. [online], 2024. 02. 22. Forrás: Medyascope [2025. 12. 30.].
- Sudan*. [online], 2023. Forrás: Observatory of Economic Complexity [2025. 12. 30.].
- Sudan’s Calamitous Civil War: A Chance to Draw Back from the Abyss*. [online], 2024. 01. 09. Forrás: Crisis Group [2025. 12. 30.].
- Şula, İsmail Erkam (2017): *Regional Directions of National Role Conceptions: Turkey’s Foreign Policy in its Neighborhood*. Ankara: Bilkent University.
- T. C. Cumhurbaşkanlığı*. [online], 2025. Forrás: TCBB [2025. 12. 30.].
- Tekin, Esra: *Turkish, Djiboutian Defense Chiefs Sign Military Training, Military Financial Cooperation Pacts*. [online], 2024. 02. 19. Forrás: AA [2025. 12. 30.].
- Tekin, Esra: *Türkiye Voices Concern over Agreement between Ethiopia, Somalia’s Breakaway Region*. [online], 2024. 01. 04. Forrás: AA [2025. 12. 30.].
- The Stakes in the Ethiopia-Somaliland Deal*. [online], 2024. 03. 06. Forrás: Crisis Group [2025. 12. 30.].
- Turkey Backs Somalia in Ongoing Battle Against Illegal Foreign Trawlers*. [online], 2025. 04. 22. Forrás: AFD [2025. 12. 30.].
- Turkey Calls Sides in Sudan Conflict to End Fighting and Return to Negotiations*. [online], 2023. 04. 20. Forrás: Reuters [2025. 12. 30.].
- Turkey to Remain on Sudan’s Suakin Island for Civilian Purposes*. [online], 2019. 04. 16. Forrás: Daily Sabah [2025. 12. 30.].
- Türkiye – Etiyopya Siyasi İlişkileri*. [online], 2023. Forrás: T.C. Dışişleri Bakanlığı [2025. 12. 30.].
- Türkiye, Somalia Sign Deal to Cooperate in Fisheries Sector*. [online]. Forrás: Daily Sabah [2025. 12. 30.].
- Winsor, Morgan: *Turkish Warships Dock in Sudan for Joint Drills Ahead of Sudanese Elections*. [online], 2015. 06. 04. Forrás: International Business Times [2025. 12. 30.].
- Yaşar, Nebahat Tanrıverdi: *Unpacking Turkey’s Security Footprint in Africa Trends and Implications for the EU*. [online], 2022. 06. 30. Forrás: SWP Comment 2022/C 42 [2025. 12. 30.].

Horváth Dávid¹

Infrastruktúra és identitás a köztes kognitív hadviselési ökoszisztéma korszakában

A fegyvernek minősülő kommunikáció operatív bázisértékei

A tanulmány a fegyvernek minősülő kommunikáció (FMK) műveleti alaprégeit vizsgálja a 2013–2015 közötti „köztes kognitív hadviselési ökoszisztéma korszakában”, a generatív mesterséges intelligencia előtti manuális kampányok időszakában. A kutatás a strukturált és fókuszált összehasonlítás (SFC) módszertanával négy horgonyesetet elemez: a 2013-as AP-incidensben az alacsony eszközigényű hitelességbitorlást; a 2014-es krími kampányban a teljes G–M–T–V támadási lánc rendszerszintű alkalmazását; a 2014-es ebola-infodémiában az ideológiai vállalkozók validációorientált műveleti logikáját; a 2015-ös migrációs válságban a zárt csoportokba szorított dezinformáció protokollját. Az összehasonlító elemzést a H–E–I diagnosztikai rács (helyzetértékelés–előrejelzés–irányítás) táblázatos formában vizualizálja. Fő megállapítás: a vizsgált időszak az FMK operatív bázisértéke – azon műveleti rutinok rögzített készlete, amelyeket a 2016 utáni dezinformációs hullámok már csak technológiai úton skáláztak fel.

Kulcsszavak: kognitív hadviselés, fegyvernek minősülő kommunikáció, operatív bázisérték, G–M–T–V támadási lánc, köztes kognitív hadviselési ökoszisztéma

Infrastructure and Identity in the Intermediate Cognitive Warfare Ecosystem Era

Operational Baseline Values of Weapon-Grade Communication

This study examines the operational foundations of weapon-grade communication (WGC) during the 2013–2015 intermediate cognitive warfare ecosystem period, before the emergence of generative AI. Using structured and focused comparison (SFC), the G–L–D–V kill chain model, and the H–E–I (Situation–Forecast–Control) diagnostic grid, the research analyses four anchor-case events: the 2013 AP incident (low-resource credibility hijacking), the 2014 Crimea annexation (full kill-chain state operation), the 2014 Ebola infodemic (validation-oriented non-state actors), and the 2015 migration crisis (closed-group disinformation logic). The H–E–I profiles of each case are presented in tabular form. The central argument is that manually coordinated campaigns had fully established their core operational routines – persona masking, coordinated amplification, network density – by 2015. The 2013–2015 period thus constitutes the operational baseline (bázisérték) without which the later AI-scaled disinformation waves, including operations such as Ghostwriter (2021), cannot be fully understood.

Keywords: cognitive warfare, weapon-grade communication, operational baseline, G–L–D–V kill chain, intermediate cognitive warfare ecosystem

¹ Horváth Dávid az NKE Hadtudományi Doktori Iskolájának doktori hallgatója.

Bevezetés

Jelen tanulmány a 2013–2015 közötti, úgynevezett „köztes kognitív hadviselési ökoszisztéma” korszak információs műveleteinek elemzésén keresztül azonosítja a modern kognitív hadviselés automatizáció előtti, örökölt mintázatait. A kutatás központi tézise szerint az ekkor manuálisan koordinált kampányok rögzítették azokat a műveleti rutinoakat, amelyeket a 2016-os évet követő rendszerszintű dezinformációs hullámok már csak technológiai úton skáláztak fel.

A kutatás elméleti alapvetése a fegyvernek minősülő kommunikáció terminológiájára épül. Az FMK olyan rendszerszintű és koordinált befolyásolási műveleteket (*influence operations*) jelöl, amelyek túlmutatnak a klasszikus meggyőzésen: elsődleges funkciójuk az emberi információfeldolgozás szisztematikus megzavarása, a helyzetértékelés (*situational awareness*) torzítása, valamint a döntéshozatali képesség (*decision-making capacity*) lassítása vagy teljes megbénítása. A terminológia elméleti gyökerei az információs hadviselés korai, kilencvenes évekbeli megalapozásáig nyúlnak vissza. Arquilla és Ronfeldt (1993) úttörő munkája szakított azzal a megközelítéssel, amely a kommunikációt csupán a kinetikus műveletek kiegészítőjeként kezelte; helyette az adatfolyamokat olyan önálló stratégiai erőforrásként definiálták, amelyek közvetlen csapásmérő képességgel bírnak.² Ez az evolúció vezetett a fegyverre tett narratíva (*weaponized narrative*) koncepciójához, amely a keretezést és a történetmesélést már egyfajta stratégiai fegyverrendszerként értelmezi.³ Ebben a dimenzióban a cél az ellenfél valóságérzékelésének szisztematikus erodálása és a befogadó belső logikájának önmaga ellen fordítása. A fogalom operatív mélységét a pszichológiai és kognitív tudományok vívmányait ötvöző precíziós nyelvi eszközök (*weapon-grade tools*) adják, amelyek kontrollt biztosítanak a befogadó érzelmi és racionális válaszütemek felett.⁴ Ez a megközelítés szervesen illeszkedik a hibrid fenyegetések (*hybrid threats*) elleni fellépés korszerű NATO-doktrínáihoz, ahol az információs egységek már nem passzív üzenetként, hanem a kognitív folyamatokat célzó, aktív műveleti elemekként jelennek meg.⁵

A kutatás központi tézise szerint a 2013 és 2015 közötti periódus nem csupán elszigetelt incidensek sorozata volt, hanem a kognitív hadviselés manuális iparosításának kora. Ebben az értelemben a vizsgált időszakot operatív bázisértékként határozom meg: ez az a minimális képesség- és rutinkészlet (például koordinált amplifikáció, online profilmaszkolás), amely 2016-tól kezdve már stratégiai szinten skálázhatóvá vált. A kutatás rávilágít arra, hogy az FMK hatékonysága nem a technológiai fejlettségtől, hanem a kognitív sérülékenységek (*cognitive vulnerabilities*) – vagyis az emberi információfeldolgozás azon belső torzításai és mentális rövidítjai (például kognitív torzítások vagy érzelmi heurisztikák),

² Arquilla, John – Ronfeldt, David (1993): *Cyberwar is Coming! Comparative Strategy*, 12(2), 141–165.

³ Allenby, Brad – Garreau, Joel: *Weaponized Narrative: The New Battlespace*. [online], 2017. 01. 03. Forrás: Defense One [2026. 01. 26.].

⁴ Voss, Chris – Raz, Tahl (2016): *Never Split the Difference: Negotiating as if Your Life Depended on it*. New York: HarperBusiness.

⁵ du Cluzel, François: *Cognitive Warfare*. [online], 2021. Forrás: innovationhub-act.org [2026. 01. 10.].

amelyeket az információs műveletek a befogadó valóságérzékelésének manipulálására használnak fel⁶ – és a médiarendszerek hibriditásának pontos kiaknázásától függ.⁷

A téma aktualitása és a kutatási hézag

Bár a szakirodalom bőségesen foglalkozik a 2016-os amerikai elnökválasztás vagy a 2020-as vilájárvány alatti dezinformációs kampányokkal, viszonylag kevés figyelem irányul a 2013–2015-ös időszakra mint önálló, bázisértékkel bíró korszakra. A kutatási hézagot az a kérdés jelöli ki, hogy miként jöttek létre és rögzültek azok a terjesztési infrastruktúrák (*distribution infrastructures*) és online profil-ökonómiák (*online profile economies*), amelyek ma is a befolyásolási műveletek gerincét alkotják.

A forrásmennyiség korlátait a terület legelismertebb hazai és nemzetközi szakértőinek mélyfúrászerű beemelésével kompenzáltuk. A szövegben kontextualizáltam és ütköztettem a hibrid hadviselés elméletének magyarországi alapvetéseit (Resperger István⁸ és Marton Péter⁹), valamint a nemzetközi kognitív hadviselési diskurzus meghatározó alakjait, köztük a RAND Corporation kutatóit (Christopher Paul, Rand Waltzman), illetve a számítógépes propaganda elismert szakértőit (Samuel Woolley, Philip N. Howard). Ez a szelektív, de szakmailag fajsúlyos hivatkozási háló biztosítja a kutatás elméleti és empirikus érvényességét.

Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás az alábbi központi kérdésekre keresi a választ:

1. kutatási kérdés: Milyen típusú műveleti rutinok jellemezték a fegyvernek minősülő kommunikációt a köztes kognitív hadviselési ökoszisztéma korszakában?
2. kutatási kérdés: Hogyan érvényesült a kommunikáció, tartalmi generálás–mosás–terjesztés–validálás (G–M–T–V) támadási lánc a manuális korszak meghatározó eseményei során?
3. kutatási kérdés: Mennyiben tekinthető a 2015-ös esztendő a szabályozási és intézményi immunválasz fordulópontjának?

A vizsgálat során az alábbi hipotéziseket (H) tesztelem:

1. hipotézis: A fegyvernek minősülő kommunikáció műveleti rutinjai, úgymint az online profilmaszkolás és a koordinált amplifikáció, már 2015-re teljeskörűen rögzültek, függetlenül a későbbi automatizációs technológiáktól.
2. hipotézis: A köztes kognitív hadviselési ökoszisztéma korszakában a támadási lánc súlypontja a terjesztési (*distribution*) és a validálási (*validation*) fázisokra helyeződött, kihasználva a médiarendszerek hibriditását.

⁶ Lewandowsky, Stephan – Cook, John – Lombardi, Doug (2020): *The Debunking Handbook 2020*. [H. n.]: [K. n.], 4.

⁷ Marton Péter (2018): *A hibrid hadviselés előfordulásának feltételeiről*. *Nemzet és Biztonság*, 11(3), 95–105.

⁸ Resperger István (2018): *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Budapest: Dialóg Campus, 24.

⁹ Marton 2018: 95.

3. hipotézis: A 2013–2015 közötti események hullámdinamikája közvetlen hatást gyakorolt a nyugati intézményi védekezési stratégiák (*east stratcom task force*) megalkotására.

A kutatás tárgya és korlátai

A kutatás tárgya a 2013. áprilisi Associated Press-incidens¹⁰ és a 2015. végi európai intézményi válaszreakciók közötti időszak információs műveleteinek elemzése. A vizsgálat fókusza a kognitív hadviselés operatív szintje, nem pedig a politikai ideológiák tartalmi elemzése. A kutatás korlátját a platform-transzparencia retrospektív hiányosságai jelentik,¹¹ amit a módszertan visszatekintő digitális vizsgálati eljárásokkal és szigorú, auditálható forrásküszöbökkel igyekszik kompenzálni.¹²

Fogalmi keretrendszer és kutatási módszertan

Hibrid hadviselés és válságkezelés

A modern biztonsági környezetben a hibrid hadviselés fogalma olyan komplex műveleti formát jelöl, amelyben a támadó aktor a katonai és nem katonai eszközöket szinkronizált módon alkalmazza a célország stratégiai bénultságának előidézésére. Resperger István rámutat, hogy ebben a rendszerben az információs műveletek (*information operations*) szerepe kritikus, mivel a bizonytalanság szisztematikus fenntartása közvetlenül a válságkezelési mechanizmusok (*crisis management*) hatékonyságát ássa alá.¹³

A hibrid fenyegetések egyik legfontosabb eszköze a reflexív kontroll (*reflexive control*), amelynek során a támadó olyan információkkal – vagy dezinformációval (*disinformation*) – látja el a célpontot, amelyek hatására az alany a támadó érdekeinek megfelelő döntést hoz. Az elméleti keret szerint a sikeres válságkezelés alapfeltétele a helyzetértékelési képesség (*situational awareness*) megőrzése, amit a fegyvernek minősülő kommunikáció az információs zaj és a kognitív túlterhelés (*cognitive overload*) útján igyekszik ellehetetleníteni. Ebből a szempontból a 2013–2015-ös időszak eseményei nem csupán elszigetelt incidensek, hanem a válságkezelési rutinok kognitív tesztelésének folyamataiként értékelhetők.¹⁴

Svetoka és szerzőtársai a NATO StratCom COE elemzésében az internetes trollkodást (*internet trolling*) mint a hibrid hadviselés operatív eszközét azonosítják, amely a válságkezelés akadályozásának egyik legaktívabb módszere. Kutatásuk alátámasztja, hogy a szervezett befolyásolás hatékonysága az organikus társadalmi párbeszéd és a mesterségesen

¹⁰ Paul, Christopher – Matthews, Miriam: *The Russian „Firehose of Falsehood” Propaganda Model: Why It Might Work and Options to Counter It*. [online], 2016. 07. 11. Forrás: RAND [2026. 06. 17.].

¹¹ Matos Alves, Artur de: *A Short History of Online Platform Transparency*. [online], 2023. 02. Forrás: demontages.philab.uliege.be [2026. 01. 10.].

¹² Prier, Jarred (2017): *Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare*. *Strategic Studies Quarterly*, 11(4), 50–85. 52.

¹³ Resperger 2018: 24–25.

¹⁴ Resperger 2018: 31.

generált narratívák közötti határvonal szándékos elmosásában rejlik. Ez a gyakorlatban a legsebezhetőbb társadalmi csoportok célzott elérését és a meglévő információs buborékok (*information bubbles*) kihasználását jelenti, ami tovább mélyíti a Resperger által leírt stratégiai bizonytalanságot.¹⁵

A médiarendszerek hibriditása és a kognitív sérülékenység

A befolyásolási műveletek hatékonysága a támadó szándékán túl a befogadó közeg strukturális jellemzőitől is függ. Marton Péter rávilágít, hogy a médiarendszerek hibriditása (*hybrid media systems*) – vagyis a hagyományos szerkesztőségi média és a hálózatosodott közösségi média logikájának összefonódása – alapjaiban változtatta meg az információ terjedési dinamikáját.¹⁶ Ez a hibriditás teszi lehetővé, hogy az FMK behatolási pontokat találjon a célközönség információs buborékaiba.

A kognitív sérülékenység (*cognitive vulnerability*) egyik legmeghatározóbb faktora a kulturális közelség (*cultural proximity*). Joseph Straubhaar elmélete szerint a befogadók ösztönösen azokat a tartalmakat és forrásokat részesítik előnyben, amelyek nyelvi, kulturális és szociális kódrendszere megegyezik a sajátjukkal.¹⁷ Az FMK operatív alaprétegét ezen elméleti tétel gyakorlati alkalmazása, a fiktív perszónák (*fictional personas*) hálózatba szervezett, stratégiai működtetése adja. Ebben a környezetben a perszóna már nem egyszerűen egy hamisított felhasználói fiók, hanem egy módszeresen felépített, valós személyiséget imitáló szereplő, amely saját névvel, koherens vizuális identitással és egyedi viselkedési rutinnal rendelkezik. A „helyi hangként” fellépő maszkok a kulturális közelséget kihasználva válnak a célközönség információs környezetének szerves részévé, megkerülve az intézményi forrásokkal szembeni kognitív fenntartásokat.

Ebben a folyamatban a médiarendszerek sebezhetősége abban rejlik, hogy a sebességre és a figyelemgazdaság (*attention economy*) mechanizmusaira optimalizált algoritmusok kritika nélkül segítik elő a sablonizált dezinformáció terjedését. Jarred Prier kutatása a trendek uralásáról (*commanding the trend*) rávilágít, hogy a közösségi média algoritmusaival való visszaélés végső célja a fősodratú média napirendjének (*agenda-setting*) irányítása.¹⁸ A mesterségesen generált interakciók – a belső megosztások és kedvelések rendszere – a tartalmakat olyan algoritmuspályára helyezik, amely folyamatos nyomás alatt tartja a figyelmet a figyelmet szűrőket (*agenda-pressure*). Az információs művelet akkor ér el stratégiai áttörést, amikor a professzionális média tekintélye által nyeri el végső legitimációját.

Ez a mechanizmus a kognitív sérülékenység egyik legsúlyosabb formáját, a megerősítési torzítást (*confirmation bias*) használja ki. A cél egyrészt a többségi látszat (*illusion of majority*) előállítás, amely a hamisított társadalmi bizonyíték (*social proof*) erejével azt sugallja a felhasználónak, hogy a narratíva mögött széles körű egyetértés áll. Másrészt

¹⁵ Svetoka, Sanda et al. (2016): *Social Media as a Tool of Hybrid Warfare*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 33.

¹⁶ Marton 2018: 95.

¹⁷ Straubhaar, Joseph D. (1991): *Beyond Media Imperialism: Asymmetrical Interdependence and Cultural Proximity*. *Critical Studies in Mass Communication*, 8(1), 39–59.

¹⁸ Prier 2017: 52.

a folyamat a hitelességbitorlason (*credibility hijacking*) keresztül vagy éles társadalmi polarizációt, vagy kognitív bénultságot (*cognitive paralysis*) eredményez.¹⁹ Utóbbi esetben a cinizmus és a döntésképtelenség válik uralkodóvá, ami a médiarendszer hibriditását közvetlenül a demokratikus válságkezelési folyamatok ellen fordítja.

A fegyvernek minősülő kommunikáció és a kognitív hadviselés fogalmi elkülönítése

A tudományos pontosság megköveteli a technikai eszköztár és a műveleti tartomány éles elhatárolását. A jelen kutatás keretei között az FMK és a kognitív hadviselés (*cognitive warfare*, CW) két különböző, de egymást feltételező dimenziót jelöl.

Az FMK magát az ökoszisztémát jelenti: olyan tudatosan szerkesztett információs egységet, amelynek célja nem a klasszikus meggyőzés, hanem a döntéshozatali funkciók megbénítása.²⁰ Az FMK-tartalom jellemzője a nagyfokú célzottság és a pszichológiai kiváltó okok (*triggers*) tudatos kiaknázása. Ezzel szemben a kognitív hadviselés a műveleti teret és a stratégiai célt definiálja: ez az a domén, ahol a támadó a célpont döntéshozatali mechanizmusait és valóságérzékelését támadja. Resperger István értelmezésében a valódi reziliencia a befogadói tudatosság szintjén dől el.²¹

Módszertan

A kutatás módszertani kerete: a strukturált és fókuszált összehasonlítás

A fegyvernek minősülő kommunikáció operatív mintázatainak és örökölt rutinjainak feltárásához a tanulmány a strukturált és fókuszált összehasonlítás (*structured, focused comparison*, SFC) módszertanát alkalmazza.²² Ez az eljárás lehetőséget teremt arra, hogy a látszólag eltérő természetű eseményeket egy közös elméleti és elemzési keretben vessük össze. A módszer strukturált jellege abban nyilvánul meg, hogy a kiválasztott incidensek – úgynevezett *anchor* esetek – vizsgálata során minden esetben ugyanazokat a rögzített kutatási kérdéseket alkalmazzuk. Ez a megközelítés biztosítja az adatok szisztematikus összevethetőségét, a gyűjtött információk auditálhatóságát és a levonható következtetések tudományos érvényességét.

A vizsgálat ugyanakkor fókuszált is, mivel figyelmét kizárólag a kognitív hadviselés operatív aspektusaira, a technikai infrastruktúra sajátosságaira, valamint a támadási láncra irányítja. A kutatás tudatosan eltekint az egyes incidensek politikai vagy ideológiai kontextusának részletes elemzésétől, hogy az információs műveletek „műveleti

¹⁹ Resperger 2018: 31.

²⁰ NATO Strategic Communications Centre of Excellence (2015): *Analysis of Russia's Information Campaign against Ukraine*. Riga: NATO StratCom COE, 40.

²¹ Resperger 2018: 31.

²² George, Alexander L. – Bennett, Andrew (2005): *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: MIT Press, 67.

tervrajzai” (*operational blueprints*) váljanak láthatóvá. Ez a szelektív fókusz teszi lehetővé a 2013–2015 közötti, az információs ökoszisztéma kialakulását megelőző időszakban rögzült rutinok azonosítását, amelyek a későbbi, automatizált korszakok technológiai skálázásának alapjául szolgáltak.

Az SFC-modell alkalmazása során az elemzés minden vizsgált eseménynél standardizált változókat rögzít. Ezek közé tartozik a műveleti kiváltó ok (*trigger*) pontos meghatározása, az aktorok rendszertani besorolása, az igénybe vett kommunikációs csatornák jellege, valamint a célzott kognitív kimenet azonosítása. Ez a módszertani következetesség garantálja, hogy a vizsgált korszak heterogén eseményei egyetlen, egységes diagnosztikai rácson váljanak értelmezhetővé.

A kutatás folyamatmodellje: a G–M–T–V támadási lánc

Az FMK elemzéséhez alkalmazott keretrendszer az információs műveleteket négy, egymást feltételező szakaszra bontja. Ez a folyamatmodell – amelyet a kutatás generálás–mosás–terjesztés–validálás (*generation, laundering, distribution, validation*, G–M–T–V) támadási láncként (*kill chain*) definiál – teszi lehetővé a kognitív hadviselés során alkalmazott funkcionális lépések elkülönítését. A modell rávilágít arra, hogy az információs ökoszisztéma kialakulását megelőző időszakban rögzült manuális műveleti rutinok miként képezik a későbbi technológiai skálázás alapját.

A láncolat első fázisa a generálás (*generation*, G), amely az operatív célokat szolgáló narratívák és üzenetpanelek előállítását jelenti. Az automatizáció előtti korszakban ez a szakasz dominánsan manuális jellegű volt, ahol a tartalmakat emberi aktorok – például szervezett trollfarmok munkatársai – hozták létre.²³

A második szakasz az információs mosás (*laundering*, L), amely az üzenetek eredetének elrejtését és a hitelesség szimulálását szolgálja. A művelet célja itt az, hogy a tartalom elveszítse közvetlen kötődését a támadó aktorhoz, és látszólag organikus információként vagy kiszivárgott tényként jelenjen meg a célközönség információs terében.

A harmadik fázis a terjesztés (*distribution*, D), vagyis az üzenetek nagy volumenű eljuttatása a kiválasztott célcsoportokhoz. Ebben a szakaszban a hálózati sűrűség és az elárasztás sebessége válik prioritássá, szisztematikusan építve a „hazugság tűzoltó-tömlője” (*firehose of falsehood*) elvére.²⁴

A láncolat utolsó eleme a validálás (*validation*, V), amely a befogadói elfogadás és a társadalmi bizonyíték megteremtését célozza. Ez a fázis az automatizáció előtti időszakban elsősorban identitásalapú hitelességkölcsonzés és fiktív perszónák hálózatos alkalmazása útján valósult meg.²⁵

²³ NATO Strategic Communications Centre of Excellence 2015: 39–40.

²⁴ Paul–Matthews 2016: 2.

²⁵ Horváth Dávid (2026): *A fegyvernek minősülő kommunikáció operatív alaprégei*. (Interpretáció).

A H–E–I diagnosztikai rács alkalmazása

A H–E–I diagnosztikai rács három tengelyen méri az FMK műveleti hatását: a helyzet-érzékelés (H) tengelye azt rögzíti, mennyire torzult a célközönség valóságérzékelése; az előrejelzés (E) tengelye azt méri, mennyire romlott a döntés-előkészítési képesség; az irányítás (I) tengelye azt azonosítja, miből fakadt a cselekvőképesség-kiesés. Az 1. táblázat az *anchor* esetek H–E–I profiljait foglalja össze a G–M–T–V-súlyponttal együtt.

1. táblázat: Az *anchor* esetek H–E–I diagnosztikai profilja

Eset	H: Helyzetértékelés torzítása	E: Döntés-előkészítés rontása	I: Cselekvőképesség-kiesése	G–M–T–V-súlypont
AP-incidens (2013)	Hamis válsághelyzet percepciója (Fehér Ház-támadás)	Algoritmikus tőzsdei reakció megelőzte a cáfolatot (23 perc)	Befagyott döntéshozatal a hitelesítési vákuum idején	V (validálás)
Krím-annexió (2014)	„Helyi szemtanú” narratíva elfedi a katonai jelenlétet	A NATO-döntéshozók bizonytalansága, késleltetett válasz	Az összehangolt katonai és narratív nyomás megbénítja az intézményi reakciót	Teljes G–M–T–V-lánc
Ebola-infodémia (2014)	Hamis gyógy-módok felülírják a WHO-ajánlásokat	Karanténellenes magatartás, egészségügyi kockázat alábecslése	Közvetlen fizikai kár; közegészségügyi karanténintézkedések hatástalansága	V (validálás dominál)
Migrációs válság (2015)	Manipulált képek és hamis statisztikák torzítják a közbeszédet	Polarizált közvélemény döntésképtelensége zárt csoportokban	A visszhangkamralogika kizárja a cáfolatot; hatósági monitorozás vakfolt	M–T (zárt platformon)

Forrás: a szerző szerkesztése

Az információs ökoszisztéma kialakulásának operatív jellemzői (2013–2015)

A terjesztési infrastruktúra sajátosságai és a hálózati sűrűség

Az FMK ökoszisztémájának kialakulását megelőző időszak egyik meghatározó felismerése, hogy a befolyásolási műveletek hatékonysága elsősorban nem a tartalom belső koherenciáján, hanem a terjesztési infrastruktúra (*distribution infrastructure*) sűrűségén és az algoritmikus láthatóságon alapult. Ebben a környezetben a stratégiai súlypont a támadási lánc terjesztési (*distribution*, D) fázisára tolódott el: a mennyiségi elárasztás módszeresen kompenzálta a generált (*generation*, G) tartalom esetleges logikai hiányosságait.

A terjesztési dominancia alapköve a számítógépes propaganda (*computational propaganda*), amely az algoritmusok és a humán erőforrás szisztematikus ötvözését jelenti

a diskurzus manipulálása érdekében.²⁶ Az operatív bázisértékek rögzítése során az alábbi aktortaxonómia azonosítható a terjesztési hálózatokban:

- állami aktorok: a közvetlen műveleti irányítást végző szervek (például trollfarmok);
- proxyszervezetek: látszólag függetlennek mutakozó, de irányított intézetek vagy médiumok;
- bűnözői hálózatok: a technikai infrastruktúra (például botnetek) bérbeadására szakosodott csoportok;²⁷
- ideológiai vállalkozók: alapvetően monetizációs célú, de az FMK-narratívákat fel-erősítő szereplők.

Christopher Paul és Miriam Matthews a „hazugság tűzoltótömlője” (*firehose of falsehood*) modellje mentén alátámasztják, hogy a hálózati sűrűség önmagában a hitelesség helyettesítőjévé (*proxy*) válik: a befogadó számára az információ azért tűnik valósnak, mert rövid időn belül több, látszólag független forrásból találkozunk vele.²⁸

Kiemelendő a műveleti fenntarthatóság gazdasági aspektusa is. A 2015-re kiépült monetizációs ösztönzők – úgymint a kattintásvadász (*clickbait*) hálózatok és a hirdetési rendszerek – olyan önfinanszírozó üzleti motort biztosítottak, amely az állami forrásoktól függetlenül is fenntartotta az FMK-infrastruktúrát. Marton Péter rávilágít, hogy amennyiben a terjesztési hálózat képes a célközönség platformnatív rutinjait utánozni, a dezinformáció tisztára mosása (*laundering*) már a terjesztési fázisban megkezdődik.²⁹ Ez a mechanizmus rögzítette a skálázhatóság azon alapelveit, amelyeket a 2016 utáni korszak technológiai automatizációja már kész mintaként vett át.

A koordinált álszemélyiség-hálózatok és a hitelességszimuláció operatív mintázatai

Az identitás-gazdaságtan (*identity economy*) keretrendszerében a hitelességkölcsonzés (*credibility lending*) vált a manipuláció elsődleges validáló eszközévé, rögzítve azokat a pszichológiai és műveleti mintázatokat, amelyeket a későbbi korszakok már technológiai úton automatizáltak. Az FMK hatékonysága az információs ökoszisztéma kialakulásának fázisában alapvetően a befogadói bizalom morfológiájára épült. Míg a támadási lánc (*kill chain*) terjesztési szakaszában a mennyiségi elárasztás dominált, a validálás (*validation*, V) fázisában a minőségi hitelességszimuláció vált döntő faktorrá. Ebben a kontextusban az identitás-gazdaságtan az emberi percepció módszeres megtévesztését jelentette ellopott (*stolen identities*) és hibrid identitások (*hybrid identities*) segítségével.

A korszak egyik meghatározó dokumentuma a NATO Stratégiai Kommunikációs Kiválósági Központ (NATO Strategic Communications Centre of Excellence) 2014-es elemzése, amely rögzítette a „helyi szemtanú” és a „bennfentes” maszkok rendszerszintű

²⁶ Woolley, Samuel C. – Howard, Philip N. szerk. (2018): *Computational Propaganda: Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media*. Oxford: Oxford University Press, 3–6.

²⁷ Europol (2015): *Internet Organised Crime Threat Assessment (iOCTA) 2015*. Hága: Europol, 48.

²⁸ Paul–Matthews 2016: 2.

²⁹ Marton 2018: 95.

alkalmazását.³⁰ A műveleti tervezők felismerték, hogy a forrás társadalmi beágyazottsága kritikusabb tényező, mint az információ tényszerűsége. A bizalombitorlás (*trust hijacking*) során olyan profilokat aktiváltak, amelyek a célközönség kulturális és szociális normáit tükrözték. Marton Péter rávilágít, hogy a kulturális közelség lehetővé teszi a támadó számára, hogy a célközönség információs buborékaiba „helyi hangként” épüljön be, hatékonyan megkerülve a hivatalos narratívák védvonalait.³¹

J. M. Berger és Jonathon Morgan az Iszlám Állam (ISIS) tevékenységét vizsgálva alátámasztották, hogy a hálózatosodott szélsőségesesség sikere a hiperaktív perszónahálózatok koordinált tevékenységén alapult.³² Ez a jelenség a többségi látszat (*illusion of majority*) megteremtésével a validálási fázist a „társadalmi bizonyíték” (*social proof*) szintjére emelte. Resperger István hangsúlyozza, hogy a hibrid hadviselés ezen szakaszában a válságkezelési mechanizmusok hatékonyságát éppen ez a kognitív bizonytalanság ásta alá.³³ Rand Waltzman a kognitív biztonság (*cognitive security*) hiányával magyarázza e műveletek sikerét, ahol a „személyes vallomás” ereje képes volt felülmúlni a technikai cáfolatokat.³⁴

Az iparszerű sablonizáció és az információs mosás folyamatai

A tartalomgyártás (*generation*, G) ebben a szakaszban még döntően manuális jellegű volt, azonban az információs mosás (*laundering*, L) fázisa már ipari léptékű sablonokat (*templates*) alkalmazott a dezinformáció legitimizálásához, megteremtve a befolyásolási műveletek fenntartható üzleti modelljét. A mosási fázis felelős azért, hogy a generált üzenet elveszítse közvetlen kötődését az eredeti forráshoz, és látszólag organikus információként jelenjen meg. Az ökoszisztéma kialakulásának ezen időszakában a fő innovációt a sablonizáció (*templating*) és a figyelemgazdaság (*attention economy*) mechanizmusainak tudatos kiaknázása jelentette.

Az Europol 2015-ös jelentése rávilágított, hogy a közösségi mérnökösködés (*social engineering*) technikái szoros szimbiózisba léptek a monetizációs ösztönzőkkel.³⁵ A kattintásvadász (*clickbait*) megoldások terjedése során olyan sablonizált tartalmi panelek jöttek létre, amelyek az érzelmi alapú hírfogyasztást célozták meg. A programozott hirdetésvásárlás (*programmatic advertising*) lehetővé tette, hogy a dezinformációs szereplők automatizált módon jussanak bevételhez, ahol a kattintásszám-alapú profit és a politikai hatáskiváltás kölcsönösen erősítette egymást.

A tartalmi mosás egyik leghatékonyabb eszköze a „mosási rétegsor” (*laundering stack*) kiépítése volt, amely ál helyi hírportálokból és hírgyűjtő (aggregátor) oldalakból állt. Marton Péter rámutat, hogy a médiarendszerek töredezettsége lehetővé tette a hírmosás (*news laundering*) sikeres végrehajtását, ahol a bizonytalan eredetű információ több

³⁰ NATO Strategic Communications Centre of Excellence 2015: 39–40.

³¹ Marton 2018: 96.

³² Berger, J. M. – Morgan, Jonathon (2015): *The ISIS Twitter Census: Defining and Describing the Population of ISIS Supporters on Twitter*. Washington, D.C.: The Brookings Institution.

³³ Resperger 2018: 31.

³⁴ Waltzman, Rand (2017): *The Weaponization of Information. The Need for Cognitive Security*. Santa Monica: RAND, 3–4.

³⁵ Europol 2015: 37.

áttétlen keresztül vált „hírértékűvé”.³⁶ Resperger István kiemeli, hogy a támadó ebben a fázisban nem feltétlenül az igazság megdöntésére, hanem a bizonytalanság iparszerű fenntartására törekedett, amelyhez a sablonizált tartalomgyártás biztosította a szükséges volument.³⁷ Az adatvezérelt profilozás (*data-driven profiling*) korai formái pedig lehetővé tették, hogy a tartalmat a célcsoport pszichológiai profiljához igazítsák, tovább növelve a validálás sikerességét.³⁸

Műveleti kiváltó okok és a hullámlogika dinamikája

Az FMK az információs ökoszisztéma kialakulását megelőző időszakban nem folytonos jelenlétként, hanem eseményvezérelt hullámokban (*wave-logic*) jelentkezett. Ezen információs hullámok műveleti kiváltó okait (*operational triggers*) a fizikai tér válsághelyzetei szolgáltatták. A hullámlogika alapvetése, hogy a támadás intenzitása és módszertana a válság jellegéhez igazodik: a hirtelen megugró információs igény olyan kognitív réseket nyit a társadalmi percepcióban, amelyek lehetőséget teremtenek a kognitív sérülékenységek módszeres kihasználására.³⁹

A kutatás négy fő kategóriába sorolja a kiváltó okokat, amelyek mentén a vizsgált korszak műveleti mintázatai rögzíthetők:

KONF (konfliktus): A 2014-es ukrajnai válság alátámasztotta, hogy a Krím félsziget annexiója során az információs hadviselés már a kinetikus hadmozdulatokkal szinkronizált, önálló műveleti dimenziót alkotott. Resperger István rámutat, hogy ebben a szakaszban a bizonytalanság fenntartása és a döntéshozatali ciklusok megbénítása volt az elsődleges cél, építve a reflexív kontroll (*reflexive control*) gyakorlatára.⁴⁰

EÜ (egészségügyi): A 2014-es ebolajárvány szolgált alapul az infodémia (*infodemic*) mintázatainak rögzítéséhez. A *British Medical Journal* elemzése rávilágított, hogy az orvosi dezinformáció (*medical misinformation*) terjedési sebessége gyakran meghaladta a hiteles szakmai tájékoztatását, ami a validálás kudarcán keresztül közvetlen károkat okozott.⁴¹

MIG (migrációs): A 2015-ös európai migrációs válság során a dezinformáció a társadalmi polarizáció (*social polarization*) és az intézményi bizalom eróziójának eszközévé vált.⁴² Ebben a hullámban rögzült az operatív eltolódás a zárt csoportok irányába, ahol a hitelesítés már a visszhangkamra-hatáson (*echo chamber effect*) alapult, megnehezítve a hatósági monitorozást.

SZAB (szabályozási): Az intézményi immunválasz kezdetét a 2015. márciusi európai tanácsi következtetések jelentették, amelyek elvezettek az East StratCom Task Force

³⁶ Marton 2018: 95.

³⁷ Resperger 2018: 31.

³⁸ Information Commissioner's Office: *Investigation into the Use of Data Analytics in Political Campaigns*. [online], 2018. 11. 06. Forrás: ICO [2026. 06. 17.].

³⁹ Marton 2018: 95–96.

⁴⁰ Resperger 2018: 31.

⁴¹ Oyeyemi, Sandra – Gabarron, Elia – Wynn, Rolf (2014): *Ebola, Twitter, and Misinformation. A Dangerous Combination?* *BMJ*, 349, g6178.

⁴² Svetoka 2016: 47–48.

felállításához.⁴³ Ez a lépés jelezte az ökoszisztéma-építés előtti korszak lezárulását és a dezinformáció elleni védekezés doktrinális prioritássá emelését.⁴⁴

A kiválasztott események operatív elemzése

A 2013. április 23-i Associated Press-incidens az FMK alacsony eszközigényű, magas reputációs hatású paradigmaesete. Az aktor a szíriai állami érdekeket képviselő Syrian Electronic Army (SEA) volt – ideológiai vállalkozói profil, amelyet a szír állami hírszerzés közvetve irányított, de közvetlen állami irányítást nem lehetett bizonyítani. A platform: az AP hivatalos Twitter-fiókja, amelynek hozzáférési adatait *phishing* útján szereztek meg. A konkrét művelet: a fiókból egyetlen hamis *tweetet* posztoltak – „Breaking: Two Explosions in the White House and Barack Obama is Injured” – amely 23 percig volt látható. A G–M–T–V-láncon belül a súlypont a validálás (V) fázisán volt: a tartalom generálása minimális erőforrást igényelt, de az AP tekintélyének hitelességbitorlása révén a befogadói szűrők kritika nélkül engedték át az üzenetet. A Dow Jones-index 143 pontot esett percek alatt, igazolva, hogy az algoritmikus médiarendszerben a forrás hitelessége képes helyettesíteni a tényszerűséget.

A 2014-es ukrajnai Krím-annexió az FMK első, teljes G–M–T–V-láncot alkalmazó, állami szintű művelete. Az aktor az orosz katonai hírszerzés (GRU) által koordinált troll-farmhálózat volt, amelyet a kijevi Euromajdan-tüntetések elleni narratívák generálására aktiváltak. A platform: VKontakte- és Twitter-koordinált módon, kiegészítve orosz állami és álhírportálok hálózatával. A konkrét művelet: több száz, „helyi szemtanú” maszkban működő álprofil egyidejűleg posztolt a krími szeparatista önvédelmi csapatok legitimitásáról, a NATO-csapatmozgások fenyegetéséről és az ukrán kormány náciipárti jellegéről. A NATO StratCom COE dokumentálta, hogy a terjesztés (T) és a validálás (V) fázisa volt a legintenzívebb: az egyszerre több forrásból érkező, egymást erősítő narratívák a többségi látszat illúzióját teremtették meg, miközben az információs mosás (M) a VK-n virális megosztásokon és orosz hírportálokon keresztül zajlott.

Az ebolajárvány (2014) idején kibontakozó infodémia az FMK ideológiai vállalkozói típusának tankönyvi esete. Az aktorok nem egy koordinált állami apparátus, hanem szétszórt, monetizációs és ideológiai motivációjú szereplők hálózata volt: természetgyógyász szervező oldalak, összeesküvés-elméleti profilok és „jóindulatú tanácsadó” maszkban működő közösségimédia-fiókok. A platform elsősorban Twitter és Facebook volt. Oyeyemi, Gabarron és Wynn BMJ-elemzése dokumentálta, hogy az ebolajárvány csúcán a releváns tweetek több mint 40%-a félrevezető vagy teljesen hamis egészségügyi információt tartalmazott – hamis gyógymódokat, oltásellenes narratívákat és összeesküvés-elméleteket. A G–M–T–V-láncon belül a súlypont a validálás (V) fázisán volt: a „jóindulatú tanácsadó” perszóna a befogadói bizalmat csapolja le úgy, hogy az üzenet látszólag nem politikai, hanem egészségügyi segítségnyújtásként érkezik. A terjesztési sebesség rendszeresen meghaladta a WHO hivatalos kommunikációját.

⁴³ Európai Tanács (2015. március 19–20.) – *Következtetések (ST 11/15)*. Brüsszel: Európai Tanács.

⁴⁴ *Questions and Answers about the East StratCom Task Force*. [online], 2021. 10. 27. Forrás: European External Action Service [2026. 01. 10.].

A 2015-ös európai migrációs válság az FMK zárt csoportokba szorított, validáció-orientált alkalmazásának prototípusa. Az aktorok részben orosz állami érdekeket képviselő proxyszervezetek, részben organikus ideológiai vállalkozók voltak; a *Political Capital* és a *Svetoka* szerkesztette NATO StratCom COE-jelentés egyaránt dokumentálta mindkét típus jelenlétét. A platform: zárt Facebook-csoportok és Twitter. A konkrét műveletek: koordinált álprofilok manipulált képeket, valótlan statisztikákat (például hamis bűnügyi adatokat) és uszító tartalmakat terjesztettek zárt, jobboldali tematikájú Facebook-csoportokban, ahol a visszhangkamra-logika megakadályozta a cáfolat behatolását. A G–M–T–V-láncon belül az információs mosás (M) és a terjesztés (T) fázisa volt a súlypont: a tartalmak több álhírcsoporton és privát csoporton keresztül jutottak el a végfelhasználóhoz, mire a hatósági monitorozás reagálni tudott. Ez a hullám rögzítette az operatív eltolódást a nyilvános platformoktól a nehezebben monitorozható zárt digitális terek irányába.

A fegyvernek minősülő kommunikációs műveletek operatív bázisértékei

A kognitív hadviselés operatív küszöbe

Az FMK műveleti küszöbe az a határ, ahol az információ áramlása kilép a hagyományos meggyőzés kereteiből, és stratégiai szintű befolyásolási műveletté transzformálódik. Ez az operatív küszöb (*operational threshold*) az a választóvonal, amely felett a kognitív hadviselés (*cognitive warfare*) már nem csupán a véleményformálást célozza, hanem a célközönség valóságérzékelését és döntéshozatali autonómiáját támadja. A 2013–2015-ös időszak tapasztalatai alátámasztják, hogy ez a küszöbérték nem technológiai, hanem rendszerszintű és kognitív tényezők függvénye.

Resperger István a válságkezelés és a hibrid hadviselés összefüggéseit vizsgálva rámutat, hogy az információs műveletek célja a bizonytalanság szisztematikus fenntartása.⁴⁵ Az operatív bázisérték (*baseline*) alátámasztja, hogy a kognitív hadviselés operatív küszöbe a döntéshozatali ciklusok (*OODA-loop*) sebességaszimmetriájának kihasználásával léphető át. Amennyiben a dezinformáció terjedése és befogadása – a kulturális rezonancia miatt – gyorsabb, mint az intézményi ellenőrzés és cáfolat képessége, kognitív bénultság (*cognitive paralysis*) következhet be.

Az operatív küszöb átlépését az információs ökoszisztéma kialakulása során a „hazugság tűzoltótömlője” (*firehose of falsehood*) modell tette lehetővé, amely a mennyiségi elárasztás útján erodálta az objektív igazságba vetett hitet.⁴⁶ Ez a mechanizmus igazolja, hogy a kulturálisan illesztett, de auditálható forrásmegjelölés nélküli információ olyan aktív fegyverré válik, amely képes a társadalmi kohézió megbontására és stratégiai meglepetés okozására. A 2013–2015-ös bázisértékek technológiai skálázásának egyik legtisztább példája a 2021-ben feltárt Operation Ghostwriter (UNC1151), amely az AP-incidensben

⁴⁵ Resperger 2018: 31.

⁴⁶ Paul–Matthews 2016: 2.

rögzített hitelességbitorlás logikáját állami szintre emelte: feltört tisztviselői közösségi-média-profilokból terjesztett hamis katonai tartalmakat Lengyelország és a balti államok célközönségének.⁴⁷

Az intézményi immunválasz és a szabályozási vákuum

A fegyvernek minősülő kommunikáció ökoszisztémájának kialakulását megelőző korszak lezárultát a demokratikus intézményrendszer felismerése és az arra adott első, rendszerszintű válaszreakció jelölte ki. 2013 és 2015 között a támadó szereplők egyfajta szabályozási vákuumban (*regulatory vacuum*) tevékenykedtek, ahol a nemzetközi jogi keretek még nem kezelték prioritásként az információs térben zajló destabilizációs törekvéseket. Ez az átmeneti védettségi hiány tette lehetővé a kognitív hadviselés eszköztárának zavartalan fejlesztését.

A fordulatot az Európai Tanács 2015. márciusi csúcstalálkozója hozta el, amelynek következtetései politikai szinten rögzítették az igényt az orosz dezinformációs kampányokkal szembeni közös fellépésre. Ez a dokumentum az európai intézményi immunválasz (*institutional immune response*) alapkövének tekinthető.⁴⁸ Ennek közvetlen operatív következményeként jött létre az East StratCom Task Force, amelynek feladata a dezinformáció monitorozása és a tényalapú narratívák erősítése lett.⁴⁹

Az intézményi válasz megjelenése rávilágított a kognitív biztonság megteremtésének nehézségeire is. Míg a támadó szereplők a hihető tagadás (*plausible deniability*) elve mentén mozogtak, addig az állami válaszreakcióknak a demokratikus alapértékek és a transzparencia keretei között kellett maradniuk. Resperger István hangsúlyozza, hogy a válságkezelés ezen új dimenziójában a stratégiai kommunikáció a nemzeti reziliencia részévé vált.⁵⁰ Az East StratCom Task Force létrehozása tehát lezárta a gátlástalan műveleti kísérletezés időszakát, és megnyitotta az utat a 2016-tól datált, tudatosabb védekezéssel kísért iparosítás időszaka felé.

Összefoglalás és következtetések

A hipotézisek és kutatási kérdések értékelése

A kutatás mindhárom hipotézisét megerősítette. H1: Az FMK műveleti rutinjai – online profilmaszkolás, koordinált amplifikáció, hálózati sűrűség – már 2015-re teljeskörűen rögzültek, függetlenül a későbbi automatizációtól. H2: A támadási lánc súlypontja a terjesztési (D) és a validálási (V) fázisokra esett, kihasználva a médiarendszerek hibriditását és a kulturális közelséget. H3: A 2013–2015-ös hullámdinamika közvetlen hatással volt az intézményi védekezési stratégiákra: az East StratCom Task Force létrehozása igazolta, hogy az FMK nemzetbiztonsági prioritássá vált. A vizsgált időszak operatív bázisértékként

⁴⁷ Paul–Matthews 2016: 2.

⁴⁸ Európai Tanács (2015. március 19–20.) – Következtetések (ST 11/15).

⁴⁹ Questions and Answers about the East StratCom Task Force 2021.

⁵⁰ Resperger 2018: 31.

(baseline) azonosítható: a 2016 utáni, mesterséges intelligencia által skálázott dezinformációs műveletek ezekre az örökölt rutinokra épültek.

Korlátok és jövőbeli irányok

A kutatás egyik legjelentősebb korlátja a visszatekintő vizsgálatoknál tapasztalható adatyűjtési aszimmetria, amely a platformarchívumok töredékességéből fakad. A jövőbeli kutatások számára a kognitív biztonság (*cognitive security*) területén a manuális bázisértékek (*baseline values*) és az MI-alapú automatizáció közötti interakciók vizsgálata jelölheti ki az irányt. A védekezési stratégiáknak a technológiai moderáción túlmutatva a társadalmi ellenálló képesség (*social resilience*) és az intézményi bizalommenedzsment (*trust management*) megerősítésére kell fókuszálniuk, megvalósítva egy többretegű védelmi stratégiát (*multi-layered defense strategy*).

Felhasznált irodalom

- Allenby, Brad – Garreau, Joel: *Weaponized Narrative: The New Battlespace*. [online], 2017. 01. 03. Forrás: Defense One [2026. 01. 26.].
- Arquilla, John – Ronfeldt, David (1993): Cyberwar is Coming! *Comparative Strategy*, 12(2), 141–165. Online: <https://www.doi.org/10.1080/01495939308402915>
- Berger, J. M. – Morgan, Jonathon (2015): *The ISIS Twitter Census: Defining and Describing the Population of ISIS Supporters on Twitter*. Washington, D.C.: The Brookings Institution. Online: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/isis_twitter_census_berger_morgan.pdf
- du Cluzel, François: *Cognitive Warfare*. [online], 2021. Forrás: innovationhub-act.org [2026. 01. 10.].
- Európai Tanács (2015. március 19–20.) – *Következtetések (ST 11/15)*. [online], 2015. Forrás: Európai Tanács [2026. 01. 10.].
- Europol (2015): *The Internet Organised Crime Threat Assessment (iOCTA) 2015*. Hága: Europol. Online: <https://doi.org/10.2813/03524>
- George, Alexander L. – Bennett, Andrew (2005): *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Horváth Dávid (2026): *A fegyvernek minősülő kommunikáció operatív alaprégei*. (Interpretáció).
- Information Commissioner's Office: *Investigation Into The Use Of Data Analytics In Political Campaigns*. [online], 2018. 11. 06. Forrás: ICO [2026. 06. 17.].
- Juhász, Attila – Szicherle, Patrik (2017): *The Political Effects of Migration-Related Fake News, Disinformation and Conspiracy Theories in Europe*. Budapest: Political Capital – Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Lewandowsky, Stephan – Cook, John – Lombardi, Doug (2020): *The Debunking Handbook 2020*. [H. n.]: [K. n.]. Online: <https://doi.org/10.17910/b7.1182>
- Marton Péter (2018): A hibrid hadviselés előfordulásának feltételeiről. *Nemzet és Biztonság*, 11(3), 95–105. Online: https://www.matarka.hu/klikk.php?cikkmutat=3138019&mutat=http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2018_3_09_marton.pdf
- Matos Alves, Artur de: *A Short History of Online Platform Transparency*. [online], 2023. 02. Forrás: demontages.phl-lab.uliege.be [2026. 01. 10.].
- NATO Strategic Communications Centre of Excellence (2015): *Analysis of Russia's Information Campaign against Ukraine*. Riga: NATO StratCom COE. Online: https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russian_information_campaign_public_12012016fin.pdf
- Oyeyemi, Sandra – Gabarron, Elia – Wynn, Rolf (2014): Ebola, Twitter, and Misinformation: A Dangerous Combination? *BMJ*, 349, g6178. Online: <https://doi.org/10.1080/01495939308402915>

- Paul, Christopher – Matthews, Miriam: *The Russian „Firehose of Falsehood” Propaganda Model*. [online], 2016. 07. 11. Forrás: RAND [2026. 06. 17.].
- Prier, Jarred (2017): Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare. *Strategic Studies Quarterly*, 11(4), 50–85. Online: https://www.airuniversity.af.edu/portals/10/ssq/documents/volume-11_issue-4/prier.pdf *Questions and Answers about the East StratCom Task Force*. [online], 2021. 10. 27. Forrás: European External Action Service [2026. 01. 10.].
- Resperger István (2018): *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Budapest: Dialóg Campus. Online: <https://bit.ly/4gqRvMd>
- Straubhaar, Joseph D. (1991): Beyond Media Imperialism: Asymmetrical Interdependence and Cultural Proximity. *Critical Studies in Mass Communication*, 8(1), 39–59. Online: <https://doi.org/10.1080/15295039109366779>
- Svetoka, Sanda szerk.: *Social Media as a Tool of Hybrid Warfare*. [online], 2016. 07. 07. Forrás: NATO StratCom [2026. 01. 10.].
- Voss, Chris – Raz, Tahl (2016): *Never Split the Difference: Negotiating as if Your Life Depended on It*. New York: HarperBusiness.
- Waltzman, Rand (2017): *The Weaponization of Information: The Need for Cognitive Security*. Santa Monica: RAND. Online: <https://doi.org/10.7249/CT473>
- Woolley, Samuel C. – Howard, Philip N. szerk. (2018): *Computational Propaganda. Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190931407.001.0001>
- World Health Organization: *Ebola at End-2014: Getting to Zero. Special Session of the Executive Board on the Ebola Emergency*. [online], 2015. 01. 19. Forrás: WHO [2026. 01. 10.].

Deák András György¹

Globális versus biztonságos fizetési rendszerek?

Pénzügyi távközlés a szankciók és a fegyveresített interdependencia korában

A tanulmány áttekinti a levelező banki rendszerek fejlődését és azoknak az 1990-es évek óta zajló biztonságiasítását. Sorra veszi az inkumbens globális fizetési rendszer lehetséges helyettesítőit és kiegészítő megoldásait, így tárgyalja a hagyományos kínai klíringrendszert, a helyi devizaelszámolási rendszereket, a jegybankpénzi kiséreleteket és blokkláncpénzeket. Fő megállapítása, hogy a fejlődés meghatározó változója a hagyományos globális fizetési rendszernek a nyugati államok által való fegyveresítése, illetve a többi kormányzat ebből fakadó biztonságiasítási törekvése. Ugyanakkor az alternatív módozatok nem képesek a meglévő, globális inkumbens rendszer szerepét teljes mértékben átvenni. Továbbá az új nemzetközi fizetési rendszerek a korábbi, valaha semleges és politikamentes csatornákhöz képest mind vagy kormányzatok által felügyelt megoldások, vagy azok által korlátozható mechanizmusok.

Kulcsszavak: fizetési rendszerek, pénzügyi távközlés, SWIFT, fegyveresített interdependencia, jegybankpénzek, szankciók

Global Versus Secure Payments Systems?

Financial Market Infrastructure in the Era of Sanctions and Weaponized Interdependence

The study overviews the past development of correspondent banking systems and their politicization since the 1990s. It examines the alternatives and potential substitutions, discussing the conventional Chinese clearing system, local currency settlement frameworks, central bank digital currency experiments, and blockchain currencies. The author argues that the initiative factor in this development is the weaponization of the incumbent global payment system by Western states and the subsequent global securitization drive. Nonetheless, the alternative payment options either cannot fully substitute the existing system or they can equally controlled by the governments.

Keywords: payment systems, financial market infrastructure, SWIFT, weaponized interdependence, central bank digital currencies, sanctions

¹ Deák András György az NKE EJK JLI tudományos főmunkatársa.

Bevezetés

Az orosz–ukrán háború 2022. februári kiújulása, illetve az azt követő, Oroszország ellen bevezetett nyugati szankciók rezsim teljesen más megvilágításba helyezte a nemzetközi fizetések kérdését. A nyugati országok egyik eminens törekvése Oroszország belső és legfőképp nemzetközi fizetési képességének megbénítása volt. Ennek során három év alatt szinte az összes orosz pénzügyi intézménnyel, bankkal, a fizetési rendszer különböző kiszolgáló egységeivel való kapcsolatot megszakították, kizárták ezeket a szervezeteket a SWIFT-ből, az amerikai klíringrendszerből, a nagyobb amerikai kártyatársaságok kivonultak az országból.² Függetlenül az intézkedések eredményességétől, ez a kísérlet két fontos üzenetet hordozott a külvilág számára. Egyrészt rávilágított arra, hogy a nyugati félteke, legfőképp az Európai Unió és az Egyesült Államok általános gazdasági befolyását meghaladó, globális képességekkel rendelkezik a nemzetközi fizetések területén. Másrészt, hogy ezek a szereplők még a legnagyobb gazdaságok ellen sem ódzkodnak ezt a befolyást fegyveresíteni.³

Ennek megfelelően az elmúlt négy évben a Föld szinte minden kormányzata megvizsgálta valamilyen, az inkumbens, globális fizetési rendszerhez képest alternatív megoldás kiépítésének a kérdését. Így például jegybanki devizák bevezetésével, ami csak az egyik ilyen lehetséges alternatíva, 2025 júliusában már a globális nemzeti össztermék 98%-át adó, 137 állam foglalkozott valamilyen szinten, szemben 2020 májusával, amikor csak 35 kormányzat vállalkozott erre. Az érintett kormányzatok fele, 72 állam már legalább kísérleti projekteket is indított.⁴ A nagy- és középhatalmak szinte mindegyike igyekszik valamilyen szuverén fizetési rendszer legalább részleges kialakítására, a stratégiai autonómia erősítésére. Természetszerűleg ide tartoznak a szankciók által érintett országok, Oroszország, Irán, a fő rivális, Kína, a kívülálló India vagy a nyugati szövetségi rendszer külsőbb pályáin elhelyezkedő Törökország. Azonban a biztonságiasító attitűd elérte az inkumbens rendszer olyan hasznélvezőit is, mint az Európai Unió, ahol szintén a stratégiai autonómia mentén születnek fajsúlyos szakpolitikák, vagy akár a digitális euró.⁵

Szuverén fizetési rendszerek minden további nélkül kialakíthatók az országhatáron belüli, belső fizetésekre. A belső fizetések rendszerét legkésőbb a 20. század elejére magas szinten szabályozták a legtöbb országban, hatósági, jellemzően jegybanki koordináció mentén.⁶ Ezek majdnem minden esetben sajátdevizás tranzakciók, a jegybank révén biztosított végtelen likviditással, az országon belüli üzenetküldési és klíringrendszerekkel. Előfordulhat, hogy a banki vagy legfőképp bankkártyás belső

² Koszov, Mihail Jevgenyjevics et al. (2025): *Vlijanyije szankcionnüh ogranyicsenyij na finansovij i bankovszkij szektorü Rossziszkoj Federacii. Finanszovij zszurnal*, 17(4), 62–82.

³ Nölke, Andreas: *The Weaponization of Global Payment Infrastructures: A Strategic Dilemma*. [online], 2022. 06. Forrás: Leibniz Institute [2026. 01. 03].

⁴ *Central Bank Digital Currency Tracker*. [online]. Forrás: Atlantic Council; *CBDC Tracker*. [online]. Forrás: cbdctracker.org [2026. 01. 12].

⁵ Lane, Philip R.: *The Digital Euro: Maintaining the Autonomy of the Monetary System*. [online]. Forrás: SUERF [2026. 04. 16].

⁶ Roselli, Alessandro (2024): *The Political Economy of Central Banking. A Short History of the Changing Role of Central Banks*. Cham: Palgrave Macmillan.

fizetések esetén információáramlás zajlik az országhatárokon túlra és vissza, de ezeket hatósági szabályozás révén viszonylag gyorsan belső szerverekre lehet terelni. Mindez azt jelenti, hogy bár a világ legtöbb országának nem teljesen, vagy egyáltalán nem „szuverén” a belső fizetési rendszere, ha arra szükség lenne, meg tudná azt teremteni záros határidőn, néhány éven belül.

Teljesen más kihívást jelent a tanulmány témáját adó nemzetközi fizetések kérdésköre. Itt a biztonságiasítás csak mérsékelten jelent szuverenizációt. A tranzakciók értelemszerűen legalább két országot érintenek. Nem egyértelmű a tranzakció devizaneme, a mai technológiai szinten a pénz jellege sem (az lehet fiat deviza, de különféle jegybanki vagy kriptodeviza is), a fizetés, a szükséges üzenetek küldésének és az elszámolásnak a csatornáit. Mindez pedig korántsem az államhatalom által szabályozott módon zajlott a múltban. A nemzetközi fizetések területén az inkumbens, napjaink globális fizetési rendszerének gerincét adó intézmények – a levelező banki hálózatok és az általuk ellenőrzött SWIFT üzenetküldési rendszer – a nagy tranzakciós magánbankok révén fejlődtek ki, ők irányítják és ellenőrzik azt. Piaci hatékonysági, és nem szuverenitási szempontok mentén. Éppen ezért a nemzetállamok biztonságiasítási ambíciói itt nem érvényesülhetnek olyan gördülékenyen, mint a belső fizetések területén. A jegybankoknak és a döntéshozóknak egy piaci konstrukcióhoz kell alkalmazkodniuk, a változtatási igények esetén pedig figyelembe kell venniük a többi szereplő és nemzetállam vonatkozó döntéseit. Mindez a nemzetközi politika témájává teszi ezt a kérdéskört.

A nemzetközi fizetések biztonságiasításának két alapvető területe van. Az egyik, sokkal bonyolultabb, a monetáris kérdés, a vonatkozó pénz, ma még jellemzően a fiat deviza iránti bizalom megteremtése. Napjainkban a dollár, ezt követően az euró messze a legelterjedtebb globális tranzakciós pénznemek, ebben a két devizában zajlik a SWIFT ügyleteinek 71,06%-a,⁷ vagy a globális jegybanki tartalékok 77,45%-a.⁸ Itt az arányok megváltoztatása évtizedes folyamat, utoljára érdemi csere csak a második világháború alatt, a brit font – amerikai dollár relációban történt.⁹ Nem véletlenül adja magát ez a terület a szankcióalkalmazás ideális terepeként. Ezzel a kérdéskörrel a tanulmány nem foglalkozik. Van azonban a kérdésnek egy másik, ezzel szorosan összefüggő vetülete, ez a pénzügyi távközlés vagy angol *terminus technicusszal* a pénzpiaci infrastruktúra (*financial market infrastructure*, FMI) azon szelete, amely a tranzakciók végrehajtását teszi lehetővé. Ez jelen tanulmányban a nemzetközi fizetések indításának és fogadásának technológiai képességére vonatkozik. Így például hiába indítana egy, példának okáért indiai vállalat rúpiában nemzetközi fizetést, és hiába fogadná azt a partnere például Vietnámban, ha ez az ügylet a globális tranzakciós banki rendszereken és a SWIFT-en keresztül zajlana, külső felek azt bármikor megakaszthatják. Történetileg úgy alakult, hogy a nemzeti devizák nemzetközi használata az inkumbens, a nyugati nagyhatalmak által ellenőrizhető

⁷ A SWIFT-en zajlik továbbra is a globális nemzetközi átutalások több mint 90%-a. SWIFT, 2025 júniusi adat, SWIFT: *RMB Tracker – Monthly reporting*. [online], 2025. 07. Forrás: SWIFT [2026. 01. 26].

⁸ Az IMF COFER által nyilvántartott 149 ország összesített adatai szerint, 2025 második negyedévében. *Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserves*. [online], 2025. Forrás: IMF [2026. 02. 16].

⁹ Eichengreen, Barry (2019): *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. [H. n.]: Princeton University Press.

fizetési infrastruktúra mellett fejlődött ki. Ez a rendszer repedezik jelenleg, és törekszenek a kormányzatok saját képességeket kialakítani.

Ez a biztonságiasítási törekvés időben egybeesik a terület technológiai forradalmával. Az elmúlt évtizedekben a digitalizáció két fontos tekintetben változtatta meg a fizetések világát. Egyfelől sokkal több embernek és vállalatnak van digitális hozzáférése mobiltelefonok vagy számítógépek formájában. Ez csökkentette a fizetési szintek közötti távolságokat. Ma már egy jegybank is gond nélkül kapcsolatba léphet természetes személyekkel vagy vállalatokkal, akár a világ túlfelén is. Másrészt hihetetlenül megnőtt az információ mennyisége és mélysége, megnyitva az utat alternatív pénzfajták megjelenése előtt. Mindez széles teret nyit és fellelőséget teremt a terület legbefolyásosabb döntéshozói, a nemzeti jegybankok előtt. Ezek azok a szervezetek, amelyek a nemzeti kormányzatok segítségével végső döntést hozhatnak egy-egy megoldás vonatkozásában, támogathatnak, tűrhetnek vagy tilthatnak egyes fizetési módozatokat. A tanulmány ezeket a lehetőségeket veszi számba és értékeli, leginkább a szuverenitási és biztonságiasítási szempontok felől.

Globális hálózatok a nemzetközi politikában

Ellentétben más tudományágakkal, a hálózatok mibenlétét, azoknak a hatalomhoz való viszonyát illetően a nemzetközi politikai szakirodalom bizonytalan. Nyilvánvalóan volt az alulról építkező hálózatok kapcsán egyfajta naiv, fundamentalista elképzelés, amely szembeállította azokat a kormányok által létrehozott, egyközpontú rendszerekkel. Így gyakran ezeket a hálózatokat, hőskorukban még depolitizált struktúrákat kontrollálhatatlannak, romlatlannak és megronthatatlannak gondolták. Például ahogy az internetaktivista John Gilmore megfogalmazta, „a net a cenzúrát hibaként érzékeli és automatikusan kikerüli”.¹⁰ Ez akkor is igaz, ha már a kezdetekben is érzékelték, hogy a kormányozhatatlanság és a hálózatok szabadossága veszélyeket is hordoz.

Ennél óvatosabbak, de még mindig optimisták voltak a 20. század végének az interdependenciát igénylő liberális szerzői. A hálózatosodást, a globalizáció eme szükségszerű velejáróját kezelhetőnek és depolitizáltként fenntarthatónak gondolták. Keohane és Nye például elismerték, hogy az Egyesült Államok túlreprezentált egy sor globális hálózat, az internet, a nemzetközi fizetési rendszerek, a logisztika területén. De ezt a túlsúlyt az interdependencia sajátos logikájából és kiterjedéséből fakadóan automatikusan csökkenőnek, önfelszámolóknak gondolták. Ha nem is magától, a *laissez faire* révén, de a globális kormányzáson és az államok önértékéből fakadóan a hálózatok csomópontjai és topográfiája a jövőben egyenletesebben oszlanak majd el, és azok nemzetközi politikai értelemben semlegesek maradnak. „Arra számíthatunk, hogy a globalizáció maga csökkenti majd Amerika dominanciáját, ahogy a képességek elterjednek.”¹¹

Napjaink diskurzusa éles kontrasztot képez ezekkel a várakozásokkal. Rosa Brooks például egy szélsőséges értelmezést kínál és a Pentagon optikáján keresztül mutatja be – sok egyéb mellett – a globális hálózatok öncélú használatát, de üzenetét tekintve jól

¹⁰ Elmer-DeWitt, Philip: *First Nation in Cyberspace*. [online], 1993. 12. 06. Forrás: Time [2026. 01. 30].

¹¹ Keohane, Robert O. – Nye, Joseph S. (1997): *Power and Interdependence*. Longman, 254.

megragadja a kor tapasztalatát.¹² Az 1990-es években az interdependencia elé aggatott jelzők – komplex, társadalmi és legfőképpen kölcsönös¹³ – helyett a 2010-es évek végétől kezdve egyre gyakrabban a „fegyveresített interdependencia” fogalma tűnik fel. A globális hálózatok a hatalom eszközeivé tehetők, fegyveresíthetők, az interdependenciával vissza lehet élni, adott körülmények között hosszabb távon és nem önfelszámoló módon is.¹⁴ Az interdependencia aszimmetrikus, a hálózatok nem válnak egyenletesebbé az idővel, sőt, inkább koncentrálnak. Ezáltal a globális hálózatok az erősek eszközeivé válnak, a hegemónia szolgálatába szegődnek. A gyengéknek pedig nem marad más, mint a nemzetközi jog, esetleg valamilyen múltbeli állapotra való hivatkozás, amikor ezek a rendszerek még inkább a gazdaság, semmint a politika részei voltak. Ahogy a francia külügyminiszter is sérelmezte 2018-ban, az Irán ellen hozott egyoldalú, amerikai szankciókat kommentálva, hogy az Egyesült Államok „a bolygó gazdasági rendőréként” tevékenykedik.¹⁵

Más tudományágak hálózati definícióit illetően ez utóbbi értelmezés nem kellene hogy meglepetést okozzon. A közgazdaság hálózatos iparágnak tekinti azt, amely termékének a releváns tartományban pozitív a keresleti görbéje. Hétköznapi szóhasználatnál, annál többet ér, minél többen használják. Egy ingatlankereső cég szolgáltatásai bizonyosan ilyennek számítanak, a több hirdető egy helyen mindenkinek jobb. Ellentétben a hamburgeressel, ahol nem lesz jobb a termék íze, ha többen veszik, inkább csak hosszabb a sor és a várakozás. Azonban ha a keresleti görbe pozitív, akkor számít az érkezési sorrend. Aki előbb van jelen a piacon, nagyobb forgalmat ér el, magasabb lesz a megtérülése, és olcsóbban is adhatja a termékét. Tehát a méretgazdaságossága nemcsak a normál skáláhozadékkal, hanem azon felül is gyarapszik, az elsők idővel az egyetlennek is lesznek. Ezek a rendszerek nem ergodikusak, számít a kiinduló állapot, és különböző múltbeli állapotaikból nem egyazon jövőbeli állapot felé haladnak. Monopol és oligopol struktúrák jellemzik a hálózatos iparágakat, amelyek nemcsak egy-egy cégben, de egy-egy, az inkumbens technológia és az iparág kifejlődésének idején fejlett államban koncentrálnak. A fejlettség pedig gyakran – noha nem feltétlenül – kéz a kézben jár a nemzetközi politikai hegemoniával.

A szociológia társadalmi hálózatok irányzata is jobbra a képességek aszimmetriája révén határolja le azokat. A hálózatok tagjai egymás közt teremtenek és osztanak meg olyan képességeket, amelyekhez az azon kívül rekedt tagok nem juthatnak hozzá. A nemzetközi politika strukturalista irányzata az, amelyik leginkább befogadta ezt a megközelítést. A „strukturális hatalom” koncepciója pont az, hogy közvetlen kormányközi érintkezés helyett a hegemon hatalmak képesek a kisebb országok választási lehetőségeit oly mértékben leszűkíteni, hogy azok kényszerűen a nagyok érdekeinek megfelelő döntéseket

¹² Brooks, Rosa (2017): *How Everything Became War and the Military Became Everything: Tales from the Pentagon*. New York: Simon & Schuster.

¹³ Keohane–Nye 1997.

¹⁴ Farrell, Henry – Newman, Abraham L. (2019): *Weaponized Interdependence. How Global Economic Networks Shape State Coercion*. *International Security*, 44(1), 42–79.

¹⁵ Idézi Farrell–Newman 2019: 42.

hozzák.¹⁶ Ennyiben a hálózatok a strukturalista szakirodalomban eleve nem semlegesek, legfeljebb a kormányzatok csak nem közvetlen módon használják azokat.

Persze ez nem jelenti azt, hogy a globális hálózatok feletti uralom korlátlan, vagy politikai alkalmazásuk automatikus. A nyugati világ, az Egyesült Államok és az Európai Unió 2022 után szinte teljesen kizárta Oroszországot a fizetési rendszerekből, és szinte egyáltalán nem az internetről. A Google, YouTube vagy a Facebook ingyenes szolgáltatásai továbbra is elérhetők Oroszországban, pontosabban szólva azok akadályoztatása inkább az orosz kormányzat tevékenységének köszönhető, semmint az amerikaiénak. A döntés mögött lehetnek haszonelvű kalkulások, belső intézményi mintázatok (a hír szabad, a fizetés nem),¹⁷ vagy csak annak beismerése, hogy Oroszországban ezek az alkalmazások kevésbé elterjedtek. Mindazonáltal ez a példa jócskán árnyalja a múlt és jelen közötti distinkciót, ami szerint ezek a hálózatok valaha mind semlegesek és depolitizáltak voltak, most pedig mindannyian hatalmi eszközökké váltak volna. Amint azonban a következőkben bemutatom, a globális fizetési rendszer esetében pont így történt.

Az inkumbens rendszer – levelező bankok és a SWIFT

Napjaink globális, nemzetközi fizetési rendszerének alapjai a levelező banki kapcsolatok. Ennek a középkor óta fokozatosan kialakuló rendszernek a lényege, hogy a bankok fiókhálózatuk területi lefedettségén kívül, más nemzeti fizetési rendszerekben lévő bankokban nyitottak számlát az ügyfelek kiszolgálására. Így például egy magyar bank egy ügyfelének az Egyesült Államokba irányuló átutalását először közvetve vagy közvetlenül, a nemzetközi fizetési rendszeren keresztül az amerikai levelező banki partneréhez juttatja el. Ez utóbbi az amerikai belső fizetési rendszeren keresztül utalja azt tovább a kedvezményezett amerikai bankjához. Ha a fizető fél és a kedvezményezett bankjai két periferiális országban vannak, és egyiknek sincs levelező banki kapcsolata a másik nemzeti fizetési rendszerében, akkor a levelező banki kapcsolat többes láncból állhat egy közvetítő fizetési rendszerrel (például Egyesült Államok, Európai Unió, Oroszország vagy Kína, jellemzően az átutalás devizaneme a meghatározó).

A nemzetközi fizetési rendszer gerincét ez, a becslések szerint mintegy egymillió levelező banki kapcsolat képezi. Értelemszerűen a rendszer igazi haszonélvezői azok a globális tranzakciós bankok (*global transaction banks*, GTB), amelyek a meghatározó devizanemek fizetési rendszereiben honosak. Egy dollártranzakció nagy eséllyel áthalad az amerikai fizetési rendszeren. Például egy dollárátutalás nagy valószínűséggel érinti Amerikát, még akkor is, ha sem a fizető, sem a kedvezményezett bank nem amerikai. Hasonlóképp, euró devizanemben indított átutalások az esetek többségében áthaladnak az európai rendszeren, a renminbi a kínai fizetési körön és így tovább. Ezek az úgynevezett

¹⁶ Ugyanakkor korai szerzőik is inkább a pozitív kicsengést látták ebben a fejleményben. Susan Strange a nyolcvanas években a „strukturális hatalom” fogalmának megalkotásakor szembeállította azt a „relációs hatalommal”, implicit módon egy békésebb, ha nem is hatalommentesebb világot prognosztizálva előbbi alkalmazása esetén. Strange, Susan (1988): *States and Markets*. [H. n.]: Pinter.

¹⁷ Farrell–Newman 2019.

devizafolyosók, amikor az átutalás pénzneme meghatározza annak útvonalát, előnybe helyezik a meghatározó devizák helyi pénzügyi szolgáltatóit.

Továbbá a GTB-tevékenység valamilyen szinten korrelál a globális banki befektetési tevékenységgel (*global investment banking*, GIB) is. A levelező bankok számláin jelentős likviditás áramlik át, amelyet adott esetben a banki ügyfeleknek ott célszerű befektetni. Így nagy valószínűséggel saját levelező bankjaiktól fognak befektetési szolgáltatásokat is vásárolni, hiszen eleve ott van a pénzük, ott a legolcsóbb ezt lekötni. Nem meglepő, 2018-ban a világ tíz legnagyobb GTB-bankja közül hét rajta volt a világ 12 legnagyobb GIB-listáján is, mindahány amerikai vagy nyugat-európai nagybank.¹⁸ Közgazdaságilag a GIB-tevékenység felfogható egy meghatározó, a GTB-tevékenységhez kapcsolódó externáliaként is, ellensúlyozza az utóbbi kapcsán fellépő költségeket és kockázatokat.

A levelező banki rendszert egészíti ki az 1973-ban létrehozott, egyfajta nemzetközi magánbanki szövetkezetként működő SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications). Egyetlen funkciója az üzenetküldés. Egy tranzakció indításakor az érintett bankok főkönyvei között fizetési információkat közvetít, amelyek révén azok az ügyfelek számláin jóváírják azokat. A fizetéstől elkülönülten zajlik, korábban időben megkésve, ma már egyre közelebb ahhoz az elszámolás, az érintett bankok nemzeti klíringrendszerein keresztül. A SWIFT létrehozatala előtt az üzenetküldés telexen, azt megelőzően távirón vagy postai úton történt, nem szabványosított formában, annak minden idő, költség és emberi hibák okozta következményével együtt. A SWIFT érdeme a szabványosítás és az ahhoz kötődő automatizálás és digitalizálás volt. Technológiai értelemben páratlanul sikeres a rendszer. Ma már napi több mint 50 millió üzenetben átlagosan 21 billió dollárt közvetít (az Egyesült Államok éves GDP-jének durván háromnegyede), folyamatosan, immár bő 50 éve nagyobb fennakadások nélkül, továbbra is csökkentve saját fajlagos költségét.¹⁹

A rendszer szerves részei lehetnek a legkülönbébb fizetési hitelesítési és kezdeményezési mechanizmusok. Az 1960-as évek végétől kezdve ezek voltak a különféle, a mai nyugati országokban domináns hitel- és debitkártyák, illetve szolgáltatóik, legfőképp a Visa és a MasterCard. Annak idején ezek a megoldások váltották ki a készpénzhasználatot, illetve a csekkek jelentette lassú ügyintézkést és magas csalási arányokat. Napjainkban a mobiltelefonok és az azokhoz kötődő alkalmazások technológiai értelemben már képesek a kártyák teljes körű kiváltására. Nem véletlenül, azokban a fejlődő országokban, ahol a financializáció, a lakosság széles köreiben a banki szolgáltatások elterjedése csak az elmúlt évtizedben zajlott le, a bankkártyák használata a belső fizetések területén szinte marginális. Ilyen Kína, Dél- és Délkelet-Ázsia, a szubszaharai Afrika, de még Latin-Amerika egyes országai is. A tranzakciós ügyfél-hitelesítést itt már jellemzően helyi, a jegybank, esetleg más helyi szereplők által biztosított elektronikus alkalmazások végzik. Ez a lehetőség nyitott a fejlett, nyugat-európai piacok számára is: az amerikai bankkártyacégek (Visa, MasterCard) és nagyobb technológiai óriások fizetési applikációi

¹⁸ Robinson, Gary: *Correspondent Banking, SWIFT, and the Geographies of Financial Infrastructure: Technological and Organisational Change in Cross-Border Payments*. [online], 2023. Forrás: University of Luxembourg Open Repository and Bibliography/Thesis Ph.D [2025. 10. 03].

¹⁹ SWIFT: *Annual Review, 2023*. [online], 2023. Forrás: SWIFT [2025. 11. 14].

(Apple Pay, Google Pay) technológiai értelemben kiválthatók független és/vagy helyi szolgáltatók digitális alkalmazásai révén.

Az inkumbens rendszer és nemzetállamok igényei – pénzmosás és terrorizmus

Egészen az 1990-es évekig a nemzeti kormányok mérsékelt érdeklődést mutattak a globális fizetési rendszer iránt. Bár a levelező bankok értelemszerűen a nemzeti fizetési rendszerek részei voltak, közvetlen szabályozási felügyelet alatt működtek, ehhez képest a nemzetközi átutalások ügye legfeljebb versenyszabályozási kérdéseket (például a postai szolgáltatásokkal, a telexszel szemben) vetett fel. A SWIFT ezen túlmenően is különleges esetet képviselt, hiszen hagyományos értelemben véve nem tekinthető sem fizetési, sem elszámolási rendszernek. Így mint a fizetési rendszer „kritikus szolgáltató”-ját vonták végül valamilyen szintű nemzetközi ellenőrzés alá.

A SWIFT feletti szakpolitikai felügyelet megteremtése egészen 1998-ig váratott magára. Addig globális jelentőségéhez képest meglepően szabadon, saját szabályai szerint működhetett. Ekkor hoztak létre a G10-es országok jegybankjaiból egy felügyeleti bizottságot, majd 2012-ben a SWIFT Oversight Forumot, belga vezetéssel, hogy legalább technikai és technológiai felügyeletet gyakoroljon egy ilyen meghatározó szervezet felett.²⁰ Ebben a fejlett, nyugati országok jegybankjai képviseltetik magukat, és nincsenek prohibítív, hagyományos szabályozási jogosultságaik. Betekintést nyerhetnek a működésbe, ajánlásokat fogalmazhatnak meg.²¹ Formálisan a belga jegybank, illetve a belga kormányzat képes kötelező jogi érvényű döntéseket hozni a SWIFT helyi jogalanyisága okán. Ugyanakkor, mint ebben a fejezetben látni fogjuk, a SWIFT érdemi tevékenységére a kormányzatok nyomásgyakorlása játszott meghatározó szerepet, jobbra a tagságtól és a formális ellenőrzési mechanizmusoktól függetlenül.

Az első komolyabb, immár nem versenyszabályozási érdeklődés a G7 szintjén 1989-ben a FATF (Financial Action Task Force) létrehozatalával jelentkezett. A FATF létrejött abból a felismerésből származott, hogy bizonyos bűnüldözési tevékenységeket – ez akkor még jellemzően a kábítószer-kereskedelmet és a hozzá kapcsolódó pénzmosást jelentette²² – nem lehet hatékonyan, csak a bankok nemzetállami felügyeleti szervei közti jogi koordinációval folytatni, ahhoz szükség van valamilyen intézményesített nemzetközi csatornára és szervezetre is. Ez a szervezet ajánlásokat fogadhatott el, ellenőrzési mechanizmusokat dolgozhatott ki, adott esetben adatokat is bekérhetett a tagállamok bankjaitól azok felügyeleti szervein keresztül. Mivel pedig a FATF mandátuma abból a felismerésből származott, hogy a drogkereskedelemhez tartozó pénzügyi tevékenység jellemzően nemzetközi, a szervezet kiemelt feladatává vált a nemzetközi tranzakciós gyakorlat felügyelete.

²⁰ Scott, Susan V. – Zachariadis, Markos (2014): *The Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT). Cooperative Governance for Network Innovation, Standards, and Community*. London – New York: Routledge, 43.

²¹ SWIFT: *Organisation & Governance*. [online]. Forrás: SWIFT [2026. 02. 03].

²² G7 Information Centre: *Economic Declaration*. [online], 1989. 07. 16. Forrás: g7 [2026. 02. 09].

A levelező banki szinteken ez volt az első komolyabb átvilágítási, *due diligence* kompetencia, amelyet a tagországok vonatkozó pénzügyi intézményeinek meg kellett teremteniük. A bankoknak meg kellett állítaniuk a különböző, „feketelistákra” helyezett szervezetektől induló és onnan beérkező átutalásokat, különböző módokon azonosítaniuk kellett a gyanús tranzakciókat, illetve vonatkozó adatszolgáltatás révén segíteniük kellett a bűnüldözést úgy nemzeti, mint egyre inkább nemzetközi szinten. Értelemszerűen a nemzetközi átutalások esetén ez viszonylag hamar különböző jogrendszerek közötti harmonizációt igényelt, a kormányzatok igyekeztek a saját fizetési rendszereiket megke-
rülő átutalásokat is felderíteni.

Még bonyolultabb volt a SWIFT-től való adatszolgáltatás kérése, hiszen ott a bűnüldöző szerveknek nem egy nemzeti kormánnyal, hanem egy magánbanki szövetkezettel kellett volna megállapodásra jutni. A kérdés 1992-ben került napirendre, amikor a FATF adatszolgáltatást igényelt a SWIFT-től, amit az rövidebb gondolkodási időt követően elutasított. A FATF számára a SWIFT-adatállományhoz való hozzáférés lehetővé tette volna, hogy rálásson a nem együttműködő bankok adataira, illetve egy helyen kapta volna meg mindazt, amit amúgy sok kisebb pénzügyi intézménytől kellett volna beszereznie. A SWIFT döntése egyrészt státuszának meghatározatlanságából és szabályozatlanságából fakadt. Nem volt egyértelmű, ki rendelkezik egy ilyen kérdésben, illetve semmilyen módon nem voltak egyértelműek az adatvédelmi elvek. A vonatkozó adatok a SWIFT saját értelmezésében banktitkot képeztek, ő nem rendelkezhetett felettük, hiszen csak továbbította azokat, és ezért nem is adhatta át azokat. Ugyanakkor a döntés kifejezte a részes bankok semlegesség iránti vágyát, amennyiben mindennemű politikai elköteleződéstől, elfogultságtól mentesen, pártatlanul és globális jelleggel akarták folytatni tevékenységüket. Ahogy Larry Schrank, a SWIFT akkori vezérigazgatója is megfogalmazta: „Nem foglalkozunk idézéssel.”²³ A SWIFT értelmezésében az ilyen tranzakciókat a nemzeti fizetési rendszerekben, a részes bankok és levelező bankok szintjén kell ellenőrizni. Ugyanakkor annyi engedményt mégis tettek a FATF felé, hogy ettől kezdve kötelező módon fel kellett tüntetni a SWIFT-üzenetekben a feladó személyét. Korábban ilyen rubrika nem volt a SWIFT-szabványban, mert a tranzakció feladóját elég volt a küldő banknak ismernie. Így azonban a fogadó bank is ellenőrizhette annak személyét, segítve az együttműködést.²⁴

A nemzetközi fizetési rendszerrel szemben támasztott nemzetállami elvárások a 2001. szeptember 11-i amerikai terrorakciókkal és a terrorizmus elleni háborúval váltak mérvadóvá. Innentől kezdve a globális hegemon, a nemzetközi fizetési rendszer meghatározó tagja, az Egyesült Államok a terrorizmus elleni harc jegyében egyoldalúan igényt tartott a nemzetközi fizetési adatokra, lehetőség szerint azok szankcionálására még akkor is, ha azok elkerülték az amerikai fizetési rendszert. Bár a terrorizmus tematikus feltűnése, kiváltképp az amerikai eltökéltség és megnövekedett adatigény révén minőségi változást jelentett, a tehertétel kisebb volt a FATF kapcsán szabályozott vagy együttműködő levelező bankok számára. A nemzetközi terrorizmus önmagában nem képezett jelentős tranzakciós forgalmat, behatárolt volt az ügyfélkör. A már létező *due diligence* osztályok keresési

²³ „We don’t do subpoena”, Scott–Zachariadis 2014: 127.

²⁴ Scott–Zachariadis 2014: 127.

és szűrési profiljainak kiegészítése, méretbeli felskálázása révén az igények kezelhetők voltak. Sokkal nagyobb volt a váltás jelentősége a nem együttműködő, a pártatlanságukat korábban megőrző banki gyakorlatok esetén, mint például a svájci vagy iszlám bankok, vagy éppen a SWIFT.

A SWIFT-adatokhoz való hozzáférés értelme ugyanaz volt, mint a FATF-megkeresés esetén: nem kellett sok tízezer, adott esetben periferiális, megbízhatatlan adatszolgáltató bankkal pepecselni, hiszen legalább a nemzetközi átutalások szinte teljes állománya ott volt egyetlen szervezet szerverein. Nem mellékesen, az egyik ilyen szerverközpont az Egyesült Államok területén volt, tehát végső soron Washington saját szabályozási körbe is vonhatta azt, és elvehette volna tárgyalás nélkül. Végezetül a SWIFT tagságának meghatározó része amerikai nagybank volt, nem mertek az együttműködés ellen szavazni a belső döntéshozatal során. Ennek megfelelően a SWIFT ezen esetben engedni kényszerült. Az amerikai pénzügyminisztérium az amerikai Terrorizmus Finanszírozását Felderítő Program (Terrorist Finance Tracking Program, TFTP) keretében „idézte meg” a SWIFT-et, amely rövid és nem túl erőteljes ellenállás után az együttműködés mellett döntött. A felek együttműködési megállapodást kötöttek, a SWIFT valamilyen szinten képes volt az amerikai igényeket korlátozni (értsd: nem kaptak teljes és korlátlan hozzáférést a szerveres állományhoz).²⁵

Ugyanakkor a titkos együttműködés ténye, annak 2006-os nyilvánosságra kerülése után jelentős hatással volt az inkumbens fizetési rendszerre. Első alkalommal bizalmi deficitet hozott létre, amennyiben a nemzetközi fizetési rendszer diszkrét jellege sérült. Abból egyetlen, meghatározó szereplőhöz tisztázatlan feltételek mellett információk kerülhettek ki az érintettek, ideértve a vonatkozó kormányzatokat, tudomása nélkül. Bár a bizalmi következmények valószínűleg nagyobbak voltak a perifériákon, a muzulmán országokban vagy akár a Távol-Keleten, a lehangosabb adatvédelmi fenntartások a rendszer másik oszlopos tagjától, az európai oldalról hangzottak el. Az amerikai hozzáférés nem volt teljesen összhangban a belga és az uniós adatvédelmi szabályokkal, nem első, és korántsem utolsó alkalommal két tűz közé szorítva a SWIFT-et. A kérdést 2010-re sikerült részlegesen megoldani, amennyiben az Európán belüli fizetéseket szerveresen is elkülönítették a többi tranzakciótól, és azokhoz az Egyesült Államok csak egy külön egyezmény révén, a Europol ellenőrzése mellett férhetett hozzá.²⁶ Az ügy nem mellékesen rávilágított arra, hogy az Európai Unión belül nincs egységes fizetési rendszer, a tagállamok pénzügyi intézményei a nemzetközi fizetési rendszert kénytelenek használni. Ez újabb lökést adott a terület uniós integrációjának, ma már a vonatkozó hálózatok kiépültek és rendelkezésre állnak.

²⁵ Scott–Zachariadis 2014: 129.

²⁶ Scott–Zachariadis 2014: 131.

Az inkubens rendszer és nemzetállamok – a fizetési rendszerek „fegyveresítése”

A fent említett politikai intervenciók bármennyire is erőteljesek voltak, korlátozott szakpolitikai és bűnüldözési szempontok mentén jelentkeztek, és egyszerű adatgazdaként tekintettek a nemzetközi fizetési rendszer szereplőire. Ahogy azt Farrel és Newman is jellemzi, ez volt a globális hálózatok „panoptikumhatása”, ahol az azt ellenőrző kormányzatok kedvükre szemlélődhetek és érthették meg az őket körülvevő világot.²⁷ Nem lebecsülendő ez a hatás sem. Némi túlzással talán, de a SWIFT-adatok képezték az amerikai terrorellenes tevékenységek „rosette-i kövét”: fundamentális segítséget jelentettek a feltárt tevékenységek értelmezésekor, az összefüggések megértésekor.²⁸ Hasonlóképpen kevés korlátozás mentén kutakodhatnak az amerikai hatóságok az interneten, kiváltképp, ha ez kevésbé érinti az amerikai állampolgárokat. Ahogy azt a korábbi NSA-igazgató, Michael Hayden is teljes természetességgel kimondta: „Ez hazai pálya nekünk. Ne vennénk hasznát annak, hogy ennek nagy része a Washington állambeli Redmondon [a Microsoft székhelye – szerző megj.] keresztül zajlik? Miért ne használnánk a javunkra a világ legerősebb távközlési és adatmenedzsment-rendszerét?”²⁹

Ehhez képest azonban minőségi különbséget jelentett a szerzőpáros által csak „csomóponthatás”-ként leírt gyakorlat.³⁰ A 2000-es évektől egyre inkább elterjedt, leginkább az Egyesült Államok oldaláról az aktív megközelítés, amelyben a fizetési rendszerre a gazdasági nyomásgyakorlás vagy a gazdasági háborúk közvetlen módon bevezethető eszközeként gondoltak, fegyverként használva az azoktól való függést. Washington ezt kombinálta az exterritoriális szankciós jogalkalmazással, amelynek értelmében amerikai hatóságok és bíróságok bármilyen, akár az Egyesült Államok territorialis joghatóságát elkerülő cselekményt is büntethetnek a Föld bármelyik részén. A globális pénzügyi rendszerben az exterritoriális jelleg valós tartalommal bírt, mivel minden mérvadó pénzügyi intézmény rendelkezik amerikai érdekeltséggel, meghatározók a dollárügyletei és a dollárklíringrendszer használata. Ebből az infrastruktúrából való kizárás a banki tevékenység gyakorlati végét jelenti a világ legtöbb szegletében. Ezt használva, illetve ezzel fenyegetve, az Egyesült Államok hegemoniája ezen a területen az átlagosnál is erősebb volt, legalábbis rövid távon kecsegtető hozadékat ígérve a pénzügyi rendszer fegyveresítése terén.

Kezdetben az amerikai pénzügyminisztérium alá tartozó OFAC (Office of Foreign Assets Control, Külföldi Eszközök Ellenőrző Hivatal) a politikai szankciós tevékenységet is a korábbi bűnüldözési tevékenységhez hasonlóan kezelte. Ennek jegyében az Amerika ellenségeinek tartott személyek és vállalatok tranzakcióit próbálta kiszűrni és megbénítani a hazai és nemzetközi térben. Így például a Kuba elleni szankciókat

²⁷ Farrel–Newman 2019.

²⁸ Lichtbau, Eric – Risen, James: *Bank Data Is Sifted by U.S. in Secret to Block Terror*. [online], 2006. 06. 23. Forrás: New York Times [2026. 02. 07].

²⁹ Idézi Hirsh, Michael: *How America's Top Companies Created the Surveillance State*. [online], 2013. 07. 25. Forrás: National Journal [2026. 02. 01].

³⁰ Farrel–Newman 2019.

megsértő tranzakciókat egyesével azonosította és szabott ki az abban részes pénzügyi intézményekre kisebb bírságokat. Ez részlegesen működött az Egyesült Államokon belül, ahol egyéb eszközök is rendelkezésre álltak a többszörös bűnismétlő bankok szankcionálására. Azonban látványosan hatástalan volt az országhatárokon kívül, legfőképp a másik nagy pénzügyi hatalommal bíró Európában.

A stratégiaváltás 2007-ben, az International Emergency Economic Powers Enhancement Act (IEEPEA, Nemzetközi Sürgősségi Gazdasági Hatásköröket Bővítő Törvény) életbe lépésével következett be. Az OFAC ezt követően sokkal magasabb, prohibítív mértékű bírságokat szabhatott ki, kumulatív alapon, felső korlát nélkül. Így míg a két Bush-adminisztráció idején a büntetések átlaga 125 ezer dollár környékén mozgott, a két Obama-adminisztráció alatt az átlag 29 millió dollárra nőtt.³¹ Az amerikai pénzügyminisztérium pedig precedens jelleggel indított néhány, szó szerint brutális eljárást, hogy szerte a világon mindenki értsen a szóból: 2009-ben a Credit Suisse 536 millió,³² 2012-ben az ING 619 millió,³³ 2014-ben a BNP Paribas 8,9 milliárd dollárt³⁴ fizetett különböző, főleg közel-keleti amerikai szankciós intézkedések megsértéséért. Mindez tekintélyt, komolyságot és a *due diligence* tevékenység robbanásszerű szigorítását eredményezte a nemzetközi pénzügyi rendszerben. A szankciósértés innentől kezdve komoly jogi, pénzügyi és reputációs kockázatot jelentett, amelyet véletlenül semmiképp sem akartak megsérteni az érintett bankok, tudatosan is csak valamilyen nagyon magas hozadék fejében.

Értelemszerűen az amerikai szankcióalkalmazás ezen minőségi változása sem szigetezte el teljeskörűen még a nyugati, szövetséges országok bankrendszerait sem, nemhogy az azon kívül eső intézmények gyakorlatát. Az OFAC magatartása sokkal szelektívebbé és óvatosabbá tette a bankokat, de nem zárta le a pénzügyi csatornákat a szankcionált felekkel hermetikusan. Ez a banki világban általánosan *de-risking*-nek nevezett tevékenység, amely egyformán magában foglalja a veszélyesnek tartott kapcsolatok lezárását, úgymint álcázását vagy a szankciókerülést. Így például amerikai cégek a múltban³⁵ előszeretettel helyezték át kényes tevékenységeiket az Egyesült Államokkal szövetséges országokba bejegyzett leányvállalataikhoz, amelyekkel szemben Washington a jó viszonyra tekintettel elnézőbb volt. Newman és Zhang empirikus alapon is kimutatta az általuk *target leakage*-nek és *political cascade*-nak nevezett folyamatokat, amikor vagy a szankcionált fél környékezi meg *offshore* pénzügyi központok oldaláról a másodlagos szankcióktól tartó bankot, vagy maga az utóbbi helyezi át a kényes kapcsolatot olyan leánybankokhoz, ahol a szabályozó nem osztja a szankciós célokat és elnézőbb az elsődlegesen szankcionált

³¹ Early, Bryan R. – Preble, Keith A. (2020): *Going Fishing versus Hunting Whales: Explaining Changes in How the US Enforces Economic Sanctions*. *Security Studies*, 29(2), 231–267.

³² *Settlement Agreement between OFAC and Credit Suisse AG*. [online], 2009. 12. 16. Forrás: OFAC [2026. 02. 01].

³³ *Settlement Agreement between the U.S. Department of the Treasury's Office of Foreign Assets Control and ING Bank, N.V.* [online], 2012. 12. 06. Forrás: OFAC [2026. 02. 01].

³⁴ US Department of Justice: *BNP Paribas Agrees to Plead Guilty and to Pay \$8.9 Billion for Illegally Processing Financial Transactions for Countries Subject to U.S. Economic Sanctions*. [online], 2014. 06. 30. Forrás: US Department of Justice [2026. 02. 01].

³⁵ Early, Bryan R. (2012): *Alliances and Trade with Sanctioned States. A Study of U.S. Economic Sanctions, 1950–2000*. *Journal of Conflict Resolution*, 56(3), 547–572.

féllel szemben.³⁶ Efing, Goldbach és Nitsch ezeknek a gyakorlatoknak széles tárházát írja le és mutatja be a német bankrendszer példáján keresztül.³⁷

Nyilvánvalóan az OFAC magatartásában beállott változás is onnan eredt, hogy az amerikai kormányzat jóval aktívabban akarta alkalmazni a pénzügyi szankciókat, mint korábban. A 2010-es évek során a pénzügyi jellegű korlátozások váltak a leggyakrabban alkalmazott intézkedéssé, maguk mögé utasítva a kereskedelmi, stratégiai embargós vagy egyéb intézkedéseket.³⁸ Ahogy egy szerző is találóan megjegyzi, „ha ebben az újfajta hadviselésben a(z amerikai) pénzügyminisztérium vált az Egyesült Államok »kedvenc háborús parancsnokává«, akkor a bankok a közkatonák”.³⁹ Logikus volt tehát itt is a pénzügyi távközlő rendszereket a szankcióalkalmazás igájába vonni, mivel így egyetlen lépéssel a levelező banki kapcsolatok tízezreit ellenőrizhetik, vágthatják el vagy legalábbis nehezíthetik meg. A nagyobb klíringrendszerekről és a SWIFT-ről való letiltás tűnt most is a „fizetési rendszerek nukleáris opciójának”.

A 2010-es évek Irán elleni amerikai szankciós tevékenysége volt az, ahol ezek és a SWIFT szerepét illető viták kiéleződtek. Az Obama-adminisztráció korai iráni pénzügyi szankcióit már eleve úgy tervezték meg, hogy abban az iráni pénzügyi intézmények SWIFT-ről való letiltása mintegy automatikus lépés volt. Ehhez 2012 februárjában az amerikai törvényhozás magát a SWIFT-et is nevesítette és szankcionálhatóvá tette, ha az amerikai korlátozásokat az iráni bankokkal szemben nem tartja be. Értelemszerűen ezzel az Egyesült Államok egyoldalúan leválasztotta a világ szinte összes bankját az iráni rendszerről, ideértve az európai intézményeket is. Hagyományos módszerekkel nem lehetett volna az Iránnal éves szinten mintegy 2 millió tranzakciót kezelni, legfeljebb egy töredékét, csak a legfontosabbakat.⁴⁰ Ugyanakkor ez az egyoldalú törekvés érdeksérelmet okozott a világ összes többi pénzügyi intézményének és kormányaiknak. Ezt a konfliktust 2012-ben végül az iráni szankciós rezsim ENSZ alá helyezése révén sikerült feloldani. Azonban 2018-ban, amikor a Trump-adminisztráció egyoldalúan felmondta az Iránnal kötött nukleáris egyezményt és újra bevezette a szankciókat, az Európai Unióval újra fellángolt a vita a SWIFT hovatartozásáról.

Az iráni pénzügyi szankciós rendszer, kiegészülve a kelet-ukrajnai orosz–ukrán konfliktusra adott nyugati intézkedésekkel, nagyon erős jelzés volt a szankcióalkalmazás vonatkozásában. Ugyanakkor a helyzet végtelenen egyértelművé a 2022-es ukrajnai orosz agresszióra való szankciós reakciók révén vált. Ahogy a bevezetőben is utaltam rá, ez az esemény több distinktív elemet is felvonultatott. Indikatív volt a méret, miszerint a világ egyik legnagyobb gazdaságát próbálták a nyugati kormányok – némi fokozatossággal ugyan, de teljeskörűen – kizárni az inkumbens, globális fizetési rendszerből. Másrészt, ellentétben a korábbi, európai–amerikai szankcióalkalmazási vitákkal, az exterritoriális jelleg megítélésével, az orosz esetben semmilyen érdemi nyugati belső vita nem volt.

³⁶ Newman, Abraham – Zhang, Qi (2023): *Secondary Effects of Financial Sanctions: Bank Compliance and Economic Isolation of Non-Target States*. *Review of International Political Economy*, 31(3), 995–1021.

³⁷ Efing, Matthias – Goldbach, Stefan – Nitsch, Volker (2023): *Freeze! Financial Sanctions and Bank Responses*. *The Review of Financial Studies*, 36(11), 4417–4459.

³⁸ Felbermayr, Gabriel et al. (2020): *The Global Sanctions Data Base*. *European Economic Review*, 129, 103561.

³⁹ Newman–Zhang 2023: 996.

⁴⁰ Scott–Zachariadis 2014: 134.

Az Európai Unió és az Egyesült Államok együttesen, radikális és maximalista módon léptek fel, koordinálva az intézkedéseiket. Végezetül az orosz eset azt is bizonyította, hogy ugyan tenni kell érte, de egy ilyen totális pénzügyi szankciós rendszert is túl lehet élni. Ez a három tapasztalat az, ami meghatározza napjaink pénzügyi távközlésének folyamatait.

A hanyatló nyugati inkumbencia

Ugyan ez a tanulmány kiemelten kezeli a globális fizetési rendszer és a nemzetállamok kapcsolatát, ebben ragadva meg előbbinek problémáit, ez az olvasat legitim. A levelező banki kapcsolatok mind technológiai, mind gazdasági hatékonysági értelemben modernnek és versenyképesek. Képesek lennének felvenni a versenyt a párhuzamos rendszerekkel és a *niche* technológiákkal, marginális területekre szorítva vissza azokat, de legalábbis versenyre kelni azokkal. A globális fizetési rendszer problémája az, hogy annak meghatározó elemeit a nyugati félteke kormányzatai saját szakpolitikai, majd ezt követően saját stratégiai céljaik mentén kompromittálták. Így az inkumbens fizetési rendszer elvesztette pártatlanságát, és az érintett kormányok, jegybankok alternatív megoldások, legalább az opcionális megteremtése felé fordulnak egy bőséges választékot felvonultató technológiai térben.

A hanyatlás egyik tünete a csökkenő levelező banki kapcsolatok száma a 2010-es évek eleje óta.⁴¹ 2011 és 2022 között a területen aktív bankok száma mintegy 30%-kal csökkent, főleg a latin-amerikai és karibi térségben, Kelet-Európában és Afrikában, legkevésbé Észak-Amerikában.⁴² Ebben ugyan szerepet játszott a nagy pénzügyi válság is, de a fő ok továbbra is a szabályozói és politikai teher. Az elmúlt 20 évben exponenciálisan növekedett a legkülönbébb szereplők által kibocsátott szankciók jogi mennyisége, amelyet folyamatosan változtatnak is a nemzeti kormányok. Mindez nagyon komoly alkalmazkodási feladatot jelent a banki *due diligence* tevékenység számára. A teljes joganyagnak való megfelelést minden egyes tranzakciónál, naprakészen, külön-külön ellenőrizni kell, viselni kell a folyamat összes költségét, az összes vélt és valós pénzügyi és reputációs kockázatot.⁴³ Ha a bankok nem is szüntetik meg levelező banki tevékenységüket, széles körben érvényesítik a *de-risking* szempontokat. Szűkítik a területi, deviza- vagy tematikus lefedettségüket, nem fogadnak el egész térségekből, országokból való megkereséseket, kizárják a kockázatos devizafolyosók használatát. Összességében ez lassabb átutalásokat, növekvő költségeket jelent, de előfordulhat akár az is, hogy az átutalási lánc ellehetetlenül két pénzügyi intézmény között, minden különösebb nyilvános indok nélkül. A koncentráló és egyre nehezkesebb nemzetközi fizetési tevékenység, az attól húzódozó bankok teret nyitnak az ezeket a terheket kevésbé vagy könnyebben viselő szereplők, legfőképp a jegybankok előtt.

⁴¹ World Bank Group: *Withdrawal from Correspondent Banking: Where, Why, and What to Do About It*. [online], 2015. Forrás: World Bank [2026. 01. 16].

⁴² Garratt, Rodney – Wilkens, Priscilla Koo – Song Shin, Hyun (2024): *Next Generation Correspondent Banking*. [online], 2024. Forrás: BIS Bulletin [2026. 01. 14.].

⁴³ Durner, Tracey – Shetret, Liat: *Understanding Bank De-Risking and Its Effects on Financial Inclusion. An Exploratory Study*. [online], 2015. 11. Forrás: Oxfam [2025. 04. 26.].

Ezen kapcsolatok számának csökkenése, működésük elnehezülése csak a válság egyik tünete, amit közvetlen összefüggésbe lehet hozni a politikai szempontok érvényesítésével. Ez a következmény önmagában nem végzetes, reverzibilis, és mint azt a következő fejezetben is bemutatom, a levelező banki kapcsolatok újrakonfigurálhatók egy osztott, nem globális fizetési térben is. Gyengülésük esetleg lehetőség, hogy más szereplők más szempontok mentén szervezzék azokat össze vagy lecseréljék azokat. Az inkumbens rendszer válsága sokkal explicitebb formában jelentkezik azon elemeknél, amelyek globális hatókörrel bírnak, adott esetben globális szervezetek. Számukra a semlegesség, a pártatlanság, a depolitizált működés és a globális jelleg között ok-okozati összefüggés van. Nagyon erőteljes ebből a szempontból a SWIFT érzékelése. Annak idején a SWIFT elnöke, Yawar Shah még joggal mondhatta, hogy „a semlegesség a SWIFT DNS-ében van”.⁴⁴ Ez az attitűd a 2010-es évekre már egy kételkedőbb véleménynek adott teret. Napjainkat sokkal inkább Lazaro Campos SWIFT-vezérigazgató gondolatai határozzák meg, aki szerint a nyugati exterritoriális jogszemlélet ellehetetleníti a globális vállalatokat. Elvesztve globális jellegét, a SWIFT további lehetőségei közül hármat vázolt fel: „Választanunk kell majd. Lehetünk nyugati vállalat globális ambíciókkal. Vagy keletiek leszünk, vagy el nem kötelezettek. Ha nem köteleződsz el, nem lehetsz globális többé.”⁴⁵

A kihívók – nem tokenizált, hagyományos megoldások

Az inkumbens fizetési rendszer kihívói meglehetősen vegyes társaságot alkotnak. A következőkben négy megoldást mutatok be, amelyek, illetve amelyek hibridjei gyakorlatilag lefedik az összes, a világban fellelhető alternatív rendszert. Ezek a következők:

- teljes értékű, nemzetállami „másolatok” – legfőképp az orosz fizetési rendszer és a kínai CIPS;
- helyi, kétoldalú vagy regionális devizaelszámolási rendszerek;
- jegybankpénzek;
- osztott főkönyvi technológiájú pénzek – kriptodevizák és *stablecoinok*.

Az egyik meghatározó különbség a fenti megoldások között, hogy az első kettő nem érinti a pénz jellegét. Oroszország és a kínai CIPS-klíringrendszer is csak lemásolta a létező inkumbens rendszert, annak informatikai hátterét, üzenetküldő hálózatait, klíringrendszerét, fizetésindítási és -hitelesítési gyakorlatát. A helyi devizaelszámolási rendszerek két vagy több jegybank szervereinek összekapcsolása révén jönnek létre, amelyek lebonyolítják a pénzügyi intézmények közötti üzenetküldési és klíringfeladatokat. Azonban a pénz maga fiat deviza marad – még ha értelemszerűen azt a saját devizanemekre cserélik is, a kétszintű bankrendszer érintetlen, és a jegybankok legfeljebb a „postás” feladatait veszik magukra. Ezzel szemben a jegybankpénzek és az osztott főkönyvi technológiájú pénzek, egységes nevükön tokenizált megoldások esetén a pénz alapvető sajátosságai is eltérnek. A jegybankpénzek elterjedése fundamentálisan rendezné át a kompetenciákat

⁴⁴ Scott–Zachariadis 2014: 135.

⁴⁵ Scott–Zachariadis 2014: 137.

a bankrendszer két szintje között, miközben az osztott főkönyvi blokklánc-technológiák a gyakorlatban magánpénzek, leértékelve a nemzetállamok monetáris képességeit.

A szuverén orosz és kínai fizetési rendszert a 2010-es évek közepén alakították ki. Feltehetően a 2012-es iráni szankciók, illetve az orosz esetben bizonyíthatóan a krími annexiót és a kelet-ukrajnai konfliktust követő nyugati szankciók voltak a kiváltó okok. Maga a szankciós kör ekkor még az orosz esetben sem volt jelentős, csak néhány kisebb pénzügyi intézményt vontak egyedi szankciók alá. Ugyanakkor a lehetőség már ekkor körvonalazódott, illetve különös jelentősége volt, hogy a MasterCard és a Visa is felfüggesztette kártyaszolgáltatásait néhány jelentősebb orosz banknál, megbénítva azok belső fizetéseinek legjavát.⁴⁶ Ezt követően döntött Moszkva egy teljesen szuverén fizetési rendszer kiépítéséről, amelyet rendkívüli gyorsasággal, 2017-ig meg is valósított.⁴⁷

A modern orosz fizetési rendszer kiépítése a rendszerváltozást követően indult, és ellentétben a közhiedelemmel, akkor még a szuverenitási és biztonságiasítási szempontok nem játszottak abban komoly szerepet. Ezért 2014-ben egy, a globális fizetési rendszerbe hagyományos módon integrált mechanizmust kellett onnan leválasztani. Biztosítani kellett, hogy a belső fizetési rendszer bárminemű külső befolyástól mentesen is tudjon működni, illetve létre kellett hozni olyan képességeket, amelyek révén az orosz oldalon nemzetközi tranzakciókat tudnak indítani és fogadni. Mindez magába foglalta egy szuverén, a nemzeti bank felügyelete alatt álló fizetési és klíringrendszer létrehozatalát, illetve a meglévő elemek informatikai megerősítését, egy saját, nemzetközi pénzügyi üzenetküldő hálózat kiépítését (SZPFSZ, az „orosz SWIFT”), egy saját bankkártyarendszer bevezetését (MIR), illetve az összes orosz relációjú pénzügyi információ Oroszországon belül való tárolását és kezelését, úgy a bankok, mint más pénzügyi szolgáltatók esetében. Így például az amerikai bankkártyatársaságok is kötelesek voltak helyi tranzakcióikat egy éven belül a nemzeti bank által felügyelt belső szerverekre telepíteni, gördülékenyen kiválthatóvá téve azokat egy külső korlátozás esetén.⁴⁸

Az új rendszer tesztelésére sem kellett sokat várni, a 2022. februári Ukrajna elleni ismételt orosz agressziót követően a nyugati országok minden korábbinál hermetikusabban lezárták az Oroszországgal meglévő fizetési csatornákat. 2024 végére szinte az összes orosz pénzügyi intézmény, ideértve magát az orosz klíring- és üzenetküldő rendszert is, a legszigorúbb amerikai és európai korlátozások alá esett. Ennek értelmében kevés, nevesített kivételtől eltekintve, nemcsak a nyugati országokban regisztrált pénzügyi intézményekkel nem tarthattak fenn kapcsolatot, hanem elvileg harmadik ország együttműködő szereplőit is másodlagos szankciót érthették, ha együttműködtek a szankcionált orosz entitásokkal.

A totális pénzügyi szankciók eredményessége első látásra legfeljebb mérsékelt. A belső fizetéseket tekintve az orosz rendszer makulátlanul szerepelt, fennakadások nélkül át tudta venni a kilépő, külföldi cégek feladatait. A nemzetközi fizetések vonatkozásában

⁴⁶ BBC: *Visa and MasterCard Block Russian Bank Customers*. [online], 2014. 03. 21. Forrás: BBC News [2025. 12. 12.].

⁴⁷ Kochergin, Dmitry – Yangirova, Alsu (2018): *Modern Development of the National Payment Card System in Russia*. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 104, 223–232.

⁴⁸ *Visa to Miss Deadline for New Russian Payment System, MasterCard on Time*. [online], 2015. 03. 27. Forrás: The Moscow Times [2025. 06. 22].

is fontos elmondani, hogy Oroszország meghatározó külgazdasági indikátorai érintetlennek tűnnek. 2021-ben a teljes külkereskedelmi áruforgalom 795,2, 2024-ben 735,2 milliárd dollár volt. A szolgáltatások terén 131,4 milliárdról 124,5 milliárd dollárra csökkent a nemzetközi forgalom ugyanezen három év alatt.⁴⁹ A forgalomban beálló változások legtöbbje nem meghatározó mértékű, bőven magyarázható a világpiaci árak hasonló irányú mozgásaival. Mindez azt az értelmezést erősíti, hogy a fő cél, az orosz exporttöbblet elapasztása, az import ellehetetlenítése legalábbis rövid távon sikertelen volt. Az áruforgalmi bojkott kudarcát nem tudták ellensúlyozni a pénzügyi szankciók. Nyilván ugyanezen adatsorokból ki lehet olvasni olyan negatív tendenciákat is, amelyek hosszabb távon komoly növekedési áldozatot jelentenek.⁵⁰

Az aggregált forgalmi adatok mérsékelt változásai azonban nem fedik el azt aényt, hogy az ország nemzetközi fizetési rendszere és kapcsolatai kardinálisan megváltoztak. Az orosz „szuverén” fizetési rendszer csak mérsékeltten tudta átvenni az inkumbens hálózat szerepét. Mivel annak levelező bankjai, illetve maguk az orosz üzenetküldő (SZPFSZ) és bankkártyacégek (MIR) is szankciók alá kerültek, azok működése a partnerek hajlandóságán múlt.⁵¹ Ez utóbbit pedig a nyugati kormányzatok fenyegetései igencsak mérsékeltek. Ennek megfelelően nem egy, hanem sok kis különböző orosz gyakorlat összessége volt az, amely adekvát választ volt képes adni a kihívásokra. 2024 végéig részleges kiskaput jelentettek azok a bankok, amelyeket a szankciós rezsím megkímélt. A SWIFT-rendszer kiváltására a legkülönbözőbb e-mail-es, telefonos, faxos lehetőségek nyújthattak megoldást, legalábbis a tranzakciók egy kitüntetett csoportjánál. Meghatározóvá vált a különféle, kiváltképp posztszovjet országokban működő közvetítők használata. Ezeket vagy valódi közvetítésre használták, vagy az orosz természetes és jogi személyek ott nyitottak számlát és léptek vissza így az inkumbens fizetési rendszerbe. Ezt a folyamatot segítette, hogy az Eurázsiai Unió országaiban meghatározóvá vált a rubel használata, 2024-re a tranzakciók 87%-át az orosz devizában bonyolították le.⁵² Oroszország létrehozott kétoldalú devizaelszámolási rendszereket is például Iránnal, újra megnőtt a készpénz használata, illetve az ország továbbra is jelentős kriptodeviza-bányász és a bitcoin öt legnagyobb használója között van.⁵³ A helyzetet jól jellemzi, hogy még a rubelalapú *stablecoinokat* is bevezették, amelyek aggregált forgalma esetenként (A7A5) létezésük első évében 100 milliárd dollárra hízott.⁵⁴

Az alternatív megoldások közül azonban kiemelkedik egy: a kínai fizetési rendszer használata. A Kínához való csatlakozás mind külgazdaságilag, mind monetárisan

⁴⁹ Orosz Nemzeti Bank: *Sztatyisztika vnyesnyego szektora*. [online], 2026. 02. 12. Forrás: CBR [2026. 02. 12].

⁵⁰ Példának okáért ilyen a szellemi tulajdonjogok és az „egyéb, üzleti szolgáltatások” forgalmában bekövetkezett változás. Utóbbiban egészen szélsőséges mértékben, 32,4-ről 3,8 milliárd dollárra esett a forgalom 2021 és 2024 között. Ugyanakkor például a tengeri szállítások kapcsán jelentkező szolgáltatásforgalom szinte érintetlen, ami nehezen összeegyeztethető azzal a ténnyel, hogy elvileg ez a szankciók egyik kiemelt terepe volt.

⁵¹ Eichengreen, Barry (2023): *International Finance and Geopolitics*. *Asian Economic Policy Review*, 19(1), 84–100.

⁵² Filatov, Maksym (2025): *Reproducing Power through Infrastructure. The Development of Sino-Russian Financial Interdependence (2014–2024)*. *Cogent Social Sciences*, 11(1).

⁵³ BIS: *The Next-Generation Monetary and Financial System*. [online], 2025. Forrás: Bank for International Settlements [2026. 02. 13.].

⁵⁴ *A7A5: The Ruble-Backed Stablecoin Crosses \$100 Billion in Transactions*. [online], 2026. 01. 22. Forrás: Elliptic [2026. 01. 03.].

és a fizetési rendszer szintjén is érthető. Kína Oroszország meghatározó kereskedelmi partnere, importjának nagyobbik fele onnan származik, pártatlan az ukrán–orosz háborúban.⁵⁵ Monetáris értelemben minden más meghatározó deviza a dollártól kezdve a jennel vagy a brit fonttal bezárólag valamilyen szankciós korlátozás alá esik. A jüan az egyetlen olyan likvid deviza, amelyhez Moszkva a szükséges mértékben hozzáférhet úgy a kereskedelemi csatornákon, mint a kínai jegybankkal kötött tranzakciók és *swap* ügyletek révén. 2022 januárja és 2024 decembere között a „barátságtalan” országok devizáiban (dollár, euró, jen stb.) folytatott kereskedelem aránya az exportban 87-ről 18%-ra, az importban 67-ről 18%-ra zuhant.⁵⁶ Az orosz–kínai kereskedelem szinte teljes egészében jüanban zajlik, és Vlagyimir Putyin nyilvánosan támogatta a jüan használatát harmadik országokkal folytatott kereskedelemben.⁵⁷ Az orosz devizatőzsde 2024 nyara óta szinte kizárólag rubel–jüan relációban működik, és bár a jegybanki és költségvetési tartalékok állományát már titkosították, minden közvetett jel arra mutat, hogy az ott felhalmozott devizás készletek legjava kínai.⁵⁸ Az orosz szerzők által csak „jüanizáció”-nak nevezett folyamat az élet minden területére kiterjedt, a kereskedelmi bankok jüan számlákat kínálnak az állampolgároknak, ez vált a rubel után az első számú tartalékvalutává.

A jüan magas aránya az orosz pénzügyekben közvetett bizonyíték annak az ország nemzetközi tranzakcióiban való széles körű használatára is. Kína rendelkezik hagyományos „szuverén” fizetési rendszerrel, amelynek központi eleme a kínai nemzetközi klíringrendszer, a 2015-ben létrehozott CIPS (Cross-Border Interbank Payment System, nem összetévesztendő amerikai megfelelőjével, a CHIPS-szel – Clearing House Interbank Payments System). Ez egy jüanalapú, valós idejű, bruttó elszámolású, a kínai jegybank által ellenőrzött hálózat. Ugyan népszerűsége egyelőre messze elmarad amerikai megfelelőjétől, 2024-ben is csak az amerikai klíringrendszer-forgalom 3,5%-ának megfelelő volument kezelt,⁵⁹ használata gyorsan terjed, és ez képviseli messze a legnagyobb alternatív fizetési útvonalat a nyugati féltekén kívül. Az orosz esetben jelentőségét jól mutatja, hogy 2024-ig az ahhoz csatlakozott orosz bankok száma elérte a 180-at, ideértve a legnagyobb szereplőket is (VTB, Gazprombank, Alfa-Bank, Roszbank).⁶⁰

Értelemszerűen, ha 2022-ig az orosz pénzügyi rendszer kínai kapcsolatainak erősítése törekvés volt és az opcionális növelése jellemezte azt, 2022-t követően Moszkva szemszögéből a kínai kapcsolat egyre inkább kényszerré vált. Az orosz fél kénytelen elviselni a reláció zavarait, hiszen nem rendelkezik hasonló tranzakciós volument kezelni tudó érdemi alternatívával. A nyugati szankciók szigorítása miatt a kínai bankok időről időre erősen korlátozzák és szelektálják a forgalmat, különböző kerülőutakra kényszerítve

⁵⁵ Pusztán formálisan ez azt jelenti, hogy nem tekinti magát a konfliktusban részes félnek, és ugyanazokat a korlátozásokat vezeti be Oroszországgal, mint Ukrajnával szemben.

⁵⁶ SLDinfo: *Russia's Yuan Pivot: How Sanctions Forced Moscow's Currency Revolution*. [online], 2025. Forrás: Second Line of Defense [2026. 01. 09.].

⁵⁷ Volinszkij, Akim et al.: *Jüanizacija v Rosszii: Polityiceszkij konsztrukt ili ekonomiceszkaja realnoszty?* [online], 2024. 12. 23. Forrás: IE RAN [2026. 01. 11.].

⁵⁸ Volinszkij 2024: 13.

⁵⁹ Baker, Joe: *Is China's Cross-Border Payments Network on the Rise?* [online], 2025. 07. 04. Forrás: FXC Intelligence [2026. 01. 17.].

⁶⁰ Filatov 2025: 9.

az orosz–kínai fizetéseket, annak minden költségkövetkezményével egyetemben. Ezek lehetnek különböző közvetítők, adott esetben orosz rezidensek is beléphetnek a kínai belső fizetési rendszerbe, illetve a teljes forgalom 5–9%-a közé becsülték 2025-ben a különböző kriptodevizákban lebonyolított, feltehetően a stratégiai embargót elkerülő árukra koncentrálódó fizetési volument.⁶¹ Az aszimmetria megléte ellenére hiba lenne teljes alárendeltségről és függőségről beszélni. Kínai oldalról is meghatározó törekvés volt a kétoldalú forgalomban a rubel és a jüan használatának erősítése. A globális szintén az orosz–kínai külgazdasági reláció mérvadó elem, amelynek sikeres integrálása a kínai fizetési rendszerbe komoly vívmány a CIPS térnyerésekor, Peking saját gazdasági kapcsolatainak jüanizációjakor. Végképp indokolatlan azt vélelmezni, hogy ennek a kapcsolatnak a külső nyomásra való korlátozása azt jelentené, hogy a nyugati szereplők érdemben el tudnák azt zárni vagy meg tudnák szüntetni.

A kínai fizetési rendszer perspektíváinak értelmezésekor egy sor bizonytalansággal kell számolni. Ezek java része monetáris természetű, nevezetesen nem világos, hogy Kína a belső pénzügyi stabilitás és a globális befolyás szempontjai közül melyiknek szán nagyobb szerepet. Az előbbi a különböző tőkepiaci korlátozások fenntartását, a valamilyen módon ellenőrzött jüanárfolyam fenntartását feltételezné, miközben az ezekről való lemondás, a jüan konvertibilitása nagyban elősegíthetné globális tartalékvalutává való előrelépését.⁶² A renminbiszeptikusok érvei nagyjából a konvertibilitás hiányára,⁶³ a kínai külföldi érdekeltségek alacsony szintjére⁶⁴ és a tartósan és magasan pozitív folyó fizetésimérleg-szaldóra vonatkoznak.⁶⁵ Különbözik ezek egyike sem lenne kizáró ok a globális térnyerésnél, együttesük azonban kétségtelenül komoly hátráltató tényező. A kínai vezetés sem tudott érdemi választ adni erre a dilemmára, noha az *on-shore*, *off-shore* renminbi piacok elkülönítése érdekes kísérlet volt, hogy mindkettőt válasszák.

Ha mérsékeltebb ambíciót feltételezünk, vagy a biztonságiasítás felől vizsgáljuk a kérdést, akkor Kína saját gazdasági ügyleteit igyekszik saját devizájában és saját fizetési infrastruktúráján keresztül lebonyolítani. Ennek nyilvánvalóan jelentős gazdasági hozadéka van, illetve jelentősen csökkenti egy gazdasági háború várható negatív következményeit. Pekingnek minden fontos sajátossága megvan ennek a törekvésnek az érvényesítésekor: meghatározó gazdaság gyors növekedéssel, egyre nagyobb gazdasági befolyással; aszimmetrikus viszonyt ápol legtöbb partnerével; jelentős exporttöbblete van, tehát partnerei igénylik a jüant; politikailag és gazdaságilag is független, legalábbis a fizetési rendszerek szintjén opcionalitást kínál a nyugati országok fegyveresített interdependenciájával

⁶¹ Filatov 2025: 29.

⁶² A BIS 2025. áprilisi OTC FX globális piaci felmérésében bár már az ügyletek 8,5%-ában volt az egyik oldalon a renminbi, az ötödik legnagyobb tranzakciószámú devizát képezve, de messze elmaradva a dollártól és az eurótól. A dollár az esetek 89,2, az euró 28,9, a japán jen 16,8, az angol font az ügyletek 10,2%-ában volt jelen valamelyik oldalon. BIS: *Triennial Central Bank Survey. OTC Foreign Exchange Turnover in April 2025*. [online], 2025. Forrás: Bank of International Settlements [2026. 01. 18].

⁶³ Wu, John: *Chinese Yuan on Slow Path to Globalization Due to Capital Account Controls*. [online], 2023. 07. 11. Forrás: S&P Global [2026. 01. 19.].

⁶⁴ Zhang, Longmei (2023): *Capital Account Liberalization and China's Financial Integration*. M-RCBG Associate Working Paper Series, 196. Kennedy School of Government.

⁶⁵ Pettis, Michael (2024): *Will the Chinese Renminbi Replace the US Dollar?* In Palley, Thomas – Pérez Caldentey, Pérez – Vernengo, Matías (szerk.): *Dollar Hegemony*. Edward Elgar, 57–70.

szemben. Nem mellékesen jól halad a kitűzött cél elérése felé. A Kínai Központi Bank jelentése szerint 2021-ben már a Kínával lebonyolított külgazdasági ügyletek 48%-a renminbiben valósult meg – bármelyik fizetési rendszeren is történtek azok, ideértve a SWIFT-et is.⁶⁶

Ami egyedi ebben a kínai törekvésben, az a rugalmassága és széles spektruma. Leszámítva a Kínában betiltott különböző algoritmus-alapú pénzeket, kriptodevizákat és *stablecoinokat*, a kínai jegybank a fellelhető összes alternatív technológiai megoldás felé nyitott és részt vesz azokban. Függetlenül attól, hogy a kínai belső fizetési rendszer már most is teljes mértékben szuverén, a kormányzat jelentős kiskereskedelmi jegybankpénzi kísérletet futtat egyes megyékben. A jegybank a CIPS-en kívül több kétoldalú, sajátdevizás elszámolási rendszerben részes, főleg a délkelet-ázsiai régióban. Kína egyik meghatározó tagja az mBridge projektnek, a blokkláncalapú, jegybankpénzes kezdeményezésnek.⁶⁷ Peking szempontjából a projekt jelentősége az, hogy részese az Egyesült Arab Emírségek és Szaúd-Arábia is, így elvileg az a közel-keleti olajimport fizetési csatornájává válhatna.⁶⁸

A technológiai fejlődés ilyen innovatív használata, akár még a saját inkumbens rendszerek alárendelése kísérleti projekteknek nem elszigetelt jelenség Kínában. Hasonlóan erőteljesen zajlik például a közúti közlekedés villamosítása, annak következményeként az olajimport-függőség mérséklése.⁶⁹ Értelemszerűen különbözőképpen keretezhetők ezek a törekvések. Magyarázhatók azok versenyképességi és jóléti megfontolásokkal, iparpolitikai célkitűzésekkel, a technológiai vezető szerepre való törekvéssel, lehetnek a háttérben ellátásbiztonsági és a stratégiai autonómia erősítésére vonatkozó szakpolitikák, vagy ezek bármilyen kombinációja. Ugyanakkor a stratégiai olvasatban csökkentik a globális interdependenciát, minőségileg is apasztják a nyugati befolyást a világban. A folyamatok egyik meghatározó tényezője tehát az a nem túl transzparens és ma még nem egyértelmű politikai kalkulus, hogy ezt a megnövelt önállóságot miképp használja majd Peking, és miként tudja azt megemésztetni Washington.

Mind az orosz, mind a kínai hagyományos fizetési rendszerek rendelkeznek egy jelentős hiányossággal. Ezek a legszorosabb értelemben vett nemzetállami rendszerek egyetlen kormányzat által kontrollált fizetési struktúrák. Mindazok a semlegességi érvek, amelyek a 20. század globális inkumbens rendszerére elmondhatók voltak, teljes mértékben hiányoznak innen, ellentétben minden olyan, a 21. századból a fegyveresített interdependenciára elmondott kritikával, amelyek halmozottan igazak rájuk. Sem az SZPFSZ, sem a CIPS nem magánbanki szövetkezet, hanem szinte maga az orosz és a kínai jegybank. Nagyon más választék nincs, sem az euró, sem a japán jen nem képez szuverén fizetési rendszert a szó tágabb értelmében. Mit tehetnek tehát azok a kis államok, amelyek szűkösséggel rendelkeznek és el akarják kerülni a nagyok strukturális hatalmát?

⁶⁶ Eichengreen 2023: 87.

⁶⁷ *Project mBridge Reached Minimum Viable Product Stage*. [online], 2024. 11. 11. Forrás: BIS [2026. 01. 19.].

⁶⁸ Szaúd-Arábia a múltban rendszeresen kitért a kínai olajimport júanelszámolásra való legalább részleges áttétele elől, amit Peking ismétlődően kezdeményezett.

⁶⁹ Bencivelli, Lorenzo et al.: *China's Shrinking Oil Footprint: How Electric Vehicle Adoption is Shaping China's Oil Consumption*. [online], 2025. 11. 04. Forrás: CEPR [2026. 01. 21.].

Ha teljes körű megoldást nem is jelent, de ezek az országok létrehozhatnak úgynevezett „helyi devizaelszámolási rendszereket” (*local currency settlement framework*). Bár ez egy gyűjtőfogalom, az ilyen megoldás szinte mindig két vagy több ország jegybankjainak szerveres összekapcsolásáról szól, aminek révén a fizetést, az üzenetküldést és az elszámolást is a két jegybank egymás közt, sajátdevizás tranzakcióként tudja kezelni. Ilyenkor nincsen szükség levelező bankokra, hiszen a nemzeti fizetési rendszerben minden bank össze van kapcsolva a saját jegybankjával. Az üzenetküldés és az elszámolás is így tud megvalósulni. Nem meglepő módon a kezdeményezés a Kínával és az Egyesült Államokkal is ellentmondásos viszonyt ápoló Dél-Kelet-Ázsiából indult. 2021-ben Szingapúr és Thaiföld kapcsolta össze nemzeti fizetési rendszereit, és telefonszámos identifikáció alapján tett lehetővé külföldi tranzakciókat. Malajzia és Thaiföld QR-kódos rendszerben üzemeltet *ringgit-baht* közvetlen átutalásokat, majd a folyamat Indonézia vezetésével regionálissá vált.⁷⁰

Az ilyen megoldásoknak sok hozadéka van úgy gazdaságossági, mint a stratégiai autonómia szempontjából. Előbbire példa, hogy 2025-ben Kína és Indonézia is hasonló megállapodást kötött, jobbra költségoptimalizálási okokból. Ugyanakkor fontos megemlíteni az elterjedésük előtt álló egyik fontos korlátot, illetve egy, a nemzetközi jogrend szempontjából ellentmondásos következményt. A korlát monetáris, miszerint a helyi devizaelszámolási rendszerek csak a partnerek devizáit tudják korlátlanul elszámolni. Ennek megfelelően aki ezt használja, jó eséllyel egy helyi deviza érdekében lemond valamelyik globális tartalékdevizáról, vagy csak megnövekedett költségek mellett válthatja a pénzét azokra vissza. Tehát azon szereplők számára, akik forgalmuk legjavát egy-két regionális partnerrel bonyolítják le, ez a fizetési megoldás ideális. Azonban a globális fizetési forgalom legjavát képező, nagykereskedelmi és egyéb, szofisztikáltabb, likviditásérzékeny pénzügyi forgalom számára ez a rendszer nemhogy nem vonzó, de nem is igazán használható. Másfelől ezen megoldások elterjedése visszalépést jelentene a nemzetközi bűnözés és terrorizmus nyomunkövethetősége vonatkozásában, illetve gyengítené a szankciós rendszereket. Néhány nagyobb darab helyett szilánkosra tördelné a ma még mindig valamennyire egységes globális rendszert, kizárólag a nemzeti felügyeleti szervekhez delegálva az ellenőrzési kompetenciákat. Így ezek a megoldások ugyan kisállami menekülőutat jelentenek egy amerikai–kínai fokozott rivalizáció diszruptív forgatókönyve esetén, de normál körülmények között szerepük valószínűleg alárendelt és helyi jelentőségű marad.

A kihívók – jegybankpénzek és a digitális euró

A digitális jegybankpénzek (*central bank digital currencies*, CBDCs) alkalmazásakor a fő különbség a kereskedelmi bankok fiat pénzeihez képest, hogy a pénz kikerül az utóbbiak és bekerül a jegybankok főkönyvébe. A rendszer tehát egyközpontú, a pénzt a jegybank tartja nyilván és vezeti át a szabályozástól függően a kereskedelmi bankok vagy akár a gazdálkodó szervezetek, állampolgárok nála tartott számlái között. Szuverenizáció

⁷⁰ Eichengreen, Barry: *When the Facts Change: The Future of the Global Monetary System*. [online], 2025. 06. 09. Forrás: CIGI [2025. 11. 30].

ez a javából, hiszen a belső fizetés nem, vagy csak kevésbé igényel már bonyolult klíring-rendszereket, a tranzakció döntő része a jegybank főkönyvén belül, és nem a különböző kereskedelmi bankok főkönyvei között valósul meg. A digitális jegybankpénzek fundamentálisan átalakíthatják a ma ismert kétszintű bankrendszert, a pénzzel kapcsolatos kompetenciákat – annak allokációját, a pénzteremtési funkciókat –, elvonják ezeket a kereskedelmi bankoktól és átadják azokat a jegybankoknak. Nem véletlenül a digitális jegybankpénzeket a világ legtöbb országa nagy óvatossággal és mértéktartással kezeli, legfőképpen kísérleti projekteken keresztül, nem kizárólagosan elköteleződve irántuk.

Visszafogottabb elmozdulást jelentenek a nagykereskedelmi jegybankpénzes (wCBDC) kísérletek. Ezekhez csak pénzügyi szolgáltatók férhetnek hozzá, amelyeket azok tovább értékesíthetnek az ügyfelek számára. Az ügyfelek rendszerint nagyobb vállalkozások, cégek, amelyek ezeket a forrásokat jellemzően kisszámú, de nagy értékű tranzakcióiknál használhatják. Az ilyen megoldások jellemzően elkerülik az inkumbens fizetési rendszereket. Mindenképpen így történik, ha a tranzakció két részesének kereskedelmi bankjai rendelkeznek a jegybanknál számlával – ilyenkor a jegybank főkönyvén belül számolják el a forgalmat. További kérdéseket vet fel, amikor országhatárokon átvélt tranzakcióknál az egyik részes fél nem fér hozzá a kibocsátó jegybank főkönyvéhez. Azonban a kísérletek legtöbbje ilyenkor sem az inkumbens fizetési rendszerhez fordul, hanem különböző osztott főkönyvi és helyi devizaelszámolási módszerekhez, hibrid megoldásokhoz nyúl. Ilyenek voltak a teljesség igénye nélkül a svájci–francia Projekt Jura,⁷¹ a csak svájci Projekt Helvetia,⁷² a thaiföldi, kínai, szaúdi és egyéb részvétellel zajló, fent említett mBridge vagy az ausztrál Projekt Acacia.⁷³ Értelemszerűen arra a kérdésre, hogy ebből miként alakulhatna ki globális rendszer, nincs válasz. Ami előny a stratégiai autonómia szempontjából, miszerint a zárt hálózathoz nem férnek hozzá a külső szereplők, az hátrány annak kiterjedt használatakor. Ezek klubok, zárt közösségek, ahol jegybankpénzeket a kívülállók számára átutalni csak nehézkesen, közvetve lehet. Mindazonáltal a részes felek számára a nagykereskedelmi jegybankpénzes tranzakciók gyakran olcsóbb, gyorsabb, likviditási szűkületek és pénzügyi válságok esetén megbízhatóbb fizetést ígérnek, mint az adott esetben hosszú, körülményes, több elemből álló és lassú levelező banki kapcsolatok.

A kiskereskedelmi digitális jegybankpénzek (rCBDC) közvetlen kapcsolatot képeznek a gazdálkodó szervezetek és az állampolgárok, illetve a jegybankok között. Előbbiek számlával rendelkeznek az utóbbinál, még ha a kereskedelmi bankok esetleg valamilyen közvetítő szerepet is játszhatnak abban (például ügyfél-hitelesítés). Bár a kereskedelmi bankok szerepének csökkenése ellentmondásos elem, a kiskereskedelmi jegybankpénzeknek van egy nagy hozadéka, főként a fejlődő világban: érdemben gyorsítják a pénzügyi inkluzivitást.⁷⁴ Ellentétben a hagyományos kereskedelmi bankok számlakínálatával, a rendszerhez való csatlakozás nem jár érdemi költségekkel, nem helyhez kötött, elég

⁷¹ *Project Jura: Cross-Border Settlement Using Wholesale CBDC*. [online]. Forrás: BIS [2026. 02. 01.].

⁷² SDX: *BIS, SNB and SIX Test Wholesale CBDC Settlement with Commercial Banks*. [online], 2022. 01. 13. Forrás: BIS [2026. 02. 01.].

⁷³ McCann, Lucinda – Hastilow, Liz – Morris, James: *Project Acacia: Innovations In Digital Money And Existing Settlement Infrastructure*. [online], 2025. 07. 11. Forrás: Norton Rose Fullbright [2026. 02. 01.].

⁷⁴ Alberola, Enrique – Mattei, Ilaria: *Central Bank Digital Currencies in Africa*. [online], 2022. 11. Forrás: BIS Papers [2023. 01. 12.].

hozzá egy egyszerű mobiltelefon és internet. Nem véletlenül az ezekkel a megoldásokkal való kísérletek egyaránt elterjedtek a fejlődő (Afrika több országa, India és természetesen Kína), illetve a fejlett világban (Ausztrália, Kanada és az Európai Unió). Ugyanakkor ezekre a projektekre még inkább igaz az, hogy egyelőre a belső fizetési rendszerek vonatkozásában működnek, a hálózathoz nem csatlakozó szereplőkkel – például a külföldi kereskedőkkel, személyekkel – való tranzakciókra nem alkalmasak.

2025 decemberében az Európai Tanács is támogatta a digitális euró, egy kiskereskedelmi jegybankpénz feltehetően 2029-es, legalább az eurozónában való bevezetését.⁷⁵ Az Európai Jegybank gondozta projekt sajátos kompromisszumot kínál a kereskedelmi bankok felé. A rendszerhez csatlakozó állampolgárok és cégek kereskedelmi banki számlájukról legfeljebb 4000 eurót tarthatnak digitális euróként, a jegybank számára anonim módon, annak főkönyvében. Külön applikáció révén használhatják azt az eurótárségben és a csatlakozó országokban, a kereskedőknek kötelező lesz azt elfogadni. Az Európai Jegybank véleménye szerint ez a tranzakciós volumen nem csökkenti túlzottan a kereskedelmi bankok forgalmát, az induláshoz szükséges informatikai fejlesztések pedig elviselhető mértékűek, 4 és 5,77 milliárd euró körül lesznek. A bankok ennél magasabb költségekkel számolnak, 18 és 30 milliárd euró közötti induló fejlesztésekkel és éves szinten 8 milliárd euróval a forrásszűkítés révén (ez ellenben többletként jelentkezik az Európai Jegybanknál).⁷⁶ Az eurózána bankjainak nettó bevétele 2024-ben 220 milliárd euró volt, ebből a szempontból a becslések közötti különbség nem jelentéktelen.⁷⁷

A digitális euró kritikája is innen ered: túl magas költségekkel kíván elérni tisztázatlan eredményeket. A kezdeményezés értelme, illetve hangsúlyai az idők során változtak. A 2010-es évek végén az Európai Jegybank érdemben tartott attól, hogy a nagyobb multinacionális cégek *stablecoinokat* bocsátanak ki, adott esetben euróhoz kötve, így elveszti a pénzmennyiség feletti ellenőrzést. Legfőképpen a Meta által kibocsátani szándékozott Libra (később Diem) vetett fel ilyen aggályokat, de a kezdeményezést csírájában elfojtották az amerikai hatóságok.⁷⁸ Ma már ez a fenyegetés nem érdemi, és szilárd szabályozói környezet is kiépült a *stablecoinok* köré, főképp Európában. Felmerültek a hagyományos, készpénzhasználat elleni érvek, amelyeknek a Covid-19-et követően nyertek pótlólagos, járványügyi tartalmat.⁷⁹ A legfőbb érv azonban a stratégiai autonómia, nevezetesen, hogy a hosszú idő alatt kiépített egységes európai fizetési rendszerbe (SEPA, TARGET2 stb.) továbbra is beékelődnek és abban egyre inkább teret nyernek főleg amerikai szolgáltatók

⁷⁵ Koroos, Levente: *EU Council Gives Digital Euro the Provisional Green Light*. [online], 2025. 12. 19. Forrás: Central Banking [2026. 02. 16.].

⁷⁶ BNP Paribas – Economic Research: *Digital Euro: One Cost May Hide Another*. [online], 2025. 11. 11. Forrás: BNP Paribas [2026. 02. 16.].

⁷⁷ Interjú európai banki érdekképviselet vezetőjével (2025. október 7.).

⁷⁸ Murphy, Hannah – Stacey, Kiran: *Facebook Libra: The Inside Story of how the Cryptocurrency Dream Died*. [online], 2022. 03. 20. Forrás: Financial Times [2026. 02. 14.].

⁷⁹ A készpénzhasználat visszaszorulóban van az eurozónában, 2016-ban még a tranzakciók 79%-a, 2022-ben már csak 59%-a valósult meg így. Ellenben a folyamat legnagyobb nyertese a bankkártyák voltak, részesedésük 19-ről 34%-ra nőtt, a teljes érték volumen 46%-át adva. A mobil appokon keresztüli és egyéb megoldások alig-alig vannak jelen, még ha terjednek is. *Study on the Payment Attitudes of Consumers in the Euro Area (SPACE)*. [online], 2022. 12. Forrás: ECB [2026. 02. 12.].

(Visa, Applepay, MasterCard, Google Wallet, PayPal stb.).⁸⁰ Ezek adatkezelése kétes, árazási gyakorlata komolyan felveti a piaci erőfölénnyel való visszaélés és a versenykorlátozás gyanúját, illetve európai szereplők által rövid távon nem kiváltható.⁸¹ Különösen aktuális lett ez a kérdés Trump elnöksége alatt, amikor az euroatlanti kapcsolat főleg amerikai oldalról megkérdőjeleződött, és párhuzamosan minden korábbinál magasabb szintre emelkedett mind a szankciók, mind az egyéb gazdasági kényszerítő eszközök alkalmazása Washingtonban. Az ezekkel való verseny növelésének eszköze, egy egész Európában gyorsan és mindenki számára elérhető hálózati alternatíva lenne a digitális euró, a biztonságiasítás végső lépése.

A kezdeményezést éles szakmai kritikák érik, főleg az Európai Parlament oldaláról.⁸² A szkeptikus Navarrete is elismeri egy teljesen szuverén, belső fizetési rendszer létrehozatalának szükségességét, az amerikai fizetéskezdeményezési és -hitelesítési rendszerekkel szemben valamilyen alternatíva kiépítését. Ugyanakkor ezt a meglévő fiat pénzekre és a kereskedelmi banki fizetési csatornákon keresztül gyorsabban, sokkal olcsóbban és biztonságban megvalósíthatónak tartja. Elvi lehetőségként valóban kötelezhetők az amerikai szolgáltatók az uniós szabályozás révén európai jogalanyiság – helyi leánybankok révén való – felvételére és a vonatkozó forgalomnak helyi szerverekre terelésére (nagyjából ez volt az orosz megoldás). Ugyancsak létrehozható egy, szabályozással támogatott jegybanki mobiltelefonos applikáció az amerikai szolgáltatókkal való versenyre, amelyet a kereskedőknek és a bankoknak kötelezően el kell fogadniuk, a vásárlók pedig ingyenesen vagy költségápolón használhatnák azt.

Ezzel szemben a digitális euró jelentős költséggel és törvényhozási előkészületekkel próbálja elérni ugyanezt, miközben semmilyen garancia nincs arra, hogy a lakosság széles körben használná majd azt. Számukra a digitális euró előnyei nem egyértelműek, valójában az a fiat pénzekhez képest nem is nagyon rendelkezik ilyenekkel. Mindeközben a digitális euró nem használható a hálózathoz nem csatlakozott országokban. Ennek megfelelően azoknak, akik az eurozóna/Európai Unió határain kívülre utaznak – ez hozzátétőlegesen az utazások szűk, de feltehetően legdrágább egy ötöde⁸³ –, így is szükséges lesz valamilyen hagyományos bankkártyás megoldást fenntartaniuk. Továbbá egy bürokratikus és a döntéshozatalt illetően megosztott⁸⁴ intézménynek kellene felvennie a piaci versenyt globális amerikai vállalatokkal. Mindezek a kétségek Navarrete szerint óvatosságra és költségminimalizálásra kellene hogy kényszerítse a döntéshozókat, sokkal nagyobb mértékben a szabályozói funkciókra hagyatkozva a kérdés rendezésekor.

⁸⁰ Cipollone, Piero: *Empowering Europe: Boosting Strategic Autonomy through the Digital Euro*, ECB. [online], 2025. 04. 08. Forrás: ECB [2026. 01. 31.].

⁸¹ Interjú középvezetővel, DG FISMA (2025. október 6.). Az európai versenyhatóság többször „eltolta” magától a piac vizsgálatát, annak összetettségére hivatkozva.

⁸² Navarrete, Fernando: *Do We Really Need the Digital Euro: A Solution to what Problem Exactly?* [online], 2025. Forrás: Instituto Español de Analistas [2025. 09. 30.].

⁸³ Timothy: *Outside the EU, Europeans Mostly Travel to Switzerland, Turkey and the United Kingdom*. [online], 2023. 10. 09. Forrás: Trip by Trip [2026. 02. 10.].

⁸⁴ A digitális euróra vonatkozó érdemi döntéseket jóvá kell hagyatni az Európai Unió szintjén is, az nem maradhat csak az Európai Jegybank joghatósága alatt.

A kihívók – a kriptodevizák és *stablecoin*ok

A különböző blokkláncalapú, osztott főkönyvi technológiájú (*distributed ledger technologies*, DLT) pénzek jelen tanulmány legbizarrabb, az összes eddigi pénztől és fizetési rendszertől gyökeresen eltérő megoldásait képviselik. Mivel ezek magánpénzek, nem egy állami szereplő által kibocsátott fizetőeszközök, teljesen testidegenek a kereskedelmi, legfőképp pedig a létező jegybanki gyakorlattól. Elterjedésük esetén a jegybankok elvesztenék a pénz mennyiségi ellenőrzése feletti képességüket. Hasonlóképpen az elmúlt negyven évben a fizetési rendszerekhez kötődő bűnüldözési kompetenciákat közvetlenül veszélyeztetik ezek a nehezen ellenőrizhető és visszakövethető, ellenben a bűnözők által előszeretettel használt csatornák. Nem meglepő, hogy az inkumbens szereplők és az államrezon hagyományos képviselői szinte kivétel nélkül a különböző kriptopénzek és *stablecoin*ok szigorú korlátozása mellett törnek lándzsát. Ez ugyanannyira igaz Kínára, Oroszországra, mint az Európai Unióra, az Egyesült Államokra vagy a legtöbb fejlődő államra. A túloldalon a lehetséges haszonélvezők köre mérsékelt. Az azt bányászó és azzal kereskedő szereplők képeznek egy szűk bázist, illetve a fejlődő világ pénzügyileg volatilisabb, sérülékenyebb társadalmában lehet értelme a használatuknak.

Az osztott főkönyvi megoldások, kiváltképp ha azokban nem csak véges számú főkönyv van a hálózatban, technológiai értelemben korlátosak. Működési elvük, hogy a tranzakciókat nem egyetlen, esetleg viszonylag alacsony számú főkönyvben rögzítik, hanem a pénz összes felhasználójának számítógépein párhuzamosan tartják nyilván. Azok konszenzusa képezi a főkönyvi elszámolást. Hogy az ilyen algoritmusok ne váljanak végtelenné, a tranzakciókat mennyiségi alapon blokkokba szervezve zárják le, és az új blokkokban csak hivatkoznak az azt megelőzőkre – innen származik a blokklánc-technológia elnevezés. Ugyanakkor könnyen belátható, hogy minél több felhasználója van egy-egy pénznemnek, annál több főkönyvben kell a tranzakciókat folyamatosan frissíteni és aktualizálni. Ezzel a brutális terheléssel egyelőre nem bír lépést tartani a globális szerverpark. Például a 2020-as évek elején a bitcoin piacán másodpercenként hét ügyletet lehetett a világban végrehajtani, miközben csak a Visa 24 ezer tranzakciót kezel ugyanennyi idő alatt.⁸⁵ A szűkület, a blokklánc-technológiák *reverse salient-jének* feloldására kriptotőzsdéket kell beiktatni, amelyek saját rendszereikben aggregálják az ügyleteket, és azokat nettó módon, kötegelve könyvelik el a világhálón. Ugyanakkor ezek a kriptotőzsdék már valamilyen nemzeti joghatóság alatt vannak, beavatkozási pontot kínálva a legkülönbözőbb állami hatóságok számára.

A blokklánc-technológiák esetén nincs érdemi fizetési rendszer. A tranzakciók maguk a főkönyvek, amelyek közt az internet, esetenként a kibocsátó vagy a kényszerűen közbeiktatott aggregátorok teremtenek kapcsolatot. Így a kormányzatok magukat a pénzeket szabályozhatják, főleg ezeken a belépési pontokon próbálva kikényszeríteni az akaratuakat. Ezeken az alapokon a 2020-as évektől kezdődően széles körű törvénykezés zajlik a világ országaiban, amelyekben szabályozzák a legkülönbözőbb, nem fiat pénzeket. Ezek jellemzően vagy tiltják (például Kína), vagy hatósági engedélyekhez kötik a területükön

⁸⁵ Eichengreen 2023.

az algoritmus-alapú pénzek kibocsátását, forgalmazását (Egyesült Államok, Európai Unió), a kereskedelem során megkövetelik a pénzmossa elleni szabályozás betartását, legfőképpen az ügyfél-azonosítást (például Kanada), vagy előírják azok adóztatását (például Svájc), esetleg engedélyezik azok egyes vállfajainak legális használatát (mint a bitcoin El Salvadorban, kisebb mértékben Szingapúrban).⁸⁶

A szabályozás rendszerint különbséget tesz az algoritmus-alapú kriptopénzek és a *stablecoinok* között. Ami az előbbieket illeti, ezek jellemzően spekulatív eszközök, volatilis árfolyammal, kevésbé alkalmasak fizetési és értékmegőrzési funkciók ellátására. Viszonylag hamar felmerült az igény, hogy a kriptopiacokon is legyenek stabilabb árfolyamú eszközök, ne kelljen ehhez a költséges kripto- és fiat pénzek közötti átváltást végigcsinálni. Ez utóbbi funkciót látják el a *stablecoinok*. Ezek árfolyama egy fiat devizához, jellemzően az amerikai dollárhoz kötött. Ezeknek is két válfaja ismert: a – jellemzően teljes – fedezet mellett kibocsátott *stablecoinok*, ahol a kibocsátó auditált módon garanciát vállal, hogy rendelkezik az általa kibocsátott volumen visszaváltásához szükséges tartalékkal, illetve az algoritmus-alapú *stablecoinok*, ahol ilyen garancia nincsen. A jegybankok értelemszerűen jobban tartottak a *stablecoinoktól*, minthogy azok saját fiat pénzeiket másolták, részlegesen annak attribútumaival bírtak, vagy legalábbis azt ígérték. Míg egy nem kötött árfolyamú kriptodeviza esetén inkább nyilvánvalók annak kockázatai, a *stablecoinok* részlegesen helyettesíthetik legfőképpen az amerikai dollárt.

Ennek megfelelően a fejlett országok, mint például az Egyesült Államok és az Európai Unió, jellemzően csak a teljes fedezettel ellátott *stablecoinok* kibocsátását engedélyezik és forgalmát támogatják a területükön. Ezek emissziója kötött és véges, így aligha lesznek képesek egy marginális szinten túl elterjedni. Arra alkalmasak, hogy a kriptotőzsdék biztos menedékei legyenek, illetve a perifériális gazdaságokban, ahol a nemzeti deviza árfolyama labilis, a dollárhoz való hozzáférés korlátozott és bizonytalan, elláthatnak dollárhelyettesítő funkciókat is (Latin-Amerika, Afrika). Ezen túlmenően azonban nem alkalmasak a fiat pénzek kiváltására, nincs mögöttük az a garanciális rendszer, amelyet a jegybankok biztosítanak.

Az állam mindenképp felett?

Bár a fizetési rendszereket a biztonságiasítás igénye és a bővülő technológiai választék potenciálisan fragmentálja, ma még meghatározó a fiat pénzek és az inkumbens fizetési rendszer uralma. A kihívók összesített forgalma nem éri el a SWIFT forgalmának 10%-át, tolerálható és a helyzet fényében természetesnek ható szinten tartva azokat. Nagyon úgy tűnik, hogy a hálózati skáláhozadék, az útfüggés, a dollár- és eurórendszer, illetve az azokhoz társult nyugati politikai érdek eddig képesek voltak ezeket a struktúrákat megőrizni. A változás üteme meglehetősen mérsékelt, legfeljebb az iránya tűnik biztosnak.

Szintügy, amennyire a kormányzatok támogatni tudják a *niche* fizetési rendszerek elterjedését, meg is tudják gátolni azok használatát. A hagyományos fizetési

⁸⁶ Schepp, David: *Cryptocurrency Regulation: U.S. Laws and Global Developments*. [online], 2025. Forrás: Britannica Money [2026. 01. 10.].

rendszerek korlátozására szép példa az Oroszország ellen hozott nyugati szankciók esete. Bár nem volt hasztalan az orosz felkészülés, a pénzügyi szankciókhoz való adaptáció jellemzően nem az orosz klíringrendszeren és SZPFSZ-en keresztül zajlott, hanem kerülőutakon és a kínai CIPS-en át. Egy kormányzat bármely más klíring- és üzenetküldő, fizetésindítási és -hitelesítési rendszer használatát be tudja tiltani, és rá tudja kényszeríteni legalább a saját nemzeti rendszerének véges számú pénzügyi intézményét, hogy járjon el hasonlóképp.

Ugyanígy, mivel mind a jegybank-, mind a kriptopénzek az interneten keresztül működnek, könnyen szabályozhatók saját területen, a domináns hatalmak esetén a szerverparkok révén esetleg azon túl is. A jegybankpénzekhez szükséges applikációk könnyedén letilthatók a szolgáltatók által. Kriptopénzek esetén alapesetben visszakövethető a küldő ország, így például az Oroszországból indított bitcoin fizetések minden további nélkül szankcionálhatók. A kriptotőzsdék felügyeleti szervei megkövetelhetik az ott ténykedő ügyfelek azonosítását, csökkentve azok vonzó anonimitását. Az Egyesült Államok hatóságai már bizonyították képességeiket e téren a különböző orosz aggregátorok (Garantex, Grinex),⁸⁷ a Binance vagy az FTX megregulázásakor, hiába állították azok, hogy nem rendelkeznek amerikai bejegyzéssel.⁸⁸ Ezek a szabályozók legfeljebb kis volumenben kikerülhetők, nem lehet makrogazdaságilag jelentős forgalmat a kormányzatok ellenőrzése elől elrejtetni. A kormányzatok tehát elviekben képesek a joghatóságuk alatt zajló fizetési folyamatokat nyomon követni és szabályozni, mindegyik fizetési rendszer esetében.

Kitekintve a fizetési rendszerek jövőjére, úgy tűnik, a világban zajló politikai folyamatok azok a változók, amelyek azt leginkább befolyásolni képesek. A fegyveresített interdependencia jelenlegi formájában bár arra ösztökéli a kormányzatokat, hogy feltétlenül keressenek alternatívát, hozzanak létre opcionalitást, azonban nincs még választási kényszer. A kínai–amerikai versengés mellett lehetsz egyszerre két klíringrendszer tagja, használhatod a CIPS-et és a CHIPS-et is párhuzamosan. Ugyanakkor egy valós gazdasági háború esetén, ahol a felek mélyebben konfrontálódnak, a fizetési rendszerek is gyorsan tömbösödhetnek a politikai erővonalak mentén. Itt a legéletszerűbb egy kínai–amerikai megosztottság, ahol a kisebb kormányzatoknak el kell köteleződniük, választaniuk kell a kínai és az amerikai klíringrendszerek között. Ez persze nem zárja ki, hogy aktívan keressék majd a menekülőutakat is. Fonák módon pont egy ilyen diszruptív jövőkép hozhatja el a technológiai diverzitást is. Ez ma már nem tűnik lehetetlennek, mi több, annyira távolinak sem.

Visszatekintve a 20. századra, a folyamat bizonyos közgazdász romantikával is kerektezhető. A semlegesség, a politikától mentesen a piaci szereplők által felépített hatékony és globális fizetési rendszer egyfajta leibnizi parafrázissal stilizálható „a legjobb fizetési

⁸⁷ Greig, Jonathan: *US Updates Sanctions on Russian Cryptocurrency Exchange Garantex*. [online], 2025. 08. 14. Forrás: The Record [2026. 01. 19.]. A Garantex Tether állományának jelentős részét 2025 márciusában amerikai–német–finn együttműködésben szerveresen le is foglalták, fizikailag is megfosztva a véget ettől a forrástól. *Garantex Cryptocurrency Exchange Disrupted in International Operation*. [online], 2025. 03. 07. Forrás: The Office of Public Affairs US Department of Justice [2026. 01. 16.].

⁸⁸ Eichengreen 2023.

rendszernek minden elképzelhető fizetési rendszerek közt”.⁸⁹ Ez illeszkedett leginkább a globalizáció optimista, liberális értelmezéséhez, amelyben az államok jóságosak és önkorlátozók. Ugyanakkor még napjainkban sem szűntek meg ezek a gazdasági hatóerők érvényesülni. Minden kétséget kizáróan az inkumbens fizetési rendszer képviselői, legfőképp a nagy nyugati tranzakciós bankok azok, amelyek bármilyen alternatív kimenetelen csak veszhetnek. A skáláhozadék elvesztése, a bizonytalanság és a tömbök közötti tranzakciók nehézsége pedig a többiek számára is elgondolkodtató. Az amerikai kormányzat számára az elmúlt két évtized pénzügyi szankciós politikája ugyan talán leírható sikerként, de mindenképpen csak csökkenő hozadékokkal. Oroszország pedig jobbra kudarccal ezen a területen, egyszerre mutatva a globális adaptációt és az alkalmazás méretbeli korlátait. Talán a nyugati kormányok is belátják, hogy a fizetési rendszerek korlátlan fegyveresítése csak rövid távon működhet, működhetett.

Mindezek alapján, ha visszatérés már talán nincs is, az elkövetkező évek fizetési rendszereinek karakterisztikája még nem alakult ki. Ha a technológia mára már fel is tárta a lehetséges repertoárját, a nemzetközi politikában még nem dőlt el egy sor olyan, rendszeralkotó kérdés, ami érdemben befolyásolhatja a globális fizetési architektúrát.

Felhasznált irodalom

- A7A5: *The Ruble-Backed Stablecoin Crosses \$100 Billion in Transactions*. [online], 2026. 01. 22. Forrás: Elliptic [2026. 01. 03.].
- Alberola, Enrique – Mattei, Ilaria: *Central Bank Digital Currencies in Africa*. [online], 2022. 11. Forrás: BIS Papers [2023. 01. 12.].
- Central Bank Digital Currency Tracker*. [online]. Forrás: Atlantic Council [2026. 01. 12.].
- Baker, Joe: *Is China's Cross-Border Payments Network on the Rise?* [online], 2025. 07. 04. Forrás: FXC Intelligence [2026. 01. 17.].
- BBC: *Visa and MasterCard Block Russian Bank Customers*. [online], 2014. 03. 21. Forrás: BBC News [2025. 12. 12.].
- Bencivelli, Lorenzo et al.: *China's Shrinking Oil Footprint: How Electric Vehicle Adoption is Shaping China's Oil Consumption*. [online], 2025. 11. 04. Forrás: CEPR [2026. 01. 21.].
- BIS: *The Next-Generation Monetary and Financial System*. [online], 2025. Forrás: Bank for International Settlements [2026. 02. 13.].
- BIS: *Triennial Central Bank Survey. OTC Foreign Exchange Turnover in April 2025*. [online], 2025. Forrás: Bank of International Settlements [2026. 01. 18.].
- BNP Paribas – Economic Research: *Digital Euro: One Cost May Hide Another*. [online], 2025. 11. 11. Forrás: BNP Paribas [2026. 02. 16.].
- Brooks, Rosa (2017): *How Everything Became War and the Military Became Everything: Tales from the Pentagon*. New York: Simon & Schuster.
- Cipollone, Piero: *Empowering Europe: Boosting Strategic Autonomy through the Digital Euro, ECB*. [online], 2025. 04. 08. Forrás: ECB [2026. 01. 31.].
- Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserves*. [online], 2025. Forrás: IMF [2026. 02. 16.].
- Durner, Tracey – Shetret, Liat: *Understanding Bank De-Risking and Its Effects on Financial Inclusion. An Exploratory Study*. [online], 2015. 11. Forrás: Oxfam [2025. 04. 26.].
- Early, Bryan R. (2012): *Alliances and Trade with Sanctioned States. A Study of U.S. Economic Sanctions, 1950–2000*. *Journal of Conflict Resolution*, 56(3), 547–572. Online: <https://doi.org/10.1177/0022002711420961>

⁸⁹ „A legjobb világ minden elképzelhető világ közt (Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles)” az eredeti idézet, Leibniz, Gottfried (1990) [1710]: *Essais de Théodicée*.

- Early, Bryan R. – Preble, Keith A. (2020): Going Fishing versus Hunting Whales: Explaining Changes in How the US Enforces Economic Sanctions. *Security Studies*, 29(2), 231–267. Online: <https://doi.org/10.1080/09636412.2020.1722850>
- Efing, Matthias – Goldbach, Stefan – Nitsch, Volker (2023): Freeze! Financial Sanctions and Bank Responses. *The Review of Financial Studies*, 36(11), 4417–4459. Online: <https://doi.org/10.1093/rfs/hhad043>
- Eichengreen, Barry (2019): *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. [H. n.]: Princeton University Press. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctvd58rxg>
- Eichengreen, Barry (2023): International Finance and Geopolitics. *Asian Economic Policy Review*, 19(1), 84–100. Online: <https://doi.org/10.1111/aep.12436>
- Eichengreen, Barry: *When the Facts Change: The Future of the Global Monetary System*. [online], 2025. 06. 09. Forrás: CIGI [2025. 11. 30].
- Elmer-DeWitt, Philip: *First Nation in Cyberspace*. [online], 1993. 12. 06. Forrás: Time [2026. 01. 30].
- Farrell, Henry – Newman, Abraham L. (2019): Weaponized Interdependence. How Global Economic Networks Shape State Coercion. *International Security*, 44(1), 42–79. Online: https://doi.org/10.1162/isec_a_00351
- Felbermayr, Gabriel et al. (2020): The Global Sanctions Data Base. *European Economic Review*, 129, 103561. Online: <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2020.103561>
- Filatov, Maksym (2025): Reproducing Power through Infrastructure. The Development of Sino-Russian Financial Interdependence (2014–2024). *Cogent Social Sciences*, 11(1). Online: <https://doi.org/10.1080/23311886.2025.2566307>
- Garantex Cryptocurrency Exchange Disrupted in International Operation*. [online], 2025. 03. 07. Forrás: The Office of Public Affairs US Department of Justice [2026. 01. 16.].
- Garratt, Rodney – Wilkens, Priscilla Koo – Song Shin, Hyun (2024): *Next Generation Correspondent Banking*. [online], 2024. Forrás: BIS Bulletin [2026. 01. 14.].
- Greig, Jonathan: *US Updates Sanctions on Russian Cryptocurrency Exchange Garantex*. [online], 2025. 08. 14. Forrás: The Record [2026. 01. 19.].
- G7 Information Centre: *Economic Declaration*. [online], 1989. 07. 16. Forrás: g7 [2026. 02. 09].
- Hirsh, Michael: *How America's Top Companies Created the Surveillance State*. [online], 2013. 07. 25. Forrás: National Journal [2026. 02. 01].
- Keohane, Robert O. – Nye, Joseph S. (1997): *Power and Interdependence*. Longman.
- Kochergin, Dmitry – Yangirova Alsu (2018): Modern Development of the National Payment Card System in Russia. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 104, 223–232. Online: <https://doi.org/10.2991/ies-18.2019.26>
- Koroos, Levente: *EU Council Gives Digital Euro the Provisional Green Light*. [online], 2025. 12. 19. Forrás: Central Banking [2026. 02. 16.].
- Koszov, Mihail Jevgenyjevics et al. (2025): Vlijanyije szankcionnüh ogranyicsenyij na finanszovij i bankovszkij szektorü Rossziszkoj Federacii. *Finanszovüj zszurnal*, 17(4), 62–82. Online: <https://doi.org/10.31107/2075-1990-2025-4-62-82>
- Lane, Philip R.: *The Digital Euro: Maintaining the Autonomy of the Monetary System*. [online]. Forrás: SUERF [2026. 04. 16].
- Leibniz, Gottfried (1900) [1710]: *Essais de Théodicée*.
- Lichtbau, Erik – Risen, James: *Bank Data Is Sifted by U.S. in Secret to Block Terror*. [online], 2006. 06. 23. Forrás: New York Times [2026. 02. 07].
- McCann, Lucinda – Hastilow, Liz – Morris, James: *Project Acacia: Innovations In Digital Money and Existing Settlement Infrastructure*. [online], 2025. 07. 11. Forrás: Norton Rose Fullbright [2026. 02. 01.].
- Murphy, Hannah – Stacey, Kiran: *Facebook Libra: The Inside Story Of How The Cryptocurrency Dream Died*. [online], 2022. 03. 20. Forrás: Financial Times [2026. 02. 14.].
- Navarrete, Fernando: *Do We Really Need the Digital Euro: A Solution to what Problem Exactly?* [online], 2025. Forrás: Instituto Español de Analistas [2025. 09. 30.].
- Newman, Abraham – Zhang, Qi (2023): Secondary Effects of Financial Sanctions: Bank Compliance and Economic Isolation of Non-Target States. *Review of International Political Economy*, 31(3), 995–1021. Online: <https://doi.org/10.1080/09692290.2023.2267051>

- Nölke, Andreas: *The Weaponization of Global Payment Infrastructures: A Strategic Dilemma*. [online], 2022. 06. Forrás: SAFE White Paper No. 89, Leibniz Institute, [2026. 01. 03].
- Orosz Nemzeti Bank: *Sztatizisztika vnyesnyego szektora*. [online], 2026. 02. 12. Forrás: CBR [2026. 02. 12].
- Pettis, Michael (2024): *Will the Chinese Renminbi Replace the US Dollar?* In Palley, Thomas – Pérez Caldentey, Pérez – Vernengo, Matías (szerk.): *Dollar Hegemony*. Edward Elgar, 57–70. Online: <https://doi.org/10.4337/9781035320936.00006>
- Project Jura: Cross-Border Settlement Using Wholesale CBDC*. [online]. Forrás: BIS [2026. 02. 01.].
- Project mBridge Reached Minimum Viable Product Stage*. [online], 2024. 11. 11. Forrás: BIS [2026. 01. 19.].
- Robinson, Gary: *Correspondent Banking, SWIFT, and the Geographies of Financial Infrastructure: Technological and Organisational Change in Cross-Border Payments*. [online], 2023. Forrás: University of Luxembourg Open Repository and Bibliography Thesis Ph.D [2025. 10. 03].
- Robinson, Gary – Dörny, Sabine – Derudder, Ben (2025): *SWIFT. Trusted Infrastructure for Infrastructures*. In Westermeier, Carola – Campbell-Verduyn, Malcolm – Brandl, Barbara (szerk.): *The Cambridge Global Handbook of Financial Infrastructure*. Cambridge University Press, 237–249. Online: <https://doi.org/10.1017/9781009428118.022>
- Roselli, Alessandro (2024): *The Political Economy of Central Banking. A Short History of the Changing Role of Central Banks*. Cham: Palgrave Macmillan. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-77036-4>
- Schepp, David: *Cryptocurrency Regulation: U.S. Laws and Global Developments*. [online], 2025. Forrás: Britannica Money [2026. 01. 10.].
- Scott, Susan V. – Zachariadis, Markos (2014): *The Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT). Cooperative Governance for Network Innovation, Standards, and Community*. London – New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315849324>
- SDX: *BIS, SNB and SIX Test Wholesale CBDC Settlement with Commercial Banks*. [online], 2022. 01. 13. Forrás: BIS [2026. 02. 01.].
- Settlement Agreement between OFAC and Credit Suisse AG*. [online], 2009. 12. 16. Forrás: OFAC [2026. 02. 01.].
- Settlement Agreement between the U.S. Department of the Treasury's Office of Foreign Assets Control and ING Bank, N.V.* [online], 2012. 12. 06. Forrás: OFAC [2026. 02. 01.].
- SLDinfo: *Russia's Yuan Pivot: How Sanctions Forced Moscow's Currency Revolution*. [online], 2025. Forrás: Second Line of Defense [2026. 01. 09.].
- Strange, Susan (1988): *States and Markets*. [H. n.]: Pinter.
- Study on the Payment Attitudes of Consumers in the Euro Area (SPACE)*. [online], 2022. 12. Forrás: ECB [2026. 02. 12.].
- SWIFT: *Annual Review, 2023*. [online], 2023. Forrás: SWIFT [2025. 11. 14.].
- SWIFT: *RMB Tracker – Monthly reporting*. [online], 2025. 07. Forrás: SWIFT [2026. 01. 26].
- SWIFT: *Organisation & Governance*. [online]. Forrás: SWIFT [2026. 02. 03].
- Timothy: *Outside the EU, Europeans Mostly Travel to Switzerland, Turkey and the United Kingdom*. [online], 2023. 10. 09. Forrás: Trip by Trip [2026. 02. 10.].
- US Department of Justice: *BNP Paribas Agrees to Plead Guilty and to Pay \$8.9 Billion for Illegally Processing Financial Transactions for Countries Subject to U.S. Economic Sanctions*. [online], 2014. 06. 30. Forrás: US Department of Justice [2026. 02. 01.].
- Visa to Miss Deadline for New Russian Payment System, MasterCard on Time*. [online], 2015. 03. 27. Forrás: The Moscow Times [2025. 06. 22].
- Volinszkij, Akim et al.: *Jüanizacija v Rosszii: Polityicseszkij konsztrukt ili ekonomicseszkaja realnoszty?* [online], 2024. 12. 23. Forrás: IE RAN [2026. 01. 11.].
- World Bank Group: *Withdrawal from Correspondent Banking: Where, Why, and What to Do About It*. [online], 2015. Forrás: World Bank [2026. 01. 16].
- Wu, John: *Chinese Yuan on Slow Path to Globalization Due to Capital Account Controls*. [online], 2023. 07. 11. Forrás: S&P Global [2026. 01. 19.].
- Zhang, Longmei (2023): *Capital Account Liberalization and China's Financial Integration*. M-RCBG Associate Working Paper Series, 196. Kennedy School of Government. Online: https://www.hks.harvard.edu/sites/default/files/centers/mrcbg/files/196_AWP_final.pdf

Micsutka Fanni¹

Az észak-koreai munkaerőexport mint hibrid állami stratégia

Gazdasági kényszer, politikai kontroll és nemzetközi alkalmazkodás

A tanulmány az észak-koreai munkaerőexport rendszerét elemzi, amely a hagyományos migrációtól eltérően államilag szervezett és szigorúan kontrollált folyamat. A kvalitatív elemzés nemzetközi szervezetek jelentéseire támaszkodva bemutatja, hogy a rendszer számos ponton megfelel a kényszers munka kritériumainak, különösen a mozgásszabadság korlátozása és a jövedelmek állami elvonása révén. Az eredmények szerint a munkaerőexport nem csupán gazdasági tevékenység, hanem egy hibrid eszköz, amely devizabevételt generál, fenntartja a politikai kontrollt, és hozzájárul a rezsim stabilitásához. A tanulmány rámutat arra is, hogy a nemzetközi szankciók nem szüntették meg a rendszert, hanem annak alkalmazkodását segítették elő, különösen Kína és Oroszország esetében.

Kulcsszavak: KNDK, munkaerőexport, kényszers munka, nemzetközi szankciók, transznacionális kontroll, Kína, Oroszország

North Korean Labor Export as a Hybrid State Strategy

Economic Coercion, Political Control, and International Adaptation

This paper analyzes North Korea's labor export system as a state-organized and tightly controlled process distinct from conventional migration. Drawing on reports from international organizations, the study shows that the system meets key criteria of forced labor, including restrictions on movement and state appropriation of wages. The findings suggest that labor export functions as a hybrid tool that generates foreign currency, reinforces political control, and supports regime stability. The paper also highlights that international sanctions have not eliminated the system but have instead driven its adaptation, particularly in the cases of China and Russia.

Keywords: DPRK, labor export, forced labor, international sanctions, transnational control, China, Russia

¹ Micsutka Fanni az NKE Hadtudomány Doktori Iskolájának hallgatója. E-mail: micsutka.fanni@gmail.com

Bevezetés

A nemzetközi migrációs kutatás hagyományosan különbséget tesz az önkéntes gazdasági migráció, valamint az államilag szervezett, ugyanakkor kontrollált munkaerő-áramlás között. Míg az előbbi esetében az egyének a saját döntésük alapján vállalnak külföldön munkát, addig az utóbbi már egy központilag irányított rendszer keretei között zajlik, amelyben az állam központi szerepet tölt be. A munkások kiválasztásától a kiküldésen át egészen a felügyeletig, vagyis a teljes folyamatot ellenőrzés alatt tartják. Ennek a másik típusnak a legmarkánsabb példája a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK; koreaiul: 조선민주주의인민공화국 – *Csoszon mindzsudzsui inmin konghvaguk*). Napjaink egyik legelzártabban működő országa, amelynek gazdasági működését a tartós strukturális korlátok és a nemzetközi közösségek általi izoláció határozzák meg. Az ország külkereskedelmi lehetőségei eléggé korlátozottak. Továbbá a több területre kiterjedő szankciós rezsimek következtében az észak-koreai kormány számára kiemelt lehetőségeket jelentenek azok a bevételi mechanizmusok, amelyek a formális gazdasági csatornákon kívül működnek, és amelyekkel biztosítani tudják az állandó bevételt az ország számára.

Ennek a rendszernek egyik legalapvetőbb jellemzője, hogy a munkavállalók nem pusztán autonóm gazdasági szereplőként jelennek meg a nemzetközi munkaerőpiacon, hanem sokkal inkább az észak-koreai állam által szervezett és szigorúan ellenőrzött struktúra részeként. Az állam fedővállalatokon és közvetítő szervezeteken keresztül szervezi a munkavállalók külföldi foglalkoztatását, miközben szigorú kontrollt gyakorolnak a munkások felett. Ezen gyakorlat több ponton is eltér a hagyományos migrációs mintázatoktól, és számos elemében megfeleltethető a kényszerszermunka nemzetközi definíciójának, amely szerint a munkavégzés nem önkéntes alapú, és a munkavállalók legtöbbször valamilyen büntetésben részesülnek.² Az észak-koreai munkavállalók esetében még olyan szembetűnő érveket is hozhatunk fel, mint a mozgásszabadság korlátozása, a jövedelmek feletti állami kontroll, valamint a különböző szankciókkal való fenyegetés.

Mindezek alapján az észak-koreai külföldi munkavállalás nem pusztán gazdasági jelenséggént értelmezhető, hanem olyan hibrid eszközként, amely egyszerre szolgál devizabevételi, politikai kontroll- és biztonságpolitikai célokat, valamint egy átfogó állami stratégia szerves részét képezi.

Az észak-koreai munkaerőexport kialakulásának történeti háttere

Napjainkban a munkaerőexport még mindig elterjedt módszer arra, hogy pénzszerzés érdekében a hatalom hogyan használja ki az állampolgárait. A KNDK-ban ez kikophatatlan minta, mivel ez adja a rezsimek gazdasági és politikai fenntartásához szükséges eszközöket. Ahhoz, hogy az észak-koreai rendszerbe jobban belelássunk, fontos, hogy először áttekintsük történeti kialakulását, mivel ez magyarázza meg jelenlegi működésének sajátosságát.

² *Forced Labour, Modern Slavery and Trafficking in Persons*. [online]. Forrás: International Labour Organization [2025. 11. 23.].

Az észak-koreai munkaerőexport gyökerei egészen a hidegháború időszakáig nyúlnak vissza, amikor még nem hivatalos úton kerültek észak-koreai munkások a Szovjetunió területére. Viszont az első hivatalos megállapodás 1967-ben született Moszkva és Phenjan között. Ennek értelmében több ezer munkást küldtek Szibériába, hogy fakitermelési és építőipari feladatokat lássanak el. Kezdetben ezek a programok kétoldalú állami megállapodások keretében zajlottak, ugyanakkor már ebben az időszakban is megjelentek azok a kontrollmechanizmusok, amelyek később meghatározóvá váltak. Ezek jellemzően a munkások folyamatos megfigyelésében és a fogadó ország társadalmától való elkülönítésükben nyilvánultak meg.³ A Szovjetunió felbomlása után a rendszer nem szűnt meg, mivel az utódállam, Oroszország is igényt tartott az olcsó munkaerőre. Valamint, az észak-koreai rezsim is sikeresnek látta a programot, így új földrajzi területekre és országokba is elkezdett terjeszkedni. Ez eredményezte, hogy a 2000-es évektől Kína egyre fontosabb szereplővé vált az észak-koreai rezsim különleges foglalkoztatási rendszerének fenntartásában. A kínai kormány rájött, hogy az olcsó észak-koreai munkaerőt jól tudja olyan területeken alkalmazni, mint az építőipar, mezőgazdaság, halászat és a könnyűipar. Észak-Koreának pedig jól jön Kína partnersége ahhoz, hogy a munkaerőexport rendszerét fenn tudja tartani.⁴

Az észak-koreai munkaerőexport rendszerének nemzetközi kiterjedését jól mutatja az is, hogy a 2010-es években egyre nagyobb számban jelennek meg munkások az Európai Unió egyes tagállamaiban, ideértve Lengyelországot és Csehországot, továbbá a közeli országokban és az afrikai Angolában.⁵ Nagyjából 2015-re a nemzetközi szervezetek számára egyre világosabbá vált, hogy az észak-koreai kormány a ballisztikusrakéta-fejlesztésekre szánt pénzeket a saját állampolgárainak külföldi munkáiból szerzi be. Ez a módszer nemcsak az emberi jogokat sérti, de többek között szembemegy az ENSZ Alapokmányában megfogalmazottakkal. Annak érdekében, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa visszaszorítsa az észak-koreai kormány illegális és nem etikus pénzszerzési módszereit, több határozatot is kiadott. Végül 2017. november 28-án Észak-Korea végrehajtotta a Hwasong-15 típusú interkontinentális ballisztikus rakéta tesztkilövését, amelyre válaszul az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2017. december 22-én elfogadta a 2397. számú határozatot. Az ENSZ Alapokmány VII. fejezete alapján meghozott döntés jogilag kötelező érvényű minden tagállamra nézve, és a korábban bevezetett szankciók megerősítése mellett létrehoztak újabb korlátozó intézkedéseket is. Ezek közé tartozik az a rendelkezés is, amely előírja, hogy a tagállamoknak a határozat elfogadásától számított 24 hónapon belül vissza kell küldeniük a területükön munkát vállaló észak-koreai állampolgárokat.⁶ Viszont a szankciók ellenére számos jelentés rámutat arra, hogy a gyakorlat nem szűnt meg teljesen, hanem különböző rejtett vagy informális csatornákon keresztül folytatódik

³ Devalpo, Alain: *Russia's Imported Koretsky Labour Without Reward. North Korean Slaves*. [online], 2006. 04. Forrás: Le Monde Diplomatique [2026. 04. 11.]

⁴ Lankov, Andrei: *The Real Story of North Korean Labor Camps in Russia*. [online]. Forrás: Carnegie Moscow Center [2026. 04. 11.].

⁵ Pons, Philippe: *North Korean Workers Abroad, a Financial Windfall for the Pyongyang Regime*. [online], 2025. 03. 30. Forrás: Le Monde [2026. 04. 02.].

⁶ *Resolution 2397 (2017)*. [online], 2017. 12. 22. Forrás: United Nations Security Council [2025. 10. 20.].

tovább az észak-koreaiak „exportálása”. Ami jól alátámasztja azt a vélekedést, miszerint a program továbbra is a rezsím gazdasági stratégiájának egyik alapvető eleme maradt.⁷

A rendszer működése és kényszermunka-dimenziója: kiválasztás, kontroll és intézményi logika

A rövid történeti áttekintést követően a működési mechanizmusok elemzése mutatja meg, miként vált a külföldi munkavállalás a KNDK tartós és nehezen felszámolható gazdasági eszközévé. A jelenség sajátossága abban rejlik, hogy ez nem piaci alapon szerveződő migrációs folyamat, hanem sokkal inkább egy központosított, többszintű kontrollmechanizmusokra épülő rendszer. Tehát a munkavállalók kiválasztása nem a nyugati társadalmakban megszokott piaci alapon történik, hanem a politikai és társadalmi megítélések és besorolások alapján dől el. Ebben kulcsszerepet játszik a szongbun (koreaiul: *성분*), egy társadalmi-politikai besorolási rendszer, amely az egyének és azok családjának politikai megbízhatóságát határozza meg.⁸ A kiválasztott munkavállalók általában olyan családokból származnak, amelyek már több nemzedék óta lojálisak a vezetőhöz és a rezsímhez. A kiválasztás a szongbun szerinti lojalitásra épül, mivel az észak-koreai rezsím így igyekszik minimalizálni a külföldi dezertálás kockázatát. Vagyis a kiválasztás elsődleges célja nem a gazdasági hatékonyság maximalizálása, hanem a politikai lojalitás bebiztosítása. Az állam legtöbbször különböző szervezetek és fedőcégek mögé bújva közvetíti ki a saját állampolgárait a külföldi partnercégekhez. Így tudja a rezsím a teljes folyamatot kontroll alatt tartani. Tehát a rendszer nem csupán adminisztratív, hanem intézményi értelemben is centralizált, ahol a gazdasági tevékenység és a politikai ellenőrzés szorosan összefonódik.⁹

A külföldi munkavégzés során a munkások szinte teljes mértékben elveszítik autonómiájukat. Az ENSZ és a Human Rights Watch jelentései szerint állandó gyakorlattá vált, hogy az észak-koreai felügyelők elkobozzák a munkások útleveléit, folyamatosan felügyelet alatt tartják őket, illetve korlátozzák a mozgásukat is. Az ideiglenes szállásukat csak akkor hagyhatják el, ha dolgozni mennek. A munkavállalók életkörülményei is sokban sértik a normális emberi bánásmóddal szemben támasztott követelményeket. Több olyan beszámolót is lehet olvasni megszökött munkásoktól, hogy csoportokban alszanak, és több ember osztozik egy szobán, mint ahányan valójában elférnének.¹⁰ Továbbá, az észak-koreai kormány a legkisebb esélyt is elveszi a munkásoktól, hogy a fogadó országgal megismerkedjenek. Emellett heti egyszer részt kell venniük ideológiai oktatásokon, amit annyira szigorúan vesznek, hogy egy esetleges távolmaradás a fizetés megvonását és különböző büntetéseket von maga után. Illetve fontos megemlíteni a megfélemlítésnek azon fajtáját is, amikor a kormány az otthon maradt családtagokkal zsarolja

⁷ Scarlatiou, Greg (2022): *North Korean Workers Officially Dispatched to China & Russia*. Washington, D.C.: Human Rights North Korea, 21–26.

⁸ Robertson, Phil: *North Korea's Caste System*. [online], 2016. 07. 05. Forrás: Human Rights Watch [2025. 10. 31.].

⁹ *Report of the Commission of Inquiry on Human Rights in the DPRK*. [online]. Forrás: United Nations Human Rights Council [2025. 10. 31.].

¹⁰ *North Korea: Economic System Built on Forced Labor*. [online], 2012. 06. 13. Forrás: Human Rights Watch [2025. 10. 31.].

a munkásokat.¹¹ Ez a fajta transznacionális kontrollmechanizmus eredményezi, hogy az észak-koreai rezsim a külföldön tartózkodó állampolgárai felett is képes az ellenőrzést fenntartani.

A munkakörülmények pedig ennek a rendszernek a közvetlen következményei. Több menekült is beszámolt arról, hogy a munkaidő legtöbbször eléri a 15-16 órát, miközben a pihenőidő csak korlátozottan áll rendelkezésükre. A fogadó országban alkalmazott munkavédelmi előírásokat is sok esetben figyelmen kívül hagyják.¹² Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezek a körülmények nem anomáliák, hanem a rendszer logikus következményei: a munkavállalók teljes kihasználtsága közvetlenül összefügg a bevétel-maximalizálás céljával. A rendszer további hatékonyságát a bérezési mechanizmus is erősíti. A nemzetközi szervezetek becslései alapján az állam a munkások bérének 70–90%-át elvonja, vagyis a megkeresett összegnek csak a töredékét kapják meg a munka végétével.¹³ Ez a gyakorlat jól rámutat arra a problémára, amire a nemzetközi szervezetek is felhívják a figyelmet. Vagyis, a rendszer elsődleges célja nem a munkavállalók jólétének biztosítása, hanem inkább azok kizsákmányolása, annak érdekében, hogy az ország devizabevételét maximalizálni tudják. A rendszer ezzel anyagi függőséget alakít ki a munkavállalók és a rezsim között.¹⁴

A kényszers munkáról szóló korábban idézett meghatározás tehát az észak-koreai esetben is jól megállja a helyét: a fizikai korlátozások, a gazdasági kiszolgáltatottság és a családtagokkal szembeni retorziók együttesen hoznak létre egy zárt struktúrát. Ezen a ponton arra is érdemes rámutatni, hogy ennek a rendszernek a működése nem ér véget a hazatéréssel. Mivel ezt követően a munkavállalók továbbra is a rezsim ellenőrzése alatt maradnak, és a korábban tanúsított magatartásuk alapján egyesek büntetésben és szankciókban részesülnek, míg a szerencsésebbek jutalmat kapnak. Ez a kiterjesztett kontroll tovább erősíti a rendszer zárt jellegét, és a továbbiakban hozzájárul annak hosszú távú fenntarthatóságához.¹⁵ A leírtak pedig jól reflektálnak arra a tényre, hogy az észak-koreaiak külföldi munkavállalása komplex, intézményesített rendszerként írható le, amelyben a gazdasági célok és a politikai kontrollmechanizmusok elválaszthatatlanul összekapcsolódnak. A kényszerjellegű munkakörülmények nem melléktermékei a rendszernek, sokkal inkább annak szerves részei, amelyek a működés hatékonyságát és stabilitását szolgálják.

¹¹ Breuker, Remco E. (2023): North Korean Slavery and Forced Labor in Present-Day Europe. In Pargas, Damian A. – Schiel, Jeroen (szerk.): *The Palgrave Handbook of Global Slavery Throughout History*. London: Palgrave Macmillan, 643–660.

¹² Seo, Ji-eun: *UN Report Details North Korea's 'Deeply Institutionalized' Forced Labor*. [online], 2024. 07. 16. Forrás: Korea JoongAng Daily [2025. 10. 31.].

¹³ Lankov, Andrei – Ward, Peter – Kim, Jiyoung (2020): *The North Korean Workers in Russia. Problematizing the 'Forced Labor' Discourse*. *Asian Perspective*, 44(1), 31–53.

¹⁴ Snyder, Scott A.: *Human Rights Conditions of Overseas Laborers from North Korea*. [online], 2015. 05. 22. Forrás: Council on Foreign Relations [2025. 11. 16.].

¹⁵ *Trafficking in Persons Report*. [online]. Forrás: United States Department of State [2025. 11. 20.].

Gazdasági jelentőség: devizabevétel és a szankciók megkerülése

A működési mechanizmus feltárását követően indokolt megvizsgálni a rendszer gazdasági jelentőségét is, különös tekintettel arra, hogy a külföldi munkavállalás miként vált a KNDK gazdasági működésének egyik meghatározó elemévé. A jelenség értelmezése nem korlátozható csupán a bevételek nagyságára, mivel a munkaerőexport szerepe elsősorban a gazdasági struktúrában betöltött funkcióján keresztül ragadható meg. A nemzetközi szervezetek különböző becslései szerint a külföldön dolgozó észak-koreai munkavállalók a 2010-es években nagyjából több százmillió amerikai dollárnak megfelelő bevételt generáltak a rezsिम számára.¹⁶ Más elemzések ezt az összeget 300–500 millió dollár közé becsülik. Bár a pontos számokat a rendszer átláthatatlansága miatt nem lehet nyomon követni teljes bizonyossággal. Mégis, a különböző becslések közötti eltérések ellenére az állapítható meg, hogy a munkaerőexport a KNDK egyik legstabilabb és legkiszámíthatóbb devizabevételi forrásának tekinthető.¹⁷

Ennek a rendszernek a gazdasági sajátossága abban rejlik, hogy az értékkeremtés nem a munkavállalók jövedelmében realizálódik, hanem közvetlenül az állami redistribúciós mechanizmusokon keresztül csatornázzák vissza. Mint már fentebb szó volt róla, a Human Rights Watch és az ENSZ jelentései alapján a munkások fizetésének jelentős százalékát az állam vonja el, ami nem mellékjelenség, hanem a rendszer működésének egyik alapelve. Ebben az értelemben a munkaerőexport nem csupán gazdasági tevékenységként értelmezhető, hanem sajátos „exportmodellként”, amelyben maga a munkaerő válik az állam által kontrollált és hasznosított erőforrássá. Ugyanakkor ennek a jelenségnek a fontossága túlmutat a bevételek mértékén. A munkaerőexport olyan bevételi mechanizmusként működik, amely a klasszikus külkereskedelmi tevékenységekhez képest sokkal alacsonyabb kockázat mellett tudja biztosítani a devizaforrást a rezsिम számára. Míg az áruexport esetében a különböző szankciók, a logisztikai korlátozások vagy a piaci kereslet ingadozása jelentős bizonytalanságot eredményezhetnek, addig a munkaerőexport decentralizált és összefüggéstelen jellege csökkenti ezeknek a hatását. Ennek következtében ez a rendszer nem csupán egy alternatív lehetőség, hanem strukturálisan előnyös bevételi forma a szankciókkal sújtott ország számára.¹⁸

A nemzetközi közösség felismerte ennek a mechanizmusnak a jelentőségét, és ennek megfelelően igyekezett korlátozni annak működését. Az ENSZ 2017-es szankciói fordulópontot jelentettek az észak-koreai rezsिम számára, mivel explicit módon célozták az ország bevételi forrását. A 2397. számú határozatban előírtak alapján az ENSZ arra kéri az érintett tagállamokat, hogy az észak-koreai munkavállalók hazatelepítését legkésőbb 2019 végéig hajtsák végre, továbbá tiltja az újonnan érkező munkavállalók fogadását. A cél egyértelműen az volt, hogy megszüntessék a rezsिम egyik leglényegesebb devizabevételi forrását, amelyből a különböző nukleáris és hagyományos katonai fejlesztéseit

¹⁶ *Report S/2017/150*. [online], 2017. 02. 27. Forrás: United Nations Security Council of Experts [2025. 10. 15.].

¹⁷ Snyder 2015.

¹⁸ *Report of the Commission of Inquiry on Human Rights in the DPRK*. [online], 2017. 02. 07. Forrás: United Nations Human Rights Council [2025. 11. 12.].

tudja finanszírozni.¹⁹ A későbbi jelentések rendszerint beszámolnak arról, hogy a munkaerőexport-programok nem szűntek meg, hanem csak a rendszert alakították át annak érdekében, hogy alkalmazkodni tudjanak a korlátozásokhoz. Az ENSZ szakértői számos olyan esetet dokumentáltak, ahol a munkavállalók újonnan létrehozott vagy átnevezett vállalatokon keresztül, illetve olyan alternatív jogi státuszok felhasználásával maradtak külföldön, mint például a diákvizumok. Emellett az informális foglalkoztatási formák szerepe is felértékelődött, ami tovább nehezíti a rendszer pontos nyomon követését és annak szabályozását. Ez az alkalmazkodó képesség is jól mutatja, hogy a munkaerőexport rendszere nem pusztán gazdasági eszköz, hanem a rezsim szankciókkal szembeni túlélési stratégiájának egyik nélkülözhetetlen része. A rendszer felszámolását strukturálisan nehezíti a párhuzamos és részben informális működése. Végül: a munkaerőexport egy sajátos gazdasági függőségi mechanizmust is létrehoz. A stabil devizabevételekre épülő működés hosszabb távon ösztönzi a rezsimet arra, hogy a rendszerüket fenntartsa, ami strukturális függőségi hatást eredményez. Tehát minél inkább beépül a gazdasági struktúrába, annál magasabb költségekkel járna a feladása. Ebben az értelemben a munkaerőexport nem csupán bevételi forrás, hanem a szankciós környezethez való alkalmazkodás intézményszerű formája.²⁰

Biztonságpolitikai dimenzió: szankciók, állami adaptációk, valamint Kína és Oroszország szerepének a megerősödése

Az észak-koreai külföldi munkavállalás biztonságpolitikai jelentősége már túlmutat a gazdasági funkción, és közvetetten kapcsolódik a nemzetközi szankciós rezsim működéséhez. Az eset is jól illusztrálja azt a megközelítést, ami a szakirodalomban is megjelenik, miszerint a szankcionált államok nem pusztán elszenvedői a korlátozásoknak, hanem ennek aktív adaptálói.²¹ A jelenség különösen jól vizsgálható a 2017 utáni időszakban, amikor a rendszer formális felszámolása ellenére a működése nem szűnt meg, hanem csak átalakult és sokkal koncentráltabbá vált. Az észak-koreai eset jól mutatja azt a nemzetközi politikai gazdaságtan keretében értelmezett megközelítést, amely szerint a szankcionált autoriter rendszerek nem pusztán elszenvedői, hanem igen aktív adaptálói is a korlátozásoknak. Emiatt képesek gyakran informális, alternatív csatornákon keresztül újraépíteni a gazdasági kapcsolataikat. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elfogadott 2370. és 2397. számú határozatoknak a célja az volt, hogy az észak-koreai munkaerőexportból származó bevételeket megszüntesse, valamint a külföldön dolgozó munkavállalókat hazatelepítse. Ahogy már fentebb is említettem, több szakértői jelentés is beszámolt arról, hogy a rendszer nem szűnt meg egyik pillanatról a másikra, hanem részben informális és kevésbé átlátható csatornába helyeződött át. Ez újfent bizonyítja, hogy a szankciók hatékonysága nem kizárólag a szabályozás szigorúságától függ, hanem annak végrehajtásától és ellenőrizhetőségétől is. A jelenség a szakirodalomban a transznacionális autoriter kontroll

¹⁹ *Report S/2022/668*. [online], 2022. 09. 07. Forrás: United Nations Security Council Panel of Experts [2025. 10. 20.].

²⁰ *Report S/2023/171*. [online], 2023. 03. 07. Forrás: United Nations Security Council Panel of Experts [2025. 10. 29.].

²¹ Haggard, Stephan – Noland, Marcus (2017): *Hard Target: Sanctions, Inducements, and the Case of North Korea*. [H. n.]: Stanford University Press, 166–198.

egyik formájaként értelmezhető, amelyben az állam a területi szuverenitásán túl is képes fenntartani politikai és gazdasági ellenőrzését az állampolgárai felett.²²

A rendszer működésének elemzése négy fő biztonságpolitikai dimenzió mentén ragadható meg. Egyrészt pontos rávilágítást kapunk a rezsimnek strukturális korlátjaira, különösképpen azok végrehajtásának szelektivitására.²³ Másrészt a jelenség a transznacionális állami kontroll sajátos formájaként értelmezhető, amelyben a rezsim a külföldön tartózkodó állampolgárai felett is képes fenntartani az ellenőrzést.²⁴ Harmadrészt a rendszer közvetett módon hozzájárulhat a KNDK stratégiai programjainak finanszírozásához, amit a már korábban is említett ENSZ szakértői jelentések is alátámasztanak. Negyedrészt pedig a reputációs és jogi kockázatok generálása a fogadó országok és gazdasági szereplők számára, különösen a szankciók megsértésének és az emberi jogi normák sérelmének kockázata révén.

Ezen általános dinamikák konkrét működése jól megfigyelhető Oroszország és Kína esetében, amelyek a szankciók után a rendszer fennmaradásának kulcsfontosságú szereplőivé váltak. Oroszország azon kevés fogadó ország közé tartozik, ahol az észak-koreai munkaerő alkalmazása hosszabb időre visszatekintő, intézményesült gyakorlatként értelmezhető. Az orosz gazdaság azon szektoraiban, ahol munkaerőhiánnyal kell szembenézni, jól fel tudják használni az észak-koreai munkásokat, mivel olcsón dolgoznak és megbízhatóan elvégzik a rájuk kiosztott feladatokat, vagyis jól helyettesítik a hazai élőmunkát. Moszkva számára tehát az észak-koreai munkaerő jelenléte gazdasági szempontból pragmatikus. Ebből fakadóan az orosz kormány képes olyan megoldásokat alkalmazni, amelyek lehetővé teszik a nemzetközi szankciók formális betartását, annak ellenére, hogy a gyakorlatban megkerülik ezeket. Az ENSZ szakértői több jelentésben is dokumentálták, hogy a hivatalos hazatelepítések ellenére az észak-koreai munkavállalók továbbra is jelen vannak az országban. Tehát a fennmaradás egyik kulcsmechanizmusa az alternatív jogi státuszok alkalmazása. A munkavállalók legtöbbször diákvízumot vagy rövid távú tartózkodási engedélyeket kapnak, ami aztán elősegíti az országban maradásukat. Ez a látszólag jogszerű módszer lehetővé teszi a formális megfelelést a szankcióknak, miközben *de facto* fenntartja a munkaerőexportot, rámutatva a szabályozás és végrehajtás közti strukturális résre.²⁵

Kína esetében a rendszer fennmaradása elsősorban egyfajta informális gazdasági integráción keresztül történik. A rendelkezésünkre álló jelentések alapján az észak-koreai munkaerő elsősorban a határ menti régiókban tevékenykedik. Különösen Liaoning és Jilin tartományokban, ahol gyakran féllegális és informális foglalkoztatási formákban dolgoznak a munkavállalók. A kínai modell sajátossága a végrehajtás decentralizáltságában rejlik. Vagyis az olyan helyi gazdasági érdekek, mint az olcsó munkaerő iránti kereslet, sokszor felülírják a központi szintű szankciós kötelezettségeket. Ennek eredményeként

²² Schenkkan, Nate – Linzer, Isabel: *Out of Sight, Not out of Reach. The Global Scale and Scope of Transnational Repression*. [online], 2021. 02. Forrás: Freedom House [2026. 04. 12.].

²³ Biersteker, Thomas J. – Eckert, Sue E. – Tourinho, Marcos szerk. (2016): *Targeted Sanctions. The Impacts and Effectiveness of United Nations Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 3–32.

²⁴ Schenkkan–Linzer 2021: 1–5.

²⁵ Lankov [é. n.].

szürkezóna alakul ki, amelyben a munkavállalók nem jelennek meg a hivatalos statisztikákban. Így a nemzetközi szervezetek nem tudják pontosan követni őket, viszont gazdaságilag továbbra is releváns a jelenlétük.²⁶ Ennek a két esetnek az összevetése rámutat arra, hogy a szankciók megkerülése nem egységes modell szerint zajlik, hanem az adott állam intézményi és gazdasági sajátosságaihoz igazodva, ami aztán tovább növeli a nemzetközi szabályozás széttagoltságát. Fontos megemlíteni, hogy Kína és Oroszország nem pusztán passzív fogadó országok, hanem a rendszer fennmaradásának aktív strukturális elemei. Míg Oroszország a jogi kategóriák rugalmas értelmezésén keresztül biztosítja a működését, addig Kína az informális gazdasági gyakorlatok alkalmazásával teszi lehetővé annak fennmaradását.

Biztonságpolitikai szempontból fontos megemlíteni a digitális tér szerepét is, amely új dimenziót nyit a munkaerőexport jelenségének. Az USA pénzügyminisztériuma, az FBI és más kiberbiztonsági szervezetek jelentései szerint több olyan esetre derült fény, amelyben észak-koreai állampolgárok informatikai és távmunkán alapuló tevékenységeken keresztül is generálnak bevételt a rezsím számára. Ezekre a munkákra rendszerint hamis személyazonossággal jelentkeznak, amelyet a mesterséges intelligencia segítségével hoznak létre és tartanak fenn a munkaadók előtt.²⁷ Ez az új megközelítés tovább növeli a rendszer alkalmazkodóképességét és új kihívások elé állítja a nemzetközi szervezeteket. Mindent egybevetve elmondható, hogy az észak-koreai munkaerőexport rendszere jól ábrázolja, hogy a globalizáció nem kizárólag a gazdasági liberalizáció felé hat, hanem lehetőséget biztosít az autoriter államok számára is, hogy saját kontrollmechanizmusait akár nemzetközi szinten reprodukálják. A fenti példák alapján pedig beigazolódik, hogy a kulcsprobléma nem a szabályozás hiányában rejlik, hanem annak szelektív végrehajtásában keresendő. Amíg a szankciók implementációja nem egységes, és a gazdasági szereplők felelőssége nem kerül hangsúlyosabban a szabályozás középpontjába, addig a rendszer fennmaradása nem kivétel, hanem a jelenlegi nemzetközi rend logikus következménye marad.

Következtetés

Az elemzés alapján egyértelműen megállapítható, hogy az észak-koreai munkaerőexport nem pusztán egy gazdasági mechanizmusnak tekinthető. Inkább több szinten működő állami stratégia, amely integrálja a gazdasági, politikai és biztonságpolitikai dimenziókat. A rendszer működése pedig rávilágít arra, hogy a KNDK képes a nemzetközi korlátozások ellenére is fenntartani és alkalmazni azon intézményi struktúráit, amelyek biztosítják a rezsím stabilitását. Elméleti szempontból a vizsgált eset jól alátámasztja azt a nemzetközi politikai gazdaságtani megközelítést, amely szerint a szankciós rezsimek hatékonysága alapvetően nem a szabályozás intenzitásán, hanem annak implementációs környezetén múlik. Az észak-koreai munkaerőexport fennmaradása rámutat arra, hogy a globális gazdasági rendszer strukturális nyitottsága, valamint széttagoltsága lehetőséget

²⁶ Urbina, Ian: *Inside North Korea's Forced-Labor Program*. [online], 2024. 02. 25. Forrás: The New Yorker [2026. 04. 12.].

²⁷ *Guidance on the North Korean Cyber Threat*. [online], 2020. 04. 15. Forrás: US Department of the Treasury [2025. 11. 11.].

teremt az autoriter államok számára, hogy informális és hibrid csatornákon keresztül újratermeljék gazdasági kapcsolataikat. Ebben az értelemben a szankciók nem szűnnek meg, hanem átalakítják a tiltott tevékenységeket. Kína és Oroszország esete különösen jól szemlélteti ezt a dinamikát. A két ország eltérő mechanizmusokon keresztül járul hozzá a rendszer fennmaradásához. Ami többek között utal arra is, hogy a szankciók megkerülése nem egységes stratégia mentén zajlik, hanem az adott ország intézményi és gazdasági sajátosságaihoz igazodik. Ez a sokszínűség jelentősen növeli a nemzetközi szabályozás korlátait és egyben megnehezíti az egységes fellépést is.

Az egyik legfontosabb következtetés, hogy az észak-koreai munkaerőexport rendszere a globalizáció és az autoriter állami működés metszéspontjában helyezkedik el. Míg a globalizáció elméletileg a liberalizáció irányába hat, a gyakorlatban lehetőséget biztosít az autoriter rezsimeknek saját kontrollmechanizmusaik transznacionális szintű kiterjesztésére. A vizsgált jelenség így nem anomális, hanem a globális rendszer egyik strukturális mellékterméke. Normatív és szakpolitikai szempontból mindez arra utal, hogy a jelenlegi szankciós megközelítés önmagában nem elegendő a hasonló struktúrák felszámolásához. A hatékonyabb fellépés feltétele a végrehajtás egységesítése, a közvetítő gazdasági szereplők nagyobb mértékű bevonása a felelősségi körbe, valamint az informális és digitális csatornák szabályozásának erősítése. Enélkül a szankciók továbbra is csak adaptációs nyomást gyakorolnak, anélkül, hogy tényleges korlátozó hatást fejtenének ki.

Összességében az észak-koreai eset rávilágít arra, hogy a 21. századi nemzetközi rendszerben a gazdasági korlátozások és az állami alkalmazkodás közötti kölcsönhatás egyre komplexebbé válik. A szankciók hatékonysága tehát nem abszolút kategória, hanem egy dinamikus folyamat eredménye, amelyet az állami stratégiák és a globális struktúrák kölcsönhatása határoz meg.

Felhasznált irodalom

- Biersteker, Tomas J. – Eckert, Sue E. – Tourinho, Marcos szerk. (2016): *Targeted Sanctions. The Impacts and Effectiveness of United Nations Action*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9781316460290>
- Breuker, Remco E. (2023): North Korean Slavery and Forced Labor in Present-Day Europe. In Pargas, Damian A. – Schiel, Jeroen (szerk.): *The Palgrave Handbook of Global Slavery Throughout History*. London: Palgrave Macmillan. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-031-13260-5_36
- Devalpo, Alain: *Russia's Imported Koretsky Labour Without Reward. North Korean Slaves*. [online], 2006. 04. Forrás: Le Monde Diplomatique [2026. 04. 11.].
- Forced Labour, Modern Slavery and Trafficking in Persons*. [online]. Forrás: International Labour Organization [2025. 11. 23.].
- Guidance on the North Korean Cyber Threat*. [online], 2020. 04. 15. Forrás: US Department of the Treasury [2025. 11. 11.].
- Haggard, Stephan – Noland, Marcus (2017): *Hard Target: Sanctions, Inducements, and the Case of North Korea*. [H. n.]: Stanford University Press. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctvqsdz0q>
- Lankov, Andrei: *The Real Story of North Korean Labor Camps in Russia*. [online]. Forrás: Carnegie Moscow Center [2026. 04. 11.].
- Lankov, Andrei – Ward, Peter – Kim, Jiyoung (2020): The North Korean Workers in Russia. Problematising the 'Forced Labor' Discourse. *Asian Perspective*, 44(1), 31–53. Online: <https://doi.org/10.1353/apr.2020.0001>

- North Korea: Economic System Built on Forced Labor*. [online], 2012. 06. 13. Forrás: Human Rights Watch [2025. 10. 31.].
- Pons, Philippe: *North Korean Workers Abroad, a Financial Windfall for the Pyongyang Regime*. [online], 2025. 03. 30. Forrás: Le Monde [2026. 04. 02.].
- Report of the Commission of Inquiry on Human Rights in the DPRK*. [online]. Forrás: United Nations Human Rights Council [2025. 10. 31.].
- Report S/2017/150*. [online], 2017. 02. 27. Forrás: United Nations Security Council of Experts [2025. 10. 15.].
- Report S/2022/668*. [online], 2022. 09. 07. Forrás: United Nations Security Council Panel of Experts [2025. 11. 12.].
- Report S/2023/171*. [online], 2023. 03. 07. Forrás: United Nations Security Council Panel of Experts [2025. 10. 29.].
- Resolution 2397 (2017)*. [online], 2017. 12. 22. Forrás: United Nations Security Council [2025. 10. 20.].
- Robertson, Phil: *North Korea's Caste System*. [online], 2016. 07. 05. Forrás: Human Rights Watch [2025. 10. 31.].
- Scarlatoiu, Greg (2022): *North Korean Workers Officially Dispatched to China & Russia*. Washington, D.C.: Human Rights North Korea. Online: <https://doi.org/10.69981/4756>
- Schenkkan, Nate – Linzer, Isabel: *Out of Sight, Not out of Reach. The Global Scale and Scope of Transnational Repression*. [online], 2021. 02. Forrás: Freedom House [2026. 04. 12.].
- Seo, Ji-eun: *UN Report Details North Korea's 'Deeply Institutionalized' Forced Labor*. [online], 2024. 07. 16. Forrás: Korea JoongAng Daily [2025. 10. 31.].
- Snyder, Scott A.: *Human Rights Conditions of Overseas Laborers from North Korea*. [online], 2015. 05. 22. Forrás: Council on Foreign Relations [2025. 11. 16.].
- Trafficking in Persons Report*. [online]. Forrás: United States Department of State [2025. 11. 20.].
- Urbina, Ian: *Inside North Korea's Forced-Labor Program*. [online], 2024. 02. 25. Forrás: The New Yorker [2026. 04. 12.].

Borissza Eszter¹

Oroszország és háborúinak kutatása – akadémiai számvetés a bizonytalanság idején²

Recenzió Yuliia Kurnyshova és Andrey Makarychev *Studying Russia and Its Wars* című kötetéről

Bevezetés

A tárgyalt tanulmánykötet szerkesztői közül az első, Yuliia Kurnyshova a helsinki Aleksanteri Institute és a Tartui Egyetem kutatója. Kutatási területe az orosz–ukrán háború politikai és biztonságpolitikai vonatkozásai, munkája fókuszra az ágencia, biztonság-diskurzus és biztonságelmélet. A második szerkesztő, Andrey Makarychev pedig a Tartui Egyetem Regionális Politikatudomány tanszékének oktatója, szakterülete a biopolitika, nemzetközi kapcsolatok és az orosz–ukrán háború vizuális elemzése.

A kötetben az ő munkájuk mellett olyan kutatók írásai szerepelnek, akik aktívan foglalkoznak a 2022-ben kezdődött orosz–ukrán háborúval, annak kapcsán a nemzetközi Russian Studies szakterületen bekövetkező percepcionális és perspektivikus jelenségekkel és változásokkal. A kötet ígérete a nemzetközi Russian Studies tudományos repertoárjának áttekintése, értékelése és újrakeretezése. A jelen politikai átrendeződés tükrében kifejezetten aktuális és fontos megvizsgálni azt a módot, ahogy a tudományos diskurzus Oroszországot megközelíti, ez indokolta a tanulmánykötet kiadását. Andrey Makarychev³ a kötet kezdő fejezetében adja meg a munka relevanciáját. Az orosz katonai intervenciónak és az aztán bekövetkező külpolitikai stratégiai átrendeződésnek olyan hosszú távú hatásai lehetnek az Oroszországgal kapcsolatos tudományos diskurzusra, mint az 1986-os eseményeknek vagy a hidegháború végének az európai tudományos közegre. A 2022-ben induló folyamatok olyan változásokat idéztek elő, amelyek lehetetlenné teszik azt, hogy Oroszországról úgy beszéljen a tudomány, ami a korábbi nemzetközi és belpolitikai állapotban még hűen jellemezte a térséget, legalábbis nem tette szükségessé a korábbi paradigma, perspektívák és általános narratív sémák reflektív újratárgyalását.

A kötet tizenkét tanulmányon keresztül járja körbe az Oroszországgal foglalkozó tudományos diskurzus legaktuálisabb kérdéseit. A szerzők írásai dinamikus és sokoldalú metaperspektívát mutatnak be a tudományos Oroszország-diskurzusról. Analitikus

¹ Borissza Eszter az ELTE doktori hallgatója.

² Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey szerk. (2025): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill.

³ Makarychev, Andrey (2025): *Studying Russia's Wars. An Analytical Introduction*. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 1–9.

perspektíva, amely belülről vizsgálja, lebontja és dilemmák elé állítja a 2022, Ukrajna teljes körű megszállása előtti Oroszországgal kapcsolatos tudományos diskurzust. A kötet két dedikált céllal rendelkezik: feltárni azt a mentális térképet, amely a Kremlben a háborút kezdeményezőket irányítja, és újragondolni a mára elavult megközelítéseket, hogy jobban megértsük a térséget. A könyv újfajta nézőpont előtt nyit diszkusszív teret. Lehetőséget kíván biztosítani a tudományos közösség tagjainak olyanfajta diskurzusban elmélyülni, amely nem annak tárgyát, hanem magát a diskurzust tematizálja, kritizálja, rámutat a változás szükségességére és kijelöli a lehetséges irányokat.

Változó paradigma – megkérdőjelezett konvenciók

A könyv fejezeteit három fő témakör szerint lehet lebontani. Az első négy fejezeten átível a bevezetésben bemutatott tudományos perspektíva – a nemzetközi Oroszország-diskurzust eddig keretező domináns konvenciók kihívás elé állítása. Andrey Makarychev⁴ szerint a 2022-es orosz katonai intervenció Ukrajna területén alapjaiban változtatta meg a nemzetközi biztonság hidegháború utáni rendjének központi elemeit és az orosz külpolitikai viszonyulást. A korábbi paradigmatis nézőpont szerint Oroszországot axiomatikusan értelmezik a *wider Europe*, a „szélesebb Európa” részeként, kulturális, történelmi és jelenkori fogyasztási sémákra hivatkozva Moszkva és Szentpétervár urbánus közegében. Korábban sem volt ez a fundamentális kiindulópont problémamentes, mivel egy keretben kezelte a posztszovjet országok politikai és gazdasági átmenetének leírásával az orosz helyzetet. Ezzel szemben válik szükségessé néhány lépésből újratárgyalni az Oroszországgal kapcsolatos eddig megdöntetlen előfeltételezéseket. A térségről létező nyugati narratíva normatívvá vált, az institutionális konvergencia és integrálhatóság kérdése már nem magától értetődő.

Oroszország ellenállása a demokratizmussal és liberalizmussal szemben sokkal radikálisabb, mint azt a legtöbb akadémikus feltételezte – ez már látható volt, jóval a háború kitörése előtt is. A háború által indikált tudományos vitákban megjelent egyfajta új ciklusa a régi realizmus-liberalizmus vitának, ami kifejezetten káros redukciója a térségről folytatható diskurzusnak. A konfliktus mentén szemantikailag is megjelenik a polarizáltság („Putyin háborúja” vagy „Oroszország háborúja”; a rezsim „dezintegrációja” vagy „konsolidációja”), ami nem csupán akadémiai szemantika kérdése.

A háború kihívás elé állította számos diszciplína szakembereit, különösen a politikaelmélet különböző területein. Sok elméletet érint a túláltalánosítás, ami abszolutizálja a központi argumentumait, mint például a liberalizmus „a történelem vége” paradigmatis perspektívájával, csakúgy, mint a modernitáselmélet erős hangsúlya az interdependencián. Ez egybecseng a liberális *inklúzió* eszmével és a hittel, hogy az autokratikus rezsimek képesek a liberális demokráciába történő transzformációra. Andrey Makarychev ezt a hitet, az Oroszország-diskurzusra jellemző általánosításokat és normatív diskurzív elemeket bontja le a kötet közreműködőinek írásain keresztül.

⁴ Makarychev 2025.

A könyvben szereplő tanulmányok egy része vállaltan dekonstruktivista (bár semmi-képpen nem posztmodern), kiindulópontjuk bizonyos toposz vagy mítosz vagy éppen konvenció lebontása és irányok kijelölése a rekonstrukció felé. A kötet első tanulmánya is ezek közé tartozik, Oroszország mitologizált nagyhatalmi igényeinek lebontásával kezd. Ivan Gomza⁵ fő következtetése, hogy azok a kísérletek, amelyek Oroszország nemzetközi státuszának katonai eszközökkel történő megerősítésére irányulnak, csak az orosz erőforrásokat gyengítve korlátozzák ezt az ambíciót. Ezzel szemben Dinissa Duvanova⁶ kritizálja azokat a nyugati normatív narratívákat, amelyek a putyini rezsim gyors összeomlását vetítették előre, alábecsülve az állam növekvő kapacitását és institutionális hatékonyságát a rezsim gazdasági céljainak elérésében, az „erős gyenge állam” paradoxonára építve. Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy az orosz autoriter rezsim rezilienciája nem valós társadalmi támogatással magyarázható. A két tanulmányt egymás mellé állítva fő következtetésük, hogy az orosz politikai rendszer kész elérni Putyin céljait, ezzel egy időben nem ér el jelentős, valódi társadalmi támogatottságot. A következő tanulmány kinyitja az első kettő perspektíváját. Vladimir Gel'man⁷ belső perspektívából szemléli a 2022 utáni orosz akadémiai diskurzust. A háborúra külső sokként való tekintés olyan normatív fókuszot eredményezett, ahol a normatív, elítélő stílus a Kreml felé akadémiai univerzálévá vált. Kiemeli, hogy egy ilyen erős általános perspektíva nem helyettesíthet univerzális kutatói agendát, és javasolja a normativizmus helyett pozitivistá szemszögből megközelíteni és leírni a háborút, a Kreml politikai és gazdasági működését. Visszatérő elem a könyvben, ami röviden Gel'mannál is megjelenik, az orosz egyediség narratíva kritikája. Bár Makarychev bevezető fejezetével egyetértve nem gondolja applikálhatónak az általánosan használt nyugati elméleti repertoárt, meggyőződése, hogy ahelyett, hogy „egyediségében” vizsgáljuk azt, ami sokkal inkább konvencionálisan unikális, mint valóban, szükséges egy szélesebb elméleti és összehasonlító történeti keretrendszer ahhoz, hogy a 2022 utáni Oroszországot vizsgáljuk.

Az Oroszország-diskurzus megkérdőjelezett narratív sémái, mítoszok és toposzok

A kötet második fele azokat a generálékát tematizálja és kritizálja, amelyek hosszan uralták az Oroszország-diskurzust (az akadémiai szférában is). Yuliia Kurnyshova⁸ a civilizációs diskurzus perspektívájából tematizálja a konfliktust, azzal kapcsolatban Oroszország

⁵ Gomza, Ivan (2025): New Approaches to Study Russia's Foreign Policy. Role of the Great Power Ideology and Nested Asymmetric Relations. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 10–44.

⁶ Kurnyshova, Yuliia – Duvanova, Dinissa – Makarychev, Andrey (2025): A Strong Weak State, or the Central Paradox of Russian State-Building. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 45–65.

⁷ Gel'man, Vladimir (2025): Against the Grain. Research on Russian Domestic Politics after February 2022. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 66–84.

⁸ Kurnyshova, Yuliia (2025): Narratives on Civilization and Barbarity During the War in Ukraine. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 109–129.

(ön)izolációját és Ukrajna integrációját a nyugat felől. A klasszikus barbárság–civilizáció dichotómián keresztül járja körbe, hogy mélyebb belátást nyerjünk a konfliktus politikai rétegeibe. A tanulmányban lebontja a korábbi meghatározó nézőpontot, amelyben a keretet az identitás fogalmán keresztül alkalmazzák, ehelyett a kizárás és inklúzió által definiált gyakorlatok felől közelíti meg a kérdést. Módszertani szempontból a kategóriák episztemológiai és ontológiai szétválasztását veszi alapul kritikailag lebontva ezzel a Kreml civilizációs stratégiai narratíváját. Alfejezetekben tematizálja az exklúzió korábbi konceptualizációs lehetőségeit, elhelyezi Oroszországot a civilizáció–barbárság tengely mentén, tematizálja Ukrajna civilizációs útját és meghatározza a diskurzust érintő nyugati dilemmákat. Kurnyshova a civilizációt és a barbárságot mint diskurzív gyakorlatokat helyezi egymás mellé. Megállapítja, hogy ezek a diskurzusok egyaránt hoznak létre inkluzív (Ukrajna és a nyugat) és kizáró (Oroszország és a nyugat) döntéseket. Oroszország narratívát átforgatja saját nyugati liberalizmushoz tartozásának kudarcát a belső civilizációs egyediségének narratívájává. A jelenlegi európai vezetők inherensen értékekhez kapcsolják a civilizációs diskurzust – olyan értékekhez, mint modernizáció, megfontoltság, dialógus és a konfliktusok legális mechanizmusokkal való kezelése. Ennek kapcsán teszi fel a kérdést a szerző: valóban beszélhetünk-e az Oroszországot és Európát elválasztó határokról úgy, mint két – egymásnak ellentmondó – civilizáció demarkációs vonaláról? A két fő modell – a civilizációs dialógus és a barbárság kizárása a nemzetközi politikából – olyan élesen versengenek egymással, amit nem láthattunk a második világháború óta.

Aliaksei Kazharski⁹ az Oroszország-diskurzusra jellemző általánosító egyediség mítosszal foglalkozik. Írásában a komparatív perspektíva lehetőségét és szükségességét helyezi fókuszba azzal az izolált pozícióval szemben, ahogyan a nemzetközi Russian Studies Oroszországot hagyományosan megközelíti. Írásában három miszkonceptiót emel ki, amivel az orosz politikai magatartást jellemzik, amelyeket részben a kötet más szerzői is kritizálnak, amennyiben a félreinterpretáció normalizál bizonyos sémákat. Ezek közül elsőként tematizálja a nemzetközi kapcsolatok strukturális realizmus pozícióját, ami legalább 2014 óta meghatározó a diskurzusban, a konstruktivisták tradíciójával szemben. Ebből az erősen kritizált nézőpontból Oroszország védelemracionális stratégikus aktor, amely „megvédi magát” a NATO-expanziótól. A nézőpont ezzel figyelmen kívül hagy számos faktort, mint a rezsim típusa, ideológia és identitás. Ez a narratíva az Oroszország-közi EU-államok represszív mechanizmusai számára is ideológiai komponenssé tud válni.

A liberális interdependencia – kölcsönös függőség – modellje a hidegháború végével vált különösen népszerűvé. A miszkonceptió igazolásként szolgál Oroszország gazdasági integrálására azzal a téves jövőképpel, hogy a gazdasági függőség során történő fokozatos szocializáció képes Oroszország posztszovjet átmenetét a megfelelő irányba mozdítani, nem számolva a rezsim antidemokratikus és nemzetközi viszonyaiban agresszív jellegével. A harmadik és legfontosabb miszkonceptió Oroszország „egyediség mítosza”, a „nem

⁹ Kazharski, Aliaksei (2025): Towards Decentering Comparisons: Overcoming the Uniqueness Myth in Russian Studies. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 130–150.

európai” vagy „eurázsiai” karakter, ami önidentifikációban és külső identifikációban egyaránt megjelenik és a nemzetközi kapcsolatok szociális konstruktivista irányzatából ered. Kazharski tanulmányában hangsúlyosan tárgyalja ennek a mítosznak az eredetét és karakterét, erősen kritizálja, majd a 2022-es háborút keretbe foglalva hasonlítja össze a kelet-európai térség katonai konfliktusaival, hogy lebontsa a korábbi sémákat, egyben konceptualizálja a komparatív vizsgálat lehetőségeit.

Metadiskurzus és tudományos dilemmák – Oroszország, tudásteremtés, szociológia

A könyv utolsó fejezetei az Oroszországgal foglalkozó tudományos irodalom és szféra változásait tematizálják a 2022-es orosz katonai intervenció óta. Miklóssy Katalin¹⁰ a finn, magyar és lengyel eset komparatív elemzésével ad képet arról, hogy az európai akadémiai szférát milyen módon befolyásolja a 2014-ig visszavezetett ukrán–orosz konfliktus. A tanulmányban bemutatott országokra jellemző a relatív geográfiai közelség a konfliktus szereplőihöz, ugyanakkor alapvetően különböző kapcsolatban állnak velük. Miklóssy országonként bontja le a helyi akadémiai szféra institutionális hátterét, ezzel bemutatva, hogy milyen mértékben befolyásolja az állam és az ország konfliktussal szemben elfoglalt pozíciója, milyen mértékben és milyen módon határozza meg azt, ahogy a helyi tudományos közösség keretezi a térség politika folyamatait. Kiemelten releváns a tematizáció, hogyha számításba vesszük azt az Európa-szintű polarizációt, amely eltérő mértékben vezet a helyi tudományos szféra politizálódásához. Miklóssy konklúziója, hogy ezekben az esetekben – különböző okok miatt, nagymértékben különböző intézményes háttérrel és különböző mértékű állami befolyás alatt – egyaránt olyan közeg alakult ki, ahol egy fekete-fehér akadémiai közeg egyoldalú tudást hoz létre. Ez a normatív perspektíva gyakran megjelenik konfliktusok idején, amikor általános egyfajta egzisztenciális bizonytalanság, ugyanakkor ez a normativitás gyakrabban jellemzi olyan autoriter rezsimek tudományos diskurzusát, ahol a központi hatalom határozza meg az alapvető értékeket a társadalom és a tudományos intézmények számára.

A nagy léptékű háború Ukrajnában erőteljes reflexív hatás minden tudományos közösség számára, amely a posztszovjet államokkal foglalkozik. Françoise Daucé¹¹ tanulmányában a szociológiát és annak pragmatikus irányzatát vizsgálja a háború nemzetközi tudományos keretezésének kontextusában, megvizsgálva a pragmatikus szociológia elmozdulásait történeti kontextusban. Sorra veszi azokat a kihívásokat, amelyek elé a történeti kontextus, a politikai és társadalmi viszonyok és jelenségek állították a pragmatikus szociológiát a Szovjetunió szétesésétől a jelenkori konfliktusig, ezzel mély elméletitörténeti

¹⁰ Miklóssy, Katalin (2025): Knowledge Production in Crisis. Constraints on Academic Freedom in Finland, Hungary, and Poland. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 151–171.

¹¹ Daucé, Françoise (2025): Sociology Facing Wartime Russia. A Pragmatic Gaze on a Scientific Dilemma. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 172–190.

hátteret biztosítva, majd kinyitja a diskurzív teret a kritikai szemléletnek és az új perspektíváknak, beemelve a helyzet megélésének tapasztalata és annak tudományos keretezése között húzódó vonalat.

Ivan U. Kłyszcz¹² tanulmánya hasonlóan a tudományos mezőt tematizálja. Írásában végigvezeti azokat a faktorokat, amelyek meghatározzák, hogy az international relations (a politikatudomány azon tudományos aldiszciplínája, amely a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozik) területén milyen módon keretezik a konfliktust, milyen változásokat idézett elő alapvető megközelítéseikben. Kiindulópontja megegyezik a kötetben szereplő több tanulmányéval, miszerint a tudományterület korábbi alapvető feltételezéseire építve a háború kitörése olyan fordulat, amit nehéz a korábbi konvenciókból kiindulva magyarázni, ezért előidézte a szükségességét azok újragondolásának. Végigvezet a nemzetközi kapcsolatok tudományág karakterisztikáján, az orosz nemzetközi kapcsolatokon és az oroszországi nemzetközi kapcsolatok aldiszciplínán 2016-tól kezdődően, majd tematizálja annak jelenlegi ellentmondásait és limitációit. Françoise Daucé tanulmányához hasonlóan mély történeti és kontextuális elemzés, amely előtérbe helyezi a pluralizmus igényét, emellett tematizálja a nemzetközi kapcsolatok jelenlegi fő tárgyának, az Ukrajnával folytatott konfliktus kezelésének a szükségességét.

Összegzés

Az ismertetőben tárgyalt kötet új perspektívát nyit az Oroszországgal foglalkozó nemzetközi tudományos szféra számára. Több nézőpontból, komplexen vizsgálja az Ukrajna területén folyó háború hatásait arra, ahogyan Oroszországról tudományos igényességgel beszélni lehet. Bár a kötetben számos tanulmány tematizálja a teljes körű megszállást mint a reflexióra és kritikai nézőpontra való igény gyújtópontját, valójában sokkal régebbi igényt fogalmaznak meg. A konfliktus nyomán létrejövő nemzetközi narratív változások ezt most egyértelművé és kiemelten szükségessé tették.

Az írások vállaltan kifejezik a tudományos közeg kollektív felelősségvállalását, és kinyitják a teret a perspektívának, amely szerint jelentős hatása van annak, ahogy a szakértői diskurzus keretezi Oroszországot. A nézőpontbeli és módszertani sokféleség, a multidimenzionális kiindulópont és a tudományos ágencia kiemelkedő fontosságú és értékű művé teszi a tárgyalt tanulmánykötetet. Az írások dedikált célja, hogy reflexióra és egy mélyebb, belső kritikai pozícióra sarkallja a nemzetközi Russian Studiest. Ez a fajta reflexív és önkritikus hang a későbbi tanulmányok, írások és diskurzusok realizálásának nyomán fog aktuálissá válni, a tematizáció maga viszont alapjában véve kiemelten fontos a jelenlegi nemzetközi viszonyok között.

¹² Kłyszcz, Ivan U. (2025): The Limits of “Russian IR”. Challenges for a Particularistic International Relations Field. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill.

Felhasznált irodalom

- Daucé, Françoise (2025): Sociology Facing Wartime Russia. A Pragmatic Gaze on a Scientific Dilemma. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 172–190. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_010
- Gel'man, Vladimir (2025): Against the Grain. Research on Russian Domestic Politics after February 2022. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 66–84. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_005
- Gozma, Ivan (2025): New Approaches to Study Russia's Foreign Policy. Role of the Great Power Ideology and Nested Asymmetric Relations. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 10–44. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_003
- Kazharski, Aliaksei (2025): Towards Decentering Comparisons: Overcoming the Uniqueness Myth in Russian Studies. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 130–150. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_008
- Klysycz, Ivan U. (2025): The Limits of "Russian IR". Challenges for a Particularistic International Relations Field. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 218–237. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_012
- Kurnyshova, Yuliia (2025): Narratives on Civilization and Barbarity During the War in Ukraine. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 109–129. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_007
- Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey szerk. (2025): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill. Online: <https://doi.org/10.1163/9789004747364>
- Kurnyshova, Yuliia – Duvanova, Dinissa – Makarychev, Andrey (2025): A Strong Weak State, or the Central Paradox of Russian State-Building. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 45–65. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_004
- Makarychev, Andrey (2025): Studying Russia's Wars. An Analytical Introduction. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 1–9. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_002
- Miklóssy, Katalin (2025): Knowledge Production in Crisis. Constraints on Academic Freedom in Finland, Hungary, and Poland. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 151–171. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_009

Tartalom

CSIKI VARGA TAMÁS: Új európai biztonsági stratégia	2
SZÚCS ANITA: A vállalat mint biztonságpolitikai szereplő	4
BALLA KAMILLA, PÁLDI ZOLTÁN: Az ASEAN és a nagyhatalmak szerepe a Thaiföld és Kambodzsa közti határvitában	28
KÓRÓDI MÁRTON: A második Trump-adminisztráció és a nemzetközi multilaterális intézményrendszer	50
EGERESI ZOLTÁN: Törökország és Afrika szarva kapcsolata	62
HORVÁTH DÁVID: Infrastruktúra és identitás a köztes kognitív hadviselési ökoszisztéma korszakában	81
DEÁK ANDRÁS GYÖRGY: Globális versus biztonságos fizetési rendszerek?	97
MICSUTKA FANNI: Az észak-koreai munkaerőexport mint hibrid állami stratégia	127
BORISSZA ESZTER: Oroszország és háborúinak kutatása – akadémiai számvetés a bizonytalanság idején	138